

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN
ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
KAPALI KONUT SİTELERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

Ayşe AKBULUT

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir ve Bölge Planlama Programı

HAZİRAN 2019

**KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN
ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
KAPALI KONUT SİTELERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

**Ayşe AKBULUT
(502142801)**

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir ve Bölge Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özlem ÖZÇEVİK

HAZİRAN 2019

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502142801 numaralı Doktora Öğrencisi Ayşe AKBULUT, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN KAPALI KONUT SİTELERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Özlem ÖZÇEVİK**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri: **Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Hatice KURTULUŞ
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Engin EYÜBOĞLU
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Seher Demet KAP YÜCEL
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Teslim Tarihi : 16 Mayıs 2019
Savunma Tarihi : 25 Haziran 2019

Aileme,

ÖNSÖZ

Uzun soluklu bir dönem olan doktora sürecini tamamlarken geriye dönüp baktığımda, tanıştığımız ilk günden bu yana yolumu aydınlatıp kılavuzum olan, yalnızca akademik değil hayatın her alanında gelişimim için değerli zamanını ayıran, sabrını, desteğini, samimiyetini ve güleryüzünü eksik etmeyen, yurt dışındaki arkadaşlarımın kendisi için tanımıyla SUPERvisor olan, kıymetli danışmanım sayın Prof. Dr. Özlem ÖZÇEVİK'e,

İ.T.Ü'ye ilk adım attığım gün tanıştığım ve o günden bu yana gerek ders süreçlerinde gerekse tez sürecimde değerli görüşleri, tecrübeleri ile katkılarını esirgemeyen hocam sayın Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI'ya,

Tez çalışması vesilesi ile birebir çalışma fırsatına eriştiğim, sürecin her aşamasında engin tecrübesi, heyecanı, özverisi, ve teşvik edici sözleri ile beni yüreklendiren, çalışmanın ileri boyuta taşınmasını sağlayan hocam sayın Prof. Dr. Hatice KURTULUŞ'a,

Tez savunması jürimde değerli katkılarını ve İ.T.Ü çatısı altında yer aldığımız tüm çalışmalarda rehberliğini esirgemeyen hocam sayın Doç. Dr. Engin EYÜBOĞLU'na,

Tez savunması jürisi ile tanışma şansına eriştiğim, değerli katkıları ve güleryüzü dolayısıyla hocam sayın Doç. Dr. Seher Demet KAP YÜCEL'e,

Emeklilik sürecine kadar tez çalışmama yaptığı katkıları dolayısıyla müteşekkirdiğim hem benim hem hocamın hocası olan sayın Prof. Dr. Mesture AYSAN BULDURUR'a,

Doktora tez sürecimin gelişimine önemli katkı sağlayan, 11 aylık sürecimi Hollanda'da Radboud Üniversitesi'nde araştırma ile geçirmem için gerekli maddi desteği ile 1059B141600913 başvurulmuş numaralı bursiyer olarak beni destekleyen TÜBİTAK'a,

Doktora çalışmalarına yurt dışında her türlü desteği veren, huzurlu ve verimli bir çalışma ortamı sunan hocam sayın Dr. Linda CARTON'a

Tez çalışması için gerekli kent planlamaya dair bilgi-belge temini süreçlerini kolaylaştırarak hızlandıran Beykoz Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ile Plan ve Proje Müdürlüğü çalışanlarına,

Çalışmanın data temini sürecinde desteklerini esirgemeyen MAPTRIKS firmasına ve iletişimimizi sağlayan değerli arkadaşım, meslektaşım Hande TAN'a,

Tez süreci boyunca manevi olarak desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Nilgün BÜLBÜL, Esmâ ÖNER, Melis OĞUZ, Emel EFE YAVAŞCAN, Güneş UYANIKER, Hao WANG ve Corinne VITALE'ye,

İstanbul’da başlayan eğitim hayatımın ilk gününden bu yana sunduğu koşulsuz sevgisi ve yoldaşlığı için can dostum, güzel insan ve değerli ÇİÇEK ailesinin kızı Ceren ÇİÇEK’e,

Eğitim-öğretim hayatım boyunca yolumuzun kesiştiği, bana katkısı olan tüm hocalarıma,

Tüm eğitimlerin ilk başladığı nokta olan yuvamda, sevgiyle ve sonsuz sabırla beni bugünlere hazırlayan, korudukları değerleri ile her daim destekleyen canım aileme,

Sonsuz teşekkürlerim ile..

Haziran 2019

Ayşe AKBULUT
(Yüksek Şehir ve Bölge Plancısı)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
SEMBOLLER	xiii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xv
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvii
ÖZET.....	xix
SUMMARY	xxi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmayı Yönlendiren Problem Alanı ve Çalışmanın Amacı.....	3
1.2 Çalışmanın Araştırma Soruları, Kapsamı ve Yöntemi	4
2. KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERAL KENTLEŞME	7
2.1 Küreselleşme ve Neoliberal Politikalar Etkisinde Kent.....	8
2.1.1 Küreselleşme ve neoliberal politikalar.....	8
2.1.2 Küreselleşme ve neoliberalizmin kentteki etkileri.....	16
2.1.2.1 Sınıfsal coğrafyaların yeniden belirlenmesi.....	19
2.1.2.2 Mekânsal tüketim	22
2.2 Küreselleşme ve Neoliberalizmin Türkiye’deki Etkileri	26
2.2.1 Kent planlama ve anlayışındaki değişimler	28
2.2.2 Kent mekanına doğrudan etkileri.....	35
2.2.2.1 Yasadışı gelişen konut alanları	36
2.2.2.2 Toplu konut alanları	37
2.2.2.3 Kent merkezleri kademelenmesi ve dönüşüm.....	38
2.2.2.4 Alışveriş merkezleri ve diğer tüketim alanları	39
2.2.2.5 Mega projeler	39
2.2.2.6 Kapalı konut siteleri	40
2.3 Bölüm Sonucu	41
3. KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERAL POLİTİKALARIN KENTSEL ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE ETKİSİ	43
3.1 Küreselleşme Ve Neoliberal Politikalar İle Kentsel Çevresel Sürdürülebilirlik İlişkisi	43
3.1.1 Sürdürülebilirlik kavramı, ilkeleri ve geçmişi.....	44
3.1.2 Sürdürülebilir kentleşmenin amacı, hedefleri ve bileşenleri	45
3.1.3 Kentsel çevresel sürdürülebilirlik.....	48
3.1.4 Küreselleşme ve neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi	49
3.1.5 Türkiye’de kentsel çevresel sürdürülebilirliğin yasal dayanakları ve tarihsel süreçte değişimleri.....	55
3.2 Kentsel Çevresel Sürdürülebilirlik Ve Kapalı Konut Siteleri	65
3.2.1 Kapalı konut sitesi olgusuna dair sorun tanımlama	67
3.2.2 Kapalı konut sitesi kavramı, türleri, oluşum ve tercih sebepleri.....	68

3.2.3 İstanbul'da küreselleşme ve neoliberalizmin etkisiyle kent mekânında gelişen kapalı konut siteleri.....	71
3.2.4 İstanbul'da kapalı konut siteleri ve çevresel sürdürülebilirlik ilişkisi	79
3.3 Bölüm Sonucu	86
4. İSTANBUL'DA ÖRNEK İLÇE ÜZERİNDE KENTSEL ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KAPALI KONUT SİTESİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ.....	89
4.1 Örnek İlçenin Seçimi: Beykoz	89
4.1.1 Beykoz İlçesi konumu, tarihsel süreçteki gelişimi.....	90
4.1.2 Beykoz'un meri planları.....	98
4.1.3 Beykoz'da çevresel sürdürülebilirliği etkileyen geçmiş planlar	102
4.1.3.1 Çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan planlar	102
4.1.3.2 Çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden planlar	105
4.2 Çevresel Sürdürülebilirlik Analiz Yöntemi.....	113
4.2.1 Yöntemin tanımlanması ve yöntem adımlarının uygulanması.....	113
4.2.2 Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi	114
4.2.3 AHP-GIS Methodu ile Beykoz'un mevcut çevresel sürdürülebilirliğinin analizi	115
4.3 Kapalı Konut Sitelerinin Yer Seçimlerinin Beykoz'un Çevresel Sürdürülebilirliğine Etkisi	127
4.3.1 Seçkin villa sitesi örneği olarak Beykoz Akbaba Mahallesi, Hürkent Sitesi	127
4.3.2 Özel yerleşim örneği olarak Beykoz Acarlar Mahallesi, Acarkent.....	133
4.4 Bölüm Sonucu	138
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	141
KAYNAKLAR.....	147
ÖZGEÇMİŞ	159

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AHP	: Analitik Hiyerarşı Prosesi
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
EPI	: Çevresel Performans İndeksi
GIS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
KAKS	: Kat Alanı Kat Sayısı
TAKS	: Taban Alanı Kat Sayısı
TMMOB	: Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

SEMBOLLER

CR	: Tutarlılık Oranı
CI	: Tutarlılık İndeksi
RI	: Random İndeks
λ	: Maksimum Öz Değer

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Modernite ve postmodernite süreçleri karakteristik özellikleri, Lash & Urry (1987); Harvey (1989); Mansvelt (2005); Cloke et al. (1991); Featherstone (1991); Glennie & Thrift (1992); Cloke (1993); Shurmer-Smith & Hannam (1994); Rojek (1995); Ward (1997)'de geliştirilmiştir.....	13
Çizelge 2.2 : Küreselleşme ve neoliberal politikaların kentlere etkisi.....	19
Çizelge 3.1 : 1990 yılına kadar Türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları, (Url-24)'ten geliştirilmiştir.....	57
Çizelge 3.2 : 1990-2000 yılları arasında türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları, (Url-24)'ten geliştirilmiştir.	61
Çizelge 3.3 : 2000-2010 yılları arası türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları, 2000-2010 yılları arası türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları, (Url-24)'ten geliştirilmiştir.	63
Çizelge 3.4 : 2010 Yılından Sonra Türkiye'nin Taraf Olduğu Çevresel Sürdürülebilirliğe Katkı Sağlayan Sözleşmeler ve Yaptırımları, (Url-24)'ten geliştirilmiştir.	65
Çizelge 3.5 : Kapalı site tipolojileri, Gülümser & Baycan, (2007).....	70
Çizelge 3.6 : İstanbul'daki Üst Sınıf Kapalı Konut Sitesi Türleri, Geniş, (2007)'den geliştirilmiştir.	78
Çizelge 3.7 : İstanbul'da ilçelere göre kapalı konut sitesi sayıları (2015-2017 Yılları), Maptriks, (2018)'den geliştirilmiştir.	80
Çizelge 3.8 : İstanbul'daki doğal üretken alanlar üzerinde yer seçen kapalı konut sitelerinin ilçelere göre dağılımı	85
Çizelge 4.1: Beykoz İlçesi plan mozaigi, Beykoz Belediyesi (2018)'den geliştirilmiştir.	99
Çizelge 4.2 : Beykoz İlçesi'nde çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan geçmiş planlar.....	102
Çizelge 4.3 : Beykoz İlçesi'nde çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden geçmiş planlar	106
Çizelge 4.4 : AHP yöntemibilimine dair kent planlama ile ilgili literatürde yer alan makaleler	115
Çizelge 4.5 : Yerleşilebilirlik analizi için kullanılan parametreler ve alansal dağılımları	118

Çizelge 4.6 : İkili kıyaslama matrisi göreceli skor karşılığı, Saaty (1980)'den geliştirilmiştir.	122
Çizelge 4.7 : Kriterlerin ağırlıklandırılması.....	122
Çizelge 4.8 : AHP ağırlılandırma tutarlılığının hesap sonuçları.....	123
Çizelge 4.9 : AHP süreci için parametrelerin ağırlıklandırılması ve alt parametrelerin skorlanması.....	124
Çizelge 4.10 : Yerleşilebilirlik analizine göre alanlar	125
Çizelge 4.11 : Doğal çevrenin sürdürülebilirliğine göre hazırlanan yerleşilebilirlik analizi ile mevcut yapılaşmanın bir arada değerlendirilmiş çizelgesi	126

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Çalışmayı yönlendiren problem şematığı.	3
Şekil 1.2 : Çalışmayı yönlendiren problem şematığında konut alanı örneği.	5
Şekil 2.1 : 1980 yılı öncesi yaşanan genel küresel değişimler.	15
Şekil 2.2 : 1980 yılı öncesi yaşanan genel ulusal değişimler.	35
Şekil 3.1 : Türkiye’de küreselleşme ve neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etki süreçleri.	56
Şekil 3.2 : 2000-2017 yılları arası İstanbul’daki kapalı site sayısı değişimi, Firidin-Özgür, (2006); Bal vd., (2009) ; Maptriks Company, (2015,2016,2017)’den geliştirilmiştir.	73
Şekil 3.3 : İstanbul’da yıllara göre hanehalkının konut-kira harcamasındaki yüzde değişim grafiği, TUIK (2017)’den geliştirilmiştir.	74
Şekil 3.4 : Türkiye’de kentsel yerleşimler için hanehalkı sayısına göre yıllar içerisinde konut-kira harcamasındaki oranların değişim grafiği, TUIK (2017)’den geliştirilmiştir.	74
Şekil 3.5 : Türkiye’de yıllar içerisinde enflasyon oranlarının (TÜFE-ÜFE üzerinden) değişimi, TUIK, (2017)’den geliştirilmiştir.	75
Şekil 3.6 : Türkiye’de gelir gruplarına göre yıllar içerisinde hanehalkı konu ve kira tüketim harcamaları yüzde değişim grafiği, TUIK (2017)’den geliştirilmiştir.	76
Şekil 3.7 : İstanbul’da ilçelere göre kapalı konut sitesi sayıları değişim grafiği.....	81
Şekil 3.8 : İstanbul’da kapalı konut sitesi yer seçimleri-orman alanları ilişkisi, Maptriks (2018)’den geliştirilmiştir.)	82
Şekil 3.9 : İstanbul’da kapalı konut sitesi yer seçimleri-tarım alanları ilişkisi, Maptriks (2018)’den geliştirilmiştir.	83
Şekil 3.10 : İstanbul’da kapalı konut sitesi yer seçimleri-havza alanları ilişkisi, Maptriks (2018)’den geliştirilmiştir.	84
Şekil 4.1 : Beykoz İlçesinin İstanbul’daki konumu.	90
Şekil 4.2 : Beykoz’un idari sınırlarının değişimi ve etkileyen önemli unsurlar, İBB, (1995) ; İBB (2001) ; Yükselir, (2006) ; Beykoz Belediyesi (2018)’den geliştirilmiştir.	92
Şekil 4.3 : Doğal ve idari sınırları ile Beykoz	94
Şekil 4.4 : Beykoz’daki doğal ve idari sınırlara göre alan büyüklükleri	95
Şekil 4.5 : Beykoz İlçesi idari yetki analizi	95
Şekil 4.6 : Beykoz İlçesi 2B arazilerine göre yerleşimlerin gruplanması.....	97
Şekil 4.7 : Beykoz 1/5000 ölçekli meri planlar mozaïği, Beykoz Belediyesi, (2018)’den geliştirilmiştir.	100
Şekil 4.8 : Beykoz 1/1000 ölçekli meri planlar mozaïği, Beykoz Belediyesi, (2018)’den geliştirilmiştir.	101

Şekil 4.9 : (a)1984 yılına ait (erişime açık en eski tarih), (b) 1987 yılına ait (planın onandığı tarih), (c) 2018 yılına ait (günümüz) Rüzgarlıbahçe Mahallesi güncel hava fotoğrafları, (erişim 04.04.2018).....	108
Şekil 4.10 : (a)1984 yılına ait (erişime açık en eski tarih), (b) 1987 yılına ait (planın onandığı tarih), (c) 2018 yılına ait (günümüz) Soğuksu Mahallesi güncel hava fotoğrafları, (erişim 04.04.2018)	108
Şekil 4.11 : Data seti ve metodoloji.....	117
Şekil 4.12 : (a) Beykoz İlçesi eğitim analizi, (b) dere yatağı analizi, (c) sit alanları analizi	119
Şekil 4.13 : (a)Beykoz İlçesi Orman Alanı Analizi, (b) Tarım Alanı Analizi, (c) Havza Alanı Analizi.....	121
Şekil 4.14 : Ağırlıklandırma sonrası Beykoz İlçesi'nin doğal çevrenin sürdürülebilirliği odaklı yerleşilebilirlik analizi.....	125
Şekil 4.15 : (a) Yapılaşmış çevre haritası (b) yerleşilebilirlik analizi ile süperpoze edilen yapılaşmış çevre haritası.....	126
Şekil 4.16 : (a) Beykoz İlçesi (b) Akbaba Mahallesi hava fotoğrafı ile konum haritası	128
Şekil 4.17 : Akbaba Mahallesi'nden genel görünüm fotoğrafları, (Url-35)	128
Şekil 4.18 : Akbaba Mahallesi sel afeti fotoğrafları	129
Şekil 4.19 : Hürkent Sitesi parsel tapu bilgisi, (Url-34)	129
Şekil 4.20 : Akbaba Mahallesi Hürkent Sitesi genel tanıtım fotoğrafları.....	130
Şekil 4.21 : Hürkent Sitesi'nin yerleşilebilirlik analizindeki lokasyonu	130
Şekil 4.22 : (a) Beykoz İlçesi (b) Acarlar Mahallesi hava fotoğrafı ile konum haritası	133
Şekil 4.23 : Acarkent Sitesi parsel tapu bilgisi	134
Şekil 4.24 : Acarlar Mahallesi Acarkent Sitesi genel tanıtım fotoğrafları.....	135
Şekil 4.25 : Acarkent Sitesi'nin yerleşilebilirlik analizindeki lokasyonu.....	135
Şekil 4.26 : Acarkent'e komşu Soğuksu Mahallesi'ndeki kapalı konut siteleri lokasyonları, Derin-Öncel, Özaydın (2012)'den geliştirilmiştir.	137

KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN KAPALI KONUT SİTELERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

ÖZET

Bilim dünyası, dünyanın varoluşunu 4 milyar yıl öncesine, insanoğlunun var oluşunu ise 200 bin yıl öncesine dayandırırken, yalnızca 20.yy'ın ikinci yarısından bu yana doğal kaynakların kendini yenileyemez biçimde tüketildiği, tahrip edildiği tespit edilmiştir. 4 milyar yıllık birikimini yarım yüzyılda yok eden toplumların üretim-tüketim ilişkisinin odağında yer alan doğal çevrenin koruma-kullanma ilişkisi bu çalışmanın odağında yer almaktadır. Bu ilişki ağı kentler için ele alındığında kentsel çevresel mekânın üretimi ve tüketimi sorunsalına inilmiştir.

Çalışmanın problem alanını oluşturan unsur; milli servetin bir parçası olması ve sınırlı olmasına karşın kent toprağının, kullanım türü ve koşullarının değiştirilmesi yoluyla yeniden üretilmek suretiyle sürekli tüketilmesi durumu olmaktadır. Bir tüketim nesnesi olarak bu çalışmada kapalı konut siteleri olgusu örnek olarak irdelenmiştir. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmaktadır: Küreselleşme ve neoliberal politikaların kentsel mekana etkileri nelerdir? Mekansal tüketim nedir? Kente etkileri nelerdir? Çevresel sürdürülebilirlik nedir? Niçin kentler için önemlidir? Hedefleri ve hedeflerinin önündeki engeller nelerdir? Tüketimin sürdürülemez etkisi kentte nasıl örnekendirilebilir? Kentsel çevresel sürdürülebilirliğin kent planlama literatüründeki önem durumu günümüzde nedir, gelecekte nasıl değişmesi beklenmektedir?

Bu bağlamda; ilk etapta, araştırma sorularının kökeninde olduğu düşünülen küreselleşme ve neoliberal politikaların kente etkileri incelenmiş kapalı konut sitesi olgusunun ortaya çıkışını hazırlayan koşulların gelişimi ele alınmıştır. Ardından ikinci etapta bu etkilerle birlikte uluslararası ve ulusal çevresel sürdürülebilirliğe dair bilgi, ilgi, katılım ve uygulama süreçlerinin tarihsel süreçteki değişimi incelenmiştir. Doğal, üretken alanlar ekolojik sistemler gereği yalnızca yerel, ulusal değil küresel bir ağın parçası olup geri dönüştürülemeyecek biçimde, plansız tüketimi çevresel sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Bu bağlamda yaklaşık 20 milyon nüfusu ile Türkiye'de kapalı konut sitesi örneğinin ilk görüldüğü kent olan İstanbul için seçilen doğal, üretken alanlar (orman alanı, havza alanı, tarım alanı) ile mevcut sitelerin konumları arasındaki ilişki irdelenmiştir. Sonraki etapta örnek ilçe olarak seçilen Beykoz'da çevresel sürdürülebilirlik durumu AHP-GIS kombine yöntemi ile ortaya konmuş halihazırdaki yapılaşma ile süperpoze edilmiştir. İstanbul'da ilk kapalı konut sitesi örneğinin görüldüğü ilçede kırsal ve kentsel alanın dönüşümüne örnek olarak iki farklı türde kapalı konut sitesinin gelişim süreçleri kent planlama açısından detaylı olarak irdelenmiş, çevresel sürdürülebilirlik analizi ile birlikte yorumlanmıştır.

Sonuç olarak; çevresel sürdürülebilirliği sağlamak maksatlı gerek uluslararası gerek ulusal yasal düzenlemeler ile planlama pratikleri arasındaki eşgüdümde sorunlar

tespit edilmiştir. Planlamanın 1970'lerin sonundan bu yana gündemi olan sürdürülebilirlik olgusunun, küreselleşme ve neoliberal politikalara uyum ile hedeften çok ideale dönüştüğü görülmüştür. İstanbul, 1950'lerden itibaren özellikle göçle gelen nüfusla birlikte düzensiz yapılaşma ile tanışmıştır. 1980'li yılların sonundan itibaren gecekondü olgusu ile beraber ilk korunaklı, kapalı konut yerleşimleri kent dokusunda birarada yamalı (patchwork) bir örüntü oluşturmaya başlamıştır. Beykoz İlçesi bunun stratejik eşsiz konumu ve doğal değerleri sebebiyle ilk ve en derin hissedildiği yer olmuştur. 1988 yılında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, E-80 bağlantı yolunun yapılması ile beraber erişilebilirlik de artmış, kentsel yoksulların ve kentsel elitlerin küreselleşme ve neoliberal politikaların sonucu olarak kent çeperlerinde birarada yaşamaları yaygınlık göstermiştir. Kent yoksulları, dere yataklarında, vadilerde yer seçerken; kentsel elitlerin boğaz manzaralı, tepelerde, her iki yakanın da merkezlerine erişilebilirliği kuvvetli alanlarda, orman, göl vb. doğal değerler ile içiçe noktalarda yer seçmiştir. Dolayısıyla ortak olarak kentin “diğer”leri kümesinde toplanabilecek bu kentsel grupların, kent çeperlerinde yapılaşma ile doğrudan veya dolaylı olarak çevresel sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilediği söylenebilmektedir. Kapalı konut siteleri örneği mekânsal tüketim süreçlerinin yalnızca çarpıcı bir üründür. İstanbul’da toplamda 3258 adet farklı kategorilerde yer alan kapalı konut sitesi olup %13’ü tanımlanan doğal, üretken alanlar üzerinde konumlanmıştır. Beykoz’da çevresel sürdürülebilirlik açısından yerleşilebilir alanın ilçe toplam alanının yalnızca %3’ü olduğu ve tüm yapıların %37’sinin de bu bölgede yer alması, alanın taşıma kapasitesini zorlamaktadır. Beykoz’da seçilen iki örnek üzerinden, yerleşilemez alanlarda yer seçen bu iki kentsel elitlere hitap eden yerleşimin uygun yasal altyapısı ile zaman içerisinde geliştiği tespit edilmiştir. Beykoz ve giderek İstanbul’un doğal üretken alanlarının her gün biraz daha tüketildiği görülmektedir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli dışsal problemlerinden biri olarak gerçekler, doğrular, hedeflere karşı üretilen söylemler olduğu görülmüştür. Söylemler kendi anlam dünyalarını oluşturmakta ve yüzyılın bilinmezliklerinden faydalanarak doğruların içini boşaltmaktadır. Çoklu içsel, dışsal faktörlerle, stratejik, doğru zamanlı karar alma süreçlerinin gerekli olduğu globalleşmiş dünyada, söylemler ile muğlaklaşan zeminde, kent planlamanın öneminin daha da çok arttığı tespit edilmiştir.

Erişmesi güç olan kentsel çevresel sürdürülebilirliğin global ölçekte zorunlu olduğu kabul görmüş bir gerçek durumundadır. Bu tez çalışması ile ülkemiz için de doğal üretken alanların yitirilmesinin sonuçlarının her geçen gün daha çarpıcı hissedilmesinden ötürü başta yerel yönetimler olmak üzere kent planlamanın müdahale araçlarının güncellenmesi gerekliliğine dikkat çekilmesi hedeflenmektedir.

EXAMINATION OF THE EFFECT OF GLOBALIZATION AND NEOLIBERAL URBANIZATION ON ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY THROUGH THE GATED COMMUNITIES

SUMMARY

According to the scientific world while the existence of the Earth started 4 billion years ago and the existence of human beings started 200 thousand years ago, it is known that natural resources have been consumed enormously since the second half of the 20th century and can not be renewed. The focus of this study is on the conservation-use relationship of the natural environment which is the focus of the production-consumption relationship of the societies that destroyed their 4 billion years of accumulation during the last century. When we consider this relationship network for cities, the problem of production and consumption of urban environmental space is examined in detail.

The concept of sustainable urban development has been on the agenda of both urban planning and other sciences since the 1970s. In addition to academic studies, the sustainability phenomenon, which is also on the agenda of countries, unions, institutions, and organizations in the international platform, is still a target which is still waiting to be achieved.

Environmental sustainability is the continuity of natural resources based on the principle of intergenerational equality. This concept was discussed in Turkey while the country was experiencing the transition in its national social and economic policies. During this transition, globalization and neoliberal policy were adopted, and the direct effects of this transition process included the re-determination of class geographies and spatial consumption. Gated communities were examined as a manifestation of both elements in the urban space. Location choice for gated communities has been addressed by evaluations from an environmental sustainability perspective.

The element that forms the problem area of this study is; although it is a part of the national wealth and is limited, urban soil is continuously consumed by reproduction due to change in its usage type and conditions. This study seeks answers to the following questions: What are the effects of globalization and neoliberal policies on urban space? What is spatial consumption? What are its effects to the city? What is environmental sustainability? Why is it important for the cities? What are their objectives and obstacles to achieve their goals? How can the unsustainable effect of consumption be exemplified in the city? What is the importance of urban environmental sustainability in urban planning literature and how is it expected to change in the future?

In this context; in the first stage, the effects of globalization and neoliberal policies on the city were examined. Then, in the second stage, the effects of information,

interest, participation and implementation processes on international and national environmental sustainability in the historical process were examined. Natural, productive areas threaten environmental sustainability by ecological systems, so that unplanned consumption is part of a local, national, but not a global network. In this context, the relationship between naturally selected productive areas (forest area, watershed area, agricultural area) and the positions of the gated communities are examined for Istanbul with about 20 million inhabitants of Turkey where the first gated community example was established. The environmental sustainability situation in Beykoz, which was chosen as a sample district in the next stage, was superposed with the existing construction by using the AHP-GIS combined method. As an example of the transformation of rural and urban areas in the district where the first gated community was seen in Istanbul, the development processes of two different types of gated communities were examined in detail in terms of urban planning and interpreted together with the environmental sustainability analysis.

As a result; in order to ensure environmental sustainability, problems have been identified in coordination between international and national legal regulations and planning practices. The sustainability phenomenon, which has been on the agenda since the end of the 1970s, has turned into an ideal rather than a target with respect to globalization and neoliberal policies. From the 1950s onwards, Istanbul has been introduced with urban sprawl especially with the population increase due to immigration. Since the end of 1980s, the first sheltered and gated community settlements began to form a patchwork pattern in the urban fabric. Beykoz District was the first place and felt deepest this situation because of its strategic unique location and natural values. With the construction of the Fatih Sultan Mehmet Bridge to E-80 connection road in 1988, accessibility has also increased and the urban poor and elites increasingly started to live together in the urban walls as a result of globalization and neoliberal policies. While the urban poor chose to live in the valleys; the urban elites have chosen to live at places with Bosphorus view, hills, places with accessibility to the centers of both sides, natural points with nested points such as forests, lakes and so on. Therefore, it can be said that these urban groups, which can collect together in the “others” cluster of the city, negatively affect the environmental sustainability directly or indirectly by the structuring in the urban walls. The example of gated communities is only a striking product of spatial consumption processes. In Istanbul, 3258 units are located in different categories of closed houses and 13% of them are located on natural, productive areas. In terms of environmental sustainability, only 3% of the total area of the district is located in Beykoz, and 37% of all buildings are located in this area, thus pushing the carrying capacity of the area to its limits. Based on the two examples chosen in Beykoz, it has been determined that the settlement, which addresses these two urban elites who choose places in non-resettlement areas, has developed with the appropriate legal infrastructure over time. Beykoz and Istanbul's natural productive areas are increasingly consumed.

As one of the most important external problems of this century, we observe realities, truths and discourses produced against the targets. Discourses constitute their own worlds of meaning and exploit the truths by using the unknowns of this century. It has been detected that the importance of urban planning has increased even more in the globalized world where multiple internal, external factors and strategic, right-time decision-making processes are required.

It is a recognized fact that urban environmental sustainability, which is difficult to access, is mandatory on a global scale. In this study, it is aimed to draw attention to the necessity of updating the intervention tools of urban planning, primarily for local administrations, due to the fact that the results of loss of natural, productive areas are felt more and more strikingly day by day.

1. GİRİŞ

21.yy'ın en büyük sorunlarından biri netlik olarak tanımlanmaktadır. Başta politika, ekonomi ve teknoloji olmak üzere küresel düzlemde muğlak bir ortamda yaşamaktayız. Bu muğlaklığın içerisinde “doğru” değerinin anlamı değiştiği gibi “bilgi” kavramının da tanımı, önemi, üretimi, erişim durumu değişim göstermiştir. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde, doğru bilgiyi üretmekten ziyade bilgeliğin yüceltildiğini, popüler olan ilişki ağlarında üretilen bilginin doğru kabulü gördüğünü tecrübe etmekteyiz. Bilginin doğruluğunu destekleyebilmek adına kullanılan yegane aracın ise söylem olduğu görülmektedir. Söylemler kendi anlam dünyalarını oluşturmakta ve yüzyılın bilinmezliklerinden faydalanarak doğruların içini boşaltmaktadır. Öte yandan da dünyanın, teknolojik ve toplumsal gelişmelerdeki hız ile giderek daha karmaşık ve bilinmezliklerle dolu gidişatına rağmen; kentlerin geleceğine dair önemli unsurlar, hala küresel, bölgesel ve hatta çoğu zaman yerel ölçekte tahmin edilebilir, hesaplanabilir durumdadır. Bu bağlamda dinamik, kompleks sistemler bütünü olan kent, barındırdığı nüfusun yanı sıra bu nüfusun fiziki ve toplumsal zenginliğini, tecrübe ve becerilerini de yaşattığı için önemlidir. Bu öneme ithafen kent planlama bilimi de kentlerin geleceği adına önem arz etmektedir.

Bu denli misyon yüklediğimiz kentlere dair ilk planlama ile ilgili yaklaşımlar, planlamanın ortaya çıktığı ve kurumsallaştığı 19.yy'ın sonları göz önüne alındığında, doğa bilimleri temelli yaklaşımlar olmuştur. Bu nedenle, kent planlamanın bileşenleri arasındaki nedensellikler, düzenli ilişkiler olarak kabul alınıp, pozitivist bir yaklaşımla, bu ilişkilerin basitleştirilerek, modeller üzerinden açıklanması ile gerçekleştirilmiştir. Sonrasında etki-tepki süreçleri ile gelişen eleştirel bir yaklaşım ile bu pozitivist yaklaşıma şüpheli bir eleştiri ile yaklaşp, şehirselleşmelerin içerisinde sosyal içerikli konuların göz ardı edilmemesi gerektiği, canlı bir sistemin sadece matematiksel boyutları ile değil yorumlayıcı bir bakışla da değerlendirilmesi gerektiği anlayışı hâkim olmuştur. Ve zaman içerisinde bir diğer bakış açısıyla daha gerçekçi (realist) olarak ele alma yaklaşımı doğmuştur.

Altınok'un (2012) belirttiği gibi esasen kentler, kapitalist sistemden kaynaklanan bir dizi sorun ve onların kendi içindeki çelişkileri ile mücadele halindedir. Liberal öğretisi ile kapitalist sistemin alanı da değişmiş, ülkelere göre hissedilen sosyal-politik-ekonomik etkileri de kentlere farklı ölçüde dokunmuştur. Bu nedenle kentsel problemler, problemi oluşturan ana kaynaklara kadar inilip, detaylı ve gerçekçi biçimde ele alınmadıkça, sürdürülebilir çözümlere ulaşılması da mümkün olmamaktadır.

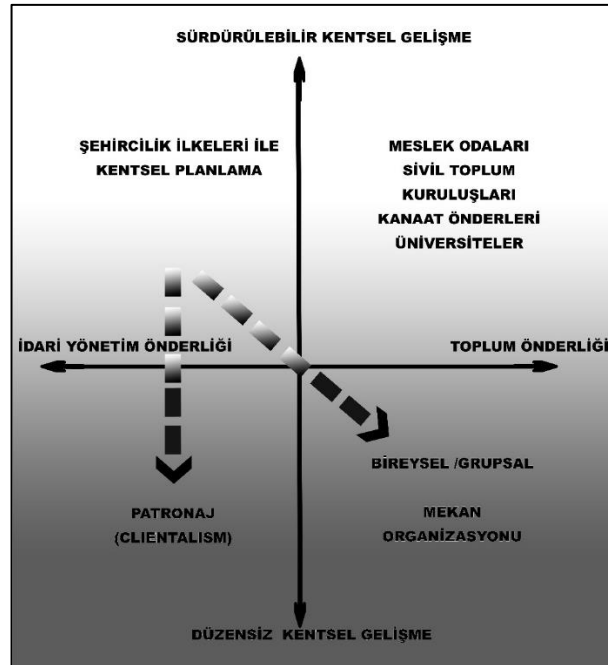
Bu bağlamda, kentlerin artık bütüncül ve esnek bir yaklaşımla; fiziki, ekonomik ve sosyal bileşenleri ile birlikte ele alındıktan sonra, spesifik bir soruna odaklanarak, sorun-çözüm ekseninde özgün bir yaklaşım ile değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Zira çözüm yöntemleri ile birlikte kentler de giderek daha kompleks yapılara bürünmektedir.

Bu kompleks yapının sorunlarını çözmek adına ortaya çıkan "sürdürülebilir gelişme" fenomeni 1970'lerden bu yana dünyanın ve kent planlamanın gündeminde yer almaktadır. Her geçen yıl daha fazla etkisi hissedilen küresel çevre problemleri ile sürdürülebilirliğe dair daha fazla duyarlılık oluşmuştur. Birlikler, anlaşmalar, konferanslar ile ülkeler taraf olmuş ve kendi kalkınma politikalarını bu ortaklıklardan çıkan sonuçlara göre şekillendirmeyi taahhüt etmişlerdir. Ancak yaklaşık 50 yıldır dünya gündeminde olan sürdürülebilir gelişme hedeflerinin başarılamadığı görülmektedir. Kent planlama disiplininin de başlıca gayesi olan kentsel çevresel sürdürülebilirliğin, küresel duyarlılık geçmişi ile Türkiye'nin bu yönde attığı adımlar, dönemsel olarak incelenmiştir. Dönemlerin politik ve ekonomik konseptlerine uygun olarak yaşanan yasal-yönetimsel gelişmeler, çevresel sürdürülebilirlik adına olumlu bir tutum sergilenmiştir. Ancak uygulama pratiklerinde gerek küresel gerekse ulusal ölçekte ortak aklın sağlanamadığı, birikimli problemlerin özellikle 2010 yılından itibaren Dünya ve Türkiye'de "çevresel kriz" döneminin yaşanmasına sebebiyet verdiği söylenebilmektedir. Dolayısıyla varılan noktada derin muğlaklık ortamında güncel olarak çevresel sürdürülebilirliğin bir hedeften çok artık bir ideale dönüştüğü tespit edilmiştir. Bu idealin hala canlı ve güncel tutulması da söylemler sayesinde olmakta iken küresel olarak yüz yüze bulunulan çevre problemleri de gerçekliğini koruyarak çözüm beklemeye devam etmektedir.

1.1 Çalışmayı Yönlendiren Problem Alanı ve Çalışmanın Amacı

2018 yılında Dünya nüfusunun yaklaşık %60'ı kentlerde yaşamaktadır. Yalnız kentlilerin değil tüm dünya mevcut ve gelecek nüfusunun sorunu olan sürdürülebilir kentsel gelişme hedefi, bu çalışmanın ana ekseninde yer almaktadır. Araştırmacı olarak çalışmaya başlarken 1970'lerden bu yana küresel bir hedef olan ve çok sayıda uluslararası anlaşmaya bağlanmış sürdürülebilir kentsel gelişmenin veya ona yönelik adımların niçin gerçekleştirilemediği durumu incelenmeye değer bulunmuştur. Problemlerin çıkış kaynağı olarak mekansal tüketim olgusu ele alınmıştır. Çünkü bilim dünyası, dünyanın varoluşunu 4 milyar yıl öncesine, insanoğlunun var oluşunu ise 200 bin yıl öncesine dayandırırken, yalnızca 20.yy'ın ikinci yarısından bu yana doğal kaynakların kendini yenileyemez biçimde tüketildiği, tahrip edildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla tartışılması gerekenin 4 milyar yıllık birikimini birkaç yüzyılda yok eden toplumların üretim-tüketim ilişkisinin odağında yer alan doğa olduğu görülmüştür. Bu ilişki ağını kentler için ele aldığımızda kentsel mekânın üretimi sorunsalına inilmiştir.

Bu bağlamda çalışmayı yönlendiren temel problem aşağıda şematize edilmiştir (Şekil 1.1):

Şekil 1.1 : Çalışmayı yönlendiren problem şematifi.

Kent planlama adına sürdürülebilir kentsel gelişme hedeflerini uygulamak veya planlı ya da plansız biçimde düzensiz gelişim olarak iki izlenebilir yol bulunmaktadır. Bu hedefin başarılmasında idari yönetim önderliğinde şehircilik ilkeleri kılavuzluğunda ilerleme veya toplum önderliğinde meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler gibi bağımsız olarak kamu yararını savunan gruplar kılavuzluğunda ilerlenebilmektedir. Kent planlama için ideal olan katılımcı bir tavırla idari yönetimler ile toplumun bir arada hareket edebildiği, karşılıklı paylaşım ve etkileşim içerisinde karar verebildiği mekanizma olmaktadır. Ancak bu hedeflerin gerçekleştirilemediği noktada kentsel gelişmeye müdahale noktasında karar vericiler, uygulayıcılar arasındaki patronaj ilişkileri veya kamu yararından uzakta belirli bireylerin, grupların yararına dönük düzensiz gelişme problemi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durumda sürdürülebilirlik konusunun geçmişten gelen kökenleri, gelişim süreci ve geleceğine dair durumu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.2 Çalışmanın Araştırma Soruları, Kapsamı ve Yöntemi

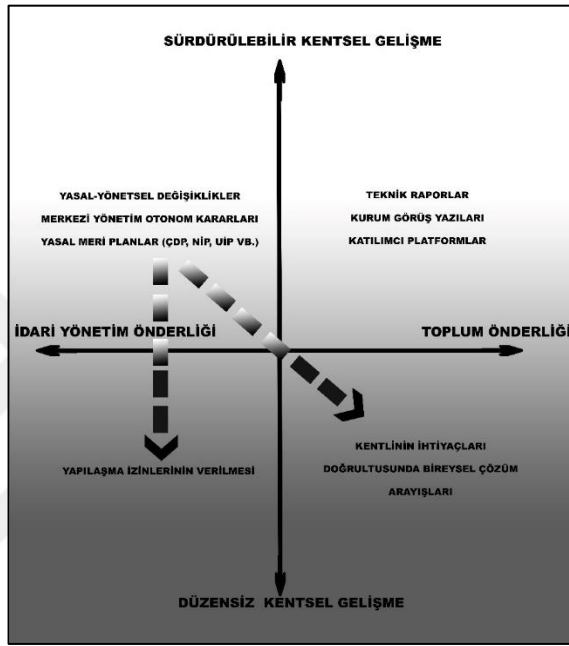
Çalışmaya başlarken ve çalışma ilerledikçe yeniden düzenlenen araştırma soruları şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Küreselleşme ve neoliberal politikaların kentsel mekana etkileri nelerdir?
- Mekansal tüketim nedir? Kente etkileri nelerdir?
- Çevresel sürdürülebilirlik nedir? Niçin kentler için önemlidir? Hedefleri ve hedeflerinin önündeki engeller nelerdir?
- Tüketimin sürdürülemez etkisi kentte nasıl örneklendirilebilir?
- Kentsel çevresel sürdürülebilirliğin kent planlama literatüründeki önem durumu günümüzde nedir gelecekte nasıl değişmesi beklenmektedir?

Her araştırma sorusu ve alınan yanıt sırası ile bir diğer soruyu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda çalışmanın içeriği doğal bir süreçte şekillenerek oluşmuştur.

Bu sorular ve yanıtlar bağlamında çalışmanın kapsamını, hızlı kentleşme ile sürdürülebilir kentsel gelişme alanında incelenmek üzere kapalı konut siteleri yer seçimi oluşturmaktadır (Şekil 1.2). Sebebi; gelişmekte olan ülkelerin neoliberal politikalar etkisinde tarımsal veya sınai üretimden uzaklaşması, tüketim odaklı büyük

pazar olma rolleri dolayısıyla tercih ettikleri ekonomik konjonktürleri, postmodern kentte çeşitlendirilmiş yaşam tarzı şekilleri sunulması, çalışma saatlerinin artması ile sosyal hayatın en özel noktası haline gelen konut alanları ve konut alanlarının önemi, kentsel arazi kullanımının önemli bir kısmını oluşturması olmuştur. Bu nedenle sürdürülebilir kentleşmede de en büyük dolayısıyla en kritik alanı da konut alanları oluşturmaktadır. Bu bağlamda problem alanı konseptine uygun olarak seçilen örnek için şematik sorun alanı aşağıda sunulmaktadır:

Şekil 1.2 : Çalışmayı yönlendiren problem şematığında konut alanı örneği.

Ancak konut alanları ve sürdürülebilirlik konusundaki çalışmaların kısıtlı olduğu, kapsamının da çoğunlukla yapı ölçeğinde ele alındığı fark edilmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere bütüncül yaklaşımla ancak sorun kökenine inilmeden, yapıcı, kalıcı çözümlerden uzaklaşılacağı düşünülerek bu çalışmada, birden fazla teorik alt yapıyı oluşturan başlık tartışılmaktadır. Bunlardan ilki kürselleşme ve neoliberal kentleşme ikinci bölümde incelenmiştir. Üçüncü bölümde kürselleşme ve neoliberal politikaların kentsel çevresel sürdürülebilirliğe etkisi incelenmiştir. Dördüncü bölümde, kürselleşme neoliberal politikaların kent mekanındaki etkilerinden biri olan kapalı konut sitelerinin üzerinden bu olgunun çevresel sürdürülebilirliğe etkisi irdelenmiştir. Beşinci bölümde örnek inceleme alanı olan İstanbul'daki ilk kapalı konut sitesi örneklerinin görüldüğü Beykoz İlçesi ele alınmıştır. Beykoz İlçesi'nin geçmişten bugüne planlama süreçleri ile çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan ve tehdit eden planlama çalışmaları incelenmiştir. AHP-GIS kombinasyon yöntemi ile

halihazırda ilçenin mevcut çevresel sürdürülebilirlik durumu analiz edilmiştir. Beykoz'daki örnek iki kapalı konut sitesinin geliştirilmesi süreci ile analiz sonuçları bir arada yorumlanarak çalışmaya dair genel sonuçlar elde edilmiştir.

Örnek alan incelemesi için 3 adımlı bir yöntem izlenmiştir. İlki geçmiş ve meri planların, plan notları ve raporlarının incelenmesi ile Beykoz için çevresel sürdürülebilirliğin tarihsel süreçteki gelişim durumunun incelenmesi, ikinci adımda AHP-GIS yöntemi ile yapılaşmış alan ve doğal değerlerin mekansal analizinin yapılarak yerleşilebilirlik analizi üzerinden mevcut durumun ortaya konması, üçüncü adımda da iki adet örnek kapalı konut sitesi üzerinden her iki adımda elde edilen verilerin karşılaştırılarak yorumlanması yapılmıştır.

2. KÜRESELLEŞME VE NOLİBERAL KENTLEŞME

Bu bölümde; çalışmanın ilk adımı olarak birbiri ile doğrudan ilişkili konular olan; küreselleşme ve neoliberal politikalar konuları ele alınacaktır.

İnsanoğlunun var olduğu günden bugüne yaşadığı yeri bir düzene kavuşturma çabası arkeolojik kanıtlarla ortaya çıkmıştır. Bu durum yerleşik hayata geçmiş ve artı ürün kavramı ile pratikte karşılaşmış olan insan toplulukları ile başka bir boyut kazanmıştır. Politik bir çerçeve içerisinde fiziki bir yönetim, insan hayatının her yerine temas etmeye başlamıştır. Toplumun içerisinde yarı belirgin olan sınıflar öncesinde bir sosyo-ekonomik kurgu ile yönetilmediği için bu sınıflar arası geçişkenlik bulunmaktadır. Ancak politik çerçeve, siyaseti, hiyerarşiyi ve düzeni doğrudan etkileyen yasaları süreç içerisinde gerekli kılmıştır. Bundan sonra ekonomik, politik sistemlerin adı değişse dahi (feodalizm, kapitalizm, liberalizm vb.) toplumda her zaman sınıf kavramı olmuştur. İlerleyen yüzyıllarda sabit kara parçası, sabit doğal kaynaklara karşın artan nüfus ile artı ürünün dünya üzerindeki dağılımını düzenleyebilme çabası içerisinde, sınıflar arası gerilim artarken, geçişkenlikler daha çok azalmaya başlamıştır.

Bu noktada, fiziki müdahale için bir araç haline gelen toplumların kendi oluşturduğu yasal-yönetimsel yapısı içerisinde, kaynakların türüne göre dönemsel olarak onlara sahip olma öneminin derecesi değişiklik göstermiştir. İlerleyen yüzyıllarda teknoloji, iletişim ve ulaşımdaki ilerlemeler ile kaynaklara ülkeler, devletler tarafından müdahale için yakın olma zorunluluğu da ortadan kalkmıştır.

Dünya nüfusunun kaynak kullanımı, tüketim alışkanlıkları ile orantılı hesaplanan ekolojik ayak izi göstermektedir ki 1.5 tane dünya ve dolayısıyla doğal kaynak varmışçasına bu kaynaklar tüketilmektedir. Bu sebeple, tüm çalışmaların odaklandığı 2030 yılında hızlı bir ivme kazanıp 2050 yılında tamamen hissedilecek olan doğal kaynak kıtlığı, sürdürülebilir dünya hedeflerinin artık zorunluluğa dönüştüğüne işaret etmektedir (Steffen,2015).

Bu bilgiler ışığında; insanoğlunun 200.000 yıllık dünya üzerinde varoluş sürecinde, niçin 20.yy'ın ikinci yarısından bu yana dünyanın doğal kaynaklarını yenileyemez biçimde tükettiği, bu nedenle, kent planlamanın çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinden niçin giderek uzaklaştığı araştırılmaktadır. Ancak giriş kısmında da değinildiği gibi bu sorunun yanıtı aranırken, tüketime odaklanmak yerine, bu tüketim ve tüketim alışkanlıklarını doğuran üretim anlayışının değişimine değinmeden mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda bu bölümde, birbiri ile içiçe geçen süreçler, tarihsel kırılma noktalarında dünyada beliren ana akım üretim modelleri, toplumsal yaşam şekilleri ve dolayısıyla mekânın tüketimine değinmek amaçlanmaktadır.

2.1 Küreselleşme ve Neoliberal Politikalar Etkisinde Kent

Bu bölümde küreselleşme ve neoliberal politikalar etkisinde kent konusuna değinilecektir. Bu bağlamda bu olguların tanımı, tarihsel gelişimi, küresel ve postmodern kentlerin özelliklerinden sonra neoliberal politikaların başlıca etkilerinden olan; sosyal sınıfların değişimi, toplumsal-mekânsal ayrışma ve mekânsal tüketim konularına değinilecektir.

2.1.1 Küreselleşme ve neoliberal politikalar

Küreselleşme Olgusu

Esasen ilk globalleşme olarak kullanılmaya başlanan küreselleşme terimi, 1964 yılında Marshall Mc Luhan'ın yayınladığı eserinde iletişim teknolojilerinin gücü ve etkisiyle dünyanın global bir köy olacağı inancı taşıdığını belirtmesiyle ile “globalleşme” kelimesi “küreselleşme” ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Küreselleşme genel olarak; ürünlerin, fikirlerin, kültürlerin ve dünya görüşlerinin alışverişinden doğan bir uluslararası bütünleşme süreci olarak tanımlanmaktadır (Al-Rodhan et al., 2006); (Martin & King, 1990). Tüm dünyayı kapsayıcı oluşu, herhangi bir ulusa veya kökene ait olmayışı sebebiyle “küre” sözcüğüyle bu anlamı ifade ettiği literatürde belirtilmektedir (Modelska, 1972). Çok boyutlu bir kavram olan küreselleşme ile ilgili tanımlar kimi zaman sosyal kimi zaman ekonomik kimi zaman politik yazınla ele alınmaktadır. Örneğin; O'Rourke (2001): “Küreselleşme, uluslararası ticaret üzerindeki engellerin gittikçe azaldığı, uluslararası güçlerin

önündeki engellerin kalktığı, sermaye hareketlerinin hızlandığı, doğrudan yabancı yatırımların serbestleştiği ve teknoloji yayılımının hızlandığı bir ortamdır” diyerek daha çok politik-ekonomi bazlı bir tanımlama yaparken, Giddens (1998) daha sosyal içerikli bir yaklaşımla: “Küreselleşme farklı topluluklar arasındaki bağlantı biçimlerinin bir bütün olarak yer küre yüzeyinde şebekeleşmesi, dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır” diye belirtmektedir.

Bu tanımlar ışığında aslında, küreselleşmenin henüz pasaport-vize işlemlerinin gerekmediği, keşif ve uluslararası ticaret ve göçler için prosedürlerin yer almadığı tarihleri, küreselleşmenin başlangıcı olarak saymak mümkün gözükmemektedir. Sanayi devriminden yaklaşık bir yüzyıl sonra bugünkü anlamı ile belirginleşen küreselleşmenin, etkilerinin hissedilir büyüklükte olup tartışmaları başlattığı tarih 1970’li yıllara işaret etmektedir (MacEwan, 1990).

1990’li yıllarda kent planlama ile ilgili tartışmalarda artık bu kavramın yaygınlaştığı görülmektedir. Sassen (1991), “Küreselleşme ile kentlerin birbiri ile yarıştığı gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Sermayenin isteği yarışan mükemmel şehirler değil çok fazla sayıda şehir, yani yatırım alanıdır” görüşü ile bu olgunun odağında yeni pazarlar, yeni yatırımlar alanları olduğunu dolayısıyla bu kavramın ekonomi ve dolayısıyla politika odaklı olduğunu belirtmiştir.

20.yy. ile beraber dünya üzerinde yaşanan teknolojik gelişmeler ile üretimin fiziksel ve ekonomik süreçleri de doğrudan değişmiştir. Bir bütünleşme olarak tarif edilebilecek bu süreçte, Dünya ekonomisindeki bütünleşmenin temelinde ulaşım ve iletişim ücretlerindeki azalma önemli yere sahiptir. 1990’lı küreselleşme tartışmaların büyüdüğü yıllarda yapılan araştırmalar, 1930 ile 1990 yılları arasında Londra ile Amerika arasındaki 3 dakikalık telefon konuşmasının 244\$’dan 3.30\$’a indiğini, tüm dünya genelinde geniş ulaşım harcamalarının 1980-1996 yılları arasında ortalama %70 azaldığını göstermektedir (Ersoy,1998).

İçinde bulunduğumuz 2010’lu yıllara gelene kadar ise bu süreç everilerek ilerlemiştir. Yeni mal ve hizmetler, ileri teknoloji, entelektüel kapital, marka isimleri tarihsel sürecin oluşturduğu bu altyapıda üretim altyapısı ve idaresinin önüne geçmiştir. “Uluslararası” laktan “küresel” e geçişte üretimin; yönetim, kapital, bilgi transferi ve yapısal özellikleri bakımından farklılaşması söz konusu olmuştur. Yerelden artık küresele doğru evirilen süreç dolayısıyla küreselleşme olarak

adlandırılan sürecin yansımaları bant üretiminden (fordist) esnek üretim modeline geçiş, sanayi (endüstri) toplumundan bilgi toplumuna geçiş, modernist bir düşünce ve toplumsal yapısından postmodernist bir yapıya geçişi beraberinde getirmiştir. Sürecin sonuç ürünü olup, dünya düzenini baştan sona etkileyecek konu ise sınırların yok oluşu durumu olmuştur. Üretimdeki Taylorist model ile uçak gibi imalatı pahalı bir ürünün ham madde ve iş gücünün en ucuz olduğu yerlerde üretilip farklı coğrafyalarda birleştirilip, farklı coğrafi pazarlara nakledilerek satılabilmesi gerçekleşmiştir. Ulusal ekonomik sınırların kalkmasının yanı sıra kültürler ve sosyal politika da yeniden biçimlenmiştir. Politik ölçekte de artık küresel ekonomik sermayenin baskın oluşu ve kurduğu sistemler ile ulus devletlerin gücünü yitirmesine sebep olmuştur.

Küresel Kent Olgusu

Smith (2002) küreselleşme süreci ile birlikte gelip ekonomik ve sosyal süreçlerde değişiklik yaratan unsurun üretimin küreselleşmesi olduğunu, meta dolaşımı ve finans sermayesinin uluslararasılaşmasının ise yeni olmadığını belirtmektedir. Üretim, daha önce de bahsedildiği gibi küreselleşme ile artık ulus ötesi örgütlenebilen bir sisteme bürünmüştür. Bu bağlamda Smith'e göre kentlerin ölçeğini de artık üretimin organizasyonel yapısı ve dolayısıyla kentsel donatılar değil toplumsal üretim belirlemektedir. Kentlerdeki üretim ilişkileri yeniden tanımlanırken de kentlerin fonksiyonları, temsiliyetleri ve kurumsal yapılanmaları (yönetimsel biçimler) yeniden şekillenmektedir. Doğan'a göre (2001) küresel kent artık kolektif üretime, tüketime mekân olmaktan çok esnek üretimin örgütlendiği ulus ötesi veya çok uluslu sermayenin karının arttırıldığı mekândır.

Esnekleşme süreci emek-yoğun endüstrileri yakından ve derinden etkilemiş, küresel sermaye yatırımlarını özellikle gelişmiş ülkelerdeki sanayi süreçlerini artık emeğin daha ucuz olduğu ülkelere, bölgelere ve kentlere kaydırmıştır. Emek gücünün daha ucuz olduğu bu yerlerdeki üretim biçimleri de farklı dallara ayrılmış kayıtlı/ kayıt dışı sektörler kendi sistemini kurmuştur (Türkün, 2007). Üretim sürecindeki parçalanmalar ise bu sürecin değişimine ve koşullarına adapte olma durumuna göre kentler arasında önemli eşitsizlikler ortaya çıkarmıştır (Ercan, 2000). Bu durumu üretimin parçalanmasının getirdiği izleme ve denetim mekânizması üzerinden örneklendirmek mümkün olabilmektedir. Bu denetimlerin yapılabileceği kentler sınırlı sayıda olduğu ve küresel sermayenin yönlendirmesine göre belli olduğu için

küresel ekonominin de en avantajlı mekânsal noktasını oluşturmaktadır. Keyder (1992) bu durumu ulus devletlerin aleyhine gerçekleştiğini bu noktada artık küresel ekonomiyi yönetme veya yönetmede söz sahibi olma konusunda bu devletlerin şansının azaldığını belirtmektedir. Harvey'nin (1989) “küreselleşmenin mekânsal biçimlenmesi” olarak belirttiği değişim sürecinde, küresel tüm sistemler, bu değişimden beslenen birkaç küresel dünya kentleri tarafından yönetilmektedir. Dolayısıyla artık kentler, küresel üretim ağlarına adapte olmak ve diğer kentler ile rekabet edebilme olanağına sahip olabilmek için gerektiğinde ülkeden kopabilme eğilimine gelmektedirler. Bu sürecin sonucu olarak da merkezi ve yerel yönetim ilişkileri de yeniden yapılanma durumuna gelmiştir (Smith, 2002; Peck, Tickell, 2002). Dolayısıyla özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için dengeli kalkınma politikasıyla bölgelerarası eşitsizlikleri giderme, refah devlet politikaları yerine, küresel sisteme adapte olabilen, küresel diğer kentler ile rekabet edebilme potansiyeli olan kentler için devlet politikalarının yeniden ele alınması söz konusu olmuştur. Kamu-özel sermaye ortaklıkları stratejik bir öneme sahip olmaya başlamış, devletlerin kamu kaynaklarını özellikle bu kentlere kaydırması, gerekli altyapı yatırımlarını gerek finansal gerekse yasal-yönetimsel açıdan kimi zaman üstlenmesi kimi zaman ise yönlendirmesi söz konusu olmuştur.

Bir yandan rekabetçi, bir yandan girişimci, bir yandan yerel bir diğer yandan da evrensel olması beklenen kentlerdeki bu durum mekânsal olarak hem bir aradalığı hem de ayrışmayı getirmiştir (Urry, 2002). 21 yy. kentinde sanayi üzerinden ilerleyen bir sermaye birikiminin değil, hizmetler ve finans sektörü üzerinden ilerleyen bir sermaye söz konusudur. Üretim modeli elbette ki toplumsal tüketim alışkanlıkları ile doğrudan ilişkili olmaktadır.

Sermaye gruplarının yönlendirmesi ile önce mekânsal sosyal farklılaşma teşviki gerçekleşmiştir. Büyük projeler ile yaratılan algı yönetimi ve spekülasyon hava, mekânsal tüketimde yeni kentsel elitleri oluşturmuştur (Urry, 2002). Ekonomik ve sosyal süreçler ile gelip toplumsal olarak yaşanan kutuplaşma Castells'in de (2005) belirttiği üzere toplumun ifadesi olan kentsel mekânda da hissedilmiştir. Özellikle kentsel mekânda oluşan korunaklı yerleşimler bu kutuplaşmanın en önemli ve belirgin temsillerinden kabul edilmektedir (Soja, 1989).

Neoliberalizm Olgusu

Teknolojik değişimler ve ilerlemeler, liberal ekonominin gelişmesini sağlayarak küreselleşmeyi de fizibil kılmıştır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak doğan neoliberalizm ideolojisi, piyasaların uluslararasılaşması ile ilgilidir. Üretim biçimlerinin ve toplumsal tüketim alışkanlıklarının değişimi ile ülkelerin bireysel ekonomik korumacı yaklaşımları terk edilip, dış ticareti teşvik etmiş, piyasalar dışa açılmış, para dolaşımı serbestleşmiştir. Adam Smith'in "görünmez eli" teorisiyle piyasa ekonomisi egemen kılınmıştır (Charlick,2000);(Prendergast ve Stewart,1995).

Neoliberalizm, devletin ekonomiden ayrılarak, piyasanın özel teşebbüs tarafından yönetilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Rekabet piyasadaki en önemli unsur olup, güçlü olanın ayakta kalması gerektiğini savunmaktadır. Smith Piyasanın kendi dengesini kendi içerisinde sağlayacağı ilkesiyle, devlet sadece acil kriz süreçlerinde müdahale edici olarak görülmektedir (Smith,2002).

Kapitalizmin yaşadığı yapısal krizin sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilecek küreselleşme sürecinde, IMF ve Dünya Bankası'nın da katkılarıyla, neoliberal ekonomi politikaları oluşturulmuştur. Bu politikalar; az gelişmiş ülkelerin mal ve faktör piyasalarında fiyat müdahalelerinin kaldırılması, kamusal teşebbüslerin özelleştirilmesi, dış ticaret ve finans piyasalarının liberalizasyonu, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinde özelleştirmelerin yaygınlaştırılması gibi amaçları ön planda tutarak bu ülkeleri dışa açık serbest piyasa ekonomisi doğrultusunda dönüştürmeye etkin katkıda bulunmuştur (Şenses, 2004).

Tüm sosyal ve fiziki kaynakları en verimli biçimde bölüştürmeyi hedefleyen neoliberalizme göre kamusal olan verimsiz olup, rekabet daimî olmalıdır. Güçlünün hayatta kalışı doğanın dengesindendir (George, 1999).

İktisat kuramcıları neoliberalizmin kökenlerinin liberalizmden geldiğini ve ideolojik fikrin ortaya çıkış tarihini toplumda yaygın olarak bilinen 1973'teki petrol krizinden ziyade çok öncesindeki 1944 yılında imzalanan Bretton Woods anlaşmasına dayandırmaktadırlar (Greider, 1997);(Gill, 1995);(Perlmutter, 1991). Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında imzalanan bu anlaşma ile Dünya Bankası ve IMF (Uluslararası Para Fonu)'nın kurulması ile birlikte uluslararası yeni para sistemi belirlenmiştir. Bu konferansa doğu bloğu ülkeleri dışında 44 ülkenin katılımı

sağlanmıştır. 1973-1974 Petrol Krizi yaşanması ile o zamana kadar başarılı olarak isleyen Keynesçi ekonomi krize girmiş ve neoliberal ekonomi anlayışının yükselmesini hızlandırmıştır. 1980'li yıllarda dünya ekonomisine yön veren başta iki büyük ülkede (Amerika Birleşik Devletleri'nde Ronald Reagan, İngiltere'de Margaret Thatcher) olmak üzere liberal liderlerin yönetime gelmesiyle neoliberalizm daha çok yükselmiş, 1989 yılında Sovyet Rejiminin Doğu Avrupa Blok'u üzerindeki etkisinin bitmesi ve bloğun dağılması ile artık iyice yayılmıştır (Şenses, 2004).

Postmodern Kent Olgusu

Küreselleşme olgusunun tanımı ve etkileri açıklanırken “postmodern” terimi de kullanılmıştır. Modernizm veya postmodernizm bir toplumsal anlayış ve yaşayış biçimi olarak yorumlanabilmektedir. Edebiyat, sanat, mimarlık vb. gündelik hayatın içindeki tüm pratikleri yaşayış ve yorum açısından kapsayan bir olgu olmaktadır (Harvey,2010).

Üretim, teknoloji ve kentlerdeki değişimler, iç içe birbirini etkileyen değişim süreçleri yaşamaktadır. Bu değişimler sonucu 1970'li yıllara tekabül eden, toplumsal olarak yaşanan, modernist bir toplumsal anlayış, yaşayıştan postmodernist bir yaklaşıma geçiş olmuştur. Postmodern kent mekânının üretimi ve toplumsal tüketim anlayışının globalleşme sonucu doğan neoliberal politikalar ile ilişkisi de bu bağlamda özetlenmiş olacaktır (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1 : Modernite ve postmodernite süreçleri karakteristik özellikleri, Lash & Urry (1987); Harvey (1989); Mansvelt (2005); Cloke et al., (1991); Featherstone (1991); Glennie & Thrift (1992); Cloke (1993); Shurmer-Smith & Hannam (1994); Rojek (1995); Ward (1997)'den geliştirilmiştir.

Modernite (1950-1970ler)	Postmodernite (1970ler- Sonrası)
Kesin bilgiyi arama	Göreceli bilgiyi arama
Aynıcılık, evrensellik	Farklılık, çeşitlilik, süreksizlik, parçalarına ayırma
Derin ve esas	Yüzey ve hiper realite
Kurallar ve biçimin düzenlenmesi	Öykünme, kolaj, görünüm
Seri üretim	Esnek üretim
Ekonomik - politik öneme sahip nesnelerin üretimi	Tüketim ve ekonomik - politik öneme sahip imajların yeniden üretimi (tüketim dokusu ile ilgili sosyal hareketlerde yükseliş)
Refah devlet anlayışı ve devlet müdahalesi	Refah devlet anlayışını reddetme, bireyselleşme ve girişimcilik
Bireylerin hedefleri tatmin üzerinden maddi varlıkları ile ilgili	Bireylerin hedefleri arzulara erişmek üzerinden varlıkların imajları ve sembolik değerleri ile ilgili
Karaktere vurgu yapılmakta	Fiziki temsile, gösterişe vurgu yapılmakta
Kimlik, üretim alanıyla ilişkili oluşmuştur	Kimlik, tüketim alanıyla ilişkili oluşmuştur

20.yy'ın hem ilk hem de ikinci yarısına tanık olan filozoflar, üretimin mekânsal değişimi ile toplumsal olarak yaşanan tüketim alışkanlıkları, özel-kamusal alan algısı-beklentisi, kentsel form arayışları ve kentsel fonksiyonların yer seçimleri üzerinden postmodern yaşamı ve kenti yorumlamışlardır. Bu konuda özellikle özgür düşünme ortamı bulunabilmesi arayışındaki tarihsel kırılma noktalarının önemi büyük olmaktadır. Nazilerin 1933'te iktidara gelmesi, 1934'te Avusturya'da işçi hareketlerinin dağılması ve İspanya iç savaşında Franco'nun zaferleri bu değişimlerin başlangıcında yer alan tarihsel kırılma noktaları olmuştur (Callinicos, 2004). Çünkü Avrupa'daki bu değişim ve gerilimler, Max Horkheimer, Thedor W. Adorno, Herbert Marcuse, Leo Lowenthal, Erich Fromm gibi düşünürlerin Avrupa'dan Amerika'ya zorunlu olarak gitmeleri, postmodern toplum ve kent, kitle toplumu, kültür endüstrisi ve tüketim toplumu konusundaki ilk sistematik çalışmaları yapmasına ortam oluşturmıştır (Best & Kellner,2011).

Değişim süreçleri kent planlama için incelendiğinde, modernizmin planlamaya yansıdığı süreçte; nedensellik, rasyonel analizler ve bilimsel anlama ile planlıların topluma daha iyi bir yaşam alanı yaratacağı yaklaşımı kabul görmüştür. Modernizmin etkisiyle 20.yy'ın erken dönemlerinde oluşan teknolojik kentsel ütopyalar yaratarak, geleneksel konut dokusunu ortadan kaldırma fikrine karşı çıkmış ve bu aksi görüş ile postmodern kent planlamanın temelleri atılmıştır. Bu fikrin kent mekanına ilk yansıması, 1955 yılında inşası tamamlanan Amerika'da St. Louis, Missouri'de modernist tarza inşa edilen Pruitt-Igoe konutlarının, 1976 yılında dinamitle yıkılması eylemi verilebilmektedir (Çıracı, 2011). Postmodern mimarlık ve planlama için başlangıç niteliğinde önem taşıyan bu yaklaşım, toplu konut ve çevresinin dokusundaki işlev ve yalınlığın, geleneksel konut ve çevresi dokusuna verdiği zarar görüşünden kaynaklanmaktadır.

Postmodernizmin kökenlerinde olan ve eş zamanlı liberal ekonomi politikaları ile dünyada da kabul gören; çoğulculuk, seçme özgürlüğü ve çeşitliliği savunan değerler, kentleri de doğrudan etkilemiştir (Çıracı, 2011). Harvey (2010) postmodern kentteki en önemli unsurun, arsa rantı ve piyasa olduğunu belirtmiş ve daha tatminkâr bir kentsel çevre yaratmak adına, sermayenin gücünün ve tüketimin bu kentlerde yüceltildiğini savunmuştur. Net ve işlevsel bir modernist anlayışı reddeden postmodern kentsel anlayış, modernizmdeki bütüncül anlayış yerine bireysel ve estetik değerlere yer veren, parçacıl yeri geldiğinde geçmişten, tarihsel

unsurlardan aldığı unsurları kolajlayarak, farklı sosyo-ekonomik katmaların da bir arada olduğu bir kent yaklaşımı sunmaktadır. Kentlerde artık gökdelenler, alışveriş merkezleri, oteller, bankalar, lüks konut siteleri gücü temsil eden unsurlar iken, komşu parsellerinde düşük gelir grubu yaşam alanları veya daha radikal biçimde yasa dışı gelişmiş konut alanları görülebilmektedir.

Çalışma saatleri gittikçe artan bireyler için postmodern kentte sıkça boş zaman vurgusu yapan tüketim odağı olan sermaye grupları bulunmaktadır. Boş zamanı değerlendirme mekânı olarak sanat galerileri, müzeler, mağazalar, oyun parkları vb. mekânlar tüketim alanları olarak sunulmaktadır.

Bu bağlamda küreselleşme ve neoliberal politikaların benimsendiği 1980 yılına gelene kadar yirmişer yıllık periyotlarla yaşanan gelişimlerin, geçiş sürecini nasıl hazırladığı aşağıdaki şekilde (Şekil 2.1) özet halinde görülebilmektedir.

DÖNEMLER	1920-1940	1940-1960	1960-1980	1980-Günümüz
KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER	1929- BÜYÜK EKONOMİK BUHRAN		1973-BÜYÜK PETROL KRİZİ	1987- KARA PAZARTESİ OLARAK ADLANDIRILAN EKONOMİK KRİZ
KÜRESEL İNOVASYONLAR	TEMEL DOĞA BİLİMLERİNDEKİ GELİŞMELER İLE BİRÇOK SALGIN HASTALIGIN AŞISI BULUNDI. HAVA HAREKATLARINDA KULLANILACAK UÇAK, ROKET VB. GELİŞTİRİLDİ. A.B.D VE AVRUPA'NIN BİRÇOK ÜLKESİNDE OTOMOBİLİN SERİ ÜRETİMİNE GEÇİLDİ.	ATOM BOMBASI, HİDROJEN BOMBASI İCAT EDİLDİ. BİLGİSAYAR, MIKROÇİP VB. ELEKTRONİKLERİN İLK UYGULAMALARI KULLANILDI. PETROKİMYA SEKTÖRÜNDE ÖNEMLİ İLERLEMELER KAYDEDİLDİ.	İNTERNET VE CEP TELEFONU İCAT EDİLDİ.	İLK MASAÜSTÜ KİŞİSEL BİLGİSAYAR, YÜKSEK ÇÖZÜNÜRLÜKLÜ TELEVİZYON ÜRETİLDİ. BİLGİSAYAR VE İNTERNET ADINA TIP DÜNYASINI DA KAPSAR İLERLEMELER KAYDEDİLDİ.
TARİHE YÖN VEREN BÜYÜK OLAYLAR	1923-TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU 1934-AVUSTURYA'DA İŞÇİ AYAKLANMALARININ YASANMASI 1939- EŞ ZAMANLI OLARAK HITLER, MUSSOLİNI VE FRANÇOIS'UN İKTİDARDA OLUŞU VE AVRUPA'DA YÜKSELEN AŞIRI MİLLİYETÇİ AKIMIN YASANMASI 1939-II.DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI	1945-II.DÜNYA SAVAŞI'NIN BİTİŞİ	1979- İNGİLTERE'DE LİBERAL MARGARET THATCHER'İN YÖNETİME GELMESİ	1981-A.B.D'DE LİBERAL RONALD REAGAN'IN YÖNETİME GELMESİ 1989- SOVYET REJİMİNİN DOĞU AVRUPA BLOK'U ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN BİTMESİ VE BLOŞUN DAĞILMASI
KÜRESEL POLİTİK DEĞİŞİMLER	BİRİNCİ VE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDA ÜLKELERİN SINIRLARI YENİDEN ÇİZİLMEME DEVAM EDİLDİ.	1944- DÜNYA BANKASI'NIN KURULUŞU 1944- BREYTON WOODS ANLAŞMASI'NIN İMZALANMASI 1945- IMF (ULUSLARARASI PARA FONU)'NİN KURULMASI 1947- LİBERALİZMİ SAVUNAN MONT PELLERİN CEMİYETİ'NİN KURULMASI	1970'Lİ YILLAR- KÜRESELLEŞME OLGUSUNUN BELİRGİNLEŞMESİ, TARTIŞMALARIN BAŞLAMASI	1980 VE SONRASI- NEOLİBERAL POLİTİKALARIN KÜRESEL OLARAK İMP'NİN KREDİ VERMEK İÇİN ZORUNLU KOŞTUGU YAPISAL UYUM PROGRAMLARIYLA YAYGINLAŞMAYA BAŞLAMASI İLE DÜNYADA YENİ BİR EKÖ-POLİTİK DÖNEME GEÇİLMESİ 1990 VE SONRASI- HABERLEŞME VE ULAŞIM TEKNOLOJİLERİNDEKİ GELİŞMELER İLE KÜRESELLEŞMENİN TÜM ETKİ ALANI İLE DÜNYAYA YAYILMASI
KÜRESEL EKONOMİK DEĞİŞİMLER	KİTLESEL FORDİST ÜRETİM ÇAĞININ BAŞLAMASI İTHAL İKAMEÇİ SANAYİ MODELİ İLE KEYNESÇİ EKONOMİ POLİTİKALARININ YASANMASI		1970'Lİ YILLAR- POST- FORDİST ESNEK ÜRETİM ANLAYIŞININ BENİMSENMESİ	1980 VE SONRASI- KÜRESEL NEOLİBERAL GELİŞME STRATEJİLERİNİN BENİMSENMESİ
KÜRESEL TOPLUMSAL ANLAYIŞ DEĞİŞİMLERİ	AVRUPA'DAKİ BİRÇOK DÜŞÜNÜR AMERİKA'YA ZORUNLU OLARAK GÖÇ ETMİŞ VE POSTMODERN TOPLUM VE KENT, KİTLE ENDÜSTRİSİ, TÜKETİM TOPLUMU HAKKINDA İLK SİSTEMATİK ÇALIŞIMLAR YAPILMAYA BAŞLANMIŞTIR.	MODERNİZMİN TOPLUMSAL YAŞAYIŞIN HER ALANINDA BENİMSENMESİ GERÇEKLEŞTİ. BİLİMSEL, SİYASAL, KÜLTÜREL GELİŞMELERLE VE SANAYİ DEVRİMİYLE BİRİKİMİN GÜNCEL HAYATA YANSITILISI İLE GELEN BİR TOPLUMSAL ANLAYIŞ OLMUŞTUR.	1970'YENİ İTİBAREN ÖZELLİKLE SANAT, ŞEHİRCİLİK, MİMARİ VB. ALANLARDA YAŞANAN DEĞİŞİM SÜRECİDİR. MODERNİZME TEPKİNİN EN BÜYÜK GÖSTERGESİ AMERİKA'DA ST. LOUIS, MISSOURI'DE BULUNAN MODERNİST TARZA İNŞA EDİLEN PRUITT-IGOE KONUTLARININ 1976 YILINDA DİNAMİKLE YIKILMASI OLMUŞTUR.	1980 SONRASI KÜRESELLEŞME OLGUSU HİSSEDİLİR OLUP, NEOLİBERALLEŞME VE TEKNOLOJİK GELİŞMELER İLE HIZ KAZANMIŞTIR. REKABET VE YARIŞ ODAKLI EKONOMİ POLİTİKASI TOPLUMSAL SÜREÇLERE DE YANSIMIŞTIR.

Şekil 2.1 : 1980 yılı öncesi yaşanan genel küresel değişimler.

Küresel ekonomik krizlerin, küresel inovasyonların, tarihe yön veren büyük olayların, politik ve ekonomik değişimlerin, toplumsal anlayış değişimlerinin hep birbirleri ile bağlantılı olduğu görülebilmektedir.

2.1.2 Küreselleşme ve neoliberalizmin kentteki etkileri

Neoliberalleşme süreci ile değişim, çelişki ve gerilimlerin gündelik hayat pratiklerinde birebir hissedilip yaşandığı yer kent mekânı olmuştur.

Lefebvre (1991) kapitalizmin her krizinde yeniden doğarak ayakta kalabilmesinin merkezinde kent olduğunu vurgulamaktadır. Lefebvre'ye (1991) göre mekân toplumsal bir üründür ve her üretim biçimi kendi mekânını üretmektedir. Kapitalizm, neoliberalizmin özünü oluşturmaktadır. Neoliberalleşme sürecinde kapitalizm, malların mekânsal yerleşmede üretildiği bir aşamadan, mekânın kendisinin kıt bir kaynak olarak üretildiği bir sisteme dönüşmüştür. Kent mekânının yeniden üretilmesi, bu bağlamda formülün özünde yer almaktadır. Kent kapitalist ilişkilerin hem sebebi hem sonucu olmaktadır (Gottdiener,2001). Tekeli (1991) bu durumu, sermaye ve kent arasındaki içiçe ilişkilerin sonucu olarak belirtmektedir. Kentleri artı değer üretim mekânı olarak görürken, kapitalist toplumsal ilişkilerin kentlere, kendisini yeniden üretecek bir mekânsallaşma yarattığını ve böylece kentlerin kapitalizmin öznesi haline geldiğini söylemektedir. Kent kapitalist ilişkilerin yaşam mekânı iken fiziki koşulları ile bir yandan da sermaye birikimidir. Özne konumundaki kentsel alan sermaye birikimini sağlarken rant üretimi ile de sermaye birikim biçimini, artı değer bölüşümünü etkilemektedir (Tekeli, 1991).

Kapitalist ilişkilerdeki sebep-sonuç konumunda yer alan kent mekânı bu ifadeler ile biraz daha net hale gelmiştir. Neoliberal gelişmelerin etkisi, Türkiye'de özellikle 1980'li yıllarda kentlerde hissedilir hale gelmiştir. Sermayenin kentlere yönelişi ile aslında yeni bir kentsel gelişme dönemi başlamıştır. Gözle görülür değişimler öncelikle üretimin mekânsal dönüşümü ile başlamıştır. Sermaye hareketliliği, küresel ekonomi ve üretimin desantralizasyonu kent mekânını tam olarak bir meta haline dönüştürmüştür. Bu dönüşüm süreci Lefebvre (1991) tarafından sermaye birikim sürecindeki krizlerde anahtar rol oynaması dolayısıyla kent mekânına kapitalizm tarafından yüklenen “soyut mekân üretme becerisi” olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda Lefebvre, kendisinden bir yüzyıl önce Marx ve Engels'in tanımladığı “kent kapitalist üretimin yapıldığı mekândır” tanımını da ileriye alıp geliştirerek artık

mekânın kendisinin meta olduğuna açıklık kazandırmıştır (Aslanoğlu, 1998). Harvey (1989) değer üretimi yapmayı hedefleyen kapitalizmin, bunu yapabilmesi için sermaye sınıfının ikincil döngüler olarak tanımladığı kentsel alana yapılan yatırımlar ile yani inşa edilmiş fiziki çevrenin yeniden yapılandırılmasıyla kendisini üreteceğini belirtmiştir. Hausmann'ın kralın desteğiyle Paris'te yaptığı büyük ölçekli kentsel yatırımları buna örnek olarak gösterilebilmektedir (Şengül, 2001). Haussmann Paris'te yeni banliyöler, bulvarlar inşa ederek on beş yılda kentin altyapısını tümünden yenilemekle kalmamış aynı zamanda yeni bir yaşam biçimi yaratmıştır (Harvey, 2008). Harvey, Paris'in yıkılıp yeniden yapımı (1853-1870) sürecinin asıl arka planında ise devlet açısından ekonomik durgunluğun en büyük mağduru olan emek gücünün isyanının bastırılması bulunduğunu belirtmektedir (Şengül, 2001). Harvey'nin Marx'ın yaklaşımını kullanarak kentsel mekânın dönüşümünü bu şekilde açıklaması, fordist sermaye birikiminin krizi ile ortaya çıkan neoliberal sistemde, kentsel mekân dönüşümünde en önemli unsur olan kentsel yatırımları da açıklamaktadır. Lefebvre'ye göre mekân bu sebeplerden ötürü her zaman ideolojik ve politik özellik taşımaktadır.

1980 sonrasının neoliberal politik-ekonomik atmosferinde, hızlı sanayileşme hedefleri yerini hızlı kentleşmeye bırakmış, kentsel rantlar sermaye birikiminin en önemli araçlarından birine dönüşmüştür (Kurtuluş, 2007).

Neoliberalleşme süreci, kentsel mekânı metalaştırırken en büyük aracı özelleştirme unsuru olmaktadır. Sosyal ve kültürel içeriğinden soyutlanan mekân, yasal olarak arazi üretme ihtiyacı içinde piyasa taleplerine yanıt verir hale dönüştürülmüştür. Özelleştirilen kamusal araziler bu süreçte ilk sırada yer alan kentsel mekânlar olmuşlardır.

Brenner ve Theodore (2002) neoliberalizmi; "tüm toplumsal alanlarda piyasa disiplininin, rekabetin ve metalaşmanın genişletilmesini hedefleyen siyasalar bütünü" olarak tarif etmişler, ayrıca neoliberal yerelleşmenin hem yaratıcı hem de yıkıcı etkilerini incelemişlerdir. Bu incelemede: hükümetlerarası ilişki düzeylerinin yeniden ayarlanması, kamu istihdamının azalması, refah devletinin yeniden yapılanması, yerel yönetimlerin kurumsal altyapısının yeniden yapılandırılması, belediyeye ait kamunun ve yerleşim ortak altyapısının özelleştirilmesi, kent konut piyasasının yeniden yapılandırılması, iş gücü piyasasının yeniden düzenlenmesi, bölgesel kalkınma stratejilerinin yeniden yapılandırılması, yapılaşmış çevrenin ve kentsel

formun dönüşümü, bölgelerarası politika aktarımı, kentsel sivil toplumun yeniden düzenlenmesi, kentin yeniden temsili olmak üzere 12 farklı başlık kullanılmıştır. Özü itibariyle liberal bir bakış açısıyla; hem yaratıcı hem yıkıcı etkilerin, birey, toplum, kurum, anlayış veya sistem fark etmeksizin, serbest piyasa mekanizmasındaki yarış ve rekabet ile toplum adına en iyi olanın olacağını, çünkü neoliberalizmin en güçlü olmaya teşvik ettiğini belirtmişlerdir. Ancak, küresel bir sistemden bu görüş incelendiğinde, halihazırda hala gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler için kalkınmacı, refah devlet politikasından koparak rekabetçi bir politikaya geçişin politik, ekonomik veya toplumsal hiçbir açıdan avantajlı olamayacağı açıkça görülebilmektedir.

Neoliberal kentin sisteminin, önceki sistemlerden farklı oluşu küreselleşme sürecinden süzülüp çıkması dolayısıyla artık kent mekânına müdahale sürecinde küresel elitler, politikacı, yatırımcı, yerel yönetim mekânizmalarındaki güç odakları, yerel, ulusal ve ulus üstü otoritelere kadar birçok farklı kişi veya gruplar tarafından kurgulanan bir proje yönetimi olarak düşünülmesi gerektiği söylenebilmektedir (Leitner ve diğ., 2007). Neoliberal yeniden yapılanma, mekânsal yapılarda doğrudan ve dolaylı bir dizi dönüşümle mümkün olabilmektedir (Kurtuluş, 2007). Dolayısıyla neoliberalizm gelip kentleri dışardan etkileyen üçüncül dereceli bir etken olmayıp birebir kentler içinden kentlerle birlikte örgütlenen bütüncül bir süreç olarak ele alınabilmektedir.

Bu bağlamda literatürden elde edilen genel bilgiler ışığında küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikaları ile birlikte kentlerde hissedilen doğrudan etkiler iki ana başlıkta toplanabilmektedir: Sınıfsal coğrafyaların yeniden belirlenmesi ve mekânsal tüketim (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2 : Küreselleşme ve neoliberal politikaların kentlere etkisi.

SINIFSA COĞRAFYALARIN YENİDEN BELİRLENMESİ	Kamuya ait alan ve hizmetlerin özelleştirilmesi Ana kamu hizmetlerinde aksaklık ve eksiklik yaşanması, ücretlerinin artması, temel hizmetlere erişimde adaletsizlik yaşanması Merkezi yönetimlerin küçülmeye gitmesi güçlerini yerel yönetimlere aktarması Yerel yönetimlerin denetimsiz biçimde özel sektör ile iş birliği kurması Yerel politika oluşturma süreçlerinde lobiciliğin değer kazanması Toplumda gelir adaletsizliği ölçeğinin büyümesi Sosyal devlet anlayışından uzaklaşma ile bireysel konut ediniminin teşviki, dar ve orta gelirli barınma hakkını sağlayabilmesi için konut harcamalarında adaletsizlik oluşması Barınma, çalışma, rekreatif alanlar vb. işlevlerini kentte farklı toplumsal sınıflara göre yaratan sistemde kentlilerin giderek homojenize olması, mekânsal parçalanma ve sosyal ayrışmanın birbirini tetiklemesi Toplumsal kutuplaşma ile gerilimlerin artışı, güvenlik probleminin oluşması
	Uluslararası sermaye hareketliliğinin ve yatırımlarının artması Yasal-yönetimsel yeniden yapılanma süreçlerini her daim aktif tutarak yatırımlar için kent mekânının uygun ve çekici hale getirilmesi Kamunun sermaye için düzenleyici rol üstlenerek yatırımları yönlendirmek adına otonom kararlar ile hareket etmesi, kent planlamanın devre dışı kalışı Toplumsal tüketim alışkanlıklarının sermaye grupları tarafından yönlendirilmesi ile üretim-tüketim döngüsünün daimi olması Birincil tüketim unsuru olarak, esasen sınırlı olan kent toprağının rant üzerinden sınırsız üretilip tüketilmesi
MEKANSAL TÜKETİM	

Çizelgede ana başlıkların oluşumuna sebebiyet veren, doğrudan etkiler yer almaktadır. Sırasıyla Sınıfsal coğrafyaların yeniden belirlenmesi ve mekânsal tüketim başlıkları detaylı olarak ele alınarak incelenecektir.

2.1.2.1 Sınıfsal coğrafyaların yeniden belirlenmesi

Bu çalışmada sosyoloji içerikli bir “sınıf” konusu tartışılmamakta olup, neoliberalizmin kent mekânı üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla ele alınmaktadır. Sosyal sınıfların değişimi ile ortaya çıkan problemler doğrudan kente yansımaktadır. Konu, sınıflaşmanın bireylerin günlük davranış rutinlerini etkilemesinin yanı sıra, esasen temelde yaşam alanlarının, çalışma alanlarının, kentsel ulaşımında seyahatlerinin ayrışması vb. ile bireylerin giderek toplumun görünmez sınırlarla aynı kentte yaşıyor oluşu bağlamında değerlendirme kapsamına alınmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin tarihsel süreçteki politik, ekonomik ve sosyal içerikli tarihsel kırılma noktalarını farklı karşılaması söz konusu olduğu için, küreselleşme ve neoliberalizmin kentteki etkileri kent plancı gözüyle irdelenmektedir.

Neoliberalizmin gelişmekte olan ülkelere en büyük etkisinin yapısal uyum programlarıyla gerçekleştiği söylenebilmektedir (Şenses,2003). Yapısal uyum olarak isimlendirilen politika paketleri; uluslararası finansal birliktelik ve yardımlaşma koşulları oluşturarak serbest piyasa odaklı ekonomik politikaların bu ülkelere zorunlu koşullar olarak dayatılması olarak açıklanabilmektedir. Şenses (2003) IMF’nin

başlıca örneklerden biri olduğunu, 1980 yılından itibaren 1988'e kadarki sürede dahi 59 ülkenin IMF programları çerçevesinde Dünya Bankası'ndan yapısal uyum kredisi aldığını ve ülke içi ekonomi politikalarını da bu finansal kuruluşların koşulları minvalinde düzenlemek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Sanayi devrimini yaşamış ve gelişmiş ülke statüsünde olan ülkelerin aksine, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmacı refah devlet politikaları, bu koşullu kredilerle doğrudan değişmiş ve liberal finans ortamı, büyüme ekonomisi, yüksek faizli yaşam, toplu işsizlikler, rekabetçi ve belirgin olmayan bir ekonomik politika ile ikame etmiştir. Dolayısıyla ülkemizin de içinde bulunduğu bu ülkelerde ekonomik durgunluk ve toplumun yoksullaşması kaçınılmaz olmuştur.

1980 sonrası deregülasyon, yani devlet kısıtlamalarının düzenleme dışı kalması ile gelişmekte olan ülkelere, sosyal devlet anlayışının giderek azalması ve yok olması ile temel toplumsal hizmetlerin ücretlerinin artışı, buna karşın düşük ücretli marjinal işlerde artışın yükselmesi, sonuçta toplumda genel olarak fiziksel ve ruhsal sağlığın olumsuz yönde etkilenmesi söz konusu olmuştur (Sapancalı, 2001).

Bu bağlamda, alım gücü sürekli düştüğü, yüksek enflasyon ile mücadele edilen bu toplumsal yaşamda, sınıfsal değişimler de yaşanmıştır. Marx toplumsal sınıflaşmada temel parametre olarak, üretim araçlarının mülkiyetine sahipliği baz alırken; Weberyan düşünce bunu kabul etmekle birlikte toplumsal statü, saygınlığın da bir diğer gösterge olduğunu belirtmiştir. Bu durumun da doğrudan ekonomik koşullar ile ilişkisi olmadığını savunmuştur (Bal, 2015). Gilbert ve Kahl'a göre (1982) toplumsal sınıfı oluşturan temel parametreleri yedi ana başlıkta toplamak mümkündür:

- Saygınlık
- Servet / gelir
- Toplumsal etkileşim / hakim olunan çevre
- Meslek /statü
- Sınıf bilinci
- Değer yönelimleri
- İktidar ya da başkalarının eylemlerini denetimi altına alabilme yeteneği.

Giddens (2005), toplumsal sınıflar içerisinde üst, orta ve alt sınıfı düzeyde bir hiyerarşik yapılanmanın tarifi için kullanmaktadır. Üst sınıf için toplumsal katmanın

en yükseğinde yer alan varlıkların oluşturduğu, yönetim mekânizmalarını elinde tutan veya tutanlara çok yakın olup müdahale gücü olanları ifade ettiğini belirtmektedir. Bu güç aile içerisinde bir sonraki nesile de aktarılabilmektedir. Bu tarif günümüz için de hala geçerliliğini korumaktadır. Orta sınıf tanımı aslında ülkelere, çalışmaların ana içeriğine göre değişiklik göstermek ile birlikte kapsadığı kesim; serbest meslek sahibi esnaf ve zanaatkarlar, tüccarlar olduğu gibi ayrıca düzenli geliri olan, borçlanabilen, çoğunlukla eğitilmiş, yönetici ve idareci olarak da görev yapabilen kalifiye bir grubu temsilen de kullanılmaktadır. Alt sınıf ise emek gücü ile çalışan, çoğunlukla daimî işi olmayan, toplumun daha yaygın kesimini temsil eden yoksullar sınıfını ifade etmektedir.

Bu noktada küreselleşme ile birlikte gelen üretim ilişkilerinin değişimine değinmek gerekmektedir. Zira, toplumsal sınıf içerisindeki bölünmelerini değiştiren, arttıran en önemli unsurlardan birisi olmaktadır. Üretim süreçlerinde, küresel ilişkiler içerisinde esnekleşmenin olması, kentlerde parçalı üretim alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin nüfus yoğun kentlerinde, “merdiven altı” olarak tabir edilen kayıt dışı üretimin yaygınlaşması, bu üretim sektöründe çalışan işçilerin sosyal güvenlik, özlük, sendikal vb. haklarının olmayışı, sermayenin de emek üzerinde yoğun bir baskı ve hakimiyet kurması ile sonuçlanmaktadır. Bu noktada, artık işçi sınıfı da kapitalist düzen içerisinde birden fazla sınıflara ayrılmaktadır: birtakım hakları olabilenler, olamayanlar. Küreselleşme ile birlikte sınıfların sayısı ve birbirine geçişkenliği artmış tarifler, normlar, parametreler oldukça sübjektif hale gelmiştir (Köse et. al., 2011).

Toplumdaki bu çoklu katmanlaşma durumu, özellikle ülkemizde 1980 sonrası yapısal uyumlanma ile kent planlama literatürüne problematik bir inceleme alanı olarak “sosyal, mekânsal ayrışma” konusunu getirmiştir. Sosyal ve mekânsal ayrışma kavramları genellikle bir arada kullanılmaktadır. Kişilerin toplumsal statülerine göre kullandıkları mekânların da geçirimsiz olarak parçalanması, mekânsal ayrışma olarak nitelendirilmektedir. Andersen (2004) sosyal ayrışmayı; toplum içerisindeki farklı gruplar arasında artan farklılıklar ile mekansal ayrımlaşma durumu olarak açıklamaktadır. Kişilerin kentteki yer seçimlerinde etkili olan yaşam tarzı tercihleri, grup, topluluk ve statüden kaynaklanan aidiyetleri, kentin toplumsal açıdan heterojen olan ve birbirine karışmayan grupların yaşadıkları mekânsal bölümlere ayrılmasına yol açmaktadır. Sosyal ayrışmayı bu açıdan yorumlayarak, ayrışmanın sosyal

eşitsizliğin basit bir sonucu olmadığını, ancak eşzamanlı olarak sosyal ve mekânsal eşitsizlik yaratan sosyal ve mekânsal süreçler arasındaki etkileşimin bir sonucu olduğunu belirtmektedir.

Toplumsal ve mekânsal ayrışmayı üreten dinamikler, çoğunlukla kent yoksulları ve dezavantajlı alt sınıflar açısından ele alınmaktadır. Ancak üst sınıfların sahip oldukları araçlar ve olanakların çeşitliliği, mekânı tasarım ve donatım yoluyla dışlayıcı hale getirmek üzere biçimlendirmelerini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla mekânsal ayrışmayı daha keskin ve kesin araçlarla gerçekleştirebilenler çoğunlukla üst sınıflar olmaktadır.

Bilsel (2004), toplumsal ve mekânsal ayrışmayı, karşılıklı olarak birbirini destekleyen olgular olarak yorumlamaktadır: “Yalnız endüstrilerin değil, iş ve finans merkezlerinin kent merkezi dışında yeniden yaratılması, kent dışı konut alanlarının alabildiğince her yönde yayılımı ve yeni ulaşım düğümleri üzerinde çok amaçlı alışveriş merkezlerinin yerleşmesi sonucunda, mevcut kent merkezleri ile ilişkisiz kentsel alanlar çeperlere doğru genişlemekte. Bu merkezkaç genişlemenin sonucunda iki olgu ile karşı karşıya bulunmaktadır: mekânsal parçalanma (spatial fragmentation) ve toplumsal ayrışma (social segregation). Diğer bir deyişle, kent bir yandan mekânsal olarak parçalanarak çözülürken, diğer yandan toplum sosyo-ekonomik ve kültürel olarak ayrışmalarla çözülme süreci yaşamaktadır. Mekandaki ve toplumdaki bu iki çözülme süreci karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir”. Kentlerde 1980’lerde hızlanan ve bugün de devam eden ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanmanın, bir yandan toplumsal ve kültürel dokuyu parçaladığını, tüketim tercih ve taleplerini etkilediğini, diğer yandan kaçınılmaz olarak kentin mekân kullanımında da değişimlere neden olduğunu belirtmektedir.

2.1.2.2 Mekânsal tüketim

Aksel-Enşici (2008)’ye göre tüketim, birey ile bireyin deneyimlediği kentsel çevre arasında bir köprü oluşturmakta ve bu noktada tüketim, kentsel araştırmacıların ilgi alanına girmektedir.

Mekân, toplumsal pratikler içinde üretilen ve tüketilen bir nesnedir. Ancak planlamanın nesnesi mekân, kimi zaman tüketim eyleminin de mekânıdır. Bu nedenle kent planlama ile tüketim arasında kurulacak ilişkinin birbiri ile bağlantılı iki farklı boyutu vardır. Bir toplumsal üretim pratiği içinde üretilen ve tüketilen bir

nesne olarak mekân, toplumsal göstergeler sisteminin ve tüketim kalıplarının bir parçasıdır. Bu anlamıyla mekân, estetik beğeniler dizisi olarak modanın sabit olmayan ve nesnel gerekçelere hiçbir zaman dayanmayan zeminsiz alanının ilişkileri içinde varlık bulmaktadır (Aksel-Enşici, 2008).

Mekânın felsefesi ile ele alındığında kentsel mekân diyalektik bir nitelik göstermektedir. Sanayi devrimi değişimlerini inceleyen, tüm sorunların çıkış noktasını kapitalizm ve ondan doğan sınıf çatışmaları ile bağdaştıran Marx ve Engels'e göre kent mekânı ikili ve çelişkili bir konuma sahiptir. Kent bir yandan içinde taşıdığı olumluluklar ve potansiyeller nedeniyle kutsanırken; diğer yandan yol açtığı sorunlar ve sefalet nedeniyle de eleştirilmektedir. Engels 1845 yılında işçi sınıfının devrimci potansiyelini dışa vurup kapitalizmi alaşağı edeceğini belirtmiştir. Ancak 1960'lı yıllarda yaklaşık bir yüzyıl sonra Lefebvre, burjuvazinin kent mekânını nasıl bir başarı ile kullandığını ve bunun da kapitalizmin ayakta nasıl kalmasını sağladığını, yani Engels'in aksine şekilde belirtmiştir. Lefebvre, mekânın trialektik olduğunu; tasarlanan, yaşanan ve algılanan mekân olarak kentsel mekânı 3 farklı biçimde incelemek gerektiğini belirtmiştir.

Bu durumda aslında Marksizm kent mekânını kapitalist üretimin yapıldığı yer olarak tanımlarken, ilerleyen tarihsel süreçte Marksizm ötesinde Post-Lefebvre olarak adlandırılabilir görüş, kapitalizmin kent mekânını keşfedip metalaştırdığını belirtmektedir. Yani ele alınan konu artık üretimden ziyade, yeniden üretimiyle tüketimine odaklanılmış kent mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel sorunun, genelde sınıf çatışmalarının elverişli bir ortamını oluşturduğu, ancak sonuç alabilmenin örgütlenmeye ve siyasallaşmaya bağlı olduğunu öne süren Castells'e (2005) göre: "Kent, kolektif tüketimin sağlandığı ve işgücünün yeniden üretiminin mekânsal birimidir". Kentler, işgücünün yeniden üretimi için gerekli olan eğitim, sağlık, konut gibi kolektif tüketim ihtiyaçlarının sağlandığı mekânlardır. Konutlar, okullar, ulaşım hizmetleri ve boş zaman faaliyetleri insanların günümüz sanayisinin ürünlerini tüketim mekanlarıdır (Keleş, 1990).

Sanayisizleşme süreci geldiğinde de üretimin değil, kolektif tüketimin yeniden üretilmesi için kentsel mekânlar önem kazanmakta toplumsal üretim ilişkilerine göre kentte farklı topluluklar dışlanma sürecini yaşamıştır. İşçi sınıfının örgütlenmesindeki başarı ile ortaya çıkan yeni bir tür sınıf politikası eğilimiyle

ayrışma hız kazanmıştır. Özellikle eski metropoliten alanlarda ileri teknoloji, yönetim, medya gibi çekim noktalarıyla merkezde yayılma ve kentsel dönüşüm süreçleri etkili olmakta, emek-yoğun sektörler ucuz emek maliyeti sayesinde küresel tüketim kültürü ile tanıştırdıkları 3. dünya ülkeleri kentlerinde de yığılmaya sebep olmuş ve olmaktadır.

1970’ler sonrası “farklılıkları yücelten” değerler önem kazanmış, toplum içindeki sınıflaşmayla paralel olarak, çoğulcu, çok seçenekli, tüketim alışkanlıklarının kazanımı ile kent mekânında da ayrışma hissedilir olmuştur. Sınıflar, tabakalar arasındaki sosyo-kültürel ve daha çok da ekonomik farklılıklar mekânsal ayrışmanın üzerindeki vurguyu daha çok arttırmıştır (Urry, 2003).

Konu ile ilgili literatür, bu ayrışmanın arkasında, ekonomi temelli bir durumun söz konusu olduğuna dair genel kanı oluştururken ilerleyen süreçte etnisite, din ve cinsiyet kavramlarının da bu mekânsal ayrışma problematiğinde birer etken olduğu tartışılmıştır. 1970’lerden itibaren özellikle Büyük Buhran sonrası ortaya çıkan yeni reel-finansal sermayenin kendisine yeni alanlar aramaya başlaması ve yeniden yapılanması üzerine küreselleşme sürecinde, kent mekânı, radikal olarak yeniden ölçeklendirilmiş ve şekillendirilmiştir (Önder,2002).

Küreselleşme, mekânsal ayrışmada bir evre olarak görülmektedir. Evre olarak tanımlanmasındaki neden ise küresel ilişkilerin mekân parçaları (coğrafya, harita, ağlar, örüntüler, doku, vb.) üzerine akışkanlığı arttırması, dolaşımı ön planı çıkarmasıdır. Bu evreyi kalıplaşmış bir kent formu ile modeller ile aktarmak yerine küreselleşme ile birlikte gelen mekânsal tüketim ve ayrışma evresinde kentlerde görülen özellikleri, Sarioğlu (2005) ve Aslanoğlu (1998) şöyle özetlemektedir:

- Kentin biçimlenmesi tamamen piyasaya yönelik olarak standartlaşmış ve farklılaşmıştır. Küreselleşme ve yeni sanayi rejimiyle birlikte, yeni farklılaşma, ayrışma ve kutuplaşmalar yaşanmakta, gruplar sadece mekânsal olarak birbirinden ayrılmamakta, beraberinde aralarındaki eşitsizlikleri ve farkları bir yandan gizlerken, bir yandan da pekiştirmektedir.
- Kent merkezine özgü kimi faaliyetler ve işlevler (örneğin kimi üretim sektörleri ve alışveriş merkezleri) desantralize olmuştur. Kentin dışında, eski uydu kentlerin yanı başında yeni ait merkezler, sanayi parkları vb. gibi yeni istihdam alanları kurulmuştur. New York ve Londra kentlerinin, bu süreç

içerisinde kentsel mekânlardaki farklılaşma ile çevrelerinde saçaklanan alt sınıf yerleşmeleri arasında esnediği gözlenmiştir.

- Tüketim olgusu bir yaşam biçimine dönüşmüş, lüks kavramı demokratikleşmiştir.
- Sınıflar ve kentin değişik mekânları arasında keskin bir gelir farklılaşması ortaya çıkmıştır.
- Küresel kültür dinamiği konusunda çoğu bilim insanının hem fikir olduğu konu tüm bileşenleri ile bu dinamizmin hem ayrılma hem bütünleşme eğilimi içerisinde olduğu konudur. Bu bileşenler; etnik akış, teknolojik akış, finansal akış, medya akışı ve ideolojik akış olarak tarif edilebilmektedir. Bütün bu süreçler, izole ve kapalı kentsel mekânları yaratmıştır.

Tüketim kavramının küreselleşme ile birlikte yaşadığı dönüşümden sonra artık ihtiyaçlar üzerinden tüketim tanımının yapılmadığı 21.yy'da, tüketim toplumu üzerine çalışmalarını yoğunlaştıran Baudrillard “niçin bireylerin sürdürülebilir olmayan tüketim alışkanlığı bulunmakta?” sorusuna yanıt aramıştır. Baudrillard'a (2002;2009) göre postmodern yaşam stili ile bireylerin günlük yaşamı bir simülasyona transfer olmuştur. Tüm bireylerin sanal avatarları ile bütünleştiği ve gerçek kimliklerinden uzaklaştığı yeni bir bilgi çağı yaratılmıştır. 21.yy postmodernist çağ insanlarının, tüketim sebeplerini 4 ana sebepte özetlemektedir Baudrillard (2002). Bunu yaparken de nesnenin özellikleri üzerinden sınıflama yaparak kalem örneğini kullanmaktadır: tüketim sebeplerinden ilki nesnenin sahip olduğu fonksiyonel değerden kaynaklanmaktadır (kalemin yazması), ikinci neden nesnenin sahip olduğu değişim değeri (bir tükenmez kalemin 3 kurşun kalem değerinde olması), üçüncü sebep nesnelerin sahip olduğu sembolik değer (kalemin kişinin ailesinden mezuniyet hediyesi olması) ile ilgilidir. Dördüncü ve son sebep ise nesnenin sahip olduğu (özünde sermaye gruplarının yüklediği) gösterge değeridir (herhangi bir fonksiyonel, sembolik ya değişim değeri dikkate alınmadan, kalemin başka kalemlere göre toplumda prestij unsuru sağlaması özelliği). Bugün medyanın tüketim unsurunu pazarlama için kullandığı en efektif yol da nesnenin gösterge değerini kullanma üzerinedir. Gösterge değerinin bireylerin ve toplumların üzerindeki etkisi mutluluk vaadi üzerinden ilerletilmektedir. Ancak Baudrillard'ın (2002) aktardığı Tocqueville'nin belirttiği üzere: “tüketim toplumlarında mutluluk nesneler ile ölçülebilen bir refah düzeyini temsil etmektedir, madde ile kanıtlanmaya

ihtiyaç duymayan içsel mutluluk ise bu toplumlarda dışlanmıştır”. Bu nedenle tüketim toplumlarında, tüketim yapmayan kişilere tüketim yaparak diğerleri ile eşit olabilme ve sonunda mutluluk sahibi olan ayrıcalıklı prestijli grupta olma imkânı sunulmaktadır.

Kentsel mekânda, toplumsal sınıfın ayrışma duygusunu tetikleyen unsurların başında da bu bağlamda, mekânsal tüketim alışkanlıklarının evriminin yer aldığını söylemek hatalı olmayacaktır. Daha önce de bahsedilen kamusal alanların yitirilmesi, izole ve kapalı kentsel mekânların oluşması durumunun arkasında da kentte farklı yer seçen farklı toplumsal katmandaki insanların prestij değeri üzerinden bu sınıfı sergileme, geriye kalandan ayrışma isteği kuvvetli bir potansiyel oluşturmaktadır.

2.2 Küreselleşme ve Neoliberalizmin Türkiye’deki Etkileri

Küreselleşme ve neoliberalizmin Türkiye’deki etkileri açıklanırken, 1970’lerde küreselleşmenin belirgin etkilerinin görüldüğü yıllardan veya 1980 ile beraber geçilen yeni ekonomik ve politik düzen ile başlamak yerine daha öncesinde kentlerin gelişimiyle bu değişimlerin altyapısının oluşumunu irdelemek daha doğru görülmektedir.

Ülkemizde, 1950’li yıllarda kentin çekici, kıyın ise itici sebepleri ile kırdan kente yoğun biçimde göç yaşanmaya başlanmıştır. 1950 yılında Türkiye’de kırdaki yaşayan nüfus oranı yaklaşık %74 iken 1960’ta bu oran %68’e, 1970’te %61’e düşmüştür (Url-1). Düzenli nüfus hareketliliğinde, çekici sebepler kent hayatının getireceği ekonomik, sosyal ve kültürel imkân ve fırsatlar ile ilgili iken; itici sebepler de Marshall yardımıyla tarımda makinalaşma ile işsiz nüfusun oluşması, toprak parçalanması ve eşit eğitim fırsatlarından yararlanamama olarak özetlenebilmektedir (Sağlam, 2006).

Bu hızlı ve sürekli göç dalgası ile fiziki, sosyal ve ekonomik altyapısı olmayan kentlerde, göçle gelen nüfusun birincil ihtiyacı olan barınma problemi ortaya çıkmıştır. Kent planlamanın da ön görülerinin yetersizliği, altyapısının yeterli olamayışı, hızlı gelişen dinamiklere ayak uyduramayışı ve dönemin politikacılarının göçle gelen nüfusu siyasi bir araç haline getirişi söz konusu olmuştur. Bireysel çözüm hareketi, kitlesel bir hal almış ve Türkiye’ye özgü bir gecede yapılan, kondurulan manasına gelen “gecekondu” kavramı oluşmuştur (Eraydın,2006).

Düzensiz, altyapısız, yasal olmayan yerleşim alanları büyük ölçekli kentlerin silüetinde hissedilir ölçüde yer almıştır.

1961 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı ile Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmıştır. İlk beş yıllık kalkınma planının gündeminde de kentsel altyapı ve barınma gibi temel sorunlara çözüm yöntemlerinin ivedilikle uygulanılmasına değinilmiştir.

1966 yılında onaylanan 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile bu alanlar tanınmış, sorunlara yönelik çözüm çabaları geliştirme sürecine geçilmiştir. 1984 yılına kadar 1950 yılında çıkarılan 5656, 1953 yılında çıkarılan 6188, 1959 yılında çıkarılan 7167, 1966 yılında çıkarılan 775 ve 1984 yılında çıkarılan 2985 sayılı kanunlar ile planlı kentler ve sosyal konut hedefi ile hareket edilmeye çalışılmıştır (Peynircioğlu & Üstünişik,1994). Ancak bütüncül bir yaklaşım ile ele alınması gereken ekonomik ve sosyal çözümler, fiziki önlemlere göre yetersiz kalmıştır (Eraydın,2006).

1970 yılına gelene kadar sanayi üretim teknolojilerinde gelişmeler yaşanmıştır. 1970'li yılların başında, o döneme kadar benimsenen ithal ikameci politikalar ve refah devlet anlayışı krize doğru sürüklenmiştir. 1973 yılında yaşanan küresel petrol krizi ile de gelişmiş ülkeler derin bir ekonomik sarsılma geçirmiş, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için de ekonomik sistemde bir tıkanıklık yaşanmıştır. Hem Avrupa hem Amerika'da yükselen, esasen 1947 yılında temeli atılan Mont Pelerin Cemiyeti'nin lobici faaliyetleri ile liberalizm, küreselleşme tartışmalarının yükseldiği etkilerinin belirginleştiği bu yıllarda, "rekabet edilebilirlik" sloganı ile aslında tam da gelişmekte olan ülke ekonomilerine yönlerini çevirmişlerdir. Türkiye'de ayrıca siyasi, politik krizler de aynı tarihlerde yaşanmıştır.

1980 yılında, 12 Eylül Darbesi ile bu söylemlerin altında, IMF'nin ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum koşullarına adapte olarak, krize bir reçete ile neoliberal ekonomi politikaları benimsenmiştir. Bu noktada artık sermaye, ulus devletin ve toplumsal emeğin önüne geçmiştir. Bu nedenle kentsel mekânın doğrudan şekillendirilmesinde etkili olan unsur da sermaye olmuştur (Boratav,2015).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için özellikle, kentlerdeki büyük ölçekli yatırımlar rant aracılığıyla sermayenin mekânı haline gelmiştir (Doğan, 2001). Bu durum "sermayenin kentleşmesi" olarak da adlandırılmaktadır (Şengül,2009(a)).

Eraydın (2006) neoliberal politikaların Türkiye'deki kentlere olan başlıca etkilerini:

- Bölgeler arasındaki dengesizliğin ekonomik ve siyasal açıdan gündeme gelmesi
- Kentsel kalitenin yükseltilmesini amaçlayan mekânsal dönüşümler
- Gecekondu alanlarında kentsel dönüşüm projeleri
- Toplu konut alanlarının oluşturulması
- Küreselleşen ilişkiler ve küresel kentlerin ortaya çıkışı
- Yeni sanayi merkezlerinin ortaya çıkışı
- Yerel siyasette girişimciliğe yönelim olması

Olarak sıralamaktadır.

Kent merkezlerine büyük sermayelerin mekânı kullanma, işlevlendirme ve yeniden şekillendirme sürecini hemen hemen kentin her ölçeğinde görmek mümkün olmuştur. Konut alanlarındaki ayrışma, içe kapanma duygusu ile güvenli sitelerin yükselişi, çalışma alanlarının yükselen yapılar, plazalara taşınışı ile büyük iş merkezlerinin oluşması, küçük ölçekli ticarethanelerin (bakkal, tekstil dükkanı vb. esnaf ve zanaatkarlar) küresel zincirler dolayısıyla kapanışı, zamanla alış veriş merkezlerinin yaygınlaşması, orta ölçekli çoğunlukla gürültü veya görüntü kirliliği olan işletmelerin, üretim tesislerinin kent çeperlerine taşınması gibi daha birçok ulusal ve uluslararası sermaye için kenti çekici kılacak adımlar atılarak yatırımlar yapılmıştır.

2.2.1 Kent planlama ve anlayışındaki değişimler

Türkiye’de ekonomik ve politik koşullar değişirken, kent planlama ile ilgili yaklaşımlar da değişkenlik göstermiştir.

1960’lı yıllara kadar benimsenen geniş kapsamlı planlama anlayışı; “planlamanın tam ussallıkla (rasyonellikle) verilmiş bir kararlar dizisi” olduğunu savunmuştur. Planlamayı bir arazi kullanım önerisi olarak değil, kentin tüm gelişme ve büyümesinin bir aracı olarak gören bu yaklaşım; yönetsel (dar) sınırlar içinde kalmayan, toplumsal, ekonomik, kültürel verileri değerlendiren, ülkeden kente doğru planlamada ölçekli kademelenme öneren, planlamanın işlevlerini ve çeşitli disiplinlerle olan ilişkilerini gözetten bir “geniş kapsamlı” lığı anlatmaktadır (Şengül, 2009(b)). Bu anlayış ile rasyonel, bütüncül ve analitik yaklaşımdan ötürü; planlı “en iyiye bilebilen”, kent planı da “en ideali”ni temsil etmektedir.

1960'lı yıllardan itibaren hem dünya hem de Türkiye'deki genel politik ve ekonomik anlayışlar plancının bu zamana kadarki duruşunun eleştirilmesine sebep olmuştur. Analitik düşünen, rasyonel çalışan plancının teknisyen olmadığı, siyasal sürecin içinde aktif rol alması gerektiği, toplumun güçsüz kesimleri lehine savunucu bir planlama anlayışı benimsenmesinin gerekliliği kamuoyunda ve planlama camiasında yer bulmuştur. Çoğulcu planlama, savunucu planlama dönemi olarak bu dönemin 1980'lere kadar devam ettiği söylenebilmektedir (Ersoy,2009). Geniş kapsamlı planlama yaklaşımı çerçevesinin, bu eleştirel dönemde de hala kabul gördüğünü ve kullanılır olduğunun belirtilmesi gerekmektedir (Çıracı,2011).

1980'li yıllardan itibaren, neoliberal politikaların benimsenmesi ile sermayenin kentlerdeki hareket kabiliyetini belirleyen imar faaliyetlerini, uluslararası yatırımlar için çekici kılmak adına esneklikler sağlanmıştır. Bütüncül yaklaşımla ele alınan uzun vadeli planlama anlayışı terk edilmeye başlanmış, daha parçacıl, proje bazlı yaklaşım türü benimsenmiştir (Şengül, 2009(b)).

Türkiye'de küreselleşme ve neoliberalizmin planlama kurumundaki değişimler ile kentlere etki süreci, literatürde genelde karakteristik özelliklerine göre üç döneme ayrılarak incelenmektedir (Uyaniker-Kırbaş, 2017; Güzey, 2012). Bu onar yıllık periyotları genişleterek 4 dönem üzerinden tarif edebilmek mümkün gözükmemektedir. İlk dönem liberelizasyon dönemidir. Bu süreç 1980-1990 yılları arasına tekabül etmektedir. 1983 yılına kadar adı İmar ve İskân Bakanlığı, 1983 yılından sonra Bayındırlık ve İskân Bakanlığı olan bakanlıktan, kent planı yapma ve onama yetkisi alınarak yerel yönetimlere devredilmiştir. Devletin kamu sektörünü küçülttüğü süreçte, piyasa serbestleşmiş, yerelleşme başlamıştır.

1979-1989 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan 4. ve 5. Beş Yıllık Kalkınma Planları yürürlükte bulunmaktadır. Bu planlarda “halk girişimciliği, dış dünyaya açılım, küresel bütünleşme, yabancı sermaye yatırımlarının teşviki” sözcüklerinin plan hedeflerinde sıkça kullanılması, döneme dair anlatılan yaklaşımların uygulama kısmına dair kararlar ile de uyuştuğunu göstermektedir (Ural-1).

1984 yılında kurulan Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ile sosyal konut üretme sistemi ile dar ve orta gelirlinin planlı, yaşanabilir koşullarda özellikle büyük kentlerde ikamet etmesi amaçlanmıştır. Ancak 1980 sonrası benimsenen neoliberal

politikalar ile toplu konut sistemi ile birlikte bireysel konut sistemi de hız kazanmıştır. Farklı tipolojilerde özellikle büyük kentlerde kooperatif yapıları yükselmeye başlamıştır (Eşkinat, 2012).

İkinci dönem olan 1990'dan 2000'li yıllara kadar devam eden süreçte, yerelleşme eğilimi peşi sıra yönetim kavramı yükselmeye başlamıştır. Burada, neoliberal reformlar ile geçiş dönemi desteklenmiştir. Bu süreçte TOKİ'nin konut üretimi kısmen pasif hatta âtıl kalmıştır (Eşkinat,2012). 1980'li yıllardaki proje bazlı stratejik plan yaklaşımı özü itibariyle aynı olsa da yaklaşım olarak mega bir vizyon çerçevesinde ve eylem odaklı stratejik yaklaşım olarak devam etmiştir (Ersoy,2009).

2000 sonrası 3. dönemde devletin düzenleyici şemsiyesi altında sermaye odaklı politikalar süreci olarak yorumlanabilmektedir. 2000'li yılların başında peş peşe çıkarılan yasalar ile yerel-merkezi yönetim ilişki ağları yeniden şekillendirilmiş, ölçekleri değiştirilmiştir. 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Belediye Kanunu, 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu, aynı yıl kabul edilen 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, yine 2005 yılında kabul edilen Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ile nüfus kriterleri değişimi, görev alanı sınırları değişimi, belediyeler arası iş bölümü değişimi belediye yatırımlarının özelleştirilmesine yönelik model sunulan vb. neoliberal politikalar izlenmiştir.

Bu dönemde çıkar gruplarına hizmet amaçlı kentsel rantın hedeflendiği, kent planlamanın bir araç olarak kullanıldığı ve bu yönde yasal ve kurumsal düzenlemelere gidildiği söylenebilmektedir (Güzey, 2012). Parçacı planlama anlayışının hâkim olduğu süreçte, özellikle nüfus yoğun büyük kentlerde, bu kentlerin; lojistik açıdan değerli konumda oluşu, farklı iş gücü katmanlarının çok sayıda ve bir arada oluşu, altyapının diğer orta ve küçük ölçekli kentlere göre daha gelişmiş oluşu, ulusal ve uluslararası pazar ve bağlantılarının oluşu sebebiyle sermayenin yatırımı terci ettiği, devletin de politika aracılığıyla bu girişimleri desteklediği kentler olmuşlardır. Kent planlamanın varlık sebebi olan: “bireyin ve giderek toplumun refahını arttırmak, yaşanabilir alanlar oluşturmak” gayesinden uzaklaşılarak, kamu yararı kavramının ve meslek etiğinin sıkça tartışılır olduğu bir dönem olmaktadır.

1990'lı yıllardan itibaren gerek uluslararası gerekse ulusal planlama camiasında “kentsel sürdürülebilirlik”, kentin parçalanan sosyal ve fiziksel yapısına tepki ve

ihtiyaç olarak sıkça tartışılmaya, akademik olarak çalışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 2000’li yıllarda uygulama örneklerine bu süreçte Türkiye’de rastlanılamasa da teorik olarak sürdürülebilir kentsel planlama çalışmalarının arttığı bir dönem olarak betimlemek yanlış olmayacaktır. Çalışmalar, çoğunlukla geniş kapsamlı ele alınmakta, kavramsal olarak ulusal planlama sorunlarına yönelik çözüm geliştirme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sermaye odaklı neoliberal politikalara uygun biçimde; 2002 yılında TOKİ’nin görev alanları konut dışındaki kullanımlara taşmış, 2003 yılında da TOKİ’ye konut sektörü ile ilgili şirketler kurmak veya şirketlere ortak olmak, yurt içinde ya da yurt dışında doğrudan ya da iştirakleri aracılığı ile konut uygulamaları yapmak ve kaynak sağlayarak kâr amaçlı projeler geliştirmek hakkı tanınmış, 2004 yılında da Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü’nün sorumlulukları TOKİ’ye devredilmiş yine aynı yıl içerisinde gecekondü dönüşümü uygulamalarında kamulaştırma ve imar planı yapma yetkisi verilmiş, 2005 yılında 5366 sayılı, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’da yapılan değişiklik ile TOKİ’nin yetki alanı genişletilmiş, 2008 yılında da hazine arazilerinin bağlı oldukları bakanlığın önerisi ve başbakanın onayı ile bedelsiz olarak TOKİ’ye aktarılması hakkı tanınmıştır (Yılmaz, 2016; Eşkinat,2012). Son durumda TOKİ artık neredeyse sınırsız yetkiler ile donatılmış, kamudan elde ettiği tüm kaynaklarıyla her alanda inşaat yapabilen büyük bir girişimci rolünü almıştır.

Bu dönemde ayrıca, 2001 yılında ulusal 2008 yılında ise küresel büyük ekonomik krizler ve 2002 yılında da günümüze kadar sürecek siyasi bir konjonktür değişikliği yaşandığını belirtmek gerekmektedir.

2010 yılından günümüze doğru sayılabilecek küreselleşme ve neoliberal politikaların izlendiği dördüncü dönem “çevresel kriz” dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde, birikimli biçimde gelen ancak özellikle bir önceki dönemde uygulanan politikaların kent mekanındaki olumsuz etkileri ulusal ölçekte tartışmalara sebebiyet vermiştir. Hatta merkezi yönetim tarafından hissedilen bu hassasiyet dolayısıyla, 2011 yılında yayınlanan 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nın adı “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” olarak değiştirilmiştir. Bu isim değişikliği tesadüf olmadığı gibi aslında hem 644 hem de 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile Bakanlık altındaki Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü ve Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü’nün kurulması,

görev ve sorumluluklarının güncellenmesi, kent planlamaya dair sorumluluk alanı olan tüm birimlerin uzmanlık alanlarına göre birçok alt müdürlüğe ayrılmış olması dönemim yaşadığı ve yaşamaya devam edeceği krize dair bir yönetim çabası olduğunun göstergesi niteliğindedir.

Bu dönemde artık neredeyse tüm yerel yönetimlerin vizyonlarında “çevresel sürdürülebilirlik” hedefi, misyonun da ise “yaşanabilir çevre yaratma” rolü yer almıştır. Uygulamada örneklerini göremediğimiz bu süreçte teorik olarak artık daha parçacıl, hedefe yönelik stratejik yaklaşımlar ile “sürdürülebilir kentsel planlama” planlama akademik camiasında yer bulmuştur.

2010’lu yıllar içerisinde bir önceki dönemde mega projeler olarak büyük kentlerde rahatça izlenip fark edilebilen, kentsel rant oluşturma hareketlerinden sonra bu dönemde hem büyük kentler hem de diğer orta ve küçük ölçekteki kentleri doğrudan etkileyecek kararlar alınmıştır.

Neoliberal politikalar 2008 yılındaki küresel krizle sıkışmıştır. Ancak hala gelişmekte olan ülke statüsünde olan Türkiye için ekonominin kalkanı veya güncel tabiriyle lokomotif sektörü inşaat sektörü olmuştur. Devlet politikaları ile bu sektöre sermayenin yatırım yapması teşvik edilmiş, “çevre” temalı yaklaşımlar ile de ılımlı bir politika izlenimi sunulmuştur. Esasında uygulamalar ise tamamen “çevre” hassasiyetinden uzak biçimde gerçekleştirilmiştir.

2011 yılında yaşanan Van depremi sonrası afet ve yönetimi konusu, gerçekleşmesi beklenen ve yıkıcı etkileri olacağı düşünülen İstanbul depremi konuları tartışılmıştır. Aynı yıl küresel olarak yaşanan ve Türkiye’yi de etkileyen ekonomik kriz sürecinde halihazırda tıkanan neoliberal ekonomi politikalarına çare olarak yine kent mekânı, mekânın yeniden üretimi sunulmuştur. 2012 yılında yayınlanan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile içinde bulunduğumuz 2019 yılı da dahil olarak başlayıp devam eden inşaat faaliyetleri ile kentler artık “bitmeyen şantiye” konumuna dönmüştür. Kent mekanının yeniden üretilmesi ile rantın ölçeği de artık değişmiştir. Yine 2012 yılında 6292 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun veya halk arasında bilenen adıyla 2B yasası yürürlüğe girmiştir. Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası’na bağlı Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi’nin

spekölasyonlar başlar başlamaz 2010 yılında uzmanlarla birlikte hazırladığı 3. Boğaz Köprüsü değerlendirme raporunda (Url-3), orman vasfını yitirdiği iddia edilen alanların yapılaşmış olmadığı sürece daimî olarak orman ekosisteminin parçası olduğu belirtilmiştir. Aynı raporda köprünün yapım kararının alınmasından itibaren oluşacak spekölasyonlarla, köprünün bağlantı yollarının güzergahında yer alan orman alanlarının da tehdit altında kalacağı belirtilmiştir. Ancak yine de 2013 yılında Yavuz Sultan Selim Köprüsü inşasına başlanmış ve 2016 yılında köprü hizmete açılmıştır.

2B olarak adlandırılan kanun ile orman sınırları dışarısına çıkarılan alanlara dair Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü 2012 Yılı Faaliyet Raporu (Url-4) ve dönemin gazetesinde yer alan habere göre (Url-5) en fazla 2B arazisine sahip iller arasında 45 bin 548 hektarla Antalya birinci, 39 bin 287 hektarla Mersin ikinci, 34 bin 887 hektarla Balıkesir de üçüncü sırada yer almıştır. Bu yerleşimleri; 31 bin 706 hektarla Ankara, 29 bin 643 hektarla Sakarya, 29 bin 138 hektarla Muğla, 17 bin 106 hektarla İstanbul, 16 bin 95 hektarla Bolu, 15 bin 290 hektarla Samsun, 14 bin 772 hektarla İzmir izlemiştir. Toplamda 160 bin hektarlık alan için orman vasfını yitirdiği iddia edilmiştir.

2011 yılında Kanal İstanbul projesi, politikacılar tarafından “Çılgın Proje” adıyla gündeme getirilmiş (Url-6), bu proje ile oteller, kongre-fuar merkezi, konutlar ve yıllık 60 milyon kapasiteli bir havalimanı da inşa edileceği haberi gayri resmi olarak verilmiştir. Arazi fiyatlarının görece daha pahalı olduğu Avrupa yakasında, bu fikrin ortaya atılması dahi arsa spekölatörlerini hareket geçirmiştir. Projenin güncel hali ile planlanan alan ve yakın civarındaki kırsal yerleşimlerdeki arazi fiyatlarının metrekare başına yaklaşık 10 katına çıktığı kamuoyunda yer almıştır (Url-7).

2012 yılında çıkan 6360 sayılı kanun ile büyükşehir sınırları il sınırlarına kadar genişlemiş, belde belediyeleri ve köyler tüzel kişiliğini kaybedip, bağlı olduğu ilçenin mahallesine dönüştürülmüştür. Kırsal doku, karakteristik özelliğini kaybetmeye, ekonomik geçim kaygıları dolayısıyla mecbur bırakılmıştır. Dolayısıyla tüm ülkeyi etkileyen, üretken alanların (tarım, havza, orman alanları vb.) yitirilişi yasal bir hal almış, devletin düzenleyici rolünü üstlendiği sistemde neoliberalizm, kentsel mekân algısını genişleterek, toprak dönüştürerek yeniden sermayenin değerlendireceği alan kapasitesini arttırmıştır.

Spekülasyonlar ile 2 yıl öncesinde başlayan sit alanlarına dair değişiklik söylemleri 06.12.2016 tarihli Resmî Gazete’de “Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” yayınlanarak resmen yürürlüğe girmiştir. Buna göre; 1. derece doğal sit alanı iken nitelikli doğal koruma alanı ve sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı olarak, 2. ve 3. derece doğal sit alanı iken sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı olarak değiştirilmiştir. Koruma-kullanma durumu ise alanlarda koruma amaçlı imar planı var ise kararlar geçerli olmaya devam ederken plan yok ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile plan yapılıncaya kadar geçiş süresi kullanım şartları onaylanmak üzere değiştirilmiştir. Koruma amaçlı imar planı yapılmadığı sürece süresinin uzatılabilme hakkı da bulunmaktadır. Gelineen noktada korunan alanların yapılaşmaya açılması için uygun yasal zeminin hazırlandığı açıkça görülmektedir.

Tüm ülkede büyükşehirlerde, özellikle 2017 yılı nüfusu yaklaşık 15 milyon kişi olan İstanbul (Url-8) üzerinde otonom kararların yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’nin kalbi olarak nitelendirilebilecek bu mega kent, yatırımcılar için ekonomik merkez oluşu, arsa değerlerinin yüksekliği ve ulusal-uluslararası talep yoğunluğu sebebiyle daha da çekici hale gelmektedir. Bu nedenle de neoliberal politikaların kent mekanındaki yıkıcı etkileri İstanbul’da daha çok gözlemlenmektedir yorumu yapılabilmektedir.

2009 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı kararlarındaki temel ilkeler ile çelişen kararlar, İstanbul’un rahatça gözlemlenebilen kentsel gelişimi, neoliberal ekonomi politikalarının İstanbul’da hala uygulanmaya devam edildiğini göstermektedir. Alanında uzmanlarca ve akademik görüşler alınarak oluşturulan plan kendi döneminde eleştirilse dahi; günümüzde, bu tarz katılımcı, dengeli kalkınma ilkelerini benimsemiş, doğal kaynaklara hassasiyetle ve koruma ilkeleriyle yaklaşan, 10 farklı ana başlık altında analitik bir sistem ile senteze ulaşan, yürürlüğe giren bir planlama çalışması hayli uzak görünmektedir.

Bu bağlamda tüm bu süreçler düşünüldüğünde, dönemi “çevresel kriz” olarak adlandırmanın bir kere daha doğru olduğu düşünülmektedir.

Buraya kadar aktarılanlar, küreselleşmenin hissedilir olduğu ve neoliberal politikaların benimsendiği yılların hemen öncesinden günümüze kadar onar yıllık periyotlarla aşağıdaki şekilde (Şekil 2.2) görülebilmektedir.

DÖNEMLER	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010	2010-Günümüz
ULUSAL EKONOMİK KRİZLER	1974- PETROL KRİZİ 1980- PETROL KRİZİ	1982- BANKERLER KRİZİ 1994- KÖRFEZ KRİZİ	1994- NİSAN KRİZİ 2000- KAŞIM KRİZİ	2001- KARA ÇERŞAMBA KRİZİ 2008- KÜRESEL EKONOMİK KRİZ	2011- EKONOMİK KRİZİ
ULUSAL EKONOMİ POLİTİKALARINDA DEĞİŞİMLER	İTHAL İKAMECİ KEYNESYEN POLİTİKALARIN BENİMSENMESİ	NEOLİBERAL EKONOMİ STRATEJİLERİNİN POLİTİKALARININ BENİMSENMESİ, KAMU HİZMETLERİNDE KÜÇÜLMEME GİDİLMESİ	NEOLİBERAL REFORMLAR İLE GEÇİŞ DÖNEMİNİN DESTEKLENMESİ	KAMUNUN DÜZENLEYİCİ OLDUĞU SERMAYE ODAKLI POLİTİKALARIN BENİMSENMESİ	KAMUNUN GİRİŞİMCİ VE DÜZENLEYİCİ OLDUĞU BİRİKİMLİ NEOLİBERAL POLİTİKALARIN SÜRDÜRÜLMESİ
PLANLAMADA YASAL- YÖNETSEL DEĞİŞİMLER	HIZLI KENTLEŞME DİNAMİKLERİNE PLANLAMANIN ADAPTE OLAMAYIŞI, STATİK İZLEME SÜREÇLERİNİN YAŞANMASI	-İMAR AFFI VE İSLAH PLANLARI -YEREL YÖNETİMLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ -TOKİ'NİN KURULMASI -BİREYSEL KONUT SİSTEMİNİN KAMU TARAFINDAN TEŞVİK EDİLMESİ	-YERELLEŞMENİN PLANLAMADA YÖNETİŞİM OLGUSU İLE DESTEKLENMESİ -KAMU TEMEL HİZMETLERİNİN HIZLICA ÖZELLEŞTİRİLMESİ İLE PLANLAMA TEMEL İLKELERİNİN GEÇERLİLİKLERİNİN SORGULANMASI	-YEREL-MERKEZİ YÖNETİM İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİ -YEREL YÖNETİMLERE İDARİ SORUMLULUK ALANINDA, FİNANSMAN YÖNETİMİ, YATIRIM ÖZELLEŞTİRME YETKİLERİNİN VERİLMESİ -TOKİ'NİN SINIRSIZ YETKİLER İLE DONATILMASI	-OTONOM KARARLI MEGA PROJELERİN ARTIŞI -AFET YÖNETİMİ MAKSADıyla BAŞLAYAN KENTSEL DÖNÜŞÜM -ORMAN VASFİNİ YİTİREN ALANLARIN SATILMASI -BELDE BELEDİYELERİ VE KÖYLERİN TÜZEL KİŞİLİĞİNİ KAYBEDEREK MAHALLEYE DÖNÜŞMESİ
PLANLAMA ANLAYIŞINDA DEĞİŞİMLER	1960'LARA KADAR BENİMSENEN GENİŞ KAPSAMLI RASYONEL PLANLAMAYA TEPKİ OLARAK SAVUNUCU, ÇOCULCU PLANLAMA ANLAYIŞININ HAKİMİYET SÜRMESİ	UZUN VADELİ PLANLAMA YAKLAŞIMI YERİNE PARÇACIL, PROJE BAZLI PLANLAMA YAKLAŞIMININ BENİMSENMESİ	VİZYON ÇERÇEVESİNDE EYLEM ODAKLI STRATEJİK PLANLAMA YAKLAŞIMI	EKONOMİK KRİZDE PARÇACIL PLANLAMA ANLAYIŞI İLE MEKANSAL TÜKETİMİN YOĞUNLAŞMASI BUNA TEPKİ OLARAK SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL PLANLAMA ANLAYIŞININ TARTIŞILMASI	İDEALİZE YAŞANABİLİR KENTSEL ÇEVRE HEDEFLERİNE KARŞIN UYGULANABİLİR STRATEJİK YAKLAŞIMLI SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL PLANLAMA YAKLAŞIMI
KENTTEKİ MEKANSAL DEĞİŞİMLER	-1950'LI YILLAR İLE BİRLİKTE BAŞLAYAN KIRDAH KENTE GÖÇÜN SONUÇLARIDAN OLAN GECEKONDU ALANLARINA KARŞI KALICI ÇÖZÜM ÜRETİLEMEMESİ	-YASADİŞI KONUT ALANLARININ DEĞİŞİMİ -ÇOK KATLI KOOPERATİFLER VE TOKİ GİRİŞİMLERİ İLE TOPLU KONUT ALANLARI OLUŞMASI -KENT MERKEZLERİ KADEMELENMESİ DEĞİŞİMİ -TEKNOLOJİ VE ÜRETİM İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİM -SOSYAL VE MEKANSAL KUTUPLAŞMA	-BİR ÖNCEKİ DÖNEM OLUŞMAYA BAŞLAYAN ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNİN SAYILARINDA HIZLI ARTIŞ -KAPALI, KORUNAKLI YAŞAM ALANLARININ OLUŞMASI	-KENTSEL RANT VE MESLEK ETİĞİ KONULARININ SIKÇA TARTIŞILMASI -KENTLERİN SİLÜETİNDE TOKİ KONUTLARININ YER ALMASI -KENTLERİN PARÇACIL UYGULAMALAR İLE ÖZGÜN DOKULARININ ZARAR GÖRMESİ -BÜYÜKŞEHİRLERDE ULAŞIM SORUNLARININ ARTMASI	-ÇEVRE HASSASIYETİ YAKLAŞIMINA KARŞIN ULUSAL ÇAPLI MEGA YATIRIMLARIN BU HASSASIYET GÖZETİLMEDEN YAPILMASI -KENTSEL DÖNÜŞÜM İLE TÜM ÜLKEDE KENT MEKANIN YENİDEN ÜRETİLMESİ VE ÜLKE EKONOMİSİNE YÖN VERİLMESİ -KENTLERİN BİTMEYEN ŞANTİYEYE DÖNÜŞMESİ
DÖNEM KONSEPTİ	ULUSAL KALKINMA	LİBERALİZASYON	YERELLEŞME/ YÖNETİŞİM	KENTSEL RANT	ÇEVRESEL KRİZ

Şekil 2.2 : 1980 yılı öncesi yaşanan genel ulusal değişimler.

Neoliberal politikalar ile birlikte kentlerde izlenebilen mekânsal değişimlerin, küresel ölçekte olduğu gibi ulusal ölçekte de ekonomik krizler, ekonomi politikalarındaki değişimler, planmadaki yasal-yönetimsel değişimler ile bağlantılı olduğu görülebilmektedir. Bu bağlamda dönemlerin konseptleri, anahtar kelimeler aracılığıyla özetlenecek olursa; 1970-1980 dönemi ulusal kalkınma, 1980-1990 dönemi liberalizasyon, 1990-2000 dönemi yerelleşme/yönetişim, 2000-2010 dönemi kentsel rant, 2010'dan günümüze kadar olan dönem de çevresel kriz olarak belirtilebilmektedir.

2.2.2 Kent mekanına doğrudan etkileri

Küreselleşme ve neoliberalizmin kent mekanına doğrudan etkileri 6 ana başlıkta incelenmiştir. Bunlar: yasadışı gelişen konut alanları, toplu konut alanları, kent merkezleri kademelenmesi ve dönüşüm, alışveriş merkezleri ve diğer tüketim alanları, mega projeler ve kapalı konut siteleri olarak sıralanabilmektedir.

2.2.2.1 Yasadışı gelişen konut alanları

Türkiye'nin dengeli kalkınma politikasındaki başarısızlıklar neoliberal politikalar ile birleşince toplumda fırsat eşitliği, adaletli gelir dağılımı, istihdam olanakları gibi sorunlar sosyal olarak toplumda ayrılmaya, kutuplaşmaya neden olmuştur. Önceki bölümde bahsedilen (2.3.1.) 1950'lerden itibaren kırdan kente göç ile yaşanan hızlı nüfus değişimi, yalnızca fiziki bir yer değiştirmeye sebep olmamıştır. Bireylerin birincil ihtiyacı olan barınma ihtiyacını mevcut arzdaki konutlar ile karşılayamayacak durumda oluşlarından ötürü, yasadışı yollardan konut üretimine gitmişlerdir. Gecekondu kavramı bu süreçte gelişmiş ilk örneklerinden sonra artık onun da üretimi belirli çıkar grupların eline geçmiş ve ödenebilir oluşu zamanla güçleşmiştir (Eraydın, 2006).

1980'li yıllardan itibaren bu sorunun kökenine inerek çözümü bütüncül biçimde ele almak yerine birçok imar affı, ıslah planı vb. planlama araçları ile politik bir araca dönüştürme durumu gerçekleşmiştir. Gecekonduların bu şekilde mülkiyet sorunu giderilmiş, ancak fiziki açıdan; altyapısı, yapı kalitesi, afete karşı dayanıklılığı, hanehalkı için yeterli kullanım alanı, bulunduğu yerleşime göre doku uyumu, erişilebilirlik, sosyal açıdan; ayrışma, ötekileştirilme, geri kalmışlık, kentlilik adaptasyonu vb. problemler devam etmiştir.

Legalleştirme politikaları, dar gelirli kesimin ihtiyacını karşılama maksadıyla üretilmiş olsa da kısa zaman içerisinde bu konutlar el değiştirerek yatırım aracı halinde farklı dokudaki konut alanları ile ikame etmiştir.

Güncel olarak, 6 Haziran 2018 tarihli 30443 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren kamuoyunda “İmar Barışı” olarak tanıtılan “Yapı Kayıt Belgesi Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” belirlenmiştir. 31 Ekim 2018'de başvuru süresi sona erecek güncel gelişme ile bugüne kadar 6,3 milyon adet kayıtsız yapıya dair başvuru olduğu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından ilan edilmiştir (Bakan Kurum: İmar Barışı'na yaklaşık 6,3 milyon vatandaşımız başvurdu, 2018, 12 Ekim). 31 Aralık 2017 tarihinden önce yapılmış yapıları kapsayan bu uygulama ile halihazırda yasadışı olan yapılar kayıt altına alınıp, sahipleri tarafından bedelleri ödenerek imar affına tabi tutulacaklardır.

2.2.2.2 Toplu konut alanları

Türkiye'nin Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber gelen kalkınma hamlelerinin en büyük parçası, büyük ölçekli kamu yatırımları ile kurulan sanayi işletmeleri olmuştur. Sümerbank, Maden İşletmeleri, Demir-Çelik, Türkiye Şeker Fabrikaları gibi ulusal ölçekte yaygınlaşmış fabrikalar, yerel ölçekte tarıma dayalı deri, tütün, tahıl, yağ, gübre vb. sanayiler 1930'lu yılların başından itibaren hızlıca artan sayılarıyla bu kalkınmanın önemli parçaları olmuşlardır. Ağır metal sanayi hariç neredeyse tüm ölçekteki sanayi kuruluşları kent merkezlerini tercih etmişlerdir. Kent mekanının şekillenmesinde, arazi kullanımının bu şekilde yeniden biçimlenmesinde sadece sanayi ve onunla birlikte gelişen ticaret alanları etkili olmamıştır. Ayrıca, refah devlet politikaları dolayısıyla, bu sanayi kuruluşlarındaki çalışanlar ve aileleri için bir yaşam alanı tesis etme politikası da benimsenmiştir. Toplu konut tipolojisinde inşa edilen dönemin lojmanları, çoğunlukla mavi yakalı işçi sınıfını kapsadığı gibi beyaz yakalı çalışanlar için de üretilmiştir. Sanayi kuruluşu kent merkezinde ise kent merkezinde yer seçen, kentin çeperinde ise yine bu çeperde planlanan lojman alanları, temel gereksinimleri doğrultusunda çoğunlukla kendi donatı alanlarını da bünyelerinde barındırmışlardır. Barınma hakkının ve toplumsal kalkınmanın önemli bir sosyolojik parçası olan bu lojman alanları, yaşadığı kentsel çevre ile bir bütün olarak yaşayan alanlar olmuşlardır. Fabrikaların işe başlangıç ve paydos saatlerine göre kentin nabızı kurulmuş, yaşayanların kentlileşme sürecine de katkı sağlamıştır. Neoliberal politikalar ile birlikte değişen ekonomik kalkınma anlayışı ile bu kamu yatırımlarının terk edilmesi, fabrikaların kapatılması, özelleştirilmesi ile ilk toplu konut örneklerine rastladığımız lojmanların da boşaltılmasına sebep olmuştur. Toplumsal paylaşma ve dayanışmaya kurulu bu kent kültürü terk edilmek zorunda kalmıştır.

İkinci tür toplu konut alanları kooperatifler birlikte karşımıza çıkmıştır. Kamunun sosyal konut temini ilkesinden vazgeçiş, bireysel konut edinimini teşvik için birtakım kredi politikaları uyguladığı dönemde özellikle dar ve orta gelirli sınıflar için uzun vadeli borçlanma ile çok katlı konutlarda daire sahipliliği dönemi yaşanmıştır. Çoğunlukla ucuz imalat ile bulunduğu kentin dokusundan uzak yükselen apartmanlar 1980'li yılların başından 1990'lı yılların ortasına kadar talep trendini korumuştur (Eşkinat,2012).

Üçüncü tür toplu konut alanları Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın (TOKİ) esasen kuruluş yılının 1984 olmasına karşın en aktif yıllarının 2000'den itibaren yaşanmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Neoliberal politikaların etkisiyle neredeyse sınırsız yetkiler ile donatılan TOKİ Türkiye'nin her kentinde yatırım yaparak dar ve orta gelirli kesimin konut sahipliliğini hedeflediğini belirtmiştir (Url-9). Kısmen bu misyonunda başarılı olduğunu söylemekle beraber, kentsel dönüşüm, yenileme faaliyetlerinde de yer alan ve kendi finansal sürecini yönetebilen bu girişimci kuruluş, tek tipleşen, ucuz maliyetli, kentlerin özgün dokusundan uzak, yer seçiminin analitik etütlere dayanmadığı hızlı imalat ile kar amaçlı faaliyetleri sürdürmüştür. Medyadan takip edilebilen, arazi etütü yapılmadan, üst ölçekli planları dikkate almadan, dere yatağında yapılan yer seçimleri, 2012 yılında Samsun'da yaşanan selde vatandaşlarımızın kaybına sebebiyet vermiştir (Url-10). Meslek odalarınca, alanında uzmanlarca uyarılara rağmen bu hızlı yer seçim, imalat, satış ve kar odaklı yaklaşım çoğu zaman afetlere karşı risk ile kullanıcılarını karşı karşıya getirmiştir (Url-11).

2.2.2.3 Kent merkezleri kademelenmesi ve dönüşüm

Neoliberal politikalar ile kent merkezleri kademelenmesi de etkilemiştir. Büyük kentlerde gözlemlenen çoklu merkezler bu nedenle oluşmuştur. Çekim alanları birbirinden uzaklaşmış, çoğulculuk ilkesi ile sermayenin piyasa koşullarında serbest hareket etmesi sağlanmıştır. Bu durumun sonuçları kentliler için demokratik olmamış, toplumsal ayrışmayı tetiklemiştir (Doğan, 2001).

Kent merkezlerindeki üretim fonksiyonları şehir dışına çıkmış, organize sanayi bölgelerinin kurulması ile büyük ölçekli yatırımların, üretim alanlarının kent dışında olması sağlanmıştır. Bu sayede, üretimin topluma verdiği kirlilik de kentin dışında tutulmak istenmiştir (Doğan, 2001).

Esnaf ve zanaatkarın yerini postmodern kentteki yeni tüketim alanları olan alışveriş merkezleri almıştır. Bu tüketim alanları kapsayıcı nitelikte olup, boş zaman aktiviteleri, sanatsal aktiviteler vb. ile yüklendiği bazı işlevler dolayısıyla da eski veya tarihi kent merkezlerinin tamamen boşalmasına sebebiyet vermiştir. 1980'den itibaren özellikle tarihi merkezlerdeki boşalma ile güvenlik probleminin oluşması, vandalizm ile tarihi değerlerin, mekanların yitirilmesi ve sonuçta çöküntü alanları oluşmuştur.

Çöküntü alanı, düzensiz gelişmiş konut alanı, afet riski altında yapılaşmış alan vb. tüm süreçler, kent mekanının yeniden üretimi için fırsat sunan hem neoliberal politikaların sonucu hem sebebi olup döngüyü besleyen unsurlar olmaktadır. Bu nedenle Harvey'nin (1990) bahsettiği sermayenin krizlerden çıkış için oluşturduğu döngüler görüşünün Türkiye'de kent mekanında da izlendiği söylenebilmektedir.

2.2.2.4 Alışveriş merkezleri ve diğer tüketim alanları

Küreselleşme ve neoliberal politikalar ile kamusal alanlar küresel olarak homojenik bir yapıya evrilmiştir (Yavuzçehre & Çezik, 2015). 1970'lerde başlayan postmodern kültürel anlayış ve toplumsal yaşayış ile de desteklenen neoliberal politikalar, kar getirmeyen kent içi boşlukları zamanla tanımsız görmüştür. Kamusal alan olan bu kent içi boşlukların, karakteristik kent meydanları olması, boş zaman aktivitelerine imkân sunması, rekreatif özellikleri taşıması, toplumsal birliktelik ve kaynaşma için olanak sunması, afet riski altında toplanma-dağılma-haberleşme merkezi gibi birçok özelliği bulunan alanların bu politikalar doğrultusunda yeniden ele alınması gerekliliği doğmuştur. Kullanıcıların zaman-mekân bağlantısını değiştirerek, tüketime yönlendirilebileceği, kapalı, çok seçenekli ve güvenli oluşu ile çekici kılınan tek tip alışveriş merkezleri bu doğrultuda üretilmiş ve hızlıca yaygınlaşmıştır.

Bu durumda sonuçta kentsel toprağın kullanımı, neoliberalizmin ilkelerine uygun biçimde yeniden düzenlenmiştir. Lefebvre'in (1991) belirttiği gibi kapitalizmin varlığının yegane bağlı olduğu kentlerde, mekânın yeniden organizyonu gerçekleşmiştir.

Küreselleşme ve neoliberal politikalar ile artık sınırların olmadığı ve bir yarışın içinde olan kentler, tüketim odaklı mekanlara dönüşmüşlerdir. Özellikle uluslararası sermayeden pay alabilme yarışına giren kent mekanları küresel etmenler tarafından şekillendirilmeye başlanmıştır. Bu izleri artık yalnızca metropoller veya büyük ölçekli kentlerde değil, orta ölçekli kentlerde de görmek mümkün olmuştur (Savaş-Yavuzçehre, 2013).

2.2.2.5 Mega projeler

"Mega projeler" tabiri, bulunduğu lokasyona göre yerel olmaktan daha çok bölgesel, ulusal veya uluslararası ölçekte etki alanı ve kullanıcısı olan yatırımlar için kullanılmaktadır. Bu projelerin ortak özelliği, üst ölçekli planlarda yer almaması, otonom kararlar ile merkezi yönetimden gelen talep doğrultusunda, konu ile ilgili

uzmanların görüşü alınmadan, meslek odalarının detaylı analiz raporları göz önünde bulundurulmadan, bütüncül bir süreç yönetimi ile ele alınmadan, politik sebeplerle kısa zamanda karar verilip bitirilen, uluslararası sermayenin yatırımını çekebilmek odaklı projelerdir. Bu projelerin çekiciliğini arttırmak için bürokratik süreçlerden, projenin bitimindeki kullanıcıların kullanım durumuna kadar devlet güvencesi, garantisi sağlanmaktadır.

Daha önce bahsedildiği gibi (Bölüm 2.3.1) neoliberal politikaların etkilerinin gözlemlendiği 4. evre olan 2010 yılı sonrası dönem Görmez vd. (2013) tarafından: “mega projeler sloganıyla neoliberal kentçiliğin Türkiye’deki altın çağı” olarak adlandırılmaktadır.

Uluslararası bu mega proje yatırımlarının başta İstanbul olmak üzere büyük ölçekli kentlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Kararlar yukarıdan aşağıya bir hiyerarşi ile alınıp, uygulandığı için çoğu zaman yerel yönetimlerdeki karar alıcıların dahi mega projelerin detaylarına dair haberi olmamaktadır. İstanbul Serbest Mimarlar Derneği tarafından sadece İstanbul’daki mega projeleri halka tanıtan, detayları ile açıklanan, karar ve uygulama aşamalarına dair bilgileri anlık güncelleyen bir internet sitesi dahi kurulmuştur (Url-12).

Avrasya Tüneli, Marmaray, Osman Gazi Köprüsü, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 3. Havalimanı, Galataport, Zeyport, Kanal İstanbul, Kanal Riva gibi bu listeden sayılabilecek onlarca mega proje bulunmaktadır. Örnekler İstanbul üzerindeki özellikle ulaşım odaklı projelere dikkat çekmektedir. Arazi kullanım deseniindeki bütünü doğrudan etkileyecek, mevcut sorunlara çözüm bulacak ve yakın çevresindeki arazi fiyatları ile yeniden dönüşüm faaliyetleri başlatacak bu yatırımlar tam da Harvey’nin (2009) kapitalist sistem krizlerinden çıkarken kullanılan 2. çevrim sürecindeki yatırımlara denk düşmektedir.

2.2.2.6 Kapalı konut siteleri

Brenner’ın (2002) belirttiği gibi neoliberal ideolojiler altında kentler metalaşmaktadır. Gayrimenkul odaklı büyüyen ve dönüşen kentler, neoliberal politikaların uygulanabilirliği için bir altlık, mekanizma ve arena olmuştur.

Konut sektöründe sermaye odaklarının piyasa güçlerinin arttırılması ve kentsel mekanın biçimlendirilmesinde elitlerin rolünün arttırılması, bu neoliberal politikaların başlıca hedeflerinden birisidir (Swyngedouw, 2003). Toplumda gelir

dağılımı adaletsizliğinin oluşması, sosyal ve ekonomik imkanlara erişimde toplumsal sınıfların arasının giderek açılması, politik dönüşüm süreçlerinin sonucu olarak kentlere sosyal ve mekânsal kutuplaşmayı getirmiştir.

Kent formunda, bu kutuplaşmanın en etkin gözlemlendiği alanlar da konut alanları olmuştur. Toplumsal sınıflar arası ayrışma kuvvetlendikçe, kapalı konut siteleri, özel yaşam alanları oluşmuştur. Bu alanlar kentin belirli sınıfının lehine gelişirken toplumsal sosyal adaleti de tehdit altına almıştır (Brenner & Theodore, 2002).

Korunaklı yaşam alanları kullanıcılarına; güvenlik, ayrışma isteği, prestij sahibi olma, kentsel donatılara site içerisinde erişebilme, konutun fiziki koşulları (konfor, manzara, konum vb.) özellikleri sunan, bu sebeplerden ötürü dünya genelinde tercih sebepleri oluşturmuş konut alanlarıdır (Grant,2003; Akgün&Baycan, 2004).

Türkiye’de 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren artan bir hızla oluşan kapalı siteler, Kurtuluş’a (2016) göre kentsel tüketim kültürü ile bütünleşme isteğindeki kentsel seçkinlerin, yeni konut ve konut çevresi talebi ile kentsel alandaki birikim olanaklarını fark eden yatırımcıların sunum kapasiteleri olmuştur.

Türkiye’deki ilk örnekleri İstanbul, Ankara ve İzmir’de görülen kapalı konut siteleri, tüketim ile toplumsal sınıfın, statünün en hızlı ve görülebilir tezahürü olarak kent kültüründe yer etmiştir.

Bir gösterge değeri olan kapalı site yerleşimindeki konutlar ayrıca finansal bir yatırım aracı olması sebebiyle de tercih edilmektedir. Bu bağlamda kent ekonomisindeki yeri de önemli görülmektedir (Büyükduman,2014).

Kapalı konut sitesi bir sonraki bölümde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3 Bölüm Sonucu

Küreselleşme ve neoliberal kentleşme bölümünde; çalışmanın başında vurgusu yapılan sürdürülebilir kentsel gelişmenin önündeki kontrolsüz mekânsal tüketim sorunsalını detaylı biçimde analiz edebilmek için konuya tam karşı noktadan yaklaşıp, mekânın tüketim için nasıl üretildiği perspektifinden bakılmıştır.

Bugün için tespit edilen güncel problemlerin kökenine inilerek, tarihsel süreçte yaşanan olaylar ve gelişmeler ile güncel durumun anlaşılmasına ve gelecek adına da çözümler üretilmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Kentsel çevresel sürdürülebilirlik ve kapalı konut sitelerine odaklanılarak ilerleyecek olan çalışmanın, ilk adımında, bu iki kent planlama problem alanının oluşmasına sebebiyet veren gelişmeler de bu bağlamda incelenmiştir.

1970’li yıllarda güncel hayatın da içinde hissedilebilen küreselleşme olgusunu, özellikle iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler fizibil kılmış, neoliberal ekonomi politikalarının da doğumuna, gelişimine ortam hazırlamıştır. Türkiye’nin 1980 yılından itibaren içerisinde bulunduğu bir dizi ekonomik ve politik dönüşümü yaşadığı süreçte değişimlerin doğrudan etkili olduğu yer kent mekânı olmuştur. Sebebi; gayet sınırlı, sonlu olan yeryüzü kara parçasına, bu politik dönüşüm ile artık sonsuz kere yeniden üretilebilme ve tüketilebilme özelliği kazandırılmasıdır. Yani kent mekanının metalaştırılmasıdır. Bu durumun sonuçları birbiri ile de bağlantılı olan iki ana başlıkta toplanmıştır: “sosyal sınıfların değişimi ve ayrışma” ile “mekânsal tüketim”.

Küreselleşme ve neoliberal politikaların Türkiye’deki etkileri incelenirken 1970 yılından günümüze kadarki tarihsel süreç onar yıllık periyotlarla ele alınmıştır. 2010 yılından itibaren içinde bulunduğumuz süreçte birikimli etkiler dolayısıyla “çevresel kriz” olarak yorumlanmıştır. Bunun sebebi olarak da mekânsal tüketim olgusunun ulusal ekonomik krizler, ekonomi politikaları değişimi, yasal yönetsel değişimler ile doğrudan ilişkili oluşu, kent planlamanın da bu süreçlere adaptasyon için yegâne araç oluşu söylenebilmektedir. Sürecin sonunda günümüze geldiğimizde proje odaklı gelişen, merkezi otonom karar ile kentlere müdahale edilen bir planlama anlayışının hâkim olduğu belirtilebilmektedir. Türkiye’de küreselleşme ve neoliberal politikaların kentlere doğrudan etkilerinin gözlemlenebildiği konular 6 başlıkta incelenmiştir. Bunlar: yasadışı gelişen konut alanları, toplu konut alanları, kent merkezleri kademelenmesi ve dönüşüm, alışveriş merkezleri ve diğer tüketim alanları, mega projeler ve kapalı konut siteleri olarak sıralanabilmektedir. Çalışmanın başında yola çıkılan planlamada “sürdürülebilir kentsel gelişme” hedefi ile 6 etki başlığının da gerek sosyal, gerek ekonomik gerekse çevresel açıdan bu hedef ile ilişkisi olmadığı söylenebilmektedir.

Konut alanları özelinde kapalı konut siteleri, çalışmanın bundan sonraki kısmında teorik altyapıya da altlık oluşturmaktadır. Hem sosyal ayrışma hem de mekânsal tüketimin kentteki tezahürü olan kapalı konut sitelerinin, bu nedenden dolayı kentsel sürdürülebilirlik bağlamında incelenmesi uygun görülmüştür.

3. KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERAL POLİTİKALARIN KENTSEL ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE ETKİSİ

Küreselleşme ve neoliberal politikaların doğrudan etkisi toplum ve kent mekanının üzerine olmuştur. Önceki bölümde işlenen sosyal sınıfların değişimi ve ayrışma ile mekânsal tüketim olguları, bu politikaların başlıca sonucu iken ayrıca kent planlama adına sorun ve inceleme alanı teşkil etmektedir.

Bu bölümde, küreselleşme ve neoliberal politikaların kentsel çevresel sürdürülebilirliğe etkisi ve bu etkilerin Türkiye’de gözlemlenebilen sonuçlarından biri olarak kapalı konut sitesi olgusu tartışılmaktadır. Genel olarak; sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkış süreci, sürdürülebilir kentsel gelişmenin içerisinde “çevre” faktörünün önemi, Dünya’nın ve Türkiye’nin çevre koruma ile ilgili uluslararası ve ulusal yasal süreçlerinin değişimi ele alınmaktadır. Bu değişimler ile birlikte 1980’den itibaren başlayan neoliberal politikalara uyumlanmasıyla, Türkiye’nin sürdürülebilir kentsel çevre hedeflerine yakınlığı tartışılmaktadır. Tez çalışmasının bağlam kısmını oluşturan bu bölümde, ulusal olarak bir yandan olumlu gelişmelerle hedefler konulurken ve buna yönelik uluslararası taahhütler verilirken nasıl bir sistematik ile bu hedeflerin başarılamadığı konusu incelenmektedir.

3.1 Küreselleşme Ve Neoliberal Politikalar İle Kentsel Çevresel Sürdürülebilirlik İlişkisi

Günümüz dünyasında hemen hemen her alanda sıkça rastlanabilen sürdürülebilirlik olgusunun, ortaya çıkış amacından, genel gayesinden uzaklaştığı gözlemlenmektedir. 1970’li yıllarda başlayan, Dünya’nın kısıtlı kaynaklarını adil ve nesillerce kullanma kaygısı ile toplumsal ve ekonomik düzenler ile çevresel sistemler arası bağlantıları gözden geçirmek ve denge noktaları bulabilmek “ideali” de bu bağlamda “söylem”e dönüşmektedir. Bu bölümde sürdürülebilirlik fikrinin önce bir ideale sonra da bir

söyleme dönüşme durumu, küreselleşme ve neoliberal politikaların, kentsel çevresel sürdürülebilirlik ilişkisi üzerinden irdelenmektedir.

3.1.1 Sürdürülebilirlik kavramı, ilkeleri ve geçmişi

Sürdürülebilirlik kavramı uluslararası literatürdeki “sustainability”nin karşılığı olarak dilimizde kullanılmaktadır. “Devam ettirebilirlik”, “geçindirebilirlik”, “daimî olma” olarak anlam bulan kelimenin ilk ortaya çıkış anlamı; doğal kaynakların gelecek nesillerin de ihtiyacını karşılayabilecek şekilde bugünkü tüketiminin yönetilmesidir (Gönenç & Woflin, 2007).

Kavramın bilim ve gündelik hayatta yer buluşu, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, izleri hızlıca silme ve kalkınma hareketi sonrasında olmuştur. Yıllar içerisinde kalkınma süreci ile beraber çevre sorunlarındaki artışla yaşanan, kirlilik ve yaşam kalitesinin düşüşü önemli sebeplerdendir.

1968 yılında Roma Kulübü’nün kurulması ile burada yapılan öncül çalışmalar olan Büyümenin Sınırları (1972) ve Dönüm Noktasında İnsanlık (1978) yayınları tüm dünyayı bir konu üzerinde düşünmeye sevk etmiştir: sıfır büyüme (Meadowcroft, 2002).

Sürdürülebilir gelişme hakkındaki bu hassasiyet, ilk Birleşmiş Milletler olmak üzere ardından Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği olmak üzere daha birçok kurum ve kuruluşun dikkatini çekmiştir. 1972 yılında Birleşmiş Milletler (BM)’in Stockholm Konferansı’nda ilk defa uluslararası camiada tartışılmıştır. 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan, “Brundtland Raporu” olarak bilinen “Ortak Geleceğimiz” raporunda, sürdürülebilir kalkınmanın tanımı ortaya konulmuştur. Bu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma; “Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden karşılayan kalkınmadır”.

Sürdürülebilirliğin temel ilkeleri; ilk ortaya çıkışındaki genel amacına göre ekonomik kalkınma ile beraber doğal kaynakların nesiller arası eşitlik prensibi ile tüketimi olduğu için üç temel öğeyi barındırmıştır. Bunlar: çevre, toplum, ekonomi olmuştur. Bu üç öğenin birbiri ile uyumlu olması, saygılı olması ile bir denge hali yakalayabilme tam olarak sürdürülebilir gelişmenin tarifini oluşturmuştur.

1960'lı yıllarda üretim süreçlerinin kalkınmacı bir politika ile ilerlemesinin ilk olumsuz tezahürü çevreye karşı olmuştur. Bu nedenle 1970'li yıllarda “çevre” sorunları ile mücadeleyi temel hedef alan yaklaşım gelişmiştir.

1980'li yıllarda küreselleşme ve neoliberal politikalarının en önemli sonuçlarından olan toplumsal ve mekânsal ayrışma sorunsalı ile sürdürülebilirlik yaklaşımına farklı bileşenler eklenmiştir. Yönetişim ve sosyal adalet bu ilkelerin, bileşenlerin başını çekmiştir (Redclift, 2000; Raco, 2005; Evans ve Jones, 2008). Bu nedenle 1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporu ile “sürdürülebilirlik” kavramı, ekonomi ve toplumsal süreçleri bir bütün olarak ele alan “sürdürülebilir kalkınma” olarak anılmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde Rio Zirvesi olarak da bilinen Brezilya'nın Rio de Janerio şehrinde Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı gerçekleştirilmiştir. İlk defa 1992 yılında gerçekleşen bu konferansta sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmadaki problemler dolayısıyla kültürel ve politik uyumluluk, adaptasyon gibi konular tartışmaya açılmıştır.

Bundan sonraki yıllarda çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik konuları, birbiriyle bağlantılı olmasına karşın çalışılan konu, uzmanlıklar, sorun alanı, finansal öncelikler vb. sebeplerden dolayı ayrı ayrı da ele alınarak çalışılmıştır. Günümüzde ise sürdürülebilirlik kavramı hemen her sektörde, iş alanında ve bilim dalında ele alınan bir olgu olmuştur.

3.1.2 Sürdürülebilir kentleşmenin amacı, hedefleri ve bileşenleri

Doğal ve yapılaşmış çevresi ile tüm toplumsal unsurları barındıran, dinamik bir organizma olan kentler, sürdürülebilirlik tartışmalarının tam da ortasında yer almaktadır. Bunun sebebi olarak; kent mekanının üretim ve tüketim süreçleri gösterilebilmektedir.

Etken ve edilgen bir konumu olan kent mekânı, sürdürülebilir gelişmeye ulaşmada önemli bir araç iken aynı zamanda sürdürülemez gelişmenin de sebebi konumundadır. Bu biraz detaylı biçimde ele alınacak olursa; dünya nüfus artışının doğal biçimde ilerlemesine karşın doğal kaynaklar hep aynı miktarda, yaşanabilir doğal kara parçası büyüklüğü aynı büyüklüktedir. Ancak bu nüfusun yayılımı, endüstri devrimi ile beraber geçirdiği dönüşümden sonra kentlerin rolünün farklılaşması sonucu değişmiştir. Dolayısıyla yaşam şekli ve kalitesi değişen bu nüfusun artık barınma-çalışma hayatı dengesinde kompakt biçimde kentte yaşaması;

yayılarak doğal arazileri tahrip etmesi, yapılaşmış çevreye dönüştürmesinden daha sürdürülebilir kabul edilmiştir. Gittikçe kentlerde artan nüfus, daha karmaşık sistemleri beraberinde getirmiştir. Kentsel sistemlerin kompleks yapısından ötürü sürdürülebilir yaklaşımlar ile problemlere çözümler sunulması bir gereklilik hali almaktadır.

Ancak ülkeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları bu çözümleri uygulama adına engeller oluşturmaktadır. Dolayısıyla küresel olarak yaşanan ve küresel olarak çözümü gerçekleştirilmesi gereken sürdürülebilir gelişmenin kendi içinde bir paradoks yarattığı gerçeği söz konusu olmaktadır.

AMS Institue (2018), kentlerin sürdürülebilirliğinin önündeki 5 temel engeli şöyle sıralamaktadır:

1. Kentsel gelişim
2. Sosyo-ekonomik değişim
3. İklim değişikliği
4. Kaynak kıtlığı
5. Sayısallaştırma ve coğrafi data

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı Türkiye Komitesi'nin 2007 yılında yayınladığı, Kentleşme Alanında Sürdürülebilirlik Çözümlemesi (Url-13) konulu raporunda sürdürülebilir kentsel gelişmeye konu olan alanlar olarak: büyümenin denetlenmesi ve arazi kullanım planlaması, kentsel tasarım, konut, ulaşım, çevre koruma ve restorasyon, enerji ve malzeme kullanımı, yeşil mimarlık ve yapılaşma, eşitlik ve çevresel adalet, ekonomik gelişme, nüfus alt başlıkları belirtilmiştir.

Wageningen Üniversitesi Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Araştırmalar Raporu (2018), sürdürülebilir gelişme hedeflerine ulaşmada odaklanılacak 5 bileşene dikkat çekmektedir:

1. Form ve yapı
2. Kentsel hizmetler, altyapı ve ulaşım
3. Doğal kaynaklar
4. Yaşanabilirlik ve kent yaşamı
5. Politika ve yönetim

Bu bağlamda bu problemler ve çözüme yaklaşım parametreleri ışığında sürdürülebilir kentsel gelişmenin statik bir nosyon olmadığı belirtilebilmektedir.

Sosyal, fiziksel ve çevresel tüm bu sistemlerin ve alt sistemlerinin sürdürülebilir oluşu, girişimlerin, ülkelerin, toplumların sürdürülebilirliğe nasıl erişmek istediğiyle kuvvetli biçimde alakalı olmaktadır. Küresel olarak kabul gören doktrin; ülkelerin refahının artık gelecek nesillerin ihtiyacı ile ilgili olduğu gerçeğidir.

Birleşmiş Milletler HABİTAT'ın (2012) kentsel refah indeksinde yer alan indikatörler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Kentlerin verimliliği
- Kentlerin altyapısı
- Kentlerdeki yaşam kalitesi
- Kentsel toplumdaki eşitlik ve politikaların toplumsal kapsayıcılığı
- Kentsel çevresel sürdürülebilirlik

2017 yılı itibariyle küresel olarak gayri safi yurt içi hasılanın %70'i kentlerde üretilmektedir. Kentler, kara parçası olarak yeryüzünün yalnızca %2'sini kaplamakta iken doğal kaynakların ise yaklaşık %70'inin tüketiminden sorumludur. Mevcut trend ile 2050 yılı için tahmini olarak da Dünya nüfusunun %70'inin kentlerde yaşaması beklenmektedir (Url-14). Bu bağlamda da artık kendisi bir meta olan kent toprağının karakteri gelecek adına daha da çok önem kazanmıştır.

Sürdürülebilir gelişme ile ilgili yapılan çalışmalarda mevcut eğilimler, fiziksel ve sosyal değerlendirmelere dayanarak 2050 yılı büyük bir kırılma noktası olarak ele alınmaktadır. (James 2015; Steffen vd. 2015). Steffen vd. (2015)'nin yaptığı çalışmaya göre; 2008 yılında dünyadaki doğal kaynak tüketiminin dünya gezegeninden 1.5 tane varmış gibi yapıldığına dikkat çekilmiş, bu tüketim anlayışı 2008 yılından itibaren hızlı bir düşüş yaşasa idi dahi 2050 yılında 1 adet dünyanın bizlere yetebileceği belirtilmiştir. Ancak 2008 yılından günümüze bu bilinçli değişim yaşanmamıştır. Üretken alanların aynı şekilde tüketimine devam edilecek olursa eğer 2050 yılında üzerinde yaşadığımız gezegenden 3 adet ihtiyacımız olacağı kestiriminde bulunmuşlardır. Yenilenebilir kaynakların kendini yenileme hızı ile gerek tüketimin boyutu gerekse sistemin içindeki döngülere verilen zarar ilişkisi dolayısıyla bu çıkarımlar yapılmaktadır.

Tüm bu bileşenler, sorunlar ve çözümlerin ortak noktasındaki en önemli unsurun, kent mekânı ve onun organizasyonu olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kent planlamanın en önemli uzmanlık alanlarından biri olan “arazi kullanımın” sürdürülebilir kentsel gelişmede önemli rolü olmaktadır. Kentteki arazi kullanım,

sürdürülebilir gelişmenin tüm bileşenlerinin de ortak noktası iken doğrudan temelini oluşturduğu sürdürülebilirlik bileşeni ise “çevresel sürdürülebilirlik” olmaktadır.

3.1.3 Kentsel çevresel sürdürülebilirlik

Kentsel çevresel sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir kentsel gelişmenin en önemli bileşenlerinden biridir. Sürdürülebilirlik kavramının tanımı koyulmamış ancak etkileri gündeme geldiği ilk zamanlardan bu yana, kavramın odağı tartışmaları yükselmiştir. Bu kavramda, çevre vurgusunun yapılmış olmasının sebebi insanoğlunun kendini merkeze koyması ve bencilce bir tavırla tüm sosyal, çevresel ve ekonomik kaynakları kendi yararı doğrultusunda düzene sokması eleştirisi olmuştur. Bu eleştirilerin yükseldiği ilk yıllar olarak 1960’lı yılların başı gösterilebilmektedir. Carson tarafından 1962 yılında yayınlanan ve Sessiz Bahar (2011) olarak Türkçe’ye de çevrilen eseri, insan ve çevresini bir bütün olarak ele alan ilk yaklaşımlardan sayılabilmektedir. Henüz “sürdürülebilirlik” tanımı yapılmadığı için döneme uygun “çevreselcilik” veya “çevrecilik” gibi kavramlar ile insanoğluna yaşam alanlarını tasarlamamanın, çevreye olumlu ve olumsuz yanları ele alınmıştır. İnsanın da bu çevrenin bir parçası olduğu, ekolojik döngüdeki yerinin yadsınamaz olduğu ancak ekoloji temelli organik bir hayat ile gerek insanın gerek çevresinin uzun yıllar sürdürülebilir olabileceği savunulmuştur. Aynı yıllarda Amerikan kent şemalarını, kentsel yayılma olgusu üzerinden eleştiren ve içinde bulunulan yüzyılda insanların doğal habitatının kentler olduğunu belirten Jacobs (2015) yine çevre ve insanı bütünleştirici yaklaşım ileri sürmüştür.

Günümüze kadar kullanılagelen ve bu çalışmada ele alınan çevresel sürdürülebilirlik kavramı, doğal kaynakların kendilerini yenileyebilmesi ve dolayısıyla sürekliliğini devam ettirmesi bağlamında kullanılan sürdürülebilir gelişmenin temel ilkelerinden biri olmaktadır. Burada üstünde durulan şey doğal kaynakların tüketim hızının, kendini yeniden üretim hızını geçmeyecek ve komple tahrip etmeyecek biçimde olmasını sağlamaktır.

Kentsel çevre olarak sıkça üzerinde durulan kavram dört katmandan oluşmaktadır (Wageningen Üniversitesi, 2018). Bunlar:

1. Abiyotik katman,
2. Biyotik katman,
3. Teknik katman

4. Fiziksel katman

olarak sıralanabilmektedir. Abiyotik katman ekosistemde yer alan cansız kimyasal ve fiziksel elementlerden oluşmaktayken, biyotik katman ekosistemdeki canlı organizmalardan oluşmaktadır. Teknik katman kentsel altyapının bulunduğu kısma işaret ederken fiziksel katman inşa edilen yapıları çevreyi tanımlamaktadır (Wageningen Üniversitesi, 2018).

Dolayısıyla ekoloji, biyoloji, çevre bilimi gibi birçok disiplinin bu alanda uzman görüşlerine ihtiyaç duyulduğu söylenebilmektedir. Kent planlamanın ilgi alanına teknik ve fiziksel katman girmektedir. Kentsel çevresel sürdürülebilirlik ise kentin yer seçimi, makroformu, gelişim yönü, arazi kullanımda işlev kararları, arazi kullanımda yoğunluk kararları, kentsel atık yönetimi, çevre yönetimi konuları bağlamında kent planlama ile ilişkili olmaktadır.

3.1.4 Küreselleşme ve neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi

Üretim biçimleri ile doğa daimî bir ilişki içerisinde. Yenilenebilir kaynaklar, üretimde temel girdi olarak görülürken, üretim koşullarının doğa ile ilişkisine göre bu yenileme durumu değişim göstermektedir.

Örneğin; feodal düzenin getirdiği, ekonomik kendi kendine yeterlilik, dönemin nüfusu, ana geçim kaynakları ve toplumsal yaşam biçimi dolayısıyla doğa ile uyumlu yaşanılmıştır (Demirer & Duran, 2000).

Liberal dönem ile birlikte doğanın iktisadi bir bakış açısıyla meta olarak görülmesi başlamıştır. Sanayi devrimiyle birlikte gelen hızlı kalkınma hareketi ile başlayan çevre kirliliği sorunları bunun kanıtı niteliğinde olmuştur. Tüm sanayileşme süreci sonunda Avrupa'dan Çin'e kadar doğal çevrenin korunumu, kaynakların sürdürülebilirliği göz ardı edilmiştir. Sonuçları da tüm dünyayı ilgilendirir şekilde ekolojik ve toplumsal açıdan dramatik olmuştur (Jardins, 2006).

Küreselleşme ve neoliberal politikaların henüz çok belirginleşmemesi ve yaygınlaşmamasına karşın çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisinin görüldüğü ilk tarih olarak 1950'li yıllar verilebilmektedir.

“Öldüren Sis” olarak bilinen 1952 yılında, Aralık ayında Londra'da yaşanan binlerce kişinin ölümüne sebep olan hava kirliliği, ülkelerin ve bireylerin silahlanması ve

zamanla gelişen teknolojilerle yıkıcı etkisi çok büyük olan silahların piyasaya sürülmesi, sanayi ve tıbbi atıkların doğaya bırakılması veya saklanması ile ilgili uluslararası anlaşma krizlerinin oluşması ve daha birçok konu insanoğlu ile doğayı hep karşı karşıya getiren krizler olmuştur. Bu nedenle küreselleşen dünyada liberal veya neoliberal ideolojiyle ilerleyen kapitalist üretim biçimleri ile ortaya çıkan tüm ekonomik krizler aynı zamanda bir de çevresel kriz oluşturmuştur (Keleş&Hamamcı, 1997; Demirer & Duran, 2000; Jardins, 2006; Kılınç, 2012).

Sürdürülebilirlik tartışmalarının çıktığı zamanlar ile eş zamanlı sayılabilecek 1973 petrol krizi ile bir önceki bölümde de aktarılan küreselleşmenin belirginleştiği ve neoliberal düzene geçiş sürecinde hem ekonomik kriz hem ekolojik kriz, sermayenin lehine işleyen bir durum oluşturmuştur.

Sanayi devrimiyle zaten hızlıca kalkınan gelişmiş ülkelerin yaşadığı kaynak, enerji, pazar gibi sorunlar “ekolojik duyarlılık” ile bütünleştirilerek bir çıkış noktası yaratılmıştır. İlerleyen 1970’li ve 1980’li yıllarda da anlaşma, protokol, sözleşmeler yapılması ile çevre politikalarının denetlenmesi söz konusu olunca halihazırdaki kirleticiler sanayi yatırımlarını, zaten bu anlaşmalara taraf olmayan, az gelişmiş veya gelişmekte olan, doğal kaynağına müdahale edebileceği, ucuz iş gücü olan ülkelere endüstriyel yatırımlarını aktarmışlardır (Mengi&Algan, 2003).

Katz’a (1998) göre neoliberal politikalar ile doğal değerleri yüksek çevre koruma alanları, ilgili yasa ve yönetmelikler ile koruma altına alındıkça, üzerinde alanın eşsizliğine dair bilimsel çalışmalar yapıldıkça neoliberal ekonomi için daha fazla ekonomik etkinlik alanı olarak görülmektedir. Katz (1998), sermaye için yatırımı özelleştiren, çekici kılan hazcı ekonomik politikaların doğuş noktasını bu şekilde tanımlamaktadır. 10 yıl önceki korumacı ve müdahaleci merkezi devlet rolü azaltıldığı ve bitirildiği için kısıtlama mekanizması olmayan yatırımcılar, kısa dönemli kâra odaklanarak “doğal çevre”ye yönlerini çevirmişlerdir (Castree, 2008). Doğanın neoliberalleştirilmesi olarak süreci tanımlayan Castree (2008), sürecin adımlarını 7 başlık altında toplamaktadır. Bunlar:

1. Özelleştirme,
2. Ticarileştirme,
3. Kuralsızlaştırma,
4. Yeniden Kurallandırma,

5. Kamu Sektörünü Pazarın Temsilcisi Gibi Kullanma,
6. Sivil Toplumu Devreye Sokma,
7. Bireyci Etik

Olarak sıralanabilmektedir.

Sürdürülebilir çevre hedefleri için imza atan gelişmiş ülkeler, kirletici sanayilerini daha az gelişmiş ülkelerde yönetirken daha fazla yatırımlarla gelişen sanayi konusu, dönemin iletişim teknolojilerinin de yardımıyla dünya kamuoyunda fazla dikkat çekmeye başlamıştır. 1992'deki Rio Zirvesi'nin ana gündemi olan “sürdürülebilir kalkınma” temasının ardından, Rio Bildirgesi, Gündem 21, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Sözleşmesi ve Orman Varlığının Korunması İlkeleri anlaşmaları ile sürdürülebilirliğin “küresel” olarak ele alınması gerektiği vurgulanmış bu nedenle tüm ülke gündemleri mecburen bu konular ile meşgul olmuştur (Yıkılmaz, 2016 ; Kılınç, 2012). Artık sanayinin taşınması ile sorunların yalnızca öteleneceği duyurulmuştur.

1990'lı yıllar dönemin konseptine uygun olarak sürdürülebilir gelişme yolunda özellikle çevre problemlerinin azaltılabilmesi için yerel, bölgesel ve uluslararası dayanışmanın, diyalogun, lokomotif olduğu bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. Küresel yönetim için ilk adım Birleşmiş Milletler tarafından atılmış ve 1992 yılında Birleşmiş Milletler Küresel Yönetim Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon tarafından askeri, politik, ekonomik, çevresel sorunların küresel olarak ele alınması gerektiği, önceki sürdürülebilirlik gelişmeleri bağlamında kamuoyuna sunulmuştur (Yıkılmaz, 2016). Ancak elbette ki bu durum yine bir dizi uyumluluk ve ulus ülkeler için yeniden yapılanma kurallarını birlikte getirmiştir.

2000 yılında New York'ta gerçekleştirilen Bin Yıl Zirvesi ile Bin Yıl Kalkınma Hedefleri (Millenium Development Goals) belirlenmiştir. 8 ana başlığı olan bildiri yoksulluğun azaltılması, salgın hastalıklar ile mücadele gibi sorunları içerirken bir başlığı da “çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması” olmuştur (Url-15). 2001 yılında İstanbul +5 Toplantısında, 1996 Habitat II Konferansı'ndan 5 yıl sonraki gelişmeler değerlendirilmiş Habitat Agenda'ya destek verilmiştir (Url-16). 2002 yılında Johannesburg'da Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ile 1992 yılında alınan kararların güncel durumu ve geleceğe dair projeksiyonlar ile önlem adımları gündemde tartışılmıştır. Bu zirve sonucunda yayınlanan rapordaki temel başlıklar:

yoksullukla mücadele, sürdürülemez nitelikteki üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın doğal kaynak temelini korunması ve yönetilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve küreselleşen dünya, sağlık ve sürdürülebilir kalkınma geliştirmekte olan küçük ada devletlerinde kalkınma, Afrika için sürdürülebilir kalkınma, diğer bölgesel girişimler, uygulama araçları, sürdürülebilir kalkınma için kurumsal çerçeve olarak sunulmuştur (Url-17). Az gelişmiş veya geliştirmekte olan ülkelere onların gelişme süreçlerinde katkı sağlanacağına dair raporda sıkça vurgu yapılmıştır.

2000-2010 yılları arası dönemde, küresel olarak çevresel sürdürülebilirlik konusuna biraz daha geri planda destek verilmiştir. Dünya’da artık ülke idari yönetimlerine değil de toplumsal olarak bireylere yüklenen bir sürdürülebilir olma çabası ve anlayışı yükselmiştir. Sürdürülebilir bir çevre hassasiyeti tüm dünyaya yayılmış ve özellikle içinde Türkiye gibi geliştirmekte olan ülkelerin de bulunduğu toplumlara başta gıda olmak üzere kozmetik, hazır tekstil vb. birçok gündelik hayatın içerisinde hızlıca tüketilebilen ürünlerin yeni “yeşil” sektörü oluşturulmuştur (Van Den Berg, 2016).

Castree’nin (2008) belirttiği doğanın neoliberalleşmesi aşamalarındaki son aşama olan bireyci etik aşaması bu noktada yaşanmaya başlanmıştır.

Burada neoliberal politikaların “yeşil kapitalizmi” olarak adlandırılabilen altın çağının başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Literatüre “greenwashing” olarak giren olgu, Türkçe karşılığı olarak “yeşilleme” veya “yeşil aklama” olarak çevrilebilmektedir.

Yeşil aklama, sermayenin “sürdürülebilir çevre” yaklaşımını kullanmadaki rolünü eleştirel bir tavır ile çıkan bir söylem olarak tanımlanabilmektedir. Burada eleştirilen şey; firmaların, kurum veya kuruluşların çevresel duyarlılığı arttırmak isterken, reklam ve pazarlama kanallarını kullanıp, üretim süreçlerinin şeffaf olarak paylaşılmadan sadece satış oranlarının arka planda arttırılmak istendiği bir düzen olmaktadır (Delmas&Burbano,2011).

TerraChoice çevre temalı bir danışmanlık firması olup 2007 yılından itibaren 2010 yılına kadar düzenli olarak Greenwashing Günahları Araştırması Raporu yayınlamıştır. 2010 yılı raporu incelendiğinde; 1 yılda “yeşil, çevreci, organik, eko vb.” vaatler ile ürün satan firmaların pazardaki satış oranlarının %75 oranında arttığı,

ancak satılan ürün ve hizmetlerin yaklaşık %95'inin belirtilen özellikleri içermediği saptanmıştır (Url-18).

Zizek (2009) "First as Tragedy, Then as Farce" kitabında organik olan gıdaların hep çok pahalı olması ve aslında gerçekte organik olup olmadığının tüketici tarafından anlaşılamamasına rağmen tercih ediliş sebebinin; tüketicinin kendine ve topluma anlamlı bir şeyler yaptığını, küresel bir farkındalık ve önemseme içerisinde olduğunu, büyük bir hareketin içerisinde kendinin de katılımcı olduğunu ispatlama isteği olduğunu belirtmektedir.

Esasen gıda güvenliği konusunun önemi hem üretici hem de tüketiciler için küresel olarak anlaşılmışken, dünya nüfusu artışı ve gelir adaletsizliği temelindeki problem aşılardan, çevre koruma, gıda, barınma, eğitim ve daha birçok konudaki problemlerin de çözülemeyeceği anlamlı bir ikilem oluşturmaktadır.

Yine aynı yıllarda hızlı biçimde kent planlama konusunda da "yeşil aklama"nın tezahürü kentsel yenileme, kentsel dönüşüm, arsa ve gayrimenkul geliştirme süreçlerinde görülmektedir (Schuetze & Chelleri, 2016). Özellikle enerji verimliliği konusuna odaklanarak sürdürülebilir kentsel gelişmenin gölgesi altında konut proje geliştirme süreçleri, gelişmekte olan ülkelerin planlama gündemlerinde yer almaktadır (Schuetze & Chelleri, 2016; Parkin, 2015). Süreç sonunda kentte çoğunlukla elde edilen şeyler ise soylulaştırma, ayrışma, sosyal adaletsizlik vb. sosyal içerikli sürdürülemez olgular, problemler olmaktadır (Checker, 2011).

2010'lu yıllar tam Türkiye için de nitelendirildiği gibi küresel olarak da "çevresel kriz" dönemi olmuştur.

1997 yılında yayınlanan Kyoto Protokolü, küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik uluslararası tek çerçeve olup Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içerisinde imzalanmıştır. Ancak yürürlüğe girişi kamuoyunda birçok tepki ile karşılanarak gerçekleşmiştir. Atmosfere salınan karbon ve sera gazı miktarının azaltılmasına yönelik olan bu anlaşma ancak 2005 yılında yeterli üye devlet sayısı bulunabildiği için resmi olarak yürürlüğe girebilmiştir. Nüfusu (2017) yaklaşık 320 milyon olan Amerika Birleşik Devletleri, kendi ekonomi politikaları ile doğrudan çalıştığı için bu anlaşmayı 2001 yılında reddettiğini bildirmiştir. Küresel ölçekte bu protokolün ülkenin büyüme hızına darbe vurmak için bir girişim olduğunu ileri sürmüştür (Hovi vd., 2010). Krizin başlangıç

noktası olarak alınabilecek, 2010 yılında Meksika Körfezi'nde yaşanan büyük çevre felaketi ile petrol çıkartma çalışmaları sırasında bir kuyuda patlama gelmiş ve 3,5 aylık süre zarfında denize 780 milyon litre (780 bin ton) yani yaklaşık 5 milyon varil ham petrol akmıştır (Url-19). 2011 yılında Kanada, Amerika'nın gerekçeler ileri sürerek çevreye zarar vermeye devam etmesi ve Dünya'nın sera gazı salınımının doğrudan %25'inin sebebinin de Amerika tarafından gerçekleştirilmesi sebebi ile tepki göstermiştir. Ayrıca Çin gibi bir diğer kirlletici sanayileri barındıran ülkenin de bu protokolde olmaması, buna rağmen Kanada'nın hedef emisyon ölçüsüne ulaşamadığı için 14 milyar Dolar ceza sorumluluğunun olduğunun bildirilmesi üzerine Kanada Kyoto Protokolü'nden çekilmiştir (Url-20).

Bundan sonraki küresel devletler üstü buluşmalar, etkinlikler önce 2012 yılında Rio'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Konferansı ardından da 2016 yılında Ekvador'da gerçekleştirilen Habitat III Konferansı olmuştur.

İnsan yerleşimleri, insan hakları, doğal kaynaklar, kentler, kentlilik, küresel ısınma, iklim değişikliği, kentsel dirençlilik bu konferanslarda ele alınsa ve gelecek için yol haritaları çizilse dahi önceki yıllarda yaşanan başarısızlıklar ve küresel olarak ele alınması gereken konularda baş aktörlerin yer almayışı inandırıcılığı tehdit edici unsur oluşturmuştur.

Kamuoyunda, Dünya Bankası, OECD ve Birleşmiş Milletler tarafından, özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler için data manipülasyonu yapıldığı ileri sürülmüştür. Bu savı destekleyen güncel bir çalışma Malezya'daki Monash Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiştir (Url-21). 9 Kasım 2017 tarihinde yayınlanan bu raporda başta Dünya Bankası'nın 1990 yılından 2015'e kadar Dünya'daki yoksulluğun %35 oranında azaldığı bilgisi eleştirilmektedir. 13 Ocak 2018 tarihinde Dünya Bankası bir özür haberi yayınlayarak sonuçları politize ettiğini ve özellikle son 4 yıl için olan indikatör ve değerlerin güncellenip yeniden objektif biçimde sunulacağını bildirmiştir (Url-22).

Türkiye için verilebilecek bir örnek de 1994 yılında TOKİ'ye, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Programı tarafından onur ödülü sunulmuş olmasıdır. Trajik olan durum, 1990-2000 yılları arası TOKİ'nin pasif hatta neredeyse atıl olarak kaldığı, ürettiği konutları afet sonrası dahi sosyal konut içeriği dışı model ile kullanıma sunduğu bir dönem olmuş olmasıdır (Eşkinat,2012). Bu ödülünden sonra 1996 yılında

Habitat II Konferansı'nın İstanbul Düzenlenmiş ve organizasyon sponsoru da TOKİ olmuştur (Url-23).

Dolayısıyla 1970'li yıllarda bilgi, algı, hassasiyet, önlem politikaları, küresel iş birliklerine dair hazırlıklar vb. konularda zirve çağını yaşayan çevresel sürdürülebilirlik konusu, ilerleyen on yıllarda konu ile ilgili çalışmalar devam etse dahi özellikle 2010 yılından itibaren farklı bir şekilde algılanıp, yaşanmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik; birlikler, kurum ve kuruluşlar, ülkeler, hükümetler tarafından politize edilen bir unsur olarak kullanılsa dahi hala kent planlamanın önemli bir sorunu olduğu gerçeğini yaşamaktadır.

3.1.5 Türkiye’de kentsel çevresel sürdürülebilirliğin yasal dayanakları ve tarihsel süreçte değişimleri

1980-1990 Yılları:

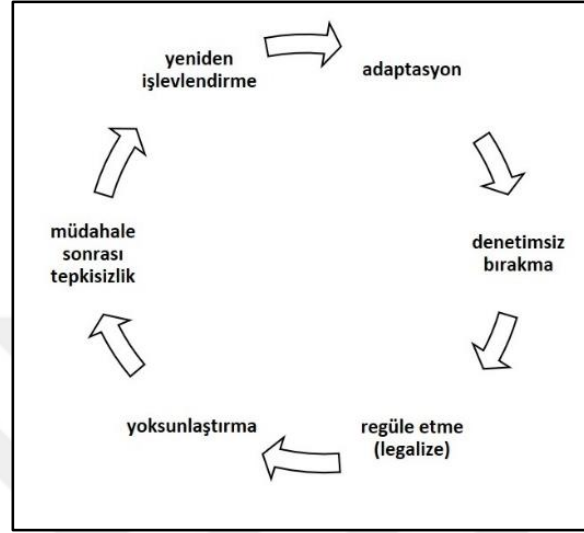
Türkiye’nin de geçiş yaptığı, küreselleşmenin derinden hissedildiği ve neoliberal ekonomi politikalarının benimsendiği 1980 yılından itibaren, önceki bölümde anlatılan ideolojik yaklaşım özellikleri hayatın her alanına etki etmiştir. Çevre üzerinde bu yaklaşımın tesirlerinin kimi zaman doğrudan kimi zaman ise dolaylı yoldan hissedilir olduğu tespit edilmiştir. Çevre ve koruma anlayışında tarihsel süreç gelişimi incelenecek olursa gerek ulusal hükümet politikaları gerek uluslararası sözleşmelerde taraf olma, konferanslara devlet düzeyinde katılım gösterme konusunda izlenim ile uygulamaların ayrıştığı gözlemlenmiştir.

1979-1983 yıllarını kapsayan 5 yıllık Kalkınma Planı’nın ilk iki maddesi (Url-2):

“Çevre sorunlarının toplumsal değişim süreci ile birlikte çözüme kavuşturulması temel ilkedir”. “Sınaileşme, tarımda modernleşme, kentleşme sürecinde çevre unsuru dikkate alınacak, sorunun yaratılmadan önlenme aşamasında çözüme kavuşturulmasına ağırlık verilecektir. Böylece, doğanın ve doğal kaynakların kullanımında ve korunmasında rasyonellik sağlanacak, uzun dönemde geriye dönülmez çevre sorunları yaratılmayacaktır.”

Olarak belirtilmiştir. Yalnızca bu başlangıç dahi politik geçiş süreç için çevreye önem verildiğinin göstergesi olarak düşünülebilmektedir. Bundan sonraki her kalkınma planında aynı yaklaşım devam ettirilmiştir.

Ancak neoliberal politikalar esasen yaklaşım olarak zaten doğrudan tehditkâr bir dil kullanmamış kendine ılımlı yollar oluşturarak sermayeye hareket alanı açmıştır. Bunun yolları olarak da *adaptasyon*, *denetimsiz bırakma*, *regüle etme (legalize)*, *yoksunlaştırma*, *müdahale sonrası tepkisizlik*, *yeniden işlevlendirme*, *yeniden adaptasyon* şeklinde bir döngü ile bu alanı yarattığını söylemek mümkün olmaktadır.

Şekil 3.1: Türkiye’de küreselleşme ve neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etki süreçleri.

1980’li yıllar ile birlikte Türkiye’deki kalkınma dolayısıyla sanayi üretim politikaları, modelleri de değişmiştir. Esnek üretim modeline geçilmiş, toplumsal üretim ve tüketim ilişkileri de değişmiştir. 1970’lerden itibaren başlayan çevre hassasiyetlerine neoliberal birçok iktisatçı, çevreyi korumanın gerekli olduğunu ancak bunun hangi koşullar altında yapılacağını tartışmaya açmıştır (Keleş vd., 2012; Anderson & Leal, 2001). Tartışılan konu devletlerin çevre korumada rol üstlenmesinin mi doğru olacağı ya da bu alanların özelleştirilerek veya kimi zaman ticarileştirilerek mi korunmasının gerekli olduğu olmuştur. Dolayısıyla “çevre” kavramı artık piyasa ilişkilerinin bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır.

Eş zamanlı tarihlerde çevresel sürdürülebilirlik konusuna dair küresel kaygılar ilgili birlik, kurum ve kuruluşlarca dile getirilmiş, tüm dünya kamuoyunda bir hassasiyet de yaratılmıştır. Türkiye de birçok çevresel sürdürülebilirliğe dair anlaşmalarda taraf olmuş, kendi politikalarını da bu minvalde adapte edeceğine taahhüt vermiştir. Aşağıdaki çizelgede (Çizelge 3.1) kronolojik olarak taraf olunan sözleşme ve anlaşmalar bulunmaktadır:

Çizelge 3.1 : 1990 yılına kadar Türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları, (Url-24)'ten geliştirilmiştir.

Yılı	Çevre Korumaya Dair Sözleşmeler	Sözleşmelerin Yaptırımları
1971	Ramsar Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme	Sulak alanların, onların bitki ve hayvan topluluklarının korunması, özellikle göçmen kuş popülasyonunun korunması için gerekli tabiat koruma parklarının oluşturulması, bunların herhangi birinde bir azalma meydana geldiğinde ilgili taraflara rapor edilmesi.
1972	Paris Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi	Kültürel ve doğal mirasların tanımlanması, anıtlar ve sit alanlarının belirlenmesi bu varlıkların tüm insanlığın ortak değeri olduğu gerçeği ile korunma altına alınması, savaş ortamında dahi olursa insan eliyle verilen yıpranma ve hasarların ilgili yönetmeliklerle engellenmesi, doğal bozulmaların ise önlenmesi, geciktirilmesi, takip edilmesi.
1972	Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi	Dünya nüfus artış hızına karşın insan çevresinin giderek olumsuz yönde etkilendiği, özgür eşit ve kaliteli bir çevrede onurlu ve yeterli yaşam şartları sağlanmış olarak yaşamanın insanların temel hakkı olduğu, bu bağlamda tüm taraf olan ülkelerin, rasyonel kalkınma planlarıyla çevre koruma planları arasında çıkabilecek uyumsuzlukları yok etmesi, bunun için ilgili idari kurum ve yasal dayanak düzenlemesi yapılması.
1973	Washington (CITES) Nesli Tehlikede Olan Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme	Flora ve fauna türlerinin doğal sistemler içerisinde çok değerli oldukları ve estetik, bilimsel, kültürel, eğlencesel ve ekonomik açılarından da her zaman artan değerinin bilincinde olarak taraf devletlerin özellikle ticaretleri konusunda bir dizi koruma ve tür devamlılığı odaklı korumanın sağlanması.
1976	Barselona Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi	Akdeniz alanını kaplar biçimde taraf olan tüm ülkelerin özellikle deniz kirliliği ile mücadele etmesi, kamu yararı ilkesi etrafında denizcilik, sahiller, kıyı bölgeleri ile ilgili doğal kaynakların ekolojilerinin bozulmasına sebebiyet verecek her türlü karasal ve su alanındaki faaliyetlerin yasaklanması ve kontrol edilmesi.
1979	Bern Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi.	Yabani flora ve faunanın yaşama ortamlarının korunması, türlerin devamlılığının korunması, göçmen olan türlerin tüm ihtiyaçlarının karşılanması, koruma alanlarının yönetimlerinin daimi ve düzenli olması.
1985	Granada Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi	Dünya mimari mirasının belirlenmesi, ülkelerin kendi listelerini açıkça tanımlaması ve koruma programı oluşturması, koruma konusunda uzman mimar, şehir plancısı, peyzaj mimarı ve el sanatlarında uzman restoratörlerin yetiştirilmesinin teşvik edilmesi,
1989	Basel Tehlikeli Atıkların Sınırlar Ötesi Taşınımının Ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme	Tehlikeli atıkların oluşumunu en aza indirmek amacıyla, çevre hassasiyeti gözetilen yaklaşımlarla az atık üreten teknolojilerin tercih edilmesi, atık yeniden değerlendirme sistemlerinin ülkelere entegre edilmesi, atık yönetimi bilincinin toplumlarda geliştirilmesi, tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınması söz konusu olduğunda gerekli yasal izinler ve tüm koruma önlemlerinin alınmış olduğu güvencelerinin verilmesi.

1990 yılına kadar dünya gündeminde sıkça yer alan uluslararası sözleşmelere Türkiye’de taraf olmuş ve yaptırımları taahhüt etmiştir. Ancak gerekli yasal süreçler raporlar ile takip edilirken güncel hayatta, uygulamada yer bulan çevre koruma hareketleri olmamıştır.

1980 yılında ayrıca yaşanan askeri darbe ile Türkiye’nin öncelikli sorunları, kamuoyu beklentileri ve kentli gündemi de değişim göstermiştir. Ülkenin yaşadığı politik gerginlik gündelik hayata doğrudan etki etmiş uluslararası düzlemde, devlet düzeyinde iştirakler olsa dahi çevresel sürdürülebilirlik, ülke kent planlama gündeminde 1983 yılına kadar yer almamıştır. 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu ile “bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenleme” amaçlanmıştır (Url-25). Aynı yıl yürürlüğe giren Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gerek kent gerek kır sınırındaki doğal arazi örtüsü ve kentsel toprağın kullanımı ile çevre koruma anlayışını bir arada ele almıştır (Url-26). Ayrıca bu kanun ile “sit alanı” tanımı getirilmiş korunacak alanların statüleri, çeşitleri ve kentsel yapılaşma koşulları da belirtilmiştir. 1986 yılında, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 2. Maddesinde yapılan değişiklik ile orman sınırı dışarısına çıkarılacak alanlara dair tanımlamalar yapılmış, 4. Maddesi ile de pekiştirilen ormanlık özelliğini kaybeden alanların mülkiyet ve idaresi konusunda devlet ormanı dışındaki, amme müessesine ait ormanlar ile kişilere ait özel ormanlar vurgusu yapılmıştır (Url-27).

1987 yılında yürürlüğe giren Kadastro Kanunu ile tapu sicili kurmak ve ülkenin mekânsal bilgi sistemini oluşturmak amaçlanmaktadır. İnternet erişiminin ve yaygın bilgisayar kullanımının henüz olmadığı bu yıllar göz önüne alındığında kağıtlar üzerinde yapılan tüm imar ve planlama hareketlerinin güncelliğinin, izlenebilir ve denetlenebilir oluşunun durumu daha net anlaşılabilmektedir.

1957 yılında yürürlüğe giren bugün kullandığımız imar kanunun altlığı niteliğindeki ilk imar kanunu sayılabilecek 6785 sayılı İmar Kanunu, sonrasında 3194 sayılı İmar

Kanunu'nun ilk versiyonu 1985'te yürürlüğe girmiştir. 1985'teki ilk yayımlandığı hali ile çevre ve kent ilişkisine dair çok temel unsur ve göstergeleri barındırırken 90'lı yıllar boyunca yapılan değişiklikler ek maddeler ile çevresel sürdürülebilirliğe dair kaygıların güdülmeye başlandığı söylenebilmektedir. "Sürdürülebilirlik" terimi ise ilk defa 2013 yılındaki düzenleme (Ek: 12/7/2013-6495/73 md) ile İmar Kanunu'nda yerini almıştır (Url-28). İmar kanunu için köktenci yaklaşım açısından bu süreçte geç kalınmıştır. Zira nüfus hareketleri tüm ülkede kırdan kente doğru artmış, kentsel gelişimi etkileyecek birçok kanun ve yönetmelik üretilmiş birçoğunda değişikliğe gidilmiş ancak planlamanın hızı kentin doğasında olan dinamizme yetişememiştir.

Ayrıca yine bu dönem düzensiz gelişen yasa dışı konut alanlarının çevresel sürdürülebilirliğe etkisinin olduğu bir dönem olmuştur. Bu durum İstanbul gibi metropol kentler için 1950'lerden itibaren yaşanan kırdan kente göçün sonucu gecekondulaşan alanları için çıkarılan imar affı ve ıslah planlarından kaynaklanmaktadır. Lokasyon olarak kent çeperlerini mecburi olarak seçen bu gruplar, çoğunlukla orman alanı, vadi, dere yatağı vb. şekilde yapılaşma izinlerinin olmadığı, kentsel doğal arazi örtüsünün veya kentsel ekolojiye zarar verme potansiyeli olan alanlar olmuştur. Bu alanlar çoğu zaman afet riski özelliği ile de insan yaşamını tehdit etmiştir.

Türkiye'de bu dönem neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirliğe etkilerinin mekânsal olarak gözlemlenmesi açısından bir geçiş süreci olarak düşünülmektedir. 1980-1990 yılları arası *adaptasyon* olarak tanımlanabilecek süreçte küresel uyumlanmanın, postmodern toplumun alışkanlıklarının sermaye grupları tarafından yönlendirilmesinin sağlandığı yıllar olmuştur.

1990-2000 Yılları:

1980'li yıllarda yasal yönetsel açıdan bir yandan çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili hem ulusal hem uluslararası ölçekte yaptırımlara dahil olunurken, doğal alanlara müdahalenin de kapısını açabilecek boşlukların yasalar vasıtasıyla yaratıldığı görülmüştür. Bu şekilde sonraki on yıla hazırlık süreci yapıldığı söylenebilmektedir.

1990'lı yıllarda neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki *denetimsiz bırakma, regüle etme (legalize), yoksunlaştırma, müdahale sonrası tepkisizlik* etki süreçlerine tanıklık edilmiştir.

90'lı yılları tarifleyen anahtar kelime “özelleştirme” olmaktadır. 1994 yılında yürürlüğe giren 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun ile tamamı veya yarısından fazlası devlete veya kamu tüzelkişilerine ait olan varlıkların özelleştirmesi kabul edilmiştir (Url-29). Bu kanun ile “ekonomide verimlilik artışı, kamu giderlerinde azalma sağlamak, Hazineye ait taşınmazları değerlendirmek suretiyle kamuya gelir elde etmek gerekçelerinden birisi ile özelleştirilmelerine ilişkin esaslar” baz alınmıştır.

Dönemin kalkınma politikası için de kalkınmanın ve ekonomik istikrarın temel direği olarak özelleştirmenin görülmesi söz konusu olmuştur. Altıncı 5 yıllık 1990-1994 ve yedinci 5 yıllık 1996-2000 tarihleri arasında kapsayan kalkınma planları ile de desteklenen özelleştirme hamleleri dönemin hükümetlerinde ilk başta cumhuriyetin kuruluşunda ve ülkenin dengeli kalkınmasında önemli rol oynayan sanayi tesisleri özelleştirilmiştir. Burada üretim ve üretim mekanlarının değişiminin, ülkenin sanayisizleşmesinin, toplumsal yaşam şeklini de etkilediğini söylemek gerekmektedir. Önceki bölümde değinilen barınma- çalışma hayatı ilişkisi ve bunun kent formuna yansımaları 90'lı yıllar boyunca bu bağlamda değişiklik göstermiştir. Mavi veya beyaz yakalı çalışanların yaşam güvencesi anlayışı, sabah fabrikaların işe başlama ve bitiş saatleri, vardiyalı üretim süreçleri, sosyal konut anlayışı ile üretilen lojman hayatı, boş zaman algısı, aile yaşam biçimi vb. daha birçok sosyal yaşam içeriği değişim göstermiştir. Uluslararası sermayeyi ülkeye çekme ve kısa vadede satışlardan kar elde etme durumunun uzun vadeli sorunlara sebebiyet vereceği dönemin tartışma konuları arasında yer alsa dahi henüz kamuoyunda geniş kitlelerce yankı uyandırmadığını söylemek mümkündür.

Çevresel sürdürülebilirliğe doğrudan olumsuz etkiler yine bu dönemde başlamıştır. Hazineye ait taşınmazların milli menfaatler doğrultusunda doğrudan satış, belirli süreyle kiraya verme vb. yöntemler ile çok uluslu şirketlere tahsis edilişi bu olumsuz etkilerin kaynağı olmuştur. Orman, meraların yanı sıra kıyı ekosistemi için hayati önem taşıyan plajlar, kumsallar, sahil şeridi bu yıllar içerisinde satışa çıkarılmıştır. Akdeniz sahillerinin zincir oteller ile hızlıca betondan bir duvarcasına kaplanması, birçok sahil kentinde ikincil konut yatırımlarının yükselişi bu süreç dahilinde yaşanmıştır. Genel olarak konut üretimi ile birlikte ele alınacak olunursa, Türkiye’de 1989-1999 yılları arasında 7.096.277 olan konut sayısı yaklaşık 10 yıllık bir süreçte %129'luk bir artış ile 16.235.830'a ulaşmıştır. Bu konutların 12.735.395'i

sahiplerinin birincil (yaşadığı) konutu durumundaki iken geriye kalan 3.500.435 konut ikincil konut niteliğinde üretimi yapılmıştır (Manisa,2007).

Gündelik hayatın içinde hissedilir, bu olumsuz mekânsal izdüşümlerin yanında, küresel düzlemde Türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan ve yaptırımları olan sözleşmelere de imzalar atılmaya devam edilmiştir. Aşağıdaki Çizelgede (Çizelge 3.2) bu sözleşmeler kronolojik olarak sunulmaktadır.

Çizelge 3.2 : 1990-2000 yılları arasında türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları, (Url-24)'ten geliştirilmiştir.

Yılı	Çevre Korumaya Dair Sözleşmeler	Sözleşmelerin Yaptırımları
1992	Valetta Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi	Avrupa ülkelerinde planlama politikalarında yaşanan değişimlerin, insanlığın ortak arkeolojik mirasının korunmasına dair oluşabilecek olumsuz etkilerin bertaraf edilmesi, taraf devletlerin arkeolojik miras listelerini ve koruma-uygulama süreçlerini tarif etmesi, insan eliyle verilecek zararlara karşı önlem alınması, bu önlemlerin ülke kalkı planları ile uyumlu hale getirilmesi, tüm koruma -uygulama-denetleme süreçleri için yerel yönetimlere merkezi yönetimden finansal destek verilmesi, taraf devletlerin karşılıklı bilimsel ve teknik yardımda bulunması,
1992	Rio Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	Devletlerin kendi biyolojik kaynaklarını yerinde koruyarak, insan faaliyetleri sebebiyle bu kaynakların bozulması, yok olmasını engelleyerek insanlığın ortak sorununa çözüm aranması, biyolojik çeşitlilik korunmasında kadınların yaşamsal rolü kabul ederek politika yapıları arasında kadınların tam katılımının sağlanması, sürdürülebilir kaynak kullanımı için teknolojik gelişimlerden faydalanılması.
1992	Rio Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi .	Dünya'daki iklim değişikliğinin getirdiği problemler ile taraf devletler ile birlikte mücadele edilmesi, zararların büyümesinin önlenmesi, insan kaynaklı sera gazı salımlarının düzenli olarak ölçülmesi, kontrol edilmesi ve azaltılması, araştırma ve sistematik gözlemlerin yapılması, bu konu hakkında kamuoyunun bilinçlendirilmesi.
1992	Rio BM Ormancılık Prensipleri	Orman ve orman ekosistemlerinin ormancılık politikalarıyla ulusal menfaatler gözetilerek ancak çevresel sürdürülebilirlik baz alınarak korunması, ulusal orman politikalarıyla orman köylülerinin desteklenmesi, orman ürünlerinden faydalanmak için gelişmekte olanların sürdürülebilir yöntemler geliştirmesi.
1994	Paris Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeyle Mücadele için Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	Taraf ülkelerin, kuraklıkla mücadele için ortak hareket ederken yoksullukla da mücadeleyi geliştirmesi, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere kuraklıkla mücadele konusunda taraf gelişmiş ülkelerin devletlerince ortak finansal yardımlarını ve yatırımların yapılması, etkilenen ülkelerin mücadele stratejisi benimsemesi.
1997	Kyoto Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Yönelik-Kyoto Protokolü	Taraf olan devletlerin ek listelerdeki konumlarına göre sera gazı salımlarını azaltma adına ilk dönem olan 2008-2012 yılları için taahhütü vermesi, bunu yaparken sanayi, tarım başta olmak üzere tüm sektörler için gerekli önlemlerin alınması, taahhütünü yerine getiremeyen ülkelere cezai yaptırımların uygulanması, iklim değişikliği ile mücadele ve uyum süreçleri için gerekli bölge ve ulusal programların düzenlenmesi, yayınlanması ve güncellenmesi.
1998	Aarhus Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Vermede Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi	Hava, atmosfer, su, toprak, kara, peyzaj ve doğal alanlar, biyolojik çeşitlilik ve bileşenleri gibi çevre elemanlarının ve bunlara dahil olarak genetiği değiştirilmiş organizmaların durumu ve bunların aralarındaki etkileşimleri konularında tarafların bilgi sistemi oluşturması, kamuoyunun erişimine sunması, yargı yollarının açılması, bunları nasıl yapacağı ile ilgili gerekli eğitim ve bilinçlenme düzeyini geliştirici faaliyetlerin yapılması.

Sözleşmelerin gerekliliklerinin idari, kurumsal yapılanma anlamında yerine getirilmiş olsa dahi bu dönemde devletin küçülme politikası dolayısıyla özelleştirilen hazine arazileri veya satışa çıkarılan sanayi tesislerinin akıbeti denetimsiz bırakılmıştır.

Esasen 1983 tarihinde yasal statüye kavuşan ancak 07.02.1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak uygulamaya geçen Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği bu bağlamda denetim için birebir kanuni bir araç olarak görülmüştür. Toprak üstünde ve altında gerçekleşen her faaliyet çevre üzerinde direkt veya dolaylı olarak etkili olduğundan ÇED’in tüm sektörler için uygulanması gerekmektedir (Aydın 2003). Yücel (2001) ÇED’i şu şekilde tanımlamaktadır: “ÇED, yapılması düşünülen herhangi bir faaliyet için uygulama kararı verilmeden önce (planlama safhasında) mevcut kullanımlara, bu projenin uygulama safhasından itibaren ileride olabilecek olumlu ve olumsuz bütün etkilerin, mümkün olduğu oranda bölge halkı, ilgili kurum ve kuruluşların da katkısı ve görüşlerinin alınması ile sistemli bir şekilde araştırılması, değerlendirilmesi olumsuz etkilerinin önlenmesi, azaltılması veya olumsuz etkileri denkleştirici önlemler alınması için uygulama kararını verecek olan idari mekanizmaya çevre ve doğa koruma amaçları doğrultusunda uygun kararlar almaları için ışık tutacak bir araçtır”. Bu tutum çevresel sürdürülebilirlik için umut taşısa dahi ekonomistler, politika yapıcılar ve kentsel planlama adına karar vericilerin önceliği olmamıştır. 1993 yılından 2018 yılına gelene kadar bu yönetmelik toplamda 7 kez tamamen değişikliğe uğramıştır. Denetimsiz bırakma tam da bu noktada devreye girmekte ve her seferinde değişen, idarenin karar verme süresinin kısaltılması, ÇED kapsamının değiştirilmesi, kamunun katılım süreçlerinin değiştirilmesi ve giderek zorlaştırılarak önemsizleştirilmesi, çevre konusunda alınacak önemli konularda kamuoyunda çelişki ve güvensizlik ortamı yaratmıştır.

2000-2010 Yılları:

Bu dönemi, Türkiye’de küreselleşme ve neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etki süreçlerinden olan *müdahale sonrası tepkisizlik* dönemi olarak nitelendirmek mümkündür. Toplumsal tepkilere reaksiyon göstermeksizin özellikle ilk bölümde de anılan 2001 krizi sonrası ülke ekonomisinin seyrinin inşaat sektörüne yönelişi söz konusu olmuştur. Bu dönem mega projeler ile özellikle İstanbul’da yoğunlaşan mekansal planlama kararları tartışılmalıdır. Bu yıllar arasında birçok sivil toplum kuruluşu, çevre koruma, kentli hakları vb.

konularda kamuoyunda, bilişim teknolojilerinin de yaygınlık göstermesi ile bilgilendirme ve katılım süreçlerine dair aktive olmaya başlamıştır.

Bir önceki bölümde aktarılan küreselleşme ve neoliberal politikaların postmodern kentteki tezahürü olan alışveriş merkezleri, mega projeler, TOKİ ile yükselen toplu konutlar ve kapalı konut siteleri özellikle büyük kentlerde bu dönemde gözle görülür bir artış göstermiştir.

Çizelge 3.3 : 2000-2010 yılları arası türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları, 2000-2010 yılları arası türkiye'nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları, (Url-24)'ten geliştirilmiştir.

Yılı	Çevre Dair Sözleşmeler	Korumaya	Sözleşmelerin Yaptırımları
2000	Floransa Peyzaj Sözleşmesi	Avrupa	Sosyal ihtiyaçlar, ekonomik faaliyetler ve çevre arasında dengeli ve uyumlu bir ilişkiye dayanan sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, peyzajın kültürel, ekolojik, çevreyle ilgili ve sosyal alanlarda, önemli bir kamu yararı rolü olduğunu, ekonomik faaliyetler için elverişli ve korunması, yönetimi ve planlamasının iş imkânı yaratılmasına katkı sağlayabilecek bir kaynak oluşturduğunun kabul edilmesi, taraf devletlerin peyzaj korunması, yönetimi ve planlamasını amaçlayan peyzaj politikaları oluşturmayı ve uygulamayı taahhüt etmesi, peyzajı, bölgesel ve şehir planlama politikalarına ve kültürel, çevresel, tarımsal, sosyal ve ekonomik politikalarına ve aynı zamanda peyzaj üzerinde doğrudan veya dolaylı etkisi olabilecek diğer politikalarına entegre etmesi taahhüdünün verilmesi.
2009	Cartagena Biyogüvenlik Protokolü		İnsan sağlığı üzerindeki riskleri de göz önünde bulundurarak, herhangi bir değiştirilmiş canlı organizmanın geliştirilmesi, muamelesi, taşınması, nakli, kullanımı ve çevreye serbest bırakılmasının biyolojik çeşitlilik üzerindeki riskleri engelleyecek ya da azaltacak şekilde gerçekleştirilmesi.

Önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de uluslararası sözleşmelerden sonra, kent planlama açısından daha çevre korumacı yaklaşımların, revizyonların gerçekleşmediğini söylemek mümkündür (Çizelge 3.3).

2010-Günümüz:

2010 yılından itibaren çevresel kriz olarak nitelendirilebilir dönemde artık toplumsal etki-tepki süreçleri tamamen süreç dışında bırakılmıştır. Spekülasyon ile yayılmaya başlanan büyük veya orta ölçekli, kentsel doğal arazi örtüsüne, kentlinin yaşam kalitesine doğrudan olumsuz tesiri olabilecek projeler uygun bütçe planlamaları ile hayata geçirilmiştir. Bir önceki on yılda başlayan kolektif çevresel kamu yararına dair sivil toplum hareketleri bu dönemde iyice yaygınlık etkisi göstermiştir. İnşaat

faaliyetleri yoğunluğu konut alanlarında devam etmiştir. 2018 yılına gelindiğinde TUİK tarafından açıklanan, Türkiye’de konut satışlarının son 10 yılda yaklaşık %230 oranında artış gösterdiğini, mega kent İstanbul’un payının da yaklaşık %33 oranında olduğu bildirilmiştir. Önceki bölümlerde bahsedilen (2.3.1) afet riskli alanların dönüşümüne yönelik yasa ile başlayan kentsel dönüşüm hareketinin tüm ülkeye yayılması, 2B olarak adlandırılan Orman VASFını Yitiren Arazilerin Satışa Çıkarılması Hakkında Yasa’nın yürürlüğe girmesi, İstanbul’da 3. havalimanı inşaatına başlanmış olması, İstanbul’da 3. Köprü’nün yapılması ve ardından özellikle 3.köprü bağlantı yolları ile ilgili gerçekleşen veya vaad edilen mega projeler ile arsa spekülasyonu yaratılarak kentteki doğal flora ve faunayı tehdit etmesi, TOKİ ve Emlak Konut tarafından Türkiye’nin büyük, orta veya küçük ölçekli kentleri fark etmeksizin kent kültürü ve dokusundan bağımsızca yaygınlık gösteren konut projelerinin ucuz arsa arayışında çoğunlukla kent çeperlerindeki kırsal alanları, doğal alanları tercih ederek doğal arazi örtüsünü tehdit etmesi, bu dönemde yoğunluk gösteren önemli gelişmeler olarak belirtilebilmektedir.

Bu kriz döneminde, sürdürülebilirlik adına gerçeklere ulaşmada uluslararası problemler yaşanmıştır. Gittikçe söylemler ile ayakta duran, toplumlara empoze edilen bireysel etik davranışlar ile yeşil kapitalizmi destekleyen bir yaklaşımın etkileri ulusal olarak da görülmüştür.

Bu dönemi, Türkiye’de küreselleşme ve neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etki süreçlerinden olan *yeniden işlevlendirme* dönemi olarak nitelendirmek mümkün olmaktadır.

Uluslararası platformda da 2010 yılından günümüze kadar Türkiye’nin taraf olduğu çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan sözleşmeler ve yaptırımları incelenmiştir (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4 : 2010 Yılından Sonra Türkiye’nin Taraf Olduğu Çevresel Sürdürülebilirliğe Katkı Sağlayan Sözleşmeler ve Yaptırımları, (Url-24)’ten geliştirilmiştir.

Yılı	Çevre Korumaya Dair Sözleşmeler	Sözleşmelerin Yaptırımları
2012	Rio Rio+ 20 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı	Yoksulluğun ortadan kaldırılarak , sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, insan haklarına saygılı nesillerarası eşitlik prensibine dayalı doğal kaynakların sürdürülebilir tüketiminin sağlanması, önceki tüm sürdürülebilir gelişmeye dair sözleşmelerdeki amaçlarının ve taahhütlerinin yenilenmesi, hükümetler, birlikler arası ilişkilerin, paylaşımların ve dayanışmanın somut planlar, program ve projeler ile güçlendirilmesi.
2015	Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	2030 yılı projeksiyonu ile yeni bir küresel kalkınma çerçevesi kapsamında; kentler, iklim değişikliği, kuraklıkla mücadele, biyoçeşitliliğin korunması gibi çevre konuları sürdürülebilir kalkınma gündemine alınmıştır. 17 hedef ve 169 alt hedef doğrultusunda gönüllülük esasına dayanan raporlama yapılması.
2016	Paris BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	İklim değişikliği ile küresel sera gazı emisyonlarının %55’ini oluşturan en az 55 tarafın anlaşmayı onaylaması, iklim değişikliğiyle mücadelede gelişmiş/gelişmekte olan ülke sınıflandırmasına ve tüm ülkelerin “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesi tahtında sorumluluk üstlenmesi, emisyon azaltımı hususunda Anlaşma’da, gelişmiş ülkelerin mutlak emisyon azaltımı hedeflerini sürdürmeleri; gelişmekte olan ülkelerin ise emisyon azaltımı hedeflerini yükselterek farklı milli koşulları uyarınca, zaman içinde yeni hedefler benimsemesi.

Rio Konferansı’nda alınan kararlar kamuoyunda önceki yıllara göre çok daha fazla yer bulmuş, akademik camiadaki etkileri uzun süreli olmuştur. Ancak Türkiye’deki planlama mevzuatı veya uygulama gerçeklerinde bu kararlar doğrultusunda değişiklikler olmamıştır.

3.2 Kentsel Çevresel Sürdürülebilirlik Ve Kapalı Konut Siteleri

Kültür ve kimlik yansıtıcısı olan mekân, toplumlarda meydana gelen değer yargılarının, anlayışların, ihtiyaçların ve beğenilerin değişiminden, teknolojik ilerlemelerden etkilenmekte olan bir yapıdadır.

Buradan hareketle, küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisinde kalan postmodern kentlerin de mekânın üretimi - tüketimi anlayışları değişim göstermiştir. Bu politikalara uyumlanma süreci ile özellikle gelişmekte olan ülkelerin nüfusu hızla artan şehirlerinde, denetimsiz arazi piyasaları ve etkisiz kentsel arazi yönetimi sebebiyle genellikle çevre açısından hassas olan arazilerin bozulması durumu söz konusu olmuştur.

Türkiye için de aynı süreçler geçerli olmuştur. Kamu yararı ilkesi, şehircilik ilkeleri ve daha birçok yasal dayanak ile korunması gereken kültürel kaynakların kaybı, başta orman ve tarım alanları olmak üzere kentsel yayılmaya bağlı üretken alanların kaybı yaşanmıştır ve hala yaşanmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik konusunda imzalanan sözleşmeler ise teoride bir katılım düzeyinde kalmaktadır. Birikimli olarak gelen düzensiz gelişmiş, yapılaşmış kentsel alanlar için tam olarak kalıcı çözümler üretilmemişken 2001 yılından bu yana yükselen inşaat sektörünün lokomotifini ise konut alanları olmuştur (Büyükduman, 2014).

Bu çalışmada, konut alanları özelinde kapalı konut siteleri incelenmiştir. Önceki bölümlerde aktarılan küreselleşme ve neoliberal politikaların da etkisiyle yaşanan mekânsal tüketim kavramının tezahürü olarak bu olgu incelenmeye değer bulunmuştur.

Kapalı konut sitesi, komşuluk ilişkilerini reddeden, heterojen bir yapı içerisinde mekân ve hizmet kalitesinin belirli bir seviyede olma garantisinin olduğu, genellikle izole edilmiş alanlardır. Bu yoğunlukla görkemli manzaraya birinci sınıf özel bir mimari ile kendi peyzajı ile yerleştirilmiş kapalı konut sitesi lokasyonlarında; refahın ve kıtlığın, lüksün ve sefaletin, zenginliğin ve fakirliğin birbiri yanında tehlikeli bir şekilde çiçek açarcasına yayıldığı görülmektedir (Geniş, 2007).

Wacquiart (1999) kapalı konut sitelerini, günümüzde yaşanan en uygun biçimde tahmin yapan araştırmacı olarak “gelecek milenyumdaki kentsel marjinalite” olarak tanımlamıştır.

1980’li yıllardan itibaren başlayarak ancak 2000’den itibaren artan bir hızla ilk ve en çok kapalı konut sitesi örneğinin görüldüğü yer olarak İstanbul, bu çalışmada ayrıca ele alınmıştır. İstanbul’da ilk örneklerinin görüldüğü yıllardan bu yana yer seçimleri, kamuoyunda tartışma yaratmış kimi zaman yargıya intikal etmiştir. Birçok farklı tipolojide bulunan “kentsel marjinalite” alanlarının, gün geçtikçe artan sayısı, çevresel sürdürülebilirliği doğrudan etkileyen, kamunun yaşam kalitesine, kentli sağlığına katkıda bulunan doğal, üretken alanlarda yer seçimi bu kritiklerin temelinde yer almaktadır.

İstanbul’da kent merkezinde olduğu gibi kent çeperinde de kamuya ait geniş arsalar özelleştirilerek büyük yatırımcılara veya bankalara satılmıştır. Boğaz’a bakan tepeler, su havzaları, göl çevreleri ve orman alanları gibi korumalı alanlar, metropol

ve ilçe ölçeğindeki planlar aracılığıyla, politik desteklerle yapılaşma için uygun zemine sokulmuş, orta-yüksek gelirli tüketiciler için lüks konut projeleri uygun ve karlı hale getirilmiştir (Kurtuluş, 2007).

Bu bağlamda, bu bölümde, küreselleşme ve neoliberal politikaların kentteki mekânsal yansılarından biri olan ve yer seçimi kriter üzerinden sorun alanı belirlenen kapalı konut sitesi kavramı, türleri, tercih sebepleri, İstanbul’da gelişim süreçleri ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilişkileri ele alınmıştır.

3.2.1 Kapalı konut sitesi olgusuna dair sorun tanımlama

Kenti bir büyüme makinesi olarak tanımlayan Molotch’a (1976) göre devlet otoritesi hem yerel hem merkezi düzeyde büyümeyi sağlamak için destekleyici rol üstlenir. Ancak Türkiye’de küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisinde merkezi yönetim piyasadan elini çekmek yerine karar verici olma özelliğini ön plana çıkararak farklı ortaklıklar kurabilmekte ve rekabete katılmaktadır. Dolayısıyla güçlü gruplar, zümreler veya yatırımcıların talebine karşı duyarlı olmak iktidar devamlılığı açısından önemli görülmüştür. Bu gelişmelerden sonraki yaklaşımın Türkiye’deki yansıması Adam Smith’in savunduğu gibi “laisse faire laissez passer” yani “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” anlayışının yerine tüm sektörler adına adeta Fransız monarşisinin sonuna gelindiği için Kral XV. Louis tarafından ün kazanan “apres moi le deluge” yani “benden sonrası tufan” söylemindeki anlayış gibi olmuştur. Sürdürülebilir gelişme konsepti, küresel olarak olarak geleceğe yönelik nesillerarası eşitlik prensibine dayalı kent planlama araçları ve uygulamaları arayışında iken; bu anlayış dolayısıyla hiçbir uluslararası sözleşme ve anlaşmada belirtilen hedeflere ulaşamamıştır.

Türkiye’deki planlama süreçlerinin uygulama aşamasının, plan ön görülerinden bağımsız ilerlemesi, esasen 1980 sonrası neoliberal politikaların yürülüğe girmesi ile farklı bir boyut kazanmıştır. Sorun alanının konuta dayanmasının sebebi ise Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi’nde barınma hakkının bireyin temel haklarından biri olarak kabul edilmesi ilgili olmaktadır. Konut, barınma faydası yaratan dayanıklı bir mal özelliği gösterirken, finansal anlamda da bir birikim ve yatırım aracı olup, krediler için teminat işlevi taşımaktadır (Büyükduman,2014). Konutların bulunduğu araziler milli servetin bir parçası olmakla birlikte, üretilmedikleri için milli gelir hesaplarına dahil edilmemektedirler (DiPasquale &

Wheaton, 1996 ; Büyükduman, 2014). Ancak kentteki bu milli servet unsuru olan üretken alanlar, açık yeşil alanlar veya kamusal alanların yeniden üretimi ile yalnızca belirli bir zümreye ait oldurulmuş, bu zümrelere özgü finansal katkı, rant sağlanması patronaj (clientalism) denilen olguya sebep olmaktadır. Yani planlamanın yasal kurum ve araçları ile tam olarak yerine getiremediği sorumlulukların, karşılıklı anlayışlar ve anlaşmalar ile özel sektöre devir etmesi durumu gerçekleşmektedir.

Çalışmaya konu olan temel problem alanı, sınırlı olmasına karşın yeniden defalarca üretilen kent mekânı üzerinden elde edilen rantın yanında doğal alanların yitirilişinin geri döndürülemez oluşudur. Örneğin, yapılaşmaya açılan bir orman alanı içerisindeki konut sitesi ve bağlantı yolları tüm orman ekosistemini doğrudan etkilemektedir. Ayrıca yapılaşmış bölgenin yıkılsa dahi yeniden eski haline getirilmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla önce kentlinin, sonra ülkenin ve giderek tüm insanlığın yararına olan kamusal bu alanların yeniden dönüştürülmek suretiyle üretilmesi ve tüketilmesi bağlamında bir örnek olarak kapalı konut sitesi olgusu ele alınmaktadır. Kent mekânı ve çevresel sürdürülebilirlik dahilinde ele alındığı için çalışmaya konu olan tartışma alanı, bu sitelerin yer seçimi üzerinedir.

3.2.2 Kapalı konut sitesi kavramı, türleri, oluşum ve tercih sebepleri

Kapalı konut sitesi üzerinde hem fikir olunmuş tek bir tanım bulunmamaktadır. Kapalı konut sitesi terimi literatürde kapalı topluluk, korunaklı konut, güvenli yerleşim, kurtarılmış refah adacıkları olarak da sıkça kullanılmaktadır (Low, 2003 ; Grant, 2003 ; Gülümser & Baycan, 2007 ; Özkan-Töre & Kozaman-Som, 2009). Kapalı konut siteleri ile ilgili yazılan ilk kitaptaki tipik özellikler ise kullanıcılarının kontrollü giriş-çıkış yapabildiği, fiziki ayırıcılar ile bulunduğu mekândan ayrılmış yerleşim parçası oluşudur.

Kapalı konut sitelerinin oluşum sebeplerine bakıldığında ilk örneklerinin gözlemlendiği Amerika'da özellikle ırkçılık ve gelir eşitsizliğiyle oluşan sosyal adalet probleminden kaynaklı suç oranlarındaki artış sebebiyle korunma ve güvenlik arayışının olduğu görülmektedir. Yine Avrupa'daki ilk örnekler özellikle İngiltere, Fransa ve Hollanda'da görülmüş ve bu örneklerin de kentlerdeki suç oranları artışı sebebiyle türemiş olduğu, etrafı tamamen demirlerle ve duvarlarla örülü yaşam alanları oluşmuştur (Blakely & Snyder, 1997).

Zamanla emlak piyasasının, yarışabilirlik kazanabilme için farklı özellikleri, imkanları da bu kapalı sitelere eklemesiyle, pazarlama ve reklam tercihleri de değişim göstermiştir. Kentte yaşanabilirliği güçleştiren, erişimi zor olan veya yaşam kalitesini düşüren unsurların tam aksinin özellikle yazılı ve görsel medya aracılığı ile kullanıcılara pazarlanmaya başlamıştır. Örneğin; kent merkezinin yoğun yapılaşmasına karşın doğal çevrenin varlığının sunulması, kent merkezindeki insan ve trafik yoğunluğuna karşın, sakin ve düzenli bir yaşam alanı, yürüyerek erişim mesafesinde olması beklenen kentsel donatıların kent planlama sorunları sebebiyle olmayışına karşın kapalı sitede kendilerine özgü tüm sosyal donatı alanlarının sunumu bunlar arasında yer almaktadır. Yani kent içi olumsuz fiziki ve sosyal koşulların iticiliğine karşı yeni ve sorunsuz olacağı vaadi ile bir yaşam alanı sunumu olarak bu durum özetlenebilmektedir.

Grant (2003), Blakely ve Snyder'e (1997) göre de ayrıca bu kapalı siteler, müşterilerine; bir zümreye ait olma ve yeni bir kimlikle hayata devam etme opsiyonuyla, güven dolu bir yaşam sunarken, yarışmacı ortamda gayrimenkul yatırımcılarına da önemli teklifler ve kolaylıklar sunmakta, onlar için marketi cazip hale getirmektedir. Dolayısıyla talebin artışı ile de emlak değerlerinde artış yaşanmaktadır. Ayrıca, kapalı konut sitesi olgusunun arkasında, kullanıcılarının yeni bir kentsel toplum arayışı olduğu gerçeği de bulunmaktadır. Kapalı konut sitesi kullanıcıları, sosyal açıdan kendisi gibi olan ve yaşayanlar ile bir arada olma durumunun topluluk kavramını ve sosyal açıdan da aidiyet duygusunu güçlendireceğini düşünmektedirler (Blakely & Snyder, 1997).

Davis'e (1990) göre kapalı konut sitelerinin oluşum ve tercih sebeplerini oluşturan 3 ana unsur bulunmaktadır. Bunların ilki; her çalışmada ileri sürüldüğü üzere dışarıya kapalı oluşu yani güvenlik sağlayışı, ikincisi; kapalı sitenin bir yaşam tarzı sunuyor oluşu, üçüncüsü de bu sitelerdeki konutların finansal değerlerini kaybetmemeleri ve aksine değerli bir finansal yatırım aracı oluşu olarak sıralanabilmektedir.

Blakely ve Synder (1997), Amerika bazlı bir çalışma yaparak kapalı siteleri 3 türe ayırmaktadırlar. Birincisi, yaşam tarzı toplulukları olarak nitelendirilen, boş zaman değerlendirilebilecek spor, sanat ve kültürel faaliyetlere imkân tanıyan bu yönde olanakları olan, banliyöde yer alan, güvenli yerleşimlerdir. İkincisi, prestij toplulukları olup imaj algısı odaklı, toplumsal bir indikatör niteliğinde konut sahipliğinin kullanıldığı yerleşimlerdir. Üçüncü ve son olanı ise güvenlik bölgesi

topluluklarıdır. Bu yerleşimlerin tipik özelliği de özellikle suç oranlarının çok yüksek olduğu yerlerde bulunması, tamamen kurtarılmış bölge niteliğinde olup en çok güvenlik konusuna odaklanmasıdır.

Kapalı konut siteleri, teknik ve sosyal donatı imkanları, estetik kaygılar ile farklılaştırıcı, ayrıcalık yaratan unsurlarına göre çok fazla çeşide ayrılabilir (Landman, 2000 ; Grant, 2003). Ancak genel olarak birim tipi, hedef kitle ve lokasyon bazlı kapalı konut sitesi sınıflaması kullanılmaktadır (Baycan-Levent T. & Gülümser A., 2007). Bu sınıflamaya göre aşağıdaki çizelgede (Çizelge 3.5) görüleceği üzere 4 farklı kapalı konut sitesi türü bulunmaktadır:

1. Kapalı kuleler
2. Kapalı villa yerleşimi
3. Kapalı apartman blokları
4. Kapalı yerleşim

Çizelge 3.5 : Kapalı site tipolojileri, Baycan-Levent & Gülümser (2007).

	Birim Tipi	Hedef Kitle	Lokasyon
Kapalı Kuleler	Yüksek katlı yapılardan oluşan apartmanlar / rezidans	Kentsel elitler	Merkezi iş alanı
Kapalı Villa Yerleşim	Tekil müstakil konut	Üst ve orta üst sınıf gelir grupları	Kent çeperi
Kapalı Apartman Blokları	Daireler	Orta-üst ve orta sınıf gelir grupları	Şehir içi-dışı
Kapalı Yerleşim	Tüm tipolojiler	Karma tipoloji	Kent çeperi

Bu sınıflama küresel olarak kapsayıcılığı olan Türkiye için de geçerli olan bir sınıflamadır. Kurtuluş (2016) da İstanbul'a özgü olarak, kapalı konut sitesinin yakın çevresi ile ekonomik, sosyal ve kültürel süreçleri ilişkisi bağlamında bir sınıflama ile 3 ana gruba ayırmaktadır. Bunlar:

1)Kamuya Kapalı Siteler: Oldukça geniş alanda kurulu, yeni orta sınıfın modern alt kent çeperinde yer seçen, özel güvenli, ancak donatıları yakın çevre erişimine açık olan kapalı site türüdür.

2)Çeşitli Operasyonlarla Özelleştirilen Kent Toprağındaki Siteler: Lüks konut siteleri olarak adlandırılan, hem çeperde hem merkezde prestij alanlarında ortaya çıkan,

apartman blokları ve villalar olarak tariflenebilen bu kapalı konut siteleri, Türkiye’deki en yoğun görülen tipik tür olarak kabul görmektedir.

3) Kentin Yeni Seçkinlerinin Değişen Tüketim Sembolleri Olan Siteler: Bu siteler bulundukları konumda dışarıya radikal biçimde kapalı olup, yerleşimcilerine yatırımdan çok prestij kazandırmaktadırlar. Toplumsal bir gösterge değeri olarak nitelendirilebilmektedirler.

3.2.3 İstanbul’da küreselleşme ve neoliberalizmin etkisiyle kent mekânında gelişen kapalı konut siteleri

Bir önceki bölümde aktarılan (Bölüm 2.3.2) küreselleşme ve neoliberal politikaların kent mekanına doğrudan etkilerinin arasında kapalı konut siteleri de yer almaktadır. Kapalı konut sitelerinin oluşum sürecinde neoliberal politikalar, küreselleşme ile birlikte gelen sosyal ve ekonomik etkiler, kent mekânı üzerinden elde edilen finansal ve siyasi rantların da önemli etkisi bulunmaktadır.

1980 yılından itibaren devletin küçülme politikası, vatandaşlara sunulması beklenen temel kentsel hizmetlerin geri planda bırakılması ve yetersiz kalması, serbest piyasa ekonomisi ile toplumsal eşitsizliğin artışı, toplumda kutuplaşma meydana gelmesi, çok uluslu şirketlerin girişimlerinin yasal ve finansal açıdan sübvansede edilmesi kapalı konut sitelerinin oluşumu için gerekli ortamı hazırlamıştır. Dolayısıyla kapalı konut sitesi kavramını küreselleşmiş dünya düzenindeki neoliberal politikalar ile açıklamak yaygınlık gösteren bir tutum olmaktadır (Geniş, 2007). Özellikle metropol kentlerde küreselleşmenin etkisiyle ayrışan hayatların parçalanmış, gelişigüzel dokusu olarak görülen kapalı konut siteleri, korunaklı duvarları ile sosyolojik açıdan da toplumda sosyal adaletsizliği, toplumsal ayrışmayı tetikleme ile tartışılmaktadır (Marcuse, 1997 ; McMahon, 1999 ; Coy & Pohler, 2002 ; İnal-Çekiç & Gezici, 2009).

Bu bağlamda Amerika’da 1880’lerin sonunda inşa edilen kapalı konut sitelerinin bugünkü hali ile Dünya’nın birçok ülkesinde yaygınlık göstererek üretilmesi, 20.yy’ın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Tokyo, Şangay gibi uzak doğuda görüldüğü gibi Avrupa’da da oluşmuş ve Türkiye’de de 1990’lardan itibaren kent silüetinde yerini almıştır (Blakely & Snyder, 1997 ; Bali, 2018).

Değişen ekonomik düzen ile birlikte toplumda gelir dağılımı da doğrudan değişmiş, yeniden biçimlenme ile varsıllaşan ve halihazırda varsıl olan gruplar, toplumun

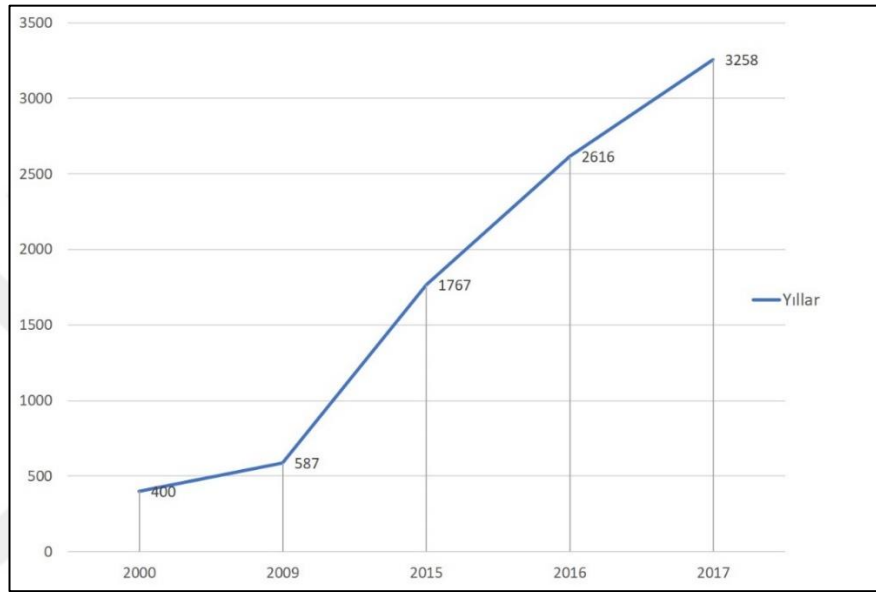
ayrıcalıklı kesminde olduklarını gösterebilmek için kapalı konut sitelerini tercih etmişlerdir. Bu yönde bir trendin olduğunun yatırımcılar ve emlak piyasası tarafından keşfedilmesi ile de “tüketim” i teşvik edecek tüm kanallar aracılığıyla bu tarz konut üretim piyasası gelişmeye başlamıştır (Özgür,2006). Kapalı sitelerin gelişim süreçleriyle vardıkları noktada bu alanlar, kentsel elitlerin talep ettiği küresel ikonlara dönüşmüşlerdir (Geniş, 2007; McKenzie, 2005; Goldsmith, 2002).

Neoliberal politikaların etkisiyle kentsel mekân, yeniden düzenlenen idari yapılanmanın, ona bağlı olan kurumsal işleyişlerin, politika ve siyasetin odağı haline dönüşmüştür. Türkiye’de neoliberalleşme ile yaşanan, kentlerde planlamanın zayıflığı, gittikçe özelleşen kamu ve sosyal hizmet durumu, doğrudan konut sektörü piyasasını güçlendirmiş, kent mekanının biçimlendirilmesinde de güç sahibi sermaye gruplarının, kentsel elitlerin söz sahibi olmasına ortam yaratmıştır (Geniş, 2007). Ekonomik ve sosyal açıdan kentin diğer kısımlarında ayrıışan bu grup, dolayısıyla diğer kentlilerin erişemediği tüm teknik ve sosyal donanımı kendinin korunaklı sınırları içerisinde yalnızca kendi kullanıcılarını sunmaktadır. Burada aslında çift taraflı çelişki yaratan durum bulunmaktadır. Tüm kentlinin alması gereken standart haklarına dair hizmetlere erişimi bulunmazken veya kısıtlı iken, buna alabilen site sakinleri için de bu durum, özelleştirilmiş yönetimlerce belirlenen aidatlar ile sağlanabilmektedir. Yani aslında kendini ötekileştiren ve diğer olan Low’un (2003) belirttiği “içeridekiler ve dışarıdakiler” için de kentli hakkı korunamamış durumdadır. Türkiye’ye özgü biçimde yalnızca üst gelir gruplarını değil, orta-üst gelir gruplarını da kapsayan daha düşük maliyetli kapalı konut sitesi yatırımları yapılarak, geniş kentli kitlelerin algısında bu konut alanlarının rahat elde edilebilir oluşu sağlanmıştır (Kurtuluş, 2016).

Özellikle kent çeperinde yer seçen lüks villa tipi kapalı konut siteleri, tarihsel süreçlerde önce yasal altyapısı hazırlanan, ardından parsel bazlı plan tadilatları ile arazi kullanım fonksiyonu değiştirilen kapalı yerleşimler, çevrelerini saran alt gelir gruplarının bulunduğu yerleşimlerden bu kapalılık ile kendilerini soyutlamışlardır.

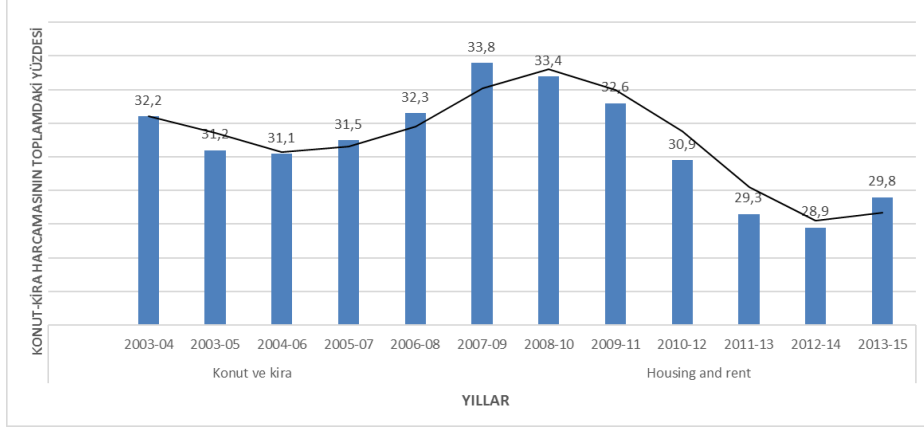
1950’lerden itibaren kırdan kente hızla artan nüfusun plansız biçimde kente yerleşmesi sebebiyle gecekondü yerleşimleri oluşmuş, 1980’li yılların sonuna kadar özellikle metropol kentlerde gecekondü ve apartman olmak üzere 2 farklı konut opsiyonu oluşmuştur. Bu yoğun nüfuslu kentte kamu veya özel sektör için üretilen kooperatif, lojman yapıları ise sınırlı sayıdaki bir opsiyonu ifade etmiştir (Öncü

1997; Ayata 1989). 1980'lerin ortasına gelindiğinde, yavaşça gerçekleşen, sosyo-ekonomik sınıflara göre heterojenleşen mekânsal ayrışma içerisine girilmiştir. (Güvenç & Işık, 1996). 1980'li yılların sonundan itibaren kapalı konut sitesi olgusuyla Türkiye'de ilk karşılaşılan kent İstanbul olmuştur. İstanbul'da 2000 yılına gelindiğinde toplamda 400 kapalı konut sitesi bulunmaktadır. Artan bir ivme ile kapalı konut sayısı değişiminin yaşandığı tarih olarak 2009 yılı verilebilmektedir (Şekil 3.2).

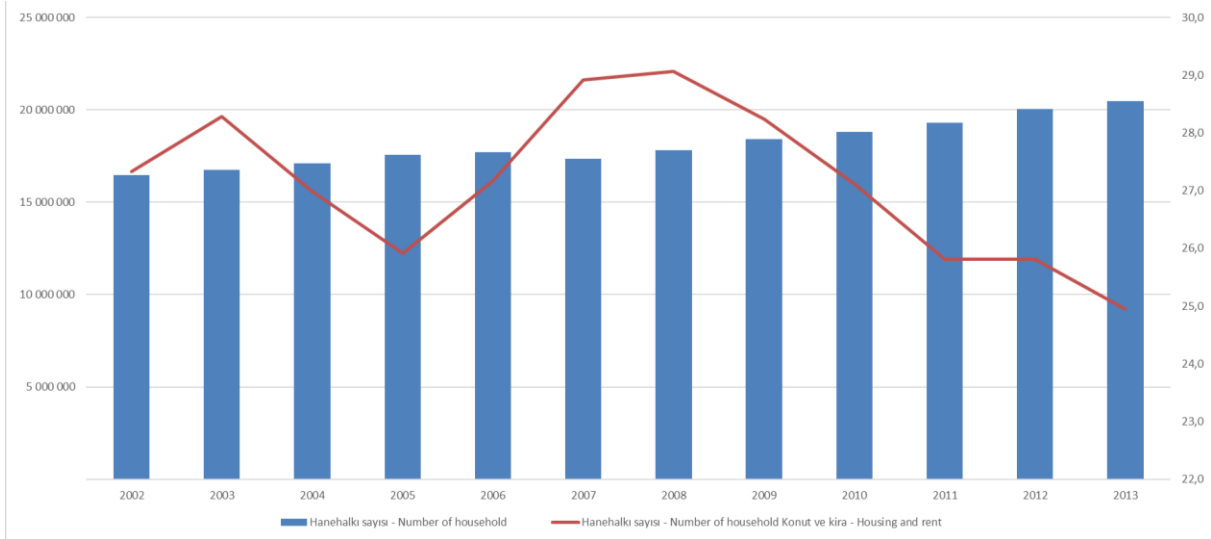
Şekil 3.2 : 2000-2017 yılları arası İstanbul'daki kapalı site sayısı değişimi, Firidin-Özgür (2006); Baycan-Levent & Gülümser (2007); Maptriks Company (2015,2016,2017)'den geliştirilmiştir.

Kapalı konut sitesi sayısındaki artış ile aynı zamanda konut harcamalarındaki yıllara göre değişimi de incelenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2002 yılından bu yana düzenli olarak toplayıp sunduğu data'lara göre İstanbul'daki konut tüketim harcamalarına dair grafik aşağıda sunulmaktadır (Şekil 3.3):

Şekil 3.3 : İstanbul'da yıllara göre hanehalkının konut-kira harcamasındaki yüzde değişim grafiği, TÜİK (2017)'den geliştirilmiştir.

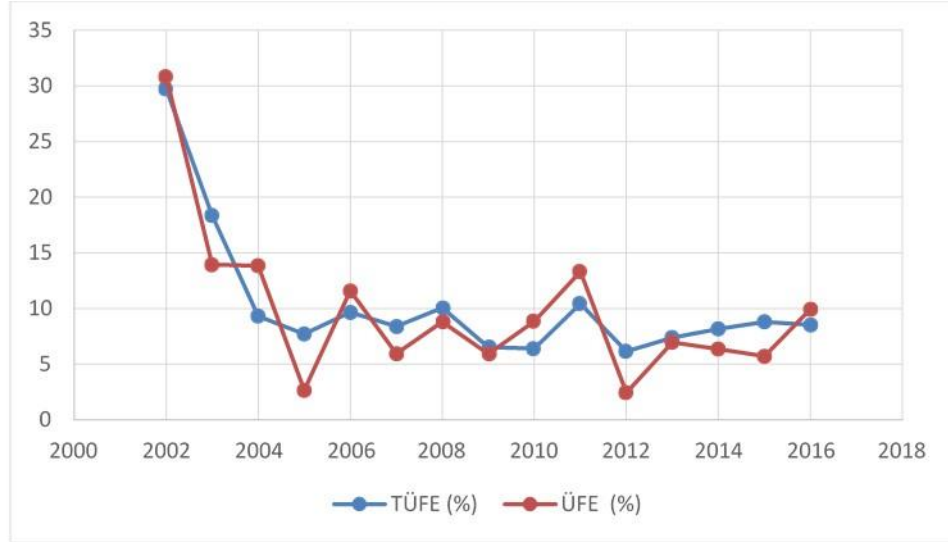
Türkiye'nin hem nüfusu hem tüm sektörlerdeki ekonomisi ile lokomotif olan mega kenti İstanbul özelinde, yıllara göre (ikişer yıllık) hanehalkının konut-kira harcaması oranı yüzde değişim grafiği incelendiğinde, 2008-2013 yılları arasında Türkiye ile aynı yönde ivme düşüşünün yaşandığını, 2013 yılında ise tüketimin yukarı yönde ivmelendiğini söylemek mümkündür. Burada 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin de önemli payı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Nüfus göstergesi, konunun önemli bir diğer unsuru olmaktadır. Bu nedenle hanehalkı sayısına göre konut-kira tüketim harcamalarının yıllar içerisinde değişim oranı aşağıdaki grafikte yer almaktadır (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 : Türkiye'de kentsel yerleşimler için hanehalkı sayısına göre yıllar içerisinde konut-kira harcamasındaki oranların değişim grafiği, TÜİK (2017)'den geliştirilmiştir.

2002-2013 yılları arasında Türkiye için artan nüfus, hanehalkı sayısı değişimi ile konut-kira harcamaları incelendiğinde aynı şekilde 2008 yılından itibaren genel ve hızlı bir düşüşün olduğu söylenebilmektedir.

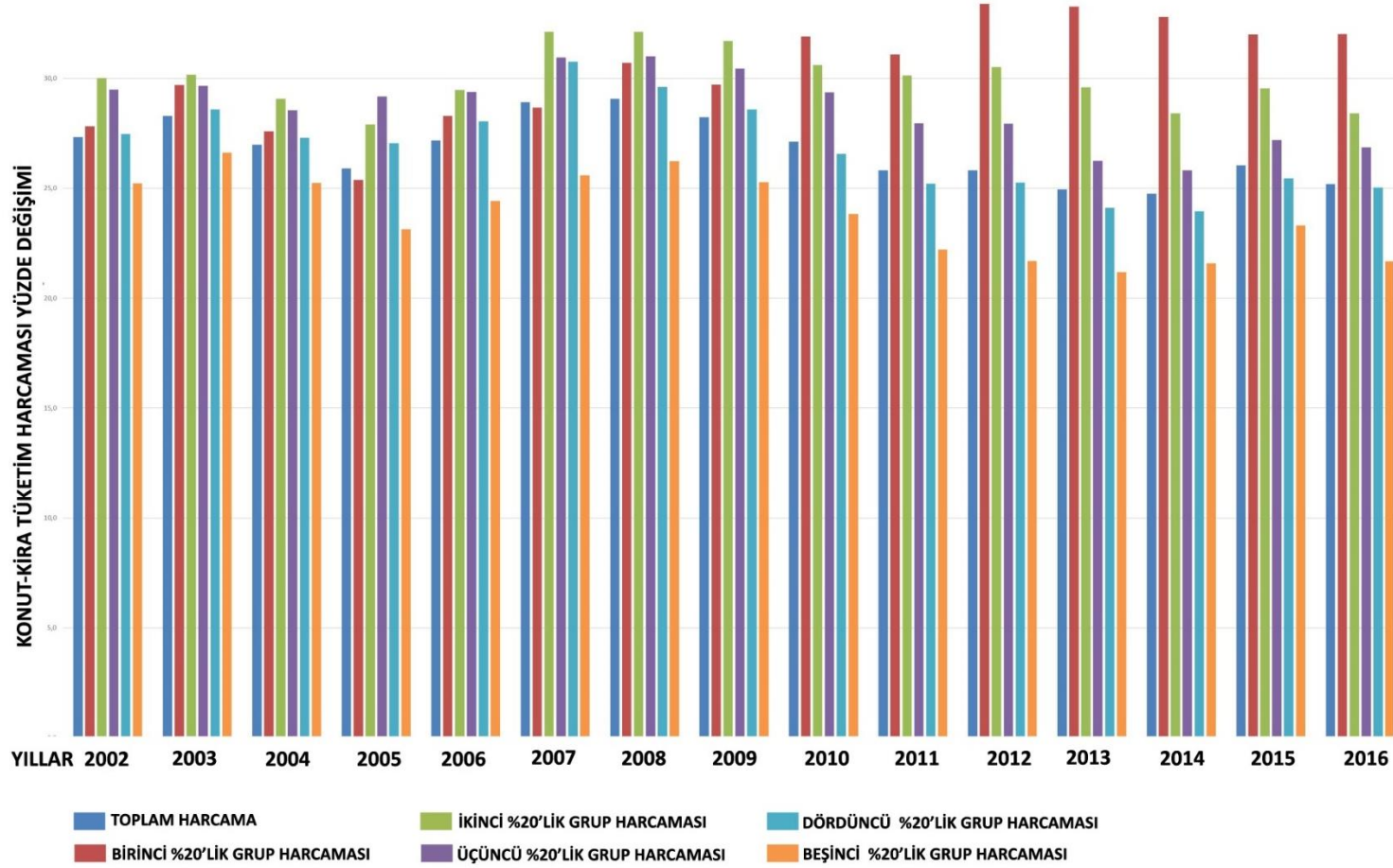
Bir diğer önemli unsur aynı tarihlerdeki enflasyon oranları olmaktadır. Tüketim için gereken alım gücünü doğrudan etkileyen bu unsur aşağıdaki grafikte incelenmiştir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 : Türkiye’de yıllar içerisinde enflasyon oranlarının (TÜFE-ÜFE üzerinden) değişimi, TUIK (2017)’den geliştirilmiştir.

Enflasyon oranlarındaki değişimle ters orantılı olması beklenen tüketim harcama oranları değişimi, konut ve kira tüketim harcamaları grafiği ile birlikte incelendiğinde, bu durumu doğrular nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Toplumsal tüketim ruplarına göre; konut ve kira tüketim masrafları yıllık değişimi incelendiğinde, beşinci yüzdelik dilimde bulunan toplumun en fazla tüketim yapan varsıl kesiminin özellikle 2008 Dünya ekonomik krizi sonrası konut ve kira tüketim masraflarının gittikçe azaldığı tespit edilmiştir (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 : Türkiye’de gelir gruplarına göre yıllar içerisinde hanehalkı konu ve kira tüketim harcamaları yüzde değişim grafiği, TUIK (2017)’den geliştirilmiştir.

Toplumsal gelir grupları ve onların yıllar içerisinde konut-kira tüketim masrafları değişim grafiği incelendiğinde yine kırılma noktası olarak tarif edilebilecek 2008 yılından itibaren en üst ve alt gelir gruplarında konut ve kira tüketim harcamalarında dikkate değer değişim olduğu tespit edilmiştir. Üst gelir grubu bir önceki grafikte de olduğu gibi 2008 yılına kadar artan bir tüketim davranışı içerisindeyken, 2008 sonrası harcamalarının düştüğü söylenebilmektedir. Ancak en düşük gelir grubunda olan %20'lik kesimin konut ve kira harcamalarının, tüm gruplardan yüksek ivme ile artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Kapalı konut sitesi sayısı değişim grafiği ile birlikte ele alındığında toplumun üst ve orta-üst gelir grubuna hitap eden bu konut modelinin, Türkiye ve İstanbul grafiğinin aksine yükselen bir ivme ile hareket ettiği gözlemlenmiştir. Buradan, bu toplumsal gelir grubunun yatırım amaçlı her farklı konut türünde finansal harcamada bulunmadığını, tüketim harcamalarını, ana yatırımlarını başka alanlara kaydırduğu yorumu yapılabilmektedir. Bir diğer çıkarım da üretilen konutların içerisinde kapalı konut sitesi türünün artış göstermiş olabileceği veya yalnızca orta gelirli gruba hitap eden kapalı konut sitesine dair tüketimin arttığı durumu olabileceğidir. Bu konu ile ilgili spesifik bir istatistik tutulamadığı için net ifadede bulunulamayacaktır.

Bu noktada genel kapalı konut sitesi kullanıcılarından farklı konut harcamaları olan toplumdaki üst gelir sınıfın tercih ettiği kapalı konut sitesi türleri incelendiğinde 3 farklı türün olduğu görülmektedir (Geniş, 2007) (Çizelge 3.6):

Çizelge 3.6 : İstanbul'daki Üst Sınıf Kapalı Konut Sitesi Türleri, Geniş, (2007)'den geliştirilmiştir.

Tür	Özellik
Gökdelen	Lokasyonu kent merkezinde ve prestij caddesinde olan, yüksek teknolojili güvenlik ile korunan, akıllı bina özelliklerine sahip, en kaliteli ancak sınırlı mekânda spor alanı ve daha birçok servis hizmeti bulunan, özel yönetimi olan kapalı konut sitesi türüdür.
Seçkin villa sitesi	Sahil şeridi boyunca ve orman alanında yer alan, metrekareleri çok büyük olmayan, fiyatları kent ortalamasının çok üstünde, yüksek teknolojili güvenlik ile az sayıda personel ile korunan, en kaliteli iletişim ve spor özellikleri ile sınırlı sosyal hizmetleri bulunan, özel yönetimi olan kapalı konut sitesi türüdür.
Özel yerleşim	Kentsel saçaklanma alanında kırsal bir alanda veya göl, nehir, orman gibi doğal değerlerin yakınında yer alan, geniş metrekarelerle ve farklı tiplere sahip olabilen konutların yer aldığı, yüksek teknolojili güvenlik ile ve çok sayıda güvenlik personeli ile korunan, en kaliteli iletişim ve spor özellikleri ile çok sayıda ve türde sosyal hizmetleri bulunan, özel yönetim kuralları ve şekli olan kapalı konut sitesi türüdür.

Gökdelen olarak adlandırılan, çok katlı yapı şeklinde yükselen kapalı konut sitesi kent merkezindeki yer seçimi ile diğerlerinden farklılaşmaktadır. Diğer iki kapalı site türü, kent merkezinin itici sebeplerinden ötürü kentin çeperinde yer seçen, geniş alana yayılabilen ve doğa ile içiçe olma arzusu ile orman, göl vb. doğal değerlerin yakınında bulunan yerleşimler olmaktadır. Çalışmaya konu olan çevresel sürdürülebilirlik perspektifinden ele alınmak istenen de bu iki tipteki kapalı konut sitesi türü olmaktadır. Küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisi ile kentsel elitlerin yaşam alanına dönüştürülen bu doğal alanların, yapılaşmaya açılmadan önce, ilk bölümde aktarılan yasal-yönetimsel değişimler ile resmi altyapısı hazırlandığı ve kent planlamanın da süreç tamamlayıcı araç olarak kullanıldığı görülmektedir.

3.2.4 İstanbul'da kapalı konut siteleri ve çevresel sürdürülebilirlik ilişkisi

İstanbul, 15 milyonu geçen nüfusuyla her geçen gün daha da kalabalık bir mega metropol olarak büyümeye devam etmektedir. Planlama hiyerarşisinde ülke, bölge planlarının olmayışı, çevre düzeni planlarının alt ölçekli planlara gerekli çıktıları veremeyişi, dengeli kalkınma ve büyüme modellerinin yürürlüğe giremeyişi sebebiyle, kent planlama; dinamizmden uzakta, halihazırda kendiliğinden oluşan yerleşim koşullarına göre teknik çizgiler üretmeye doğru gitmektedir.

İstanbul'un anomali büyüme modeli, ülkedeki diğer kentlerin küçülmesine orantılı biçimde ilerlemektedir. Dünya ölçeğinde örneği az görülür bir yerleşim olarak İstanbul, nüfus oranında bu artışı yaşarken, mekânsal olarak da büyüme sınırları doğal eşikleri tanımamaktadır. Farklı sosyo-ekonomik ve kültürel katmanların bir arada yaşadığı kentte, küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle, yerleşim alanları kentte daha da heterojenleşmektedir. Dolayısıyla postmodern kentte, kapalı konut siteleri de kullanıcılarına sundukları farklı sosyal ve teknik imkanlara göre bir önceki bölümde aktarılan (Bölüm 3.2.3) türlere ayrılmaktadır. Tüm kapalı konut sitesi sınıflamalarında dikkat çeken unsur yer seçimi konusu olmaktadır. Yüksek gelir grubu, kentsel elitler, seçkinler, A++ tüketici grubu vb. olarak tanımlanabilen toplumsal katman için kapalı konut sitesini özel, ayrıcalıklı kılan en büyük unsurun kent çeperlerinde, doğa ile içiçe olma arzusuna hitap edecek şekilde konumlanması olduğu görülmektedir.

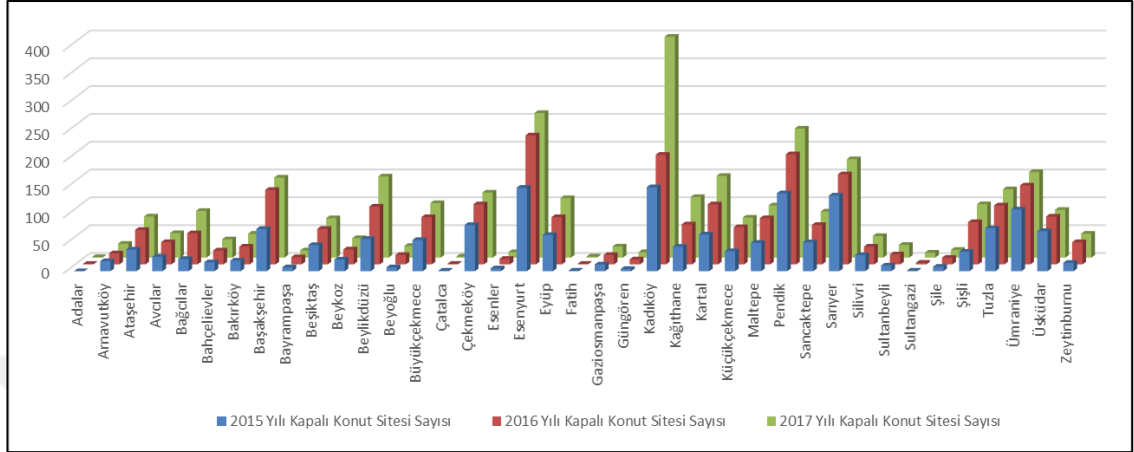
İstanbul için bu kontrol dışı nüfus gelişimi yaşanırken, doğrudan etkisi üretken alanlar ve doğal arazi örtüsü üzerinde hissedilmektedir. Kapalı konut sitelerinin yer seçimi ile ilgili olarak 3 doğal değer üzerinden, çalışmanın başladığı 2015 yılından itibaren inşaatı tamamlananlar kapsamında analiz yapılmıştır. 3 doğal üretken alan olarak orman alanları, tarım alanları ve havza alanları seçilmiştir.

2017 yılı Aralık ayı itibarıyla İstanbul'da toplamda 3258 tamamlanmış kapalı konut sitesi bulunmaktadır (Maptriks, 2018). İlçelere göre son üç yıldaki kapalı konut sitesi sayıları aşağıdaki çizelgede sunulmaktadır (Çizelge 3.7):

Çizelge 3.7 : İstanbul’da ilçelere göre kapalı konut sitesi sayıları (2015-2017 Yılları), Maptriks, (2018)’den geliştirilmiştir.

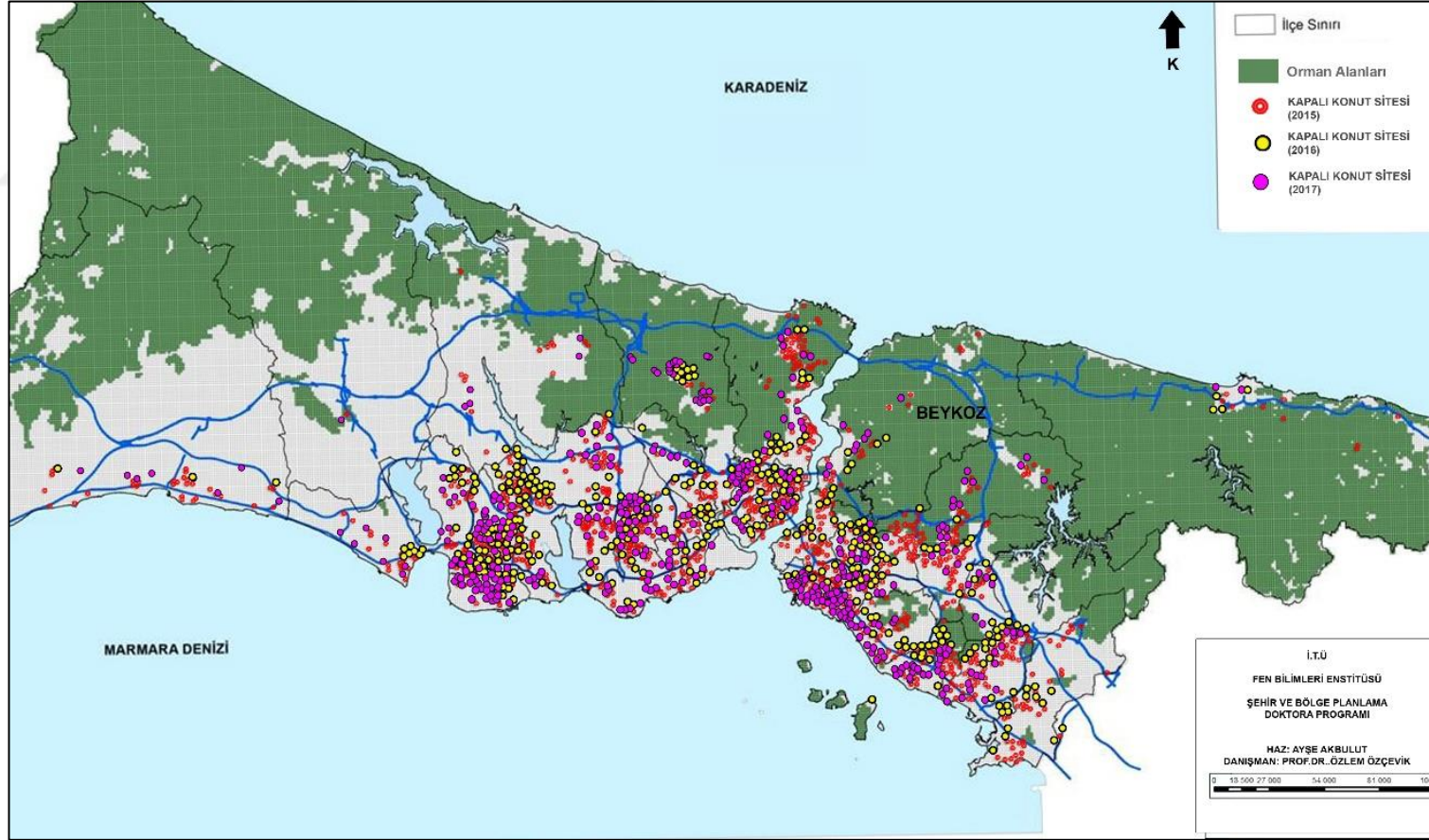
İlçe Adı	2015 Yılı Kapalı Konut Sitesi Sayısı	2016 Yılı Kapalı Konut Sitesi Sayısı	2017 Yılı Kapalı Konut Sitesi Sayısı
Adalar	0	1	1
Arnavutköy	18	20	25
Ataşehir	39	62	74
Avcılar	26	40	44
Bağcılar	22	56	84
Bahçelievler	16	25	33
Bakırköy	19	32	43
Başakşehir	76	134	144
Bayrampaşa	7	13	13
Beşiktaş	47	64	71
Beykoz	21	27	35
Beylikdüzü	58	104	146
Beyoğlu	7	17	21
Büyüçekmece	56	85	98
Çatalca	1	1	2
Çekmeköy	83	108	117
Esenler	5	10	10
Esenyurt	150	232	260
Eyüp	65	85	107
Fatih	1	1	2
Gaziosmanpaşa	12	17	20
Güngören	4	9	10
Kadıköy	151	197	397
Kağıthane	44	72	109
Kartal	66	108	147
Küçükçekmece	36	67	72
Maltepe	51	83	94
Pendik	140	198	232
Sancaktepe	52	71	83
Sarıyer	136	162	177
Silivri	29	32	39
Sultanbeyli	10	18	23
Sultangazi	1	3	9
Şile	8	12	14
Şişli	35	76	96
Tuzla	77	106	123
Ümraniye	111	142	154
Üsküdar	72	86	86
Zeytinburnu	15	40	43
TOPLAM	1767	2616	3258

Bu değişim grafik üzerinde incelendiğinde, Avrupa yakasında Başakşehir, Beylikdüzü ve Esenyurt İlçeleri'nde dikkate değer artış gözlemlenirken; Anadolu yakasında da Kadıköy, Kartal ve Pendik'te bu durumun yaşandığını söylemek mümkün olmaktadır (şekil 11).

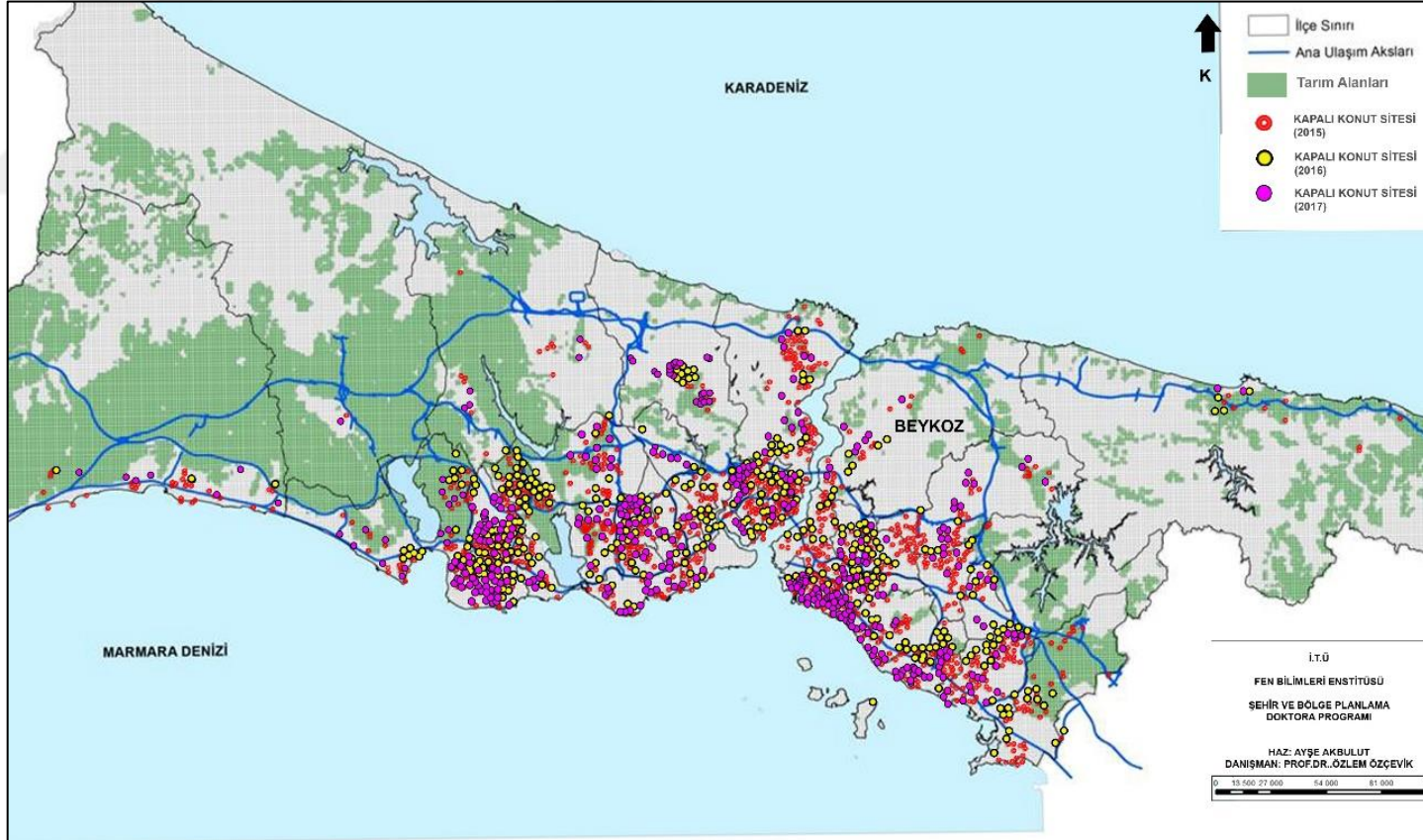

şekil 3.7 : İstanbul'da ilçelere göre kapalı konut sitesi sayıları değişim grafiği.

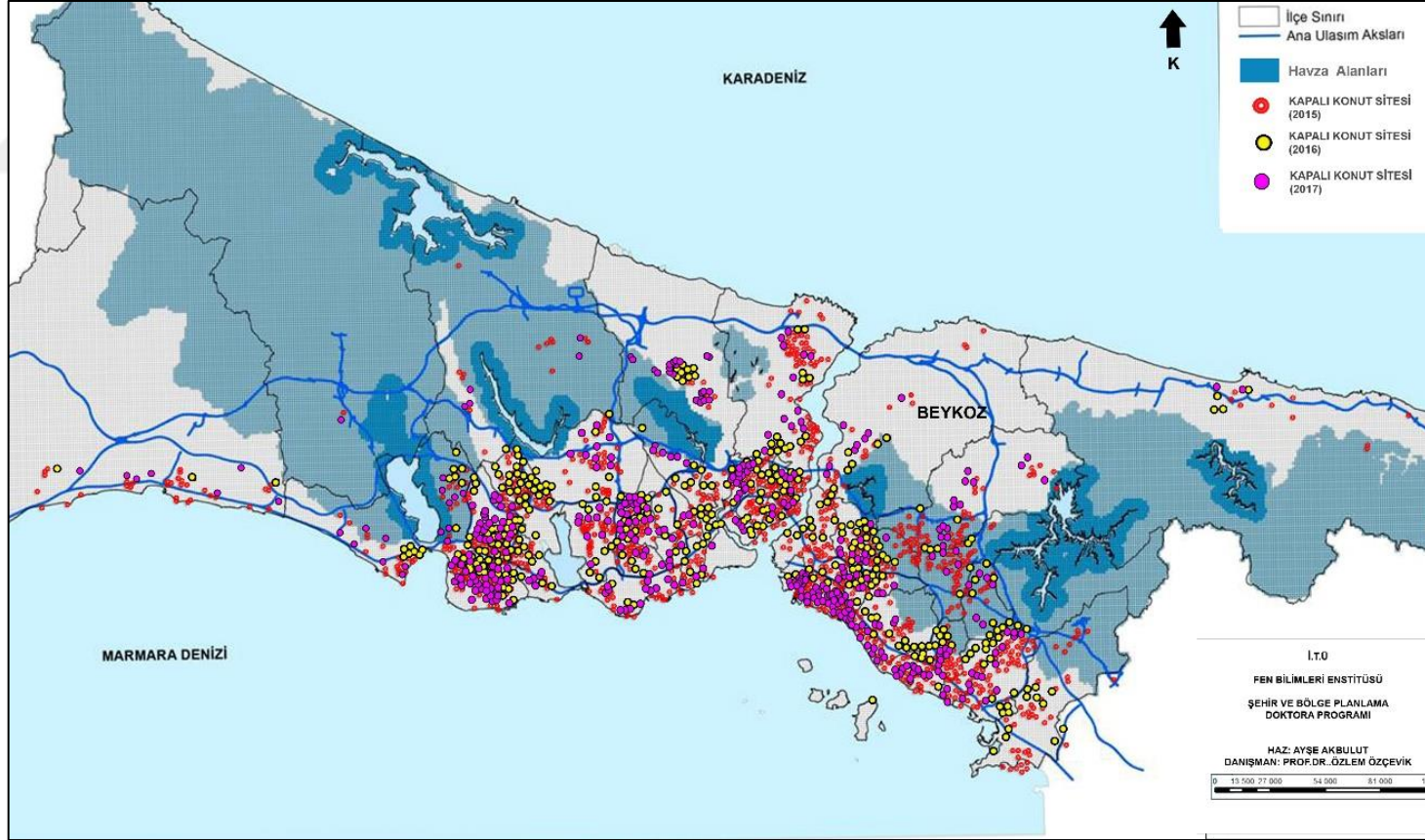
Son üç yıl içerisinde İstanbul geneli için kapalı konut sitesi sayısında %84 oranında bir artış olduğu tespit edilmiştir. Bu değişim süreci 3 doğal üretken alan üzerinde de aşağıdaki haritalarda incelenmiştir (şekil 3.8, 3.9, 3.10).

Şekil 3.8 : İstanbul'da kapalı konut sitesi yer seçimleri-orman alanları ilişkisi, Maptriks (2018)'den geliştirilmiştir.

Şekil 3.9 : İstanbul'da kapalı konut sitesi yer seçimleri-tarım alanları ilişkisi, Maptriks (2018)'den geliştirilmiştir.

Şekil 3.10 : İstanbul’da kapalı konut sitesi yer seçimleri-havza alanları ilişkisi, Maptriks (2018)’den geliştirilmiştir.

Mekansal olarak dağılımları incelenen kapalı konut sitelerinin, doğal üretken alanlar üzerindeki dağılımları ilçeler bazında da ele alınmıştır (Çizelge 3.8).

Çizelge 3.8 : İstanbul'daki doğal üretken alanlar üzerinde yer seçen kapalı konut sitelerinin ilçelere göre dağılımı.

Orman alanı üzerinde yer seçen kapalı konut sitelerinin bulunduğu ilçeler ve yüzdeleri	Tarım alanı üzerinde yer seçen kapalı konut sitelerinin bulunduğu ilçeler ve yüzdeleri	Havza alanı üzerinde yer seçen kapalı konut sitelerinin bulunduğu ilçeler ve yüzdeleri
Beykoz (%37)	Şile (%58)	Arnavutköy (%55)
Sarıyer (%15)	Beykoz (%18)	Beykoz (%33)
Eyüp (%10)	Esenyurt (%15)	Büyükçekmece (%23)
Çekmeköy (%6)	Tuzla (%14)	Ümraniye (%19)
Arnavutköy (%5)	Büyükçekmece (%5)	Çekmeköy (%5)

Bu dağılım incelendiğinde; kapalı konut sitesi sayılarından ziyade, onların lokasyonel dağılımına odaklanıldığı için ilçelerdeki sitelerin yüzde olarak bu doğal üretken alanlar üzerinde oluşlarına göre değerlendirme yapılmıştır. Orman alanı üzerinde en çok yer seçen kapalı konut sitelerinin dağılımı incelendiğinde ilk 5 ilçenin Beykoz, Sarıyer, Eyüp, Çekmeköy ve Arnavutköy olduğu görülmektedir. Tarım alanı üzerinde en çok yer seçen kapalı konut sitelerinin dağılımı incelendiğinde Şile, Beykoz, Esenyurt, Tuzla ve Büyükçekmece ilçeleri ilk 5'te yer almaktadır. Arnavutköy, Beykoz, Büyükçekmece, Ümraniye ve Çekmeköy İlçeleri havza alanı üzerinde yer seçen kapalı konut sitelerini en çok barındıran yerleşimlerdir.

Farklı yasa ve yönetmelikler ile her üç alan için de çeşitli koşullar altında imar izinleri ile yapılaşma hakları bulunmaktadır. Bu durumun bilinci ile incelemenin temelinde belirlenen 3 temel doğal üretken alan üzerinden çevresel sürdürülebilirliğe olumsuz etkisine dair genel bir analiz ile mevcut durumun ayrıca ortaya konulması gerekliliği bulunmaktadır.

Sonuç olarak görülmektedir ki İstanbul'daki toplamda 3258 kapalı konut sitesinin 423 tanesi, yani yaklaşık %13'ü İstanbul için tanımlanan başlıca 3 doğal üretken alan olan orman, tarım ve havza alanı üzerinde bulunmaktadır. Bu yayılımın özellikle

kent çeperlerinde oluşu, ilerleyen zaman dilimi içerisinde de trendin devam edebileceğine işaret etmektedir.

3.3 Bölüm Sonucu

Bu bölümde, küreselleşme ve neoliberal politikaların kentsel çevresel sürdürülebilirliğe etkisi incelenmiştir.

Sürdürülebilir gelişmenin dünya için artık bir amaçtan ziyade, zorunluluk olduğu tarihsel süreçteki gelişmeler ışığında ortaya konmuştur. Kentler, sürdürülebilir gelişmemenin sebebini oluştururken, çözüme giden yoldaki anahtar olduğu da bilim dünyasınca kabul görmektedir.

Kentsel çevresel sürdürülebilirlik, sürdürülebilir gelişmenin önemli bileşenlerinden bir tanesini temsil etmektedir. Özellikle kentsel çevrenin teknik ve fiziksel katmanından sorumlu olarak ilgilendiği; kentin yer seçimi, makroformu, gelişim yönü, arazi kullanımda işlev kararları, arazi kullanımda yoğunluk kararları, kentsel atık yönetimi, çevre yönetimi konuları ile kent planlama ile doğrudan ilişkili olmaktadır.

Dünya’da küresel olarak yaşanan sürdürülebilir gelişme sorununa, ortak akıl ile bütüncül çözümler, birçok anlaşmalar ile uluslararası birlik ve kuruluşlar tarafından aranmıştır ve hala aranmaktadır. Her sözleşmede taraf olan devlet birçok yükümlülüğe onay verdiğini taahhüt etmektedir. Ancak tarihsel süreçte hedeflerin, taahhütlerin ve sonuçların gelişimi incelendiğinde başarısızlıklarla karşılaşmaktadır. Dünya ölçeğinde ana kirletici kaynakların, ekosistem üzerinde birincil baskıları oluşturan unsurların sahibi olan Amerika, Çin gibi ülkelerin sorumluluk almadığını, Kanada gibi sorumluluk alan ülkelerin de taahhütlerinin tamamını yerine getirmediği için cezalandırılması ile sürdürülebilir gelişmeye dair anlaşmaların fesh edilebildiği görülmektedir. Dolayısıyla hala birçok konuda ortak çalışmalar, konferanslar düzenlense dahi küresel olarak sürdürülebilir çevre hedeflerinden uzaklaşıldığı söylenebilmektedir.

Türkiye açısından duruma bakıldığında 1980 sonrası çevre konusundaki uluslararası yaptırımları olan anlaşmalarda taraf olarak bir hassasiyet tutumu sergilenmiştir. Ancak ulusal yasal düzenlemelerin içerisinde zamanla, doğal alanların yapılaşmaya

açılması için gerekli altyapının veya yasal boşlukların olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda bu iki tavır arasında çelişki bulunduğu söylenebilmektedir.

Küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle doğrudan tehditkâr bir dil kullanılmadan ılımlı yasal yönetsel araçlar ile sermayeye hareket alanı açıldığı tespit edilmiştir. Bu süreçte izlenen yol olarak da; adaptasyon, denetimsiz bırakma, regüle etme (legalize), yoksunlaştırma, müdahale sonrası tepkisizlik, yeniden işlevlendirme, yeniden adaptasyon şeklinde bir döngü ile bu alanın yaratıldığını söylemek mümkün olmaktadır. 10'ar yıllık dilimler ile süreçteki politik ve yasal süreçlerin değişimi ile kent planlamaya ve onun kentsel çevresel sürdürülebilirlik hedefine etki eden değişimlerin analizi yapılmıştır. 1980-1990 yılları arası adaptasyon süreci olarak nitelendirilirken, 1990-2000 yılları arası denetimsiz bırakma, regüle etme (legalize), yoksunlaştırma, müdahale sonrası tepkisizlik süreçlerine tanıklık edilmiştir. 2000-2010 yılları arası önceki on yıllarda gerçekleşen bir dizi değişim, dönüşüm süreçleri sonrasında müdahale sonrası tepkisizlik dönemi olarak belirtilebilmektedir. Tam olarak çevresel krizin yaşandığı 2010 yılından günümüze kadarki yılları kapsayan süreçte de sınırlı yeryüzünün, kent toprağının bu süreçte artık uygun yasa ve yönetmeliklerin devreye sokulması ile kent planlama aracı ile yeniden işlevlendirilip, neoliberal sisteme yeniden adapte edilip yeniden kar unsuru metaya dönüşmesi süreci yaşandığı bu bağlamda söylenebilmektedir.

Küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki çelişkili politikaların, kent mekanındaki bir tezahürü olan kapalı konut siteleri 1980'li yılların sonundan itibaren ilk önce İstanbul'da olmak üzere Türkiye'de üretilmiş, 2000 yılından itibaren birçok metropol kentte artan bir ivmeyle yaygınlık göstermiştir. Farklı ülkeler, kentler ve farklı kriterlere göre birden fazla sınıflamaya göre kapalı konut sitesi türleri oluşum göstermiştir. Özellikle kent çeperinde yer seçen, geniş metrekaireler ile özelleştirilmiş, birçok kentsel sosyal donatıyı kapalı sınırlar içerisinde kullanıcılarına sunan sitelerin yer seçimleri tartışmalı bir konu olarak değerlendirilmiştir. Çevresel sürdürülebilirlik perspektifinden kapalı konut sitelerinin oluşumu ilişkisi bu bağlamda incelenmeye değer bulunmuştur.

Tüketimin demokratikleştirilerek, insanlığın ortak değeri, ekosistemin doğrudan parçası olan doğal üretken alanların tüketilmesi, kentin doğal arazi örtüsündeki değişimlerin meydana gelmesi bu bağlamda önem taşımaktadır. İstanbul'un her iki

yakasında da özellikle kent çeperlerinde orman alanı, havza alanı ve tarım alanları üzerinde yer seçen kapalı konut sitelerinin, 2017 yılı Aralık ayı itibariyle toplamda 3258 adet olan sitenin %13'ünü oluşturduğu tespit edilmiştir.

Türkiye ve İstanbul özelinde hanehalkı harcamaları dikkate alındığında, konut için harcama giderleri Türkiye ve İstanbul'da azalırken, kapalı konut sitelerinin sayısı artan bir ivme ile ilerlemektedir. Enflasyon oranındaki artan ivmeyle yükseliş ve gelir gruplarına göre konut giderleri de göz önüne alındığında; 2001 ulusal ve 2008 küresel ekonomik krizleri ile toplumun en fazla harcama yapan beşinci %20'lik gelir grubunun konut ve kira harcamalarının düştüğü gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, ilgili kurumlarca spesifik data üretimi yapılmamasına karşın, kentsel elitlerin yatırımlarının gayrimenkulden başka yönlelere çevrildiği veya kapalı konut sitelerindeki nümerik artışın çoğunlukla orta gelir grubuna arz edildiği ileri sürülebilmektedir.

4. İSTANBUL'DA ÖRNEK İLÇE ÜZERİNDE KENTSEL ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KAPALI KONUT SİTESİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

İstanbul üzerinde kapalı konut sitelerinin genel olarak oluşum ve gelişim süreçleri ele alındıktan sonra bu bölümde, örnek ilçe olan Beykoz için çevresel sürdürülebilirlik ve kapalı konut sitesi olgusu irdelenerek tartışmaya açılmaktadır. Örnek ilçenin seçilmesi, Beykoz İlçesi'nin konumu, tarihsel süreçteki gelişimi, Beykoz'un meri ve çevresel sürdürülebilirliği etkileyen geçmiş planları incelenmektedir. Beykoz'un güncel çevresel sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi için AHP-GIS methodu ile genel analizi yapılmıştır. Ardından seçilen 2 kapalı konut sitesi örneği üzerinden analiz sonuçlarıyla birlikte çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahip doğal alanların siteye dönüşüm süreci detaylı olarak ele alınmıştır.

4.1 Örnek İlçenin Seçimi: Beykoz

İstanbul'da bir örnek ilçe üzerinden küreselleşme ve neoliberal politikaların çevresel sürdürülebilirlikle ilişkisinin kapalı konut siteleri üzerinden incelenmesi söz konusu olduğunda, birkaç farklı parametre ışığında seçim yapılmıştır. Bu kriterler şöyle sırlanabilmektedir:

- Küreselleşme ve neoliberalizmin kent mekanına doğrudan etkilerinin (Bölüm 2.3.2) gözlemlenebilmesi
- Postmodern kentteki mekansal tüketim anlayışının (Bölüm 2.1.2.2) gösterge değer üzerinden yapıldığı kapalı sitelere örnek teşkil edebilmesi
- Doğal değerleri (arazi örtüsü, fauna ve florası) ile İstanbul için farklılaşması, özgün olması
- Sınırları içerisinde tanımlanan 3 ana doğal üretken alan üzerinde kapalı konut sitesi yapılaşması bulundurması.

Tüm bu kriterler dikkate alındığında İstanbul'daki 39 ilçe arasından Beykoz İlçesi'ne odaklanılarak çalışılmasına karar verilmiştir.

4.1.1 Beykoz İlçesi konumu, tarihsel süreçteki gelişimi

Beykoz ilçesi, toplam 31.279,96 ha'lık bir alana yayılmış olup, batıda İstanbul Boğazı, kuzeyde Karadeniz, doğuda Şile ilçesi, güneyde ise Üsküdar ve Ümraniye ilçeleri ile sınırlanmıştır (Şekil 4.1).

2017 yılı nüfusu 251.087 kişidir. En kalabalık mahallesi 22.371 kişi ile Kavacık, en düşük nüfuslu mahallesi ise 243 kişi nüfuslu Göllü Mahallesi'dir (TUİK, 2017). 2018 yılı itibariyle toplamda 45 adet mahallesi bulunmaktadır.

Şekil 4.1 : Beykoz İlçesinin İstanbul'daki konumu.

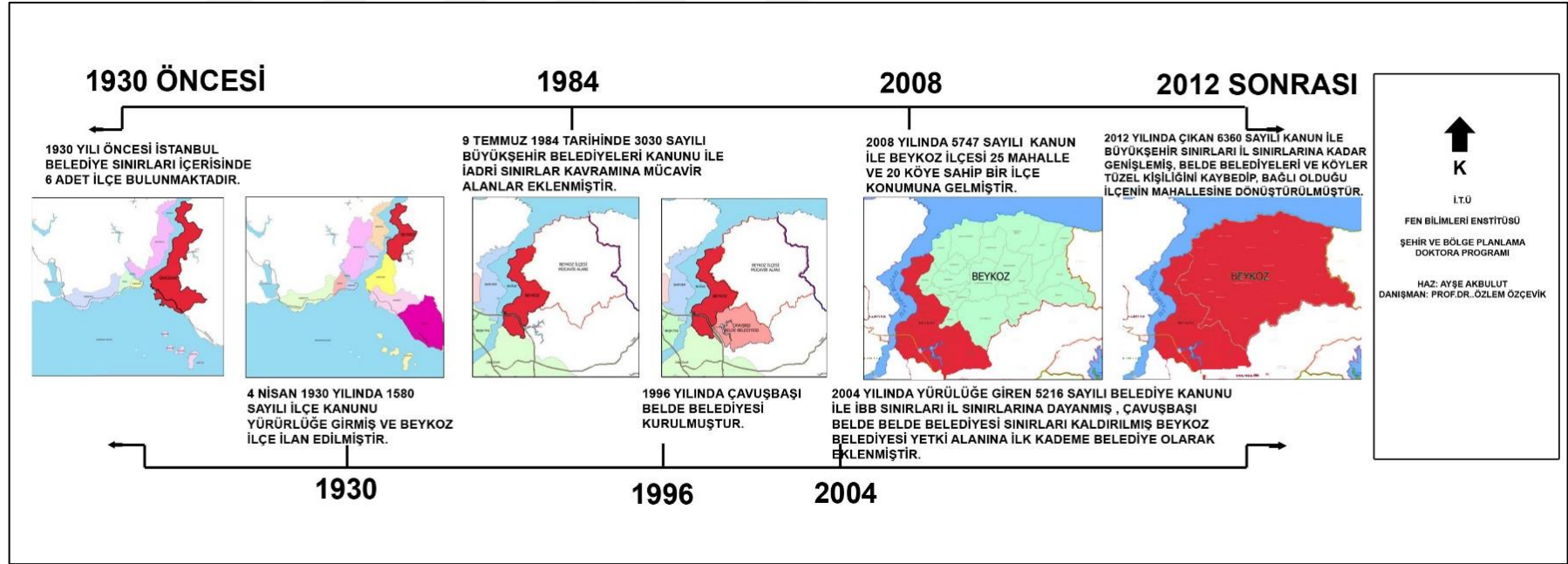
Beykoz İlçesi'ni farklı ve değerli kılan başlıca özelliği konumundan kaynaklanmaktadır. Beykoz, İstanbul Boğazının Anadolu yakasının kuzeyinde Karadeniz ile İstanbul Boğazı'nın kesişme noktasında yer almaktadır. Doğuda Şile, güneyde Üsküdar ve Ümraniye ilçeleri ile komşu durumundadır. İstanbul'un gelişimi ile beraber Beykoz yerleşimi kuzey-güney doğrultusunda lineer bir gelişim göstermiştir.

Tarihi M.Ö 700'lere dayanan Beykoz'da sırasıyla Traklar, Bitinyalılar, Pontus, Doğu Roma (Bizans), Persler hakimiyet sürmüştür ve sonra Osmanlılara geçmiştir. İstanbul'un fethinden 51 yıl önce egemenliği alınan yerleşimin adı Farsça "kos" kelimesinden gelen "köy", "beylerin köyü" anlamıyla günümüze kadar

kullanılagelmıştır. Beykoz'un sahil kısmı hariç tamamına yakınının doğal arazi örtüsü olan orman ile kaplı oluşu, kendine özgü flora ve faunası ile her dönem İstanbul ve çevre vilayetlerin idarecilerinin yaşama, dinlenme ve çoğunlukla av alanı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle tarihsel süreçte bu isim ile anılmıştır (Beykoz Belediyesi, 2018).

Beykoz'un idari sınırlarının oluşumu ve değişim süreci incelendiğinde bu günkü sınırlarına erişmesinin 1930'larda başladığı görülmektedir (şekil 4.2).

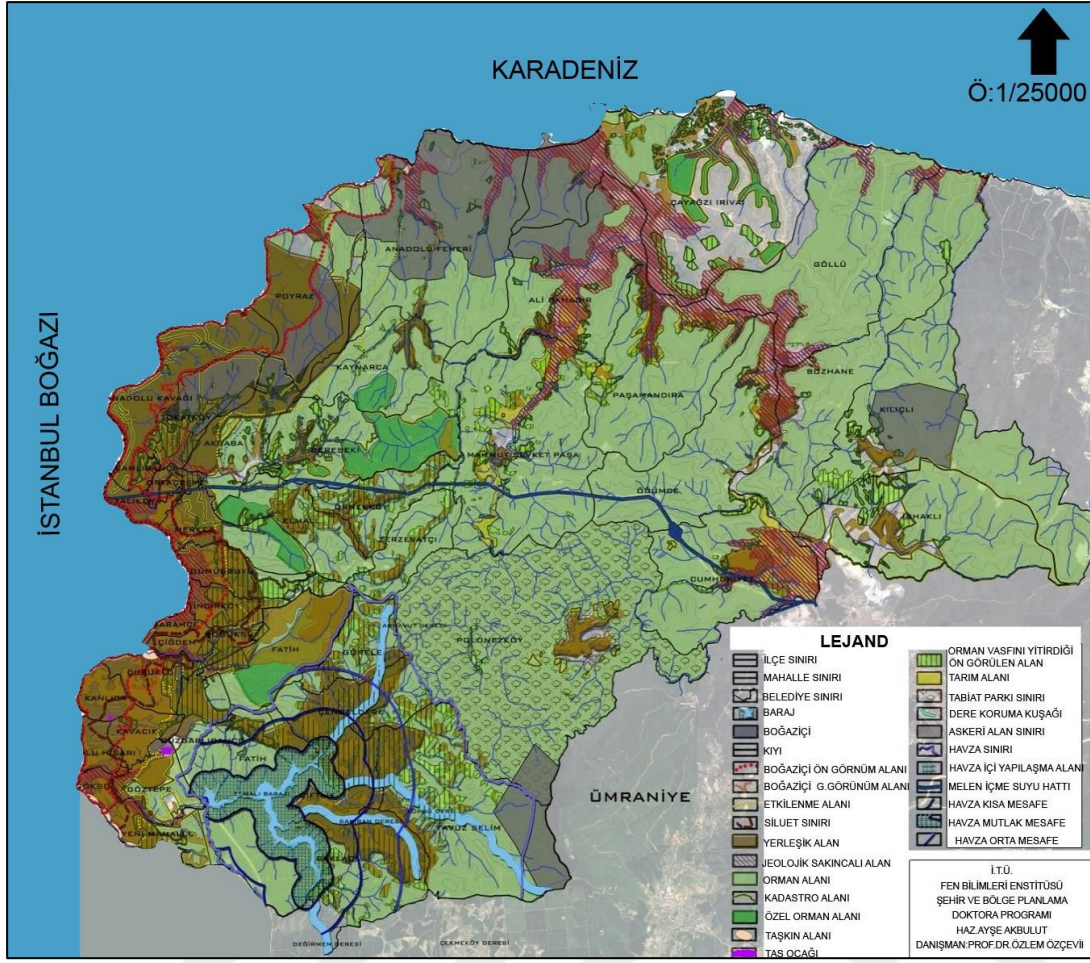

Şekil 4.2 : Beykoz'un idari sınırlarının değişimi ve etkileyen önemli unsurlar, İBB (1995) ; İBB (2001) ; Yükselir (2006) ; Beykoz Belediyesi (2018)'den geliştirilmiştir.

1930 yılı öncesi İstanbul Belediye sınırları içerisinde 6 adet ilçe bulunmaktadır. Beykoz'un bu ilçeler arasına katılması ise 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı İlçe Kanunu ile gerçekleşmiştir. 1984 yılında yürürlüğe giren 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ile idari sınırlar bağlamında mücavir alan sınırları kavramı da literatüre girmiştir. Bu kavram, resmi belediye sınırları dışında olup ancak yerel yönetim hizmet alanı sınırları içerisinde olup imar faaliyetlerinin de denetlenebileceği sınırları ifade etmektedir. Bu kanunun çıkarılışındaki ana amaç, belediyelerin yakın çevresindeki plansız gelişimi ve rant oluşumunu engellemek olmuştur. Hala sınırları içerisinde yer alan Çavuşbaşı 1996 yılında belde belediyesi olmuştur. 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Belediye Kanunu ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları il sınırlarına dayanmış, Çavuşbaşı Belde Belediyesi sınırları kaldırılmış, Beykoz Belediyesi yetki alanına ilk kademe belediyesi olarak eklenmiştir. 2008 yılında, 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Beykoz ilçesi 25 mahalle ve 20 köy ile bugünkü sınırları dahilinde ilçe belediyesi olarak varlığını devam ettirmiştir. 2012 yılında yürürlüğe giren, On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile bugünkü idari sınırlar ve koşullar oluşmuş Beykoz sınırlarında toplam 45 mahalle ile bir yerleşim olmuştur.

Beykoz 2017 yılı itibariyle alan büyüklüğü bakımından İstanbul'daki 39 ilçede baştan dördüncü, nüfus bakımından sondan beşinci sırada yer almaktadır.

Beykoz İlçesi'ni gerek doğal eşiklerin oluşturduğu sınırlar gerekse idari gerekçelerle oluşturulan yapay sınırlar şekillendirmektedir. Bu bağlamda stratejik bir lokasyonda bulunan ilçenin Boğaziçi Yasası başta olmak üzere, Milli Parklar, orman, tarım, havza alanları ve daha birçok özel doğa koruma yasasına istinaden sınırlar ile resmi idaresi sağlanmaktadır (Şekil 4.3).

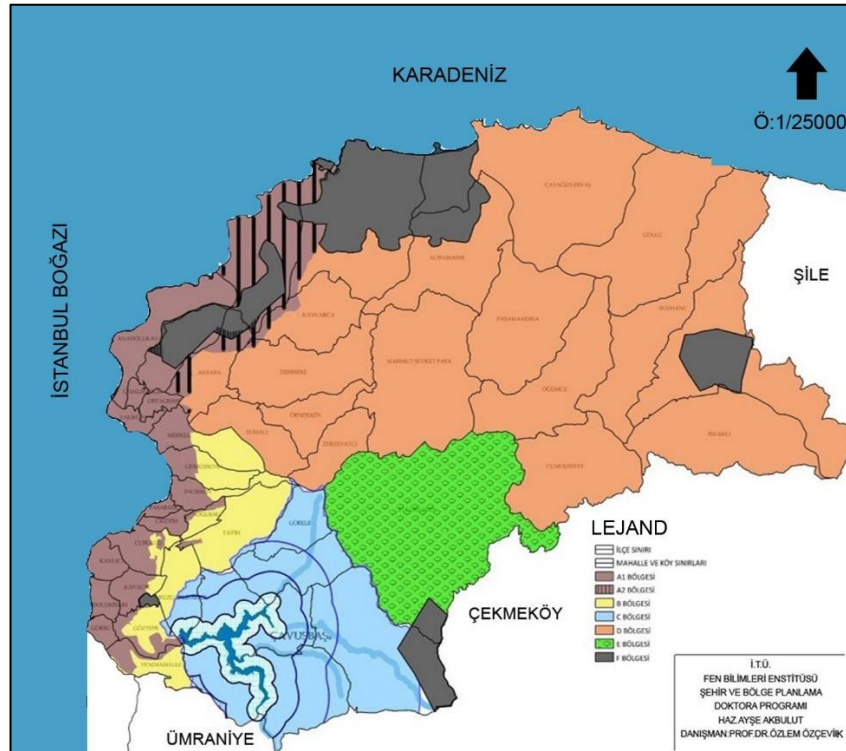
Şekil 4.3 : Doğal ve idari sınırları ile Beykoz.

Aşağıda bu sınırları şekillendiren unsurlar ve alansal büyüklükleri yer almaktadır (Şekil 4.4). Bu büyüklükler incelendiğinde ilçenin doğal alanlara dair yetkin ve kapsamlı bir doğa koruma süreci yaşandığı düşünülecek olsa dahi aksine çok aktörlü karar alma süreçleri, planlama süreçlerinde dinamizm olmayışı sebebiyle yetki karmaşası olduğu söylenebilmektedir.

	ALAN(ha)	
Siluet	238	0.7%
Öngörünüm	1735	5.5%
Gerigörünüm	516	1.6%
Etkilenme	2207	7.0%
Tarihi ve Doğal Sit Alanı	3514	11.1%
1. Derece Doğal Sit Alanı	22254	70.7%
2. Derece Doğal Sit Alanı	1994	6.3%
3. Derece Doğal Sit Alanı	3540	11.2%
Askeri Alan	2870	9.1%
Dere Mutlak Koruma Alanı	492	1.5%
Elmalı Havzası	112	0.3%
Havza Mutlak Koruma Alanı	559	1.7%
Havza Kısa Mesafeli Koruma Alanı	1155	3.6%
Havza Orta Mesafeli Koruma Alanı	2120	6.7%
Havza Uzun Mesafeli Koruma Alanı	3244	10.3%
Melen İsale Hattı Koruma Kuşağı	130	0.4%
Jeolojik Sakıncalı Alan	2440	7.7%
Devlet Ormanı	14377	45.7%
Devlet Orman Kadastro	3435	10.9%
Orman Vahşini Yitirmiş	3720	11.8%
Orman Vahşini Yitirmiş Kadastro	2311	7.3%
Husisi Orman	2150	6.8%
Tarım	872	2.7%
Tabiat Parkı Alanı	3004	48.9%
Yerleşik Alan	6144	19.5%
Havza Mutlak Koruma Alanı İçindeki Yerleşme	-	-
Havza Kısa Mesafeli Koruma Alanı İçindeki Yerleşme	397	1.2%
Havza Orta Mesafeli Koruma Alanı İçindeki Yerleşme	466	1.4%
Havza Uzun Mesafeli Koruma Alanı İçindeki Yerleşme	198	0.6%
Jeolojik Sakıncalı Alan İçindeki Yerleşme	523	1.6%
Husisi Orman İçindeki Yerleşme	182	0.5%
Devlet Ormanı İçindeki Yerleşme	774	2.4%
Devlet Ormanı Kadastro İçindeki Yerleşme	1048	3.3%
Orman Vahşini Yitirmiş İçindeki Yerleşme	598	1.9%
Orman Vahşini Yitirmiş Kadastro İçindeki Yerleşme	138	0.4%

Şekil 4.4 : Beykoz'daki doğal ve idari sınırlara göre alan büyüklükleri.

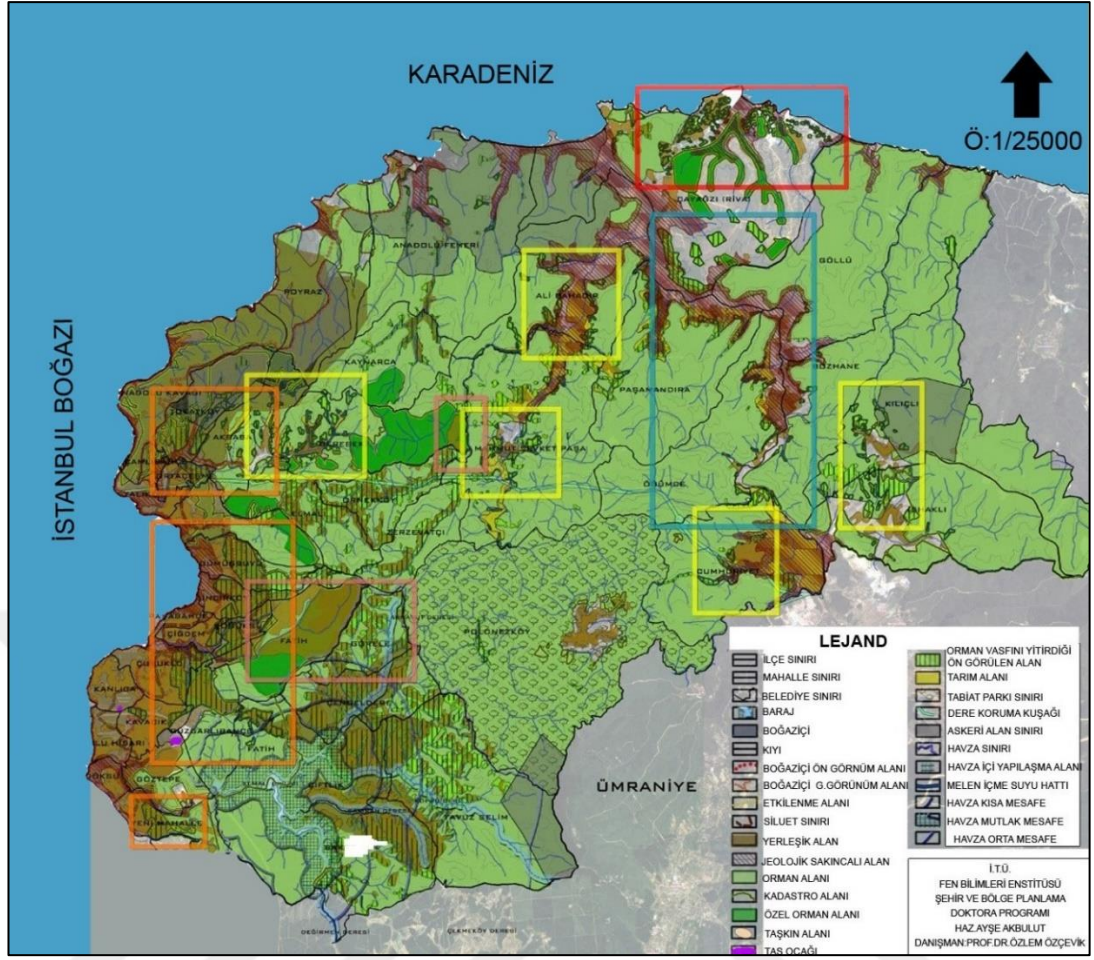
İdari açıdan bu yetki sürecini daha net biçimde görmek adına idari yetki analizi haritası oluşturulmuştur (Şekil 4.5). Gruplanarak bölgelere ayrılan ilçe 7 farklı alt bölge olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 4.5 : Beykoz İlçesi idari yetki analizi.

Buna göre tüm ilçede yetkili kurumlar: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Beykoz Belediyesi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı iken; A1 Bölgesi'nde Boğaziçi İmar Müdürlüğü (Boğaziçi Kanunu); A2 Bölgesi'nde Boğaziçi İmar Müdürlüğü (Boğaziçi Kanunu), Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı (2012 Öncesi); B Bölgesi'nde Beykoz Belediyesi; C Bölgesi'nde İSKİ (İçme Suyu Havzaları Yönetmeliği, Su Kaynaklarının Korunması Yönetmeliği; D Bölgesi'ndeki eski köy yerleşimlerinde 2012 yılına kadar Köy Kanunu ve Köy Yerleşme Alanı ve Uygulama Yönetmeliği ile kırsal alan karakterine uygun ilgili diğer yasa ve yönetmeliklere tabii iken 2012'den bu yana mahalle statüsünde Beykoz Belediyesi idaresinde; E Bölgesi'nde Milli Parklar Genel Müdürlüğü (Milli Parklar Kanunu ve Yönetmeliği) ; F Bölgesi'nde Genelkurmay Başkanlığı (Askeri Yasak Bölge ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu ve Yönetmeliği) yetkili olmaktadır.

Beykoz'un doğal karakterini etkileyen en önemli kararlardan biri de toplam alanının %79'u orman alanı olan ilçede, orman vasfını yitiren alanlar ile ilgili yasal düzenleme süreci olmuştur. Orman ekosistemine dahil olan hiçbir alan yapılaşmadığı sürece bu özelliğini yitirmemektedir. Yasal olmayan yollar ile orman alanlarındaki bu yapılaşmaların legalleştirilmesi sürecine gidildiği için “orman vasfını yitidiği ön görülen alanlar” terimi kullanılması uygun görülmüştür. Beykoz'da, 2B olarak adlandırılan toplamda 6131 ha'lık orman vasfını yitidiği ön görülen alanın kadastrolu olan 3379 ha'lık kısmı ilk etapta satışa çıkarılmıştır. İstanbul'da en fazla 2B alanı Beykoz İlçesi'nde bulunmakta olup, satışı yapılan ve kamuoyu ile paylaşılarak en çok gündemde tartışma yaratan ilçe de Beykoz olmuştur (Url-31). Beykoz'daki yerleşimler, 2B arazi durumlarına, karakterlerine göre gruplanmıştır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6 : Beykoz İlçesi 2B arazilerine göre yerleşimlerin gruplanması.

Bölge 1 (turuncu bölge) Kavacık, Çubuklu, Rüzgarlıbahçe, Soğuksu, İncirköy, Gümüşsuyu, Tokatköy, Çamlıbahçe, Ortaçeşme, Yeni Mahalle: Bu mahallelerin toplam 523,2 ha yerleşik alanı, kadastro işlemleri tamamlanmış ve satılmış orman vasfını yitirdiği ön görülen alanlar üzerinde bulunmaktadır.

Bölge 2 (sarı bölge) Akbaba-Derekesi-Alibahadır-Kılıçlı-İshaklı-Cumhuriyet-Mahmut Şevket Paşa: Bu mahalleler 2012’de değişen Büyükşehir Kanunu’ndan önce orman köyü statüsünde bulunan Kırsal karakterli yerleşimlerdir. Ulaşım olanaklarının artırılması ve kentsel alanların bu köyler üzerindeki yapılaşma baskısı sonucu 1841.5 ha’lık orman vasfını yitirdiği ön görülen alanlar da yapılaşmaya açılmıştır.

Bölge 3 (mavi bölge) Paşamandıra-Öğümce-Bozhane: 2012 öncesi köy statüsünde bulunan yerleşimlerin başlıca geçim kaynağı bu sınırlar içerisinde bulunan tarım alanları olmaktadır. Ancak gün geçtikçe bu alanların büyüklüğü ve çiftçi sayısı

azalmaktadır. Orman vasfını yitirdiği ön görülen ve satışı tamamlanan alanların büyüklüğü 145,6 ha'dır.

Bölge 4 (pembe bölge) Çavuşbaşı-Acarlar-Görel: Özel orman alanlarının, manzara hakimiyeti yüksek alanların bulunduğu bu mahalleler aynı zamanda Elmalı Havzası üzerinde yer almaktadır. Çoğunlukla seçkin villa sitesi veya özel yerleşim kapalı konut sitelerinin yoğunlaştığı alan olarak tarif edilebilmektedir. 356 ha'lık alan orman vasfını yitirdiği ön görülen alandır.

Bölge 5 (kırmızı bölge) Riva: Sahil kesiminde turizm amaçlı kullanıma konu olan alanlarda kadastro işlemleri parçalı gerçekleşip satılan orman vasfını yitirdiği ön görülen alan büyüklüğü 157,2 ha'dır.

4.1.2 Beykoz'un meri planları

Beykoz'un İstanbul'daki stratejik konumu, tarihi geçmişi ve doğal alanları dolayısıyla, ilçedeki imar faaliyetlerini yönlendirecek planlar çevresel sürdürülebilirlik adına önem taşımaktadır.

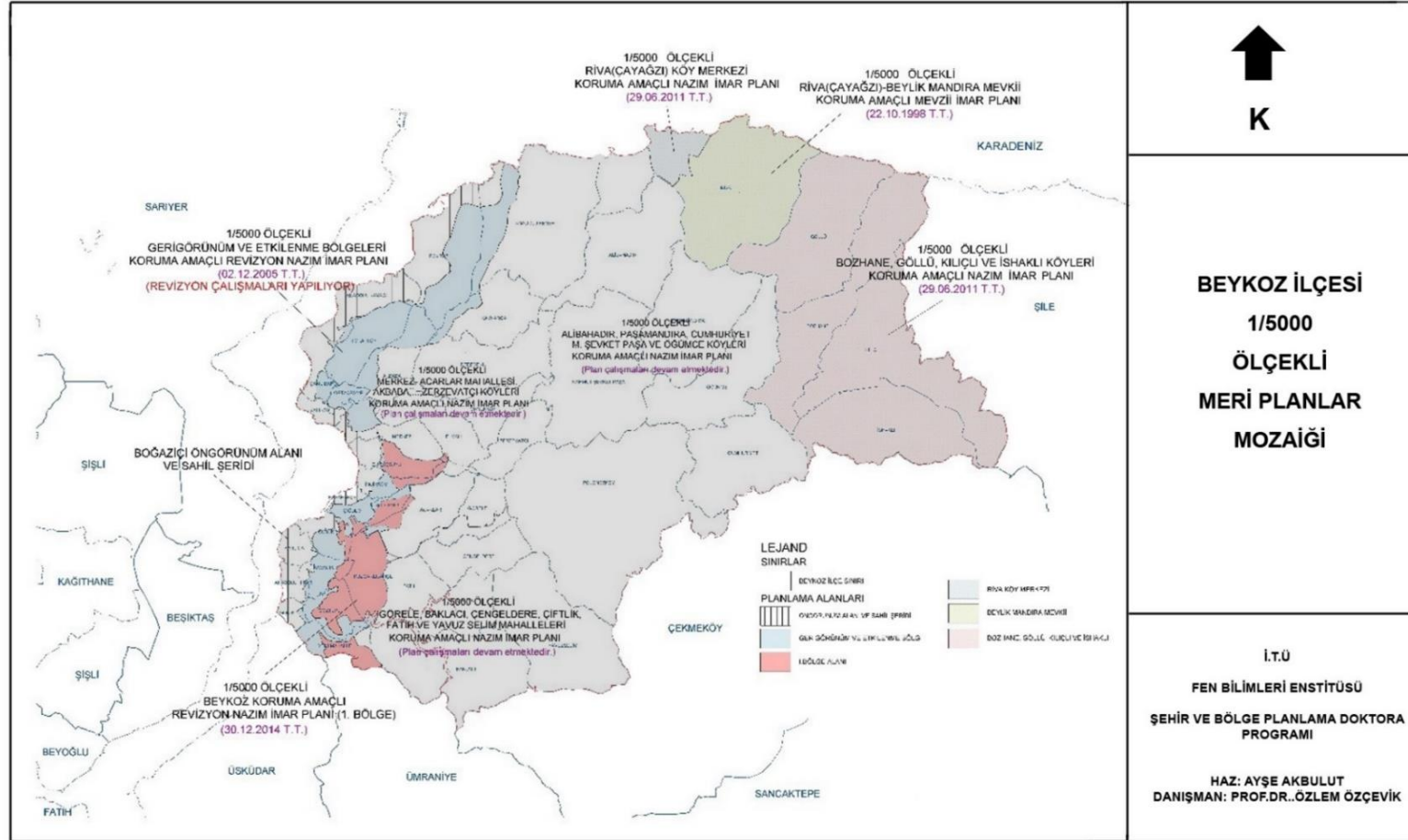
İlçeyi ilgilendiren üst ölçekli planlardan başlıcası 2009 yılında onaylanan 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni planıdır. Bu planda Beykoz'u da kapsayan son güncel plan değişikliği 29.12.2017 tarihinde olmuştur. Beykoz'un idari sınırlarını da içeren üst ölçekli İstanbul Nazım imar planı ise 1/25.000 ölçekte olup 2005'te onaylanmış son güncel değişikliği ise Kuzey Marmara Otoyolu Nazım İmar Planı Değişikliği ile 2014 yılında gündeme gelmiştir. Üst ölçekli stratejik olarak İstanbul'u ve Beykoz'u ilgilendiren plan 2014 yılında İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan 2014-2023 İstanbul Bölge Planı'dır.

Beykoz Belediyesi tarafından hazırlanan 1/5000 ölçekli nazım imar planları ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planları incelendiğinde, ilçenin tamamını kapsayan bir planın bulunmadığı tespit edilmiştir. Üst ölçekli planların da otonom kararlar ile geliştirilen mega projelere istinaden değişikliğe uğraması, ayrıca kapsamlı bütüncül bir rehber çalışmanın ilçede bulunmaması sebebiyle parçalı ve sıkça tadilatlar ile değişikliğe uğrayan bir planlama süreci gözlemlenmektedir. Aşağıdaki Çizelgede (Çizelge 4.1) Beykoz İlçesi'nde yürürlükte olan nazım ve uygulama imar planları listeleri bulunmaktadır.

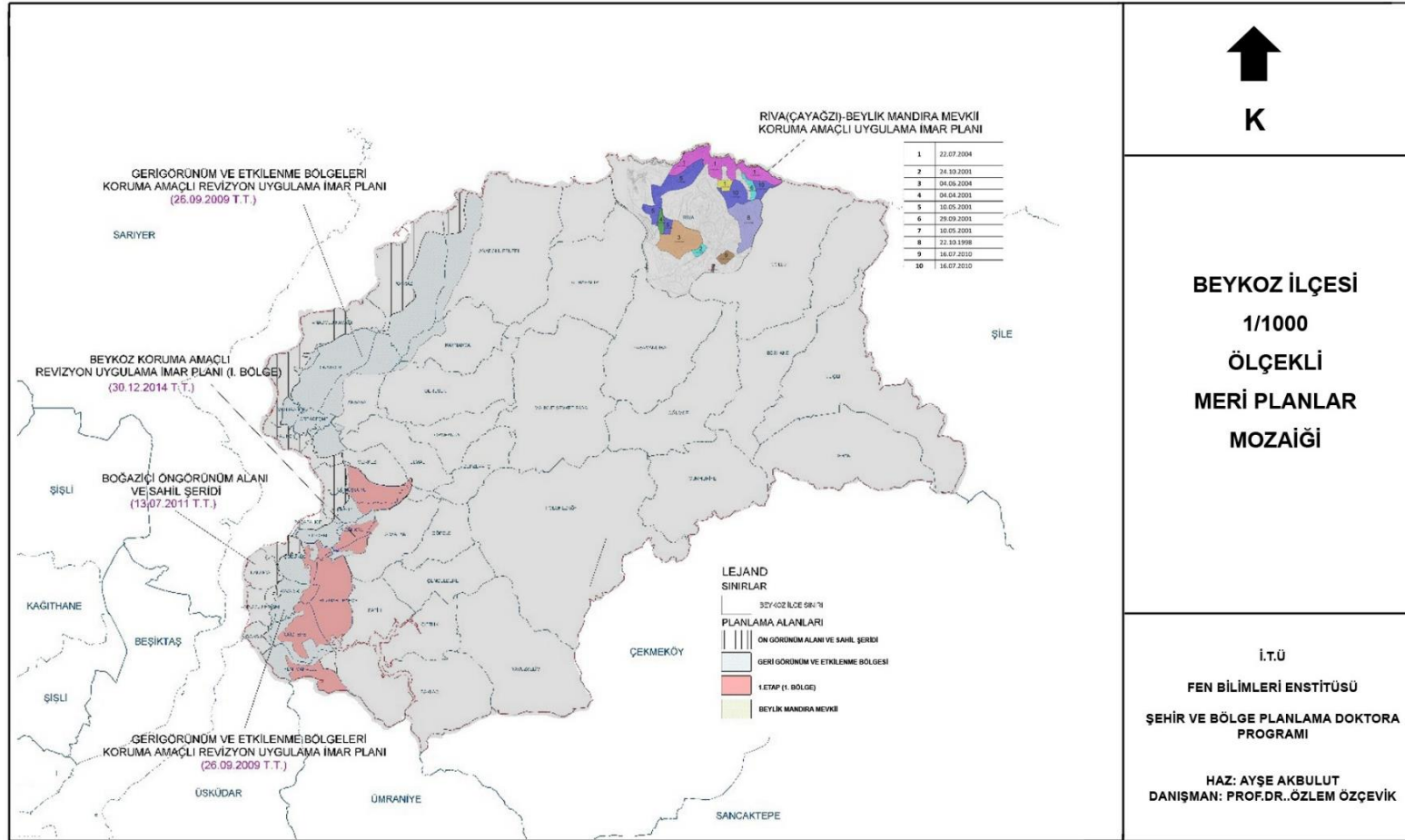
Çizelge 4.1: Beykoz İlçesi plan mozaïği, Beykoz Belediyesi (2018)'den geliştirilmiştir.

Ölçeği	Plan Adı	Onama Tarihi
1/10000	Polonezköy Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı	26.08.2003
1/5000	Beykoz İlçesi Boğaziçi Ön Görünüm Bölgesi Nazım İmar Planı	22.07.1983
1/5000	Çayağzı (Beykoz Riva) Plan Beylikmandıra Mevkii Koruma Amaçlı Mevzii Nazım İmar Planı	22.10.1998
1/5000	Polonezköy Tabiat Parkı Uzun Süreli Gelişme Planı	26.08.2003
1/5000	Beykoz İlçesi Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Revizyon İmar Planı	02.12.2005 / Revizyon İmar Planlama Çalışmaları Devam Etmekte
1/5000	Riva (Çayağzı) Köy Merkezi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı	29.06.2011
1/5000	Bozhane, Kılıçlı, İshaklı ve Göllü Köyleri K.A.N.İ.P.	29.06.2011
1/5000	Polonezköy Yerleşik Alanı Koruma Amaçlı Revizyon Nazım İmar Planı /	15.05.2014
1/1000	Riva Beylik Mandıra Mevkii Mevkii Koruma Amaçlı Mevzii Uygulama İmar Planı	1998-2001-2004-2010 (farklı alanlar için)
1/1000	1. Etap Koruma Amaçlı İmar Planı/ Revizyon İmar Planı	02.12.2005 / 30.12.2014
1/1000	Beykoz İlçesi Boğaziçi Ön Görünüm Bölgesi ve Sahil Şeridi Uygulama İmar Planı	13.07.2011
1/1000	Polonezköy Yerleşik Alanı Koruma Amaçlı Revizyon Uygulama İmar Planı	15.05.2014
1/5000	Çavuşbaşı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı	(planlama çalışmaları devam etmekte)
1/5000	1/5000 ölçekli Acarlar ve Merkez Mahalleleri ile Anadolu Feneri, Akbaba, Dereseki, Elmalı, Görele, Kaynarca, Örnekköy, Zervatçı Köyleri Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı	(planlama çalışmaları devam etmekte)
1/5000	Görele, Baklacı, Çiftlik, Çengeldere, Fatih ve Yavuz Selim Mah. K.A.N.İ.P.	(planlama çalışmaları devam etmekte)
1/5000	Beykoz İlçesi Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı 1.Etap	21.09.2017 İ.B.B Onanlı (Üst yargıda mahkeme süreci devam etmekte)
1/5000	Beykoz İlçesi Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı 2.Etap	16.06.2017 İ.B.B Onanlı (Üst yargıda mahkeme süreci devam etmekte)
1/5000	Beykoz İlçesi Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı 3.Etap (Anadolufeneri, Poyrazköy, Kaynarca, Dereseki, Tokatköy, Akbaba, Çamlıbahçe, Ortaçeşme, Yalıköy, Anadolukavağı Mah. 'nin bir kısmı)	25.11.2016 İ.B.B Onanlı (Üst yargıda mahkeme süreci devam etmekte)
1/1000	Kuzey Marmara otoyolu Beykoz ilçesi Boğaziçi geri görünüm ve etkilenme bölgesi geçişine ilişkin koruma amaçlı uygulama imar planı	12.02.2016 İ.B.B Onanlı (Üst yargıda mahkeme süreci devam etmekte)

Meri planlar ayrıca ilçe haritası üzerinde de incelenmiştir (Şekil 4.7, 4.8).

Şekil 4.7 : Beykoz 1/5000 ölçekli meri planlar mozaiği, Beykoz Belediyesi, (2018)’den geliştirilmiştir.

Şekil 4.8 : Beykoz 1/1000 ölçekli meri planlar mozaiği, Beykoz Belediyesi (2018)’den geliştirilmiştir.

Beykoz'daki meri imar planları incelendiğinde, 1983'ten 2014'e kadar hala yürürlükte olan farklı ölçekteki imar planlarının varlığı söz konusudur. Dikkat çeken durum ise Çavuşbaşı ve Fatih gibi yoğun yapılaşma baskısı altında nüfusu hızla artan yerleşimler ile 3.köprü bağlantı yolları ve mega projeler dolayısıyla erişilebilirliği hızlıca artan kırsal dokudaki mahalleler için de planlama faaliyetlerinin hala tamamlanamamış olmasıdır.

4.1.3 Beykoz'da çevresel sürdürülebilirliği etkileyen geçmiş planlar

Beykoz'un doğal üretken alanları ve kentsel gelişme ilişkisinde kararların alındığı, kentsel çevresel sürdürülebilirliğini koruma altına alan veya olumsuz yönde etkisi olan ilçe ölçeğindeki geçmiş planlar kronolojik olarak bu bölümde incelenmektedir.

4.1.3.1 Çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan planlar

Planlamanın özünde; doğal eşikleri dikkate alan, ilkelerinde de planlama nüfusunun yaşam kalitesi ile doğrudan ilgili biçimde bireyin, giderek toplumun refahını arttırmak yer almaktadır. Dolayısıyla planlama normal standart ve normlarında gerek fiziki gerek stratejik kararlar ile geçmişi dikkate alarak ve bugünden başlayarak geleceği planlarken zaten “çevresel sürdürülebilirliğe” de katkı sağlamaktadır. Ancak zaman içerisinde planlama ve kent planlarının uygulamadaki rollerinin değişimi ile bu yaklaşımlardan vazgeçildiği görülmektedir. Aşağıdaki çizelgede (Çizelge 4.2) bu bağlamda en azından bahsedilen bu yaklaşım doğrultusunda kararların alındığı Beykoz'u kapsayan planlar yer almaktadır.

Çizelge 4.2 : Beykoz İlçesi'nde çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan geçmiş planlar.

Onandığı Tarih	Plan Adı
29.07.1980	1/50000 İstanbul Metropolitan Alan İmar Planı
04.03.1988	1/25000 Ölçekli Beykoz İlçesi Köyleri Çevre Düzeni Planı
15.11.1995	1/50000 İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı
15.06.2009	1/100000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı

- **29.07.1980 tarihli 1/50000 İstanbul Metropolitan Alan İmar Planı**

Beykoz için ilk üst ölçekli plan, 29.07.1980 tarih ve İmar ve İskân Bakanlığı onanlı İstanbul Metropolitan Alan İmar Planı'dır. Söz konusu planda bölgeye, devlet ormanları kullanımı haricinde, köy yerleşme planları tanımlanmış, Akbaba köyü ve Polonezköy için ise kırsal rekreasyon merkezi kararı getirilmiş, diğer alanlar için ise tarım alanları kararı üretilmiştir.

- **04.03.1988 tarihli 1/25000 Ölçekli Beykoz İlçesi Köyleri Çevre Düzeni Planı**

Çalışma alanı için 1/50000 İstanbul Metropolitan Alan İmar Planını takiben yapılan bir diğer üst ölçekli plan 04.03.1988 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanan 1/25000 Ölçekli Beykoz İlçesi Köyleri Çevre Düzeni Planı' dır. Plan genel esasları ile Beykoz köylerinin doğal değerlerini ve orman alanlarını korumayı amaçlamıştır. Söz konusu planda konut alanları kentsel baskı altında kalanlar ve köy yerleşik alanları olarak sınıflandırılmıştır. Kentsel baskı altında kalan alanlar olarak Soğuksu, Rüzgarlıbahçe, Kavacık, Akbaba, Karlıtepe olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda brüt yoğunluk değeri 250 kişi/hektar olarak belirlenmiştir. Köy yerleşik alanlarında, Cumhuriyet, Mahmut Şevket Paşa, Alibahadır ve Dereseki köylerinde brüt yoğunluk değeri 200 kişi/hektar, Öğümce, Paşamandıra köyleri ve diğer köy gelişme alanlarında brüt yoğunluk 150 kişi/hektar, orman içi kırsal gelişme alanlarında ise 120 kişi/hektar olarak tanımlanmıştır. Kırsal ekonomik faaliyetlerin yapıldığı alanlarda ise tarımsal fonksiyonun yanı sıra brüt yoğunluk 20 kişi/hektar olacak şekilde, 4000 m² büyüklüğündeki parselde 250 m² yapı yapılabileceği belirtilmiştir. Riva, Akbaba, Alibahadır, Zerzevatçı dereleri boyunca gününbirlik alanlar önerilmiştir. Bunun dışına bu plana göre Polonezköy bölgesi turizm alanı olarak tanımlanmıştır. Şu anda ciddi büyüklükte bir nüfusun barındığı orman rejiminden çıkarılan alanlar üzerinde gelişen Elmalı, Zerzevatçı, Görele, köyleri söz konusu 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Planında orman alanı olarak gösterilmiş, Cumhuriyet ve Öğümce köyleri civarında Riva deresi boyunca görülen düzlük alanlar ise tarım alanı olarak belirlenmiştir.

- **15.11.1995 tarihli 1/50000 İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı**

2010 yılı projeksiyonu ile 2 yılda hazırlanan dönemin belediye başkanının adıyla Sözen Planı olarak da anılan planlama çalışmasının ana amacı; İstanbul'un küresel bir dünya kenti olması ve bunu başarırken sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan dengeli bir büyüme modelinin benimsenmiş olması olarak tarif edilebilmektedir.

Suher (2001), 1990 yılı sonrasında İstanbul için hazırlanan bu çalışmanın çevre hassasiyeti taşıyan, sürdürülebilir kentsel gelişme ilkelerini dikkate alan ve çağdaş planlama teknikleri benimsenen bir plan olduğunu ancak uygulama aşamasında güncel gündemin de baskı oluşturduğunu belirtmiştir.

İstanbul için 6 farklı gelişim senaryosu hazırlanmıştır. Planın İstanbul ve Beykoz özelinde ortak hükümleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1995):

- Tarihi değerlerin korunması,
- Ülkesel ve bölgesel açıdan uyumlu ve dengeli kalkınma stratejilerinin benimsenmesi,
- İçme suyu havzalarının mutlak suretle korunması,
- Çok merkezli büyüme stratejisinin benimsenmesi, merkezler kademelenmesi ile kıyı alanlarındaki yapılaşma ve nüfus yoğunluğu baskısının azaltılması,
- Kuzey ormanlarının imara açılmaması,
- Ulaşım planlaması ile konut - iş yeri ilişkisinde erişilebilirliğin ve toplu taşıma kullanımının artırılması.

Yürürlüğe girdiği dönemde eleştiri ve dava konusu oluşturan plan, bugün için gerek İstanbul gerek Beykoz açısından sürdürülebilir yaklaşımlar ileri sürmüştür. Ancak aradaki süreç içerisinde plan kararlarının aksine kentsel gelişme süreci yaşanmıştır.

- **15.06.2009 tarihli 1/100000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı**

Yürürlüğe girdiği tarihte kamuoyunda meslek uzmanlarınca eleştirilen 2009 tarihli İstanbul Çevre Düzeni Planı, günümüz koşullarında İstanbul'un çevresel sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlayan planlar arasında sayılabilmektedir.

Bu plan, İstanbul'un kentsel gelişme eğilimi, doğal ve yapay eşikleri göz önünde bulundurularak il bütünü için hazırlanmıştır. Planın İstanbul için amacı: "kapsamlı bir yapısal dönüşüm sürecinden geçilerek, sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal kimlik değerleri ile özdeşleşen, kentin öncelikle kültür ve turizm alanındaki

üstünlüklerini ön plana çıkartan, çevresel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirlik ilkelerini mekana yansıtarak yaşam kalitesini yükselten, ekonomik yapısını bilim ve teknolojiye dayalı ticaret ve hizmet ağırlıklı bir ekonomiye dönüştüren, etkin ve katılımcı bir kent yönetimi/yönetişimi yapılandırmasında, kurumsal ve mekânsal planlarını verimli bir araç olarak kullanan küresel ölçekte güçlenmiş bir kent statüsü kazandırma” olarak belirtilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2009).

Çevresel sürdürülebilirlik adına temel ilke kararları olan planda, orman alanları, su havzaları ve tarım alanlarının İstanbul’da varlığını sürdürebilmesi için doğal kaynakların kesinlikle korunması gerekliliği kararı alınmıştır. Kuzey ormanlarının kırılganlık taşıdığı, su havzalarının mutlaka korunacağı konuları dikkate alınarak Marmara’da doğu-batı aksında çok merkezli, sıçramalı gelişim hedeflenmiştir.

Planın, özellikle TMMOB Mimarlar ve Şehir Plancıları Odası tarafından eleştirilen ve davalara konu olan kısmı, koruma kararları ile çelişkili bulunan 3. Havalimanı, Galataport, Zeyport kruvaziyer liman, Beykoz Riva’da yat limanı, Ataşehir Finans Merkezi, Küçükçekmece İçme Suyu Havza’sının bir kısmının üniversite alanı olması başta olmak üzere daha birçok plan kararı sebebiyle olmuştur. İçinde bulunulan dönem için birçok doğal alan karakterlerinin tanımlanması ve korunması ile ilgili kararlar gerçekte de çelişir olmasına karşın 2018 yılına gelinceye kadar İstanbul’daki imar gelişmelerine nazaran göreceli biçimde çevre açısından daha korumacı bir yaklaşımı olduğu söylenebilmektedir.

4.1.3.2 Çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden planlar

Çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden planlar çoğunlukla ülke genel politikalarının bir sonucu olarak gelişerek İstanbul’u etkileyen hızlı göç ve kentleşmenin yarattığı, düzensiz ve yasadışı kentsel gelişim problemleri ile ilgili olmuştur.

1984 yılında yayınlanan 2891 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile yine 1984 yılında yürürlüğe giren 3290 sayılı 24.02.1984 Tarih ve 2981 sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddelerin Eklenmesi Hakkında Kanunlar ile ıslah imar planları gündeme gelmiş, çerçeveleri çizilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda ilgili bu yasalara göre: “düzensiz ve sağlıksız biçimde oluşmuş yapı topluluklarının veya yerleşme alanlarının, sınırları belli edilmek suretiyle, mevcut durumu da dikkate alınarak

dengeli, düzenli ve sağlıklı hale getirilmesi amacıyla, halihazır haritalar üzerine yapılan ve yapılanma şartlarını da belirleyen imar planı” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu planların işlevi yasal olmayan yapılaşma süreçlerini legalleştirme ve daha fazla yapılaşmayı teşvik etme ile sonuçlanmıştır.

Aşağıdaki çizelgede (Çizelge 4.3) Beykoz’un sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileyen, tehdit eden geçmiş planlar kronolojik olarak sunulmaktadır.

Çizelge 4.3 : Beykoz İlçesi’nde çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden geçmiş planlar.

Onandığı Tarih	Plan Adı
22.07.1983	Boğaziçi Öngörünüm ve Gerigörünüm Nazım İmar Planı
05.02.1987	Göztepe Mevzii İmar Planı
23.03.1987	Rüzgarlıbahçe Mahallesi Islah İmar Planları
27.03.1987	Soğuksu Islah ve Uygulama İmar Planı
15.07.1988	Beykoz Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgesi Nazım İmar Planı
22.11.1988	Beykoz İlçesi Kentsel Baskı Altında Kalan Mücavir Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı
27.11.1989	Soğuksu Islah ve Uygulama İmar ve İlave Planı
25.09.1989	Soyken Islah İmar Planı
01.03.1991	Çubuklu Islah ve Uygulama İmar Planı
05.08.1991	Beykoz Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgesi Revizyon Nazım İmar Planı
19.08.1991	Akbaba-Deredeki Islah İmar Planı
19.06.1995	Yenimahalle Islah İmar Planı
15.11.1995	1/50000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı

• **22.07.1983 Tarihli Boğaziçi Öngörünüm ve Gerigörünüm Nazım İmar Planı**

Bu plan 22.07.1983 T.T.’li ve 1/50 000 ölçekli Nazım Plan ve 1/5000 ölçekli Boğaziçi Nazım Planı kapsamında yapılmış ve bu plan kararları doğrultusunda arazi kullanım kararları belirlenmiştir. Beykoz İlçesi Öngörünüm ve Gerigörünüm bölgelerini kapsayan plandır. Plana arazi kullanım kararları açısından bakıldığında, arazi kullanım kararları leke olarak belirlenmiş olup, yoğunluk ve yapılaşma koşullar plan üzerinden okunamamaktadır. Gerek İstanbul gerek Beykoz için değerli bu alan için hazırlanan nazım imar planının alt ölçek plan için altlık oluşturacak şekilde

detaylardan yoksun olması açısından eleştirilmektedir. Plan raporunda aktarılan ve vurgulanan “kamu” odaklı kamusal yarar kavramının uygulamada yer bulamadığı, yalnızca Beykoz için değil tüm İstanbul için oldukça değerli alanların kullanımında kıyı alanları kullanımı ve kıyı – geri görünüm ilişkisinde Beykoz’un önemli yeşil alanları (koru, çayır orman, park vb.) ilişkileri göz ardı edilmiştir.

- **05.02.1987 Göztepe Mevzii İmar Planı**

Bölge genelinde ilk Mevzii İmar Planı, Göztepe mahallesinde 512.932 m² büyüklüğündeki bir alan üzerinde uygulanan 05.02.1987 onan tarihli İstanbul Belediyesi Konservatuar Sanatçıları ve Havacılar ve Doktorlar Arsa Yapı Kooperatifleri Anadolu Yerleşmesi’ne ait Göksu Evleri Mevzii İmar Planı’dır. Plan genelinde tüm yapıların ayırık düzende yapılaşması şartı getirilmiş. Ayırık nizam ve 2 katlı olarak belirlenen yerlerde, h= 6,50 metre, ön bahçe mesafesi 5 metre, arka bahçe h/2, yan bahçe mesafesi 3 metre, TAKS=0,25, KAKS ise 0,50 olarak tanımlanmıştır. Ayırık nizam ve 4 kat olarak belirlenen yapı adalarında ise yapılaşma şartları h= 12,50 metre, ön bahçe mesafesi 5 metre, arka bahçe mesafesi h/2, yan bahçe mesafesi 3 metre, TAKS = 0,25, KAKS= 0,80 olarak belirlenmiştir.

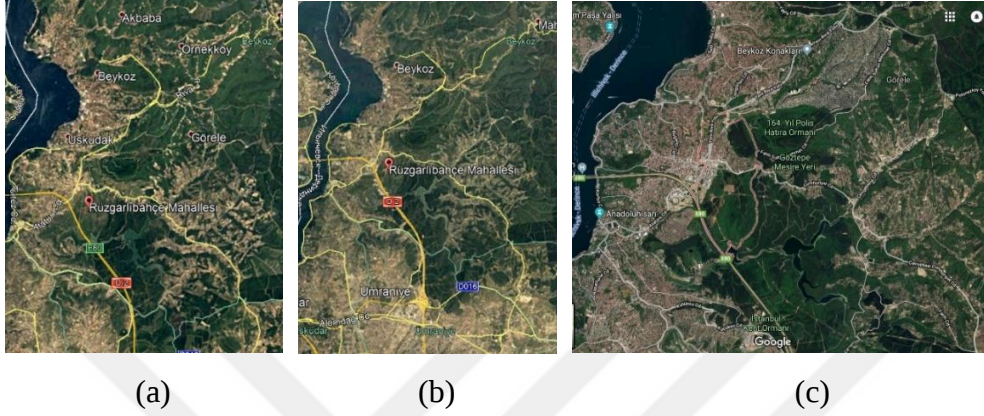
Plan raporunda, plan sınırları içinde gerekli donatı alanları sağlanmış olup, spor alanları, parklar ve dinlenme alanları, sağlık, eğitim ve teknik altyapı alanları oluşturulduğu aktarılmıştır. Ancak Göksu Evleri’ ait olan tüm donatılar site sakinlerinin kullanımına ayrılmıştır. Anadoluhisarı Mahallesi’ni çevreler şekilde boğaza hâkim tepe üstüne kurulu bu kapalı konut sitesi yerleşimini de kapsayan planlar için TMMOB Şehir Plancıları Odası’nın açtığı dava süreci devam etmektedir (Url-32). Yoğun nüfusa, yapılaşma oranına karşın, yeterli donatı alanı bulunmaması gerekçesi ile devam eden davada Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın görüşü herhangi bir yoğunluk olmadığı üzerine olmuştur.

- **23.03.1987 tarihli Rüzgarlıbahçe Mahallesi Islah İmar Planı**

1985 sonrası yürürlüğe giren 2981 sayılı İmar Affı Yasası ile birlikte Islah İmar Planları süreci başlamıştır. Bu kapsamda ilk olarak 23.03.1987 tarihli Beykoz Belediyesi tarafından onaylanan Rüzgarlıbahçe Islah İmar Planı yapılmıştır. Orman alanında çıkarılan 2B alanları üzerinde toplam 1.033.207 m² büyüklüğünde bir alan üzerinde yapılan planın uygulaması da yapılmıştır. Bu plana ait plan kararlarına göre, sit alanı içinde asgari imar parseli 400 m², sit alanı dışında ise 300 m² olarak

belirlenmiştir. Bölgede, Orman Yasası'nın 2. maddesine göre orman alanı dışına çıkartılması halinde uygulama yapılabilir hükmü getirilmiştir. Plan genelinde yapılaşma koşulları TAKS=0,20, yükseklik 4 kat, ayırık düzen olarak belirlenmiştir.

1987 öncesi yasadışı ve düzensiz yapılaşmanın yoğun biçimde görüldüğü bu mahalle bu ıslah planındaki koşullar ile tüm yerleşim alanları legalleştirilmiştir.

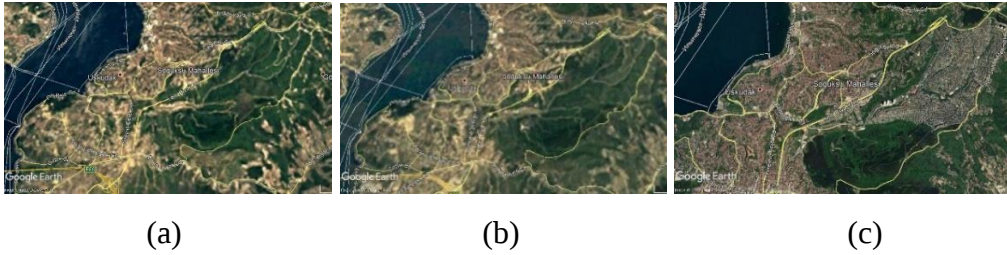

Şekil 4.9 : (a)1984 yılına ait (erişime açık en eski tarih), (b) 1987 yılına ait (planın onandığı tarih), (c) 2018 yılına ait (günümüz) Rüzgarlıbahçe Mahallesi güncel hava fotoğrafları, (erişim 04.04.2018).

Mahallenin konumu baz alınarak hava fotoğrafları üzerinde inceleme yapıldığında (Şekil 23 (a), (b) , (c)) yıllar içerisinde orman alanı üzerindeki yerleşimin başta nasıl var olduğunu ıslah planı sonrasında da gelişimin nasıl hızlı ilerlediği, doğal üretken alanın tükendiği gözlemlenebilmektedir.

- **27.03.1987 tarihli Soğuksu Islah ve Uygulama İmar Planı**

Çalışma alanının içinde yapılan diğer bir ıslah planı 27.03.1987 tasdik tarihli Soğuksu Islah ve Uygulama İmar Planı' dır. 779.186 m² büyüklüğünde bir alan üzerinde yapılan bu plan da uygulama görmüştür. Genel olarak bölge üzerinde %15 TAKS ile ayırık düzende 4 katlı bir yapılaşma düzeni getirilmiştir.

Şekil 4.10 : (a)1984 yılına ait (erişime açık en eski tarih), (b) 1987 yılına ait (planın onandığı tarih), (c) 2018 yılına ait (günümüz) Soğuksu Mahallesi güncel hava fotoğrafları, (erişim 04.04.2018).

Soğuksu Mahallesi'nin hava fotoğrafları incelendiğinde (Şekil 24 (a), (b), (c)) alansal olarak 1984 yılında da neredeyse tamamı yapılaşmış Soğuksu Mahallesi'nde ilerleyen yıllarda yenilenen imar planları ile yapılaşma hakları artmıştır (2005 tarihli 1/5000 ölçekli Beykoz İlçesi Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Revizyon İmar Planı).

Ancak Soğuksu Mahallesi'nin doğusunda bulunan komşu Mahallesi olan Acarlar'daki değişim Soğuksu ile beraber incelendiğinde 1984'ten sonra yavaşça başlayan değişimin 1987 yılında gözlemlenebilir olduğu 2018 yılında ise tamamı orman alanı olan yerleşimin özel orman olan kısmının tamamen yapılaştığı gözlemlenmektedir. Bugün Acarkent, AcarBlu, Acarİstanbul kapalı konut sitelerinin bulunduğu, ilk inşaaat başlanıldığı günden bu yana kamuoyunda orman alanı tahribatı sebebiyle tartışma yaratmış yerleşim olmaktadır.

- **15.07.1988 Tarihli Beykoz Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgesi Nazım İmar Planı**

Beykoz Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgesi ve Siluet alanı sınırlarını kapsayan ve bu alanla ilgili üst plan kararları doğrultusunda arazi kullanım ve yapılaşma koşulları belirlenmiş olmakla birlikte otonom plan kararlarıyla getirilen II. Köprü ve bağlantı yollarıyla birlikte yeni arazi kullanım kararlarının işlendiği ve bir önceki plana göre yapılanma koşulları, yoğunluk bölgeleri ve donatı alanlarında yeni yapılanma koşullarından doğan farklılıkları da içine alan plandır.

Bu plan kapsamında plan bütününde yüksek yoğunluk (350–375 ki/ha), orta yoğunluk (225ki/ ha) ve az yoğunlukta (150 ki/ha) olmak üzere üç ayrı yoğunluk bölgesi belirlenmiş olup, yüksek yoğunluklu konut alanı TEM otoyolunun güneyinde Kavacık mahallesi sınırlarında ve otoyol kararları sonrasında plana yansıyan en belirgin arazi kullanım kararlarından biridir. Bu alan bir önceki planda ormana katılacak alan lejantında bulunmaktadır. Bir önceki plana göre farklılık gösteren diğer önemli arazi kullanım kararı Tokatköy Mahallesi ve çevresine Bölge Kurulu Kararına Göre Kullanımı Belirlenecek Konut Yerleşik Alanı tanımının getirilmesidir.

- **22.11.1988 Beykoz İlçesi Kentsel Baskı Altında Kalan Mücavir Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı**

Uygulanan ıslah imar planları üzerinde 22.11.1988 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanan Beykoz İlçesi Kentsel Baskı Altında Kalan Mücavir

Alanı 1/5000 Nazım İmar Planı yapılmıştır. 1.704.054 m²' lik bir alanı kapsayan bir alanda yapılan imar planı ile normal bir imar planı süreci yaşanmamıştır. Zaten ıslah planları ile uygulama ölçeğinde düzensiz yasadışı gelişen yerleşim alanları büyük bir çelişki doğurmuş iken bir de 1/1000 ölçeğe uygun olacak şekilde 1/5000 ölçekli nazım imar planı ile planlama ilkeleri, etiği ve kamu yararı dışında hareket edilmiştir.

15.11.1995 tarihinde İstanbul III No' lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından bölgenin doğal sit alanı ilan edilmesi ile bu plan iptal edilmiştir.

Bu plan Beykoz ilçesine bağlı Soğuksu, Gümüşsuyu, İncirköy, Rüzgarlıbahçe ve Kavacık mahallelerinin Beykoz ilçesi mücavir alanında kalan kısımlarını kapsamaktadır. Güneyden kuzeye doğru lineer gelişen planlama alanı, batıda Boğaziçi Gerigörünüm, doğuda ise orman sınırına dayanmaktadır. Planlama alanı kentsel baskı altında kalan kırsal alan olarak yeni yerleşimlerin oluştuğu bölgelerden meydana gelmektedir.

- **27.11.1989 Soğuksu Islah ve Uygulama İmar ve İlave Planı**

1987 yılındaki Soğuksu Mahallesi için hazırlanan Islah İmar Planı'nda revizyona ve ilaveye gidilerek bu planlama çalışması yapılmıştır. 27.11.1989 tarihinde tarihli Soğuksu Islah ve Uygulama İmar ve İlave Planı onanmıştır. 276.845 m² büyüklüğünde bir alan üzerinde yapılan plan, Boğaziçi alanı ile sınır oluşturmaktadır. Donatı standartları olması gereken değerlerin altında olan ıslah planı niteliindeki planda yine yapılaşma 4 kat, ayrıık düzen olarak öngörülmüştür. Ön bahçe mesafesi 3 metre, TAKS=0,20 ve KAKS=0,80 olarak belirlenmiş, kent içi yollar 10 metre, yaya yolları ise 7 metre olarak tanımlanmıştır.

Bir önceki planın revize edilmesi ve ek yapılmasının sebebi olarak donatı alanı gösterilirken aynı zamanda imar koşullarında (TAKS, KAKS) da artışa gidildiği tespit edilmiştir. Islah edilmesi gereken düzensiz yapılaşmanın önceki 2 yıllık süreçte de arttığı, planlamanın sadece legalleştirme aracı olarak süreçte yer aldığı bu bağlamda söylenebilmektedir.

- **25.09.1989 tarihli Soyken Islah İmar Planı**

25.09.1989 tarihinde Soyken Islah İmar Planı onaylanmıştır. Planlama alanı, Kavacık Mahallesi'nin Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi ile sınır oluşturan alanı kapsamaktadır. 124.058 m²' lik bir alanı kapsayan bu planda yapılaşma değerleri TAKS=0,20, KAKS= 0,80 ve maksimum kat yüksekliği 12,50 metre olarak belirlenmiştir. Ön

bahçe mesafesi 5 metre, arka ve yan bahçe mesafeleri ise 3 metre olarak tanımlanmıştır.

İstanbul Boğazı'na 2.köprü'nün 1988 yılında yapılması ile köprü'nün Anadolu yakasındaki ayağı olan Beykoz'un Kavacık Mahallesi'nde, düzensiz gelişmiş olan yapılaşma hızlanarak ilerlemiş ıslah imar planı ile geçici bir çözüm arayışına gidildiği söylenebilmektedir.

- **01.03.1991 tarihli Çubuklu Islah ve Uygulama İmar Planı**

01.03.1991 tarihli 61-62 parsellerde yapılan 1/1000 ölçekli Beykoz Çubuklu Islah İmar Planı 164.459 m²' lik bir alanı kapsamaktadır. Vadi olan yerleşimde plan kararlarına göre planlama alanında yeşil alan miktarı kişi başına 7 m²' dir. Ticaret ve ofis binalarında TAKS=0,25 ve h= 12,50 metre olarak tanımlanmıştır. Konut alanlarında ise TAKS=0,25 ve yüksekli yine 12,50 metre olarak belirlenmiştir. Plan genelinde TAKS değeri 0,20 ve KAKS değeri 0,80 olarak belirlenmiştir. Ayrık nizamda 4 kata kadar izin verilmiş, ön bahçe mesafesi 5 metre, arka bahçe mesafesi 3 metre olarak tanımlanmıştır. Ticaret alanlarında ise emsal değeri 1 olarak verilmiştir.

- **05.08.1991 tarihli Beykoz Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi Revizyon Nazım İmar Planı**

Söz konusu plan bir önceki planın arazi kullanım kararlarını korumaya yönelik plan kararlarını içermek üzere revizyonunu kapsamaktadır. Revizyonu yapılan planın arazi kullanım kararlarında gerek yoğunluklar ve gerekse donatı alanları bakımından eski plan kararları muhafaza edilmiştir. Her iki plan için yüksek, orta, az yoğunluk olmak üzere belirtilen konut alanları yaklaşık 465 ha'lık bir alanı kapsamakta ve ortalama 83000 kişilik bir nüfus öngörülmektedir.

Bu planla bir önceki plan kararları korunmakla birlikte mevcut gelişim incelendiğinde gerek yapılanma koşulları ve gerekse planlama alanı sınırları mekansal ve nüfus yoğunluğu açısından aşıldığı görülmektedir. Özellikle yerleşme bütününde mevcut arazi kullanım açısından bakıldığında; planda belirtilen doğal sit alanları ve yerleşik alanın kuzey ve kuzey batı yönlerindeki ağaçlandırılacak alanların ve orman alanlarının mevcut yapılaşmayla işgal edildiği yerleşme bütününde gözlemlenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arazi kullanım kararları açısından bakıldığında 1988 ve 1991 onanlı planlar mevcut yasal sınırlamalar doğrultusunda; ağaçlandırılacak alanlar, park ve spor alanları ve

doğal sit alanlarının kullanımından doğan farklılıklar dışında hemen hemen aynı arazi kullanım değerlerinin muhafaza edildiği sayısal olarak gözlemlenmektedir.

- **19.08.1991 tarihli Akbaba-Dereseki Islah İmar Planı**

19.08.1991 tarihinde Akbaba-Dereseki Islah İmar Planı onaylanmıştır. 776.209 m², lik bir alan üzerinde yapılan bu planda yapılaşma kat sayıları TAKS= 0,10, KAKS=0,20 olarak belirlenmiş, kat yüksekliği maksimum 2 kat ve ayırık düzende yapılaşma hükmü getirilmiştir. Ayrıca Riva yolu üzerinde günöbirlik tesis alanları, park ve piknik alanları, çocuk bahçeleri de planlanmış, ancak bu plan Beykoz ilçesinin sit alanı ilanı ile yürürlükten kaldırılmıştır.

- **19.06.1995 tarihli Yenimahalle Islah İmar Planı**

19.06.1995 tarihinde onaylanan Yenimahalle Islah İmar Planı 1.049.115m² büyüklüğünde bir alan için hazırlanmıştır. Bu planda yapılaşma ayırık düzende 2 ve 3 katlı olacak şekilde, yapılaşma katsayıları ise TAKS=0,25 ve yine bitişik düzende 4 katlı olacak şekilde, yapılaşma katsayısı ise TAKS=0,25 olacak şekilde belirlenmiştir. Konut alanlarında minimum bina cephesi 7 metre, minimum parsel cephesi 13 metre olarak tanımlanmıştır. Ticaret alanlarında fonksiyon dağılımı konut+ ticaret olacak şekilde belirlenmiş, yapılaşma bitişik düzende, maksimum yükseklik 12,50 metre olacak şekilde belirlenmiştir.

- **15.11.1995 Tarihli 1/50000 ölçekli İstanbul Metropöiten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı**

Bölgeyi etkileyecek üst ölçekli plan olarak İstanbul Büyükşehir Belediye 1/50000 ölçekli İstanbul Metropöiten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı 15.11.1995 tarihinde onaylanmıştır. Plan kapsamında Mahmut Şevket Paşa, Alibahadır, Cumhuriyet, Öğümce, Paşamandıra köyleri orman içi ve ormana bitişik köy kırsal alanları olarak kararlaştırılmıştır. Şu an kırsal özelliğini kaybetmeye başlayan, yoğun bir yapılaşma sürecinin görüldüğü Elmalı, Görele ve Zerzevatçı köylerine 1/50000'lik planda tam bir karar getirilmeyerek ilçe mücavir alanı olarak tanımlanmıştır. Beykoz sınırları içindeki mahalleler için ise düşük yoğunluklu konut alanları kararı getirilmiştir. Alibahadır köyü ve Riva deresi arasındaki alan ise kentsel hizmet alanı olarak tanımlanmıştır. Düşük yoğunluklu konut alanları için, yoğunluk değerlerinin alt ölçekli planlarda belirlenmesi kararı getirilmiş, diğer alanlar ise orman alanı olarak tanımlanmıştır.

15.11.1995 onanlı 1/50000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alanı Alt Bölge Nazım İmar Planı' nın bütünü 6. İdare Mahkemesi tarafından yetkisizlik kararı ile iptal edilmiştir.

4.2 Çevresel Sürdürülebilirlik Analiz Yöntemi

Beykoz'un tarihsel süreçte, küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle doğal üretken alanlarının kentsel gelişme baskısı ile dönüşümü bu bölüme kadar ele alınmıştır. Bu bölümde Beykoz'un mevcut kentsel çevresel sürdürülebilirliğine dair bir sonuç elde edilmek istenmektedir.

Halihazırda yapılaşmış çevre ile çok temel çevresel sürdürülebilirlik parametrelerinin ele alındığı çalışmada bir karar destek sistemi yöntemi olan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) kombinasyon yöntemi kullanılmıştır.

Bu durumda geline nokta ile Beykoz'un yerleşilebilirlik analizi ile uluslararası ve ulusal standartlara göre arazi kullanım ile doğal, üretken alanlar üzerindeki baskının fotoğrafı çekilmek istenmektedir. Bu yapılaşma baskısının unsurlarından biri olarak da kapalı konut sitelerinin rolüne değinilecektir.

4.2.1 Yöntemin tanımlanması ve yöntem adımlarının uygulanması

Karar destek sistemleri, dataların kaynaklarının artması, türlerinin ve sayılarının çoğalması, karar verme ortamlarının koşullarının değişmesi, karar vericilerin kişisel yargılar ile sübjektif karar vermeleri gibi birçok sebeple gittiçe karmaşık hale gelen durumlarda, karar almayı kolaylaştıran bilgisayar tabanlı bilgi sistemleridir. Karmaşık problemlerin çözümüne, kullanıcı kontrolünde ancak objektif bir şekilde, manipölasyon yapmasına izin vermeden, veri ve modelleri etkin kullanarak katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda karar destek sistemlerinin kullanıcılarına sunduğu fayda ve özellikleri 4 grupta toplamak mümkün olabilmektedir (Power, 2002). Bunlar:

- Veri besleme sistemleri
- Tahmin sistemleri
- Tercih belirleme sistemleri
- Senaryo geliştirme sistemleri

Olarak sıralanabilmektedir. Bu çalışma için seçilen Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) bunlardan tercih belirleme (önceliklendirme) süreci için kullanılmaktadır (Saaty

1977; Saaty 1996). Bu karar destek sistem için üretilmiş birçok farklı yazılım bulunmaktadır. Bu çalışma için SuperDecisions 2.8 yazılımı teknik araç olarak kullanılmıştır. Beykoz'a dair data lar Beykoz İlçe Belediyesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilmiş olup, mekânsal verileri işlemek üzere kullanılan coğrafi bilgi sistemleri yazılımı ArcGIS 10.2 olmuştur. Dolayısıyla kentsel çevresel sürdürülebilirlik perspektifinden bakılarak ele alınan yerleşilebilirlik analizi için öncelikle bu sürdürülebilirliği değerlendirecek temel parametrelerin belirlenmesi, yasal-yönetmelik altyapıları, alan büyüklükleri göz önüne alınarak AHP ile önceliklendirme sürecine alınmış, ardından elde edilen sonuçlar ışığında mekânsal analiz süreci gerçekleştirilmiştir.

4.2.2 Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi

Analitik Hiyerarşi Prosesi, gruplara ve bireylere, karar verme sürecindeki nitel ve nicel faktörleri birleştirme olanağı veren güçlü ve kolay anlaşılır bir yöntem bilimdir (Saaty, 1990 ; Saaty, 1996). Karışık, anlaşılması güç veya yapılaşmamış sorunlar için genel bir “Çok Kriterli Karar Verme” yöntemidir. Her sorun için amaç, kriter, olası alt kriter seviyeleri ve seçeneklerden oluşan bir hiyerarşi modeli kullanılır. Model genel olarak kararla ilgili öğelerin bir üst seviyedeki öğeye göre yapılan ikili karşılaştırma yargılarından öncelikler elde ederek çalışmaktadır (Topçu, 2014). Sonrasında çalışma adımları:

- İkili karşılaştırma yargıları bir matrise konulur
- Matrisin en büyük öz vektörü hesaplanarak öncelikler bulunur
- Aynı zamanda yargılardaki tutarsızlıklar da hesaplanır.

Kriterlerin ağırlıklandırılarak önceliklendirilmesi sağlanabildiği gibi amaca yönelik olmayan kriterlerin, opsiyonların elimine edilebilmesi de ayrıca mümkün olmaktadır.

Saaty tarafından (1977) geliştirilen bu yöntem, özellikle endüstri mühendisliği, imalat mühendisliği, işletme, iktisat, çevre ekonomileri, halkla ilişkiler vb. alanlarda kullanılmaktadır. Ancak zaman içerisinde çok kriterli, çok aktörlü karar süreçlerinin bulunduğu tüm meslek ve çalışma alanlarında kullanılagelmiştir (Timor, 2011).

AHP yöntemini kent planlama (ve ilgili diğer) alanında 1984 yılından bu yana kullanılagelmektedir. Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) aracı ile birlikte özellikle çoklu

kriterlerin değerlendirilmesi gerekliliği doğduğunda bu yöntem kullanılmaktadır. Türkiye’de planlama alanında AHP yöntemi 2013 yılından bu yana çalışılmış olup toplamda 4 çalışma (Çizelge 4.4) için kullanılmıştır (<http://www.scopus.com/>, 2015).

Çizelge 4.4 : AHP yöntembilimine dair kent planlama ile ilgili literatürde yer alan makaleler.

Colak, E.H., Memisoglu, T., 2015, A GIS-based modelling of environmental pollutants using AHP-multicriteria decision analysis in the degirmendere valley of Trabzon Province, Turkey, Fresenius Environmental Bulletin, 24 (4A), pp. 1446-1455.

Uyan, M., 2014, MSW landfill site selection by combining AHP with GIS for Konya, Turkey , Environmental Earth Sciences, 71 (4), pp. 1629-1639

Peker, F., Kurucu, Y., Tok, H.H., Saygili, E., Tok, E., 2013, An application of GIS-supported analytic hierarchy process to determine the ecological thresholds in the Edirne province,

Journal of Environmental Protection and Ecology, 14 (2), pp. 713-722.

Erol, G., Topal, T., 2013, GIS-based microzonation of the Niksar settlement area for the purpose of urban planning (Tokat, Turkey), Environmental Earth Sciences 68 (7), pp. 2065-2084.

AHP’nin kent planlama gibi sosyal ve beşerî bilimlere sağladığı avantajlarından bir tanesi sayısal değerleri olmayan kriterlerin karşılaştırılma yöntemleri sayesinde analitik olarak değerlendirilmesine olanak sağlamasıdır. Bu sebeple, bu çalışma için de sosyo-politik süreçlerle şekillenen kent mekanına dair yapılacak analizlerin yorumlanabilmesine katkı sağladığı için tercih edilmiştir.

4.2.3 AHP-GIS Methodu ile Beykoz’un mevcut çevresel sürdürülebilirliğinin analizi

Çalışma alanı olarak seçilen Beykoz İlçesi için tarihsel süreç içerisinde küreselleşme ve neoliberal politikaların bir tezahürü olan kapalı konut siteleri ve çevresel sürdürülebilirlik ilişkisi ele alınmak istenmektedir. Bu sürece başlamadan önce Beykoz’un halihazırdaki sürdürülebilir olma durumunun ortaya konması gerekliliği doğmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik ele alınırken en önemli aşama analiz

parametrelerinin belirlenmesi aşaması olmaktadır. AHP süreci ile çoklu kriterli karar verme süreci yaşanacağı için öncelikle hiyerarşide sıralamayı belirlemek adına kriterlerin amacının belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Beykoz için kentsel çevresel sürdürülebilirlik analizinde kullanılacak kriterler aşağıdaki amaçlar doğrultusunda seçilmiştir:

- Uluslararası çevresel sürdürülebilirlik göstergeleri ile uyumlu olması,
- Ulusal imar kanunu ve orada belirtilen temel şehir planlama ilkeleri bazında yerleşilebilirlik kriterleri ile uyumlu olması

Bu amaçların ardından dikkate alınan diğer hususlar da;

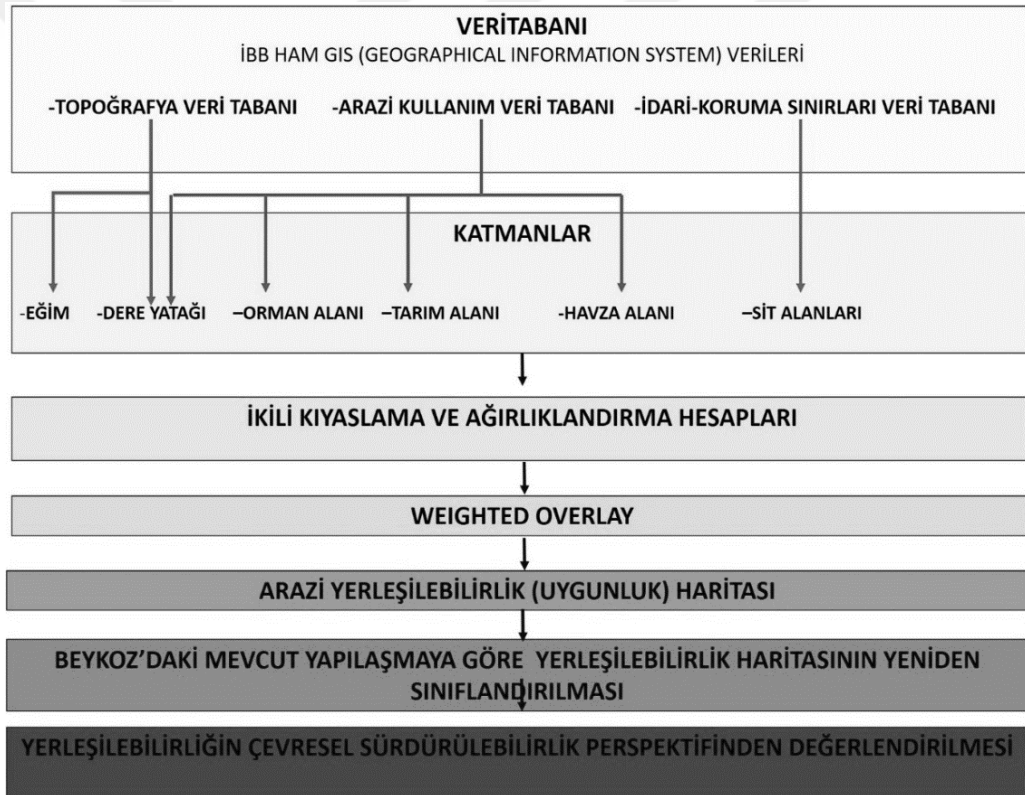
- Ekosistemin doğal döngüsünün sağlanması,
- Doğal arazi örtüsünün korunmasının sağlanması,
- Dataların erişilebilir, data setinin diğer yerleşimler için de kolayca uygulanabilir olması

Olmuştur.

Uluslararası kentsel çevresel sürdürülebilirlik için baz alınabilecek farklı kurum, kuruluş, araştırmacı tarafından üretilmiş onlarca indikatör setlerine ulaşmak mümkün olmaktadır. Ancak yaygınlık etkisi en yüksek olan Çevresel Performans İndeksi (EPI), tüm dünya tarafından kabul görmesi ve akademik bir kurum olan Yale ve Columbia Üniversiteleri tarafından her yıl tüm ağırlıklarını yeniden gözden geçirdiği indeksi, diğerlerinden bu nedenle farklılaşmaktadır. Dünyadaki ülkeler için durum tespiti ile sıralamalar yapan bu indeksin 2018 yılı parametreleri iki ana başlık altında toplanmıştır: %40 ağırlığı olan çevresel sağlık ve %60 ağırlığı olan ekosistem dirençliliği. Tarım alanları, orman alanları, su kaynakları, biyoçeşitlilik, hava kirliliği, iklim ve enerji temel indikatörleri ile 24 alt parametre bu indeks oluşturmuştur. 2002 yılından bu yana 2 yılda bir yayınlanan raporlara göre Türkiye'nin çevresel performans indeksi 2010 yılından bu yana incelendiğinde; 2010 yılında 163 ülkede arasında 77. sırada olduğu, 2012 yılında 132 ülke arasında 109. Sırada, 2014 yılında 178 ülke arasında 66. Sırada, 2016 yılında 180 ülke arasında 99. sırada yer almıştır. En son 2018 yılı için hazırlanan raporda 180 ülke içerisinde 108. sıraya kadar gerilemiştir (Url-33).

Bu göstergelerin de ışığında 3194 sayılı İmar Kanunu ve 2014 yılında yürürlüğe giren Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne uygun olarak ve dikkate alınan tüm unsurlar doğrultusunda 6 ana ve 24 alt kriter bazında AHP-GIS yöntemi ile Beykoz İlçesi'nin çevresel sürdürülebilirlik perspektifinde yerleşilebilirlik analizinin yapılması uygun görülmüştür.

Data seti aşağıdaki (Şekil 4.11) iş akış şemasına uygun metodoloji ile ilerlemiştir. Veri tabanları, ana kriterlere uygun katmanlar ile incelenerek sınıflanmıştır. Ardından AHP yöntemi ile tüm kriterler ve ağırlıklarının belirlenmesi süreci gerçekleşmiş ikili kıyaslamalar yapılmıştır. Elde edilen veriler ile coğrafi bilgi sistemleri ile uygun aşamalardan geçirilerek ağırlıklandırılmış alt kriterlerin mekânsal yansımasına erişilmiştir.

Şekil 4.11 : Data seti ve metodoloji.

Yerleşilebilirlik Analizi İçin Kullanılan Parametreler

6 ana başlıkta parametreler belirlenmiş ve 6 ana başlığın altında da 24 alt parametre hiyerarşik proseste önceliklendirilerek uygunluk analizine girdi oluşturmuştur (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5 : Yerleşilebilirlik analizi için kullanılan parametreler ve alansal dağılımları.

Ana Parametreler	Alt Parametreler	Alan (ha)	Alan (%)
Eğim	%60+	2815	9%
	%40–59	625	2%
	%25–39	8758	28%
	%15–24	6569	21%
	%5–14	10635	34%
	%0–4	5005	16%
Dere yatağı	Dereyatığı ve 10 m. Çevresi	12472,5	40%
Sit Alanı	Diğer	18806,5	60%
	1.derece	22096,62	70%
	2.derece	2178,54	7%
	3.derece	3423,42	11%
	Derecelendirilmemiş	3423,42	11%
Orman Alanı	Diğer	157	1%
	Orman Alanı	24699	79%
	Diğer	6580	21%
Tarım Alanı	Mutlak Tarım Alanı	2100,58	7%
	Mera / Çayır	80,04	1%
	Marjinal tarım alanı	2664,69	9%
	Diğer	26433,69	83%
Havza Alanı	Mutlak mesafe	1315,33	4%
	Kısa mesafe	1629,87	5%
	Orta mesafe	1839,03	6%
	Uzun mesafe	2502,32	8%
	Diğer	24084,83	77%

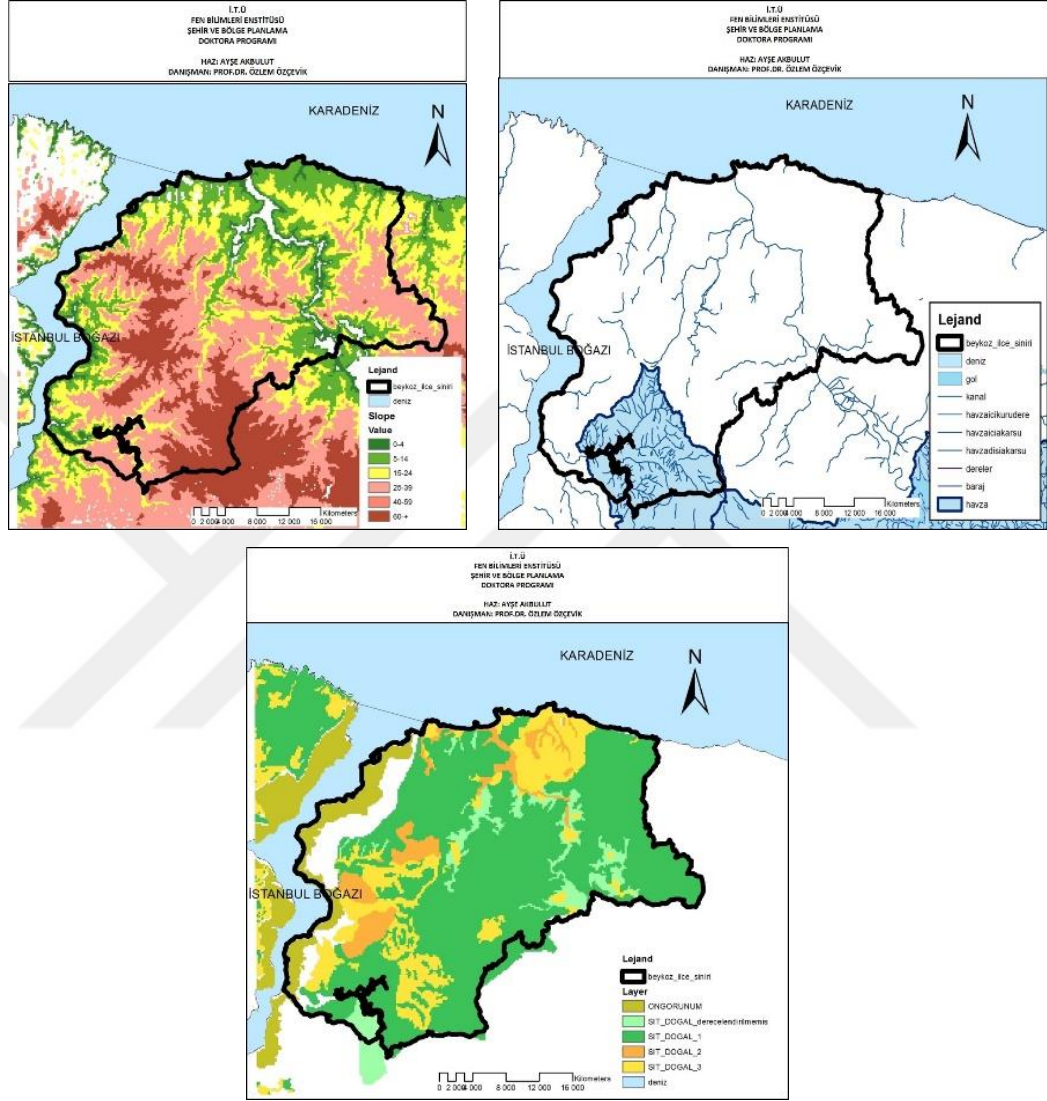
Eğim

Eğim konusu yapılaşma açısından uygunluk analizindeki en önemli kriterlerden birisidir. Yapılaşma koşullarının fiziki olarak zorlanması, inşaat maliyetlerinin artması, topoğrafyanın özgün doğasına müdahalenin artması, eğimin su akış alanı olması sebebiyle heyelan riski oluşturması gibi başlıca sebeplerden dolayı uygunluk analizinde kriter olarak yer almaktadır. Eğimli alanların yüzde değişimlerine göre derecelendirilmesi ile bu uygunluk da derecelendirilmektedir.

Bu bağlamda eğimin, %24'ten daha az olduğu alanlar yerleşime ideal uygunluğu farklı derecelerde temsil etmektedir. Eğimin %40'a kadar olduğu yerlerde gerekli önlemler alınarak yapılaşma koşullarının zorlanabilmesi mümkün olmakla birlikte planlama ilkelerine uygun görülmemektedir. Eğimin %60 ve daha üzeri olduğu

yerler ise kesinlikle yapılaşmaya uygun olmayan alanları temsil etmektedir (Aydemir vd., 2004).

Analiz sonuçları göstermektedir ki Beykoz İlçesi'nin %39'u yerleşime ideal eğim yüzdesinde olmayan alanlardan oluşmaktadır (Şekil 4.12 (a)).

Şekil 4.12 : (a) Beykoz İlçesi eğim analizi, (b) dere yatağı analizi, (c) sit alanları analizi.

Dere Yatağı

Beykoz, İstanbul'un en önemli su kaynaklarından Elmalı Havzası üzerinde kurulu olan Elmalı Baraj Gölü, ilçedeki tüm küçük ölçekli dereler ve Riva Çayı'ndan beslenmektedir (Beykoz Belediyesi, 2005). Bu nedenle ekolojik sistemde su döngüsünü olumsuz yönde etkileme riski olması, taşkın riski ve zeminde sıvılaşma

riski taşınması dolayısıyla, dere yatakları ve 10m.'lik çevreleri (tampon bölge) yapılaşma için uygun görülmemektedir (Aydemir vd., 2004).

Yapılan analizlerde ilçenin %40'ının bu riskleri taşınması dolayısıyla yapılaşmaya uygun olmadığı tespit edilmektedir (Şekil 4.12 (b)). İBB'den alınan verilerde (2015) kurumuş dere yatakları da aynı risk potansiyeli taşıdığı düşünülerek analizlere dahil edilmiştir.

Sit Alanları

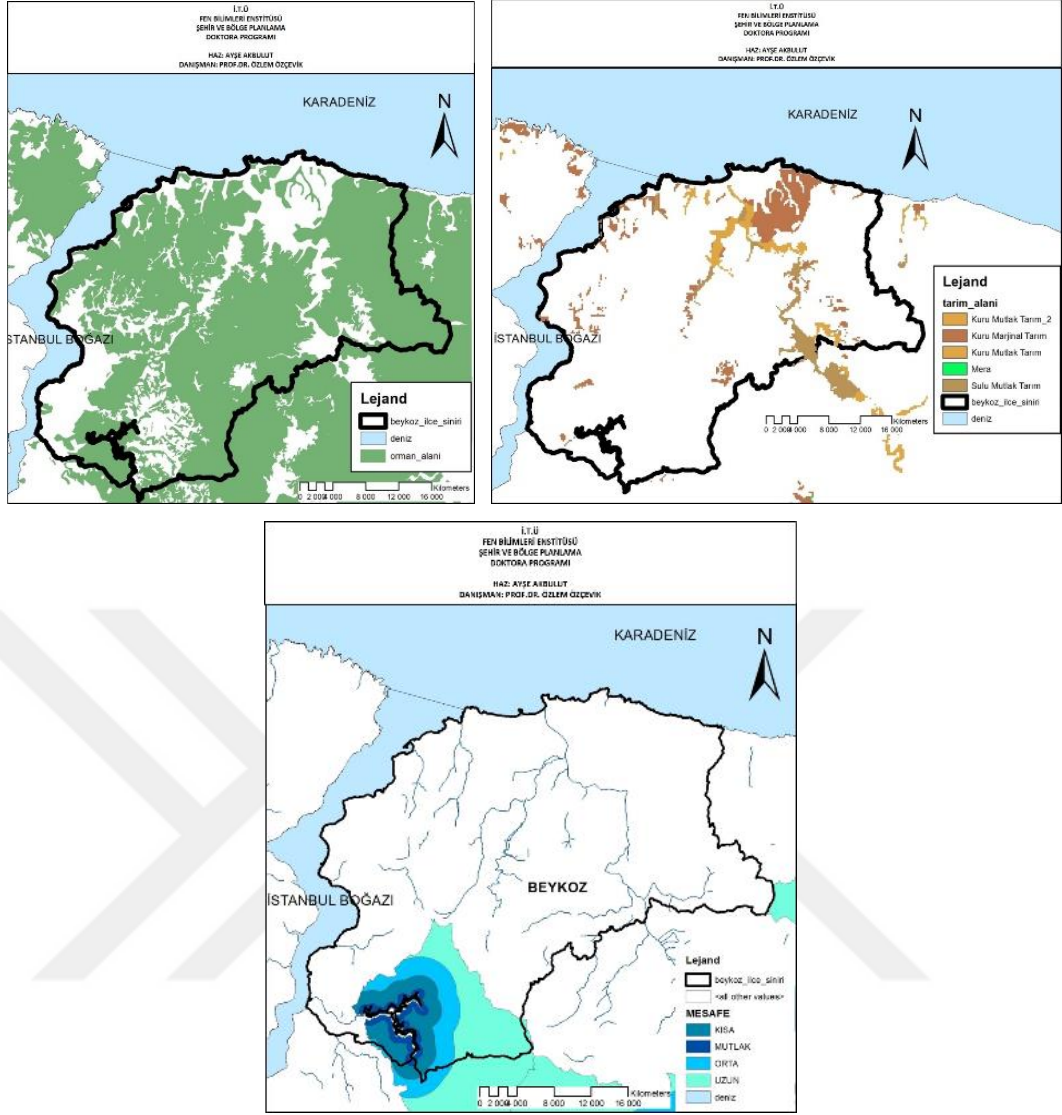
Önceki bölümlerde (2.3.1) sit alanlarının derecelendirme adlarının ve koruma statülerinin değiştirildiği aktarılmıştır. Ancak gerek uluslararası indekste (EPI) koruma alanlarının dikkate alınması gerekse ulusal planlama ilkeleri ve gelenekleri dolayısıyla bu verinin oluşturulma sebebi hala geçerli bulunduğu için çalışmada kriter olarak ele alınmıştır.

Bu bağlamda, doğal ve tarihi özgün değerleri ve bu değerlerin tarihsel süreçte koruma altına alınan bölgeleri ile Beykoz İstanbul için ayrı bir öneme sahip bulunmaktadır. İlçenin %99'u sit alanından oluşmaktadır (Beykoz Belediyesi, 2005), (İBB, 2015).

Yapılan analiz çalışmalarına göre yasal düzenlemeler öncesi yalnızca bilimsel çalışmalara izin verilen 1.derece doğal sit alanı ilçenin %70'ini oluşturmaktadır. Kamu yararı için ilgili kamu kuruluşu ve koruma kurulu esası ile yapılaşmaya açılacak 2.derece doğal sit alanı ilçenin %7'sini oluşturmaktadır (Şekil 4.12 (c)). Ayrıca ilçede doğal yapının korunması esaslı yaklaşımlar ile yapılaşmaya açılacak 3.derece doğal sit alanı ve derecelendirilmemiş doğal, tarihi ve kentsel öneme sahip sit alanları da bulunmaktadır.

Orman Alanı

Beykoz İlçesi İstanbul'un orman alanı açısından en zengin ilçelerinden birisidir. Orman alanları ilçenin %79'unu oluşturmaktadır (Şekil 4.13 (a)). Beykoz ormanları ayrıca birçok endemik fauna ve flora ev sahipliği yapmaktadır (Beykoz Belediyesi, 2005).

Şekil 4.13 : (a)Beykoz İlçesi Orman Alanı Analizi, (b) Tarım Alanı Analizi, (c) Havza Alanı Analizi.

Tarım Alanı

Beykoz’da 45 mahalle bulunmaktadır. Ancak 20 yerleşim hala kırsal karakterini korumaya devam etmektedir. Bu nedenle tarımsal faaliyetler kısıtlı da olsa sürmektedir (Beykoz Belediyesi,2005), (İstanbul İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü,2016). Mutlak tarım alanı, marjinal tarım alanı ve mera alanları toplamı ilçenin %17’sini oluşturmaktadır (Şekil 4.13 (b)).

Havza Alanı

Beykoz sınırları içerisinde yer alan Elmalı Havzası toplam alanın %23’ünü oluşturmaktadır. İSKİ (2016) İçme Suyu Havzaları Yönetmeliği’ne göre belirlenen; mutlak koruma alanı kısa mesafeli koruma alanı, orta mesafeli koruma alanı, uzun

mesafeli koruma alanlarına göre havza analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, %23'lük havza alanının; %4'ünü mutlak koruma alanı, %5'ini kısa mesafe, %6'sını orta mesafe, %8'ini uzun mesafe koruma alanı oluşturmaktadır (Şekil 4.13 (c)).

AHP Methodunun Uygulanması

Belirlenen parametrelerin ikili kıyaslama Çizelgelerinde değerlendirilmesi bu etapta yapılmaktadır. Bir sonraki hiyerarşi seviyesinde yer alan diğer kriterlere kıyasla bir düzeyde yer alan kriterleri değerlendirmek için, Saaty (1980) tarafından üretilen bir ikili karşılaştırma matrisi için temel bir ölçek kullanılarak puanlama yapılır (Çizelge 4.6). İkili karşılaştırma matrisi, n sayıda eleman için $n(n-1)/2$ karşılaştırmasından oluşmaktadır (Malczewski, 1999).

Çizelge 4.6 : İkili kıyaslama matrisi göreceli skor karşılığı, Saaty (1980)'den geliştirilmiştir.

Rakamsal değerler	Karşılığı (önem düzeyi)
1	Eşit
3	Daha önemli
5	Kuvvetli derecede önemli
7	Çok kuvvetli derecede önemli
9	Aşırı derecede önemli
2,4,6,8,	Ara değerler

İkili kıyasların, hiyerarşi ağlarının ve ağırlıklandırmanın yapılması Superdecisions V2.8 ile yapılmıştır. Aşağıdaki (Çizelge 4.7) çizelgede bu süreçte işleme alın kriterler ve ağırlık sonuçları verilmektedir.

Çizelge 4.7 : Kriterlerin ağırlıklandırılması.

Kriterler	Eğim	Dere yatağı	SA	OA	TA	HA	Ağırlık
Eğim	1	1/5	1/7	1/9	1/7	1/9	0,025
Dere yatağı	5	1	1/3	1/5	1/3	1/5	0,067
Sit Alanı (SA)	7	3	1	1/3	1	1/3	0,137
Orman Alanı (OA)	9	5	3	1	3	1	0,317
Tarım Alanı (TA)	7	3	1	1/3	1	1/3	0,137
Havza Alanı (HA)	9	5	3	1	3	1	0,317

İkili kıyaslama adımın sonra ağırlıklandırmaların doğruluğunun tutatlılığının test edilmesi gerekmektedir. Tutarlılık oranı (CR) hesabı 3 adımda gerçekleşmektedir: (i) λ hesabı, tutarlılık indeksi (CI) hesabı ve (iii) random indeksin belirlenmesi (RI):

$$\lambda = \frac{\sum_{i=1}^n (A \times W)_i}{n} \quad (4.1)$$

$$CI = \frac{\lambda - n}{n - 1} \quad (4.2)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} < 0.1 \quad (4.3)$$

Çizelge 4.8 : AHP ağırlılandırma tutarlılığının hesap sonuçları.

Max. Özdeğer(λ Max) = 6,2
N = 6
Tutarlılık İndeksi (CI) (λ Max -N)/(N-1) = 0,04
Random İndeks(RI) = 1,24
Tutarlılık Oranı (CR) = CI/RI = 0,03

Tutarlılık oranının (CR) 0.03 oluşu (Çizelge 4.8) kıyaslama süreçleri sonunda matrislerin doğru hazırlandığını göstermektedir. Buradaki doğruluk oranı Saaty'nin (2008) belirttiği üzere oranın 0.1'den küçük olmasına göre değerlendirilmektedir. Tutarlılık oranının 0.1'den fazla oluşu ise hesaplamalarda veya ikili kıyas sürecinde hata yapıldığını göstermektedir.

Alt parametreler de aynı şekilde skorlanma ve ağırlıklandırma sürecinden geçirilmiştir (Çizelge 4.9). Skorların değişimi doğal üretken arazi örtüsünün korunması, ekosistem bilşenlerinin devamlılığı ve bunlar sağanırken kentlinin doğal afet riskinden korunmasını sağlama amaçları doğrultusunda 1'den 9'a kadar değişiklik göstermektedir. 1 yerleşilebilirlik açısından en kritik noktaya işaret

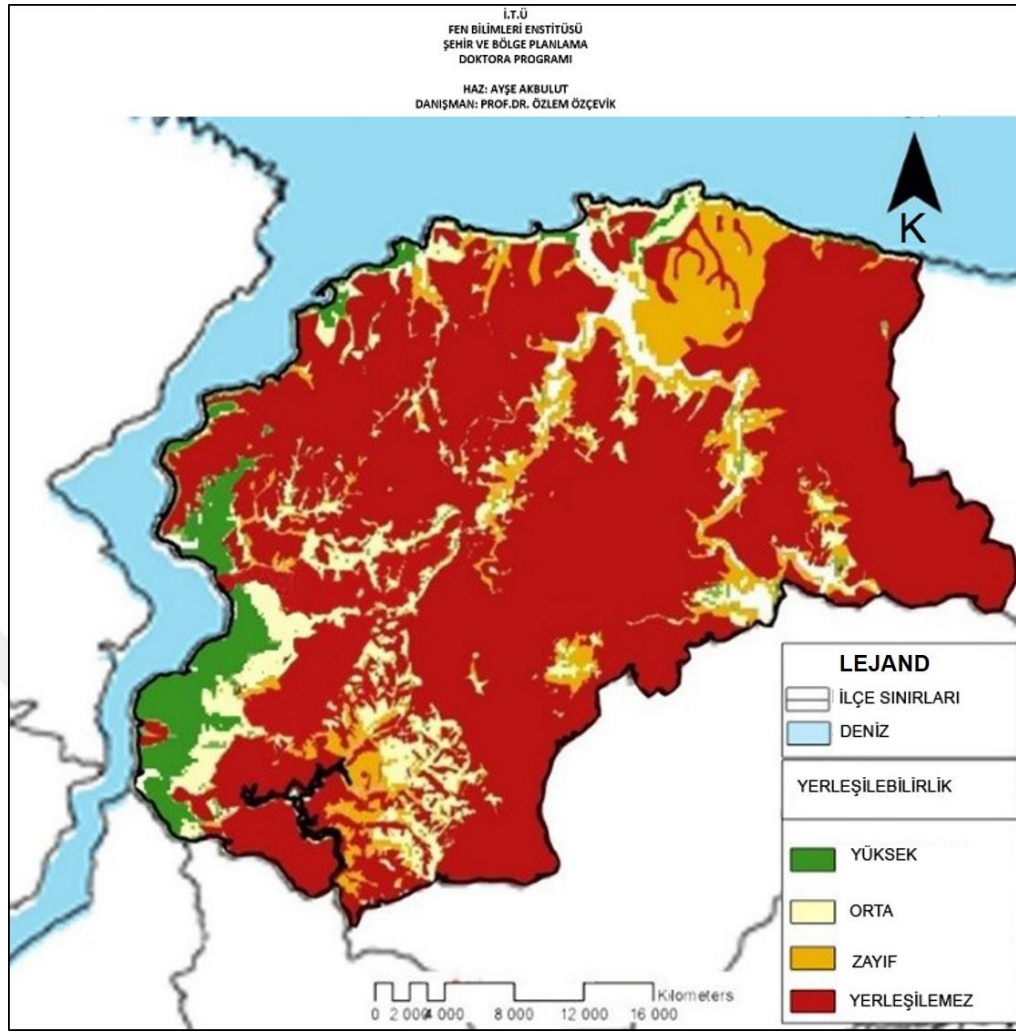
ederken 9 ise bahsedilen amaçlar açısından yerleşilebilirliğe en uygunluğu ifade etmektedir.

Çizelge 4.9 : AHP süreci için parametrelerin ağırlıklandırılması ve alt parametrelerin skorlanması.

Ana Parametreler	Ağırlık	Alt Parametreler	Skorlar
Eğim	0,025	%40–+	1
		%25–39	3
		%15–24	5
		%5–14	7
		%0–4	9
Dere yatağı	0,067	Dereyatığı ve 10 m. Çevresi	1
		Diğer	9
Sit Alanı	0,137	1.derece	1
		2.derece	1
		3.derece	4
		Derecelendirilmemiş	6
		Diğer	9
Orman Alanı	0,317	Orman alanı	1
		Diğer	9
Tarım Alanı	0,137	Mutlak Tarım Alanı	1
		Mera / Çayır	2
		Marjinal tarım alanı	5
		Diğer	9
Havza Alanı	0,317	Mutlak mesafe	1
		Kısa mesafe	1
		Orta mesafe	4
		Uzun mesafe	7
		Diğer	9

Ağırlıklandırılmış Katman (Weighted Overlay)

Skorlandırma ağırlıklandırma ile AHP sürecinin tamamlanmasının ardından sayısal değerlerin kent mekânı ile coğrafi bilgi sistemleri ile birlikte ilişkilendirilmesi süreci başlamaktadır. Bu süreçte ArcGIS V10.2 yazılımı kullanılarak Beykoz İlçesi'nin kentsel çevresel sürdürülebilirlik perspektifinden yerleşilebilirlik analizi yapılmıştır (Şekil 4.14).

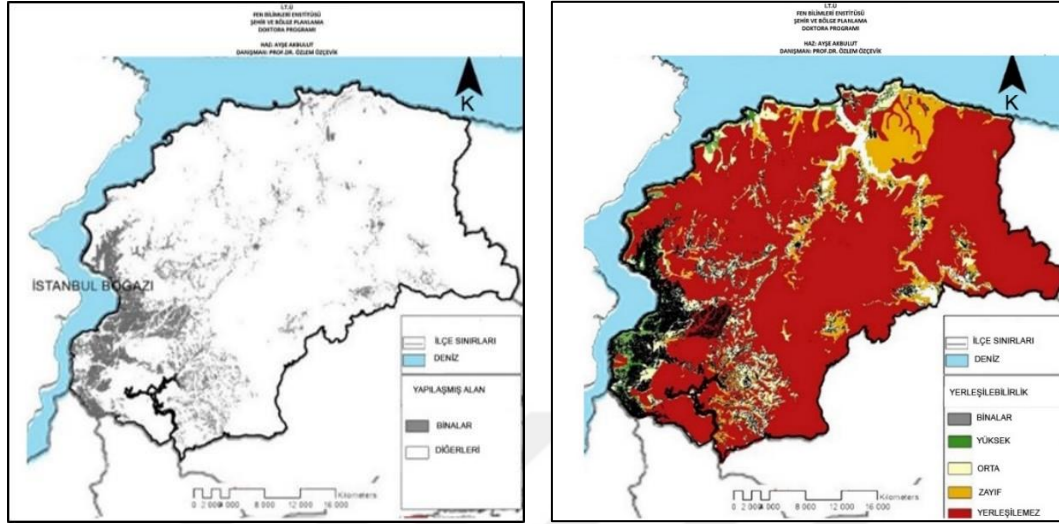
Şekil 4.14 : Ağırlıklandırma sonrası Beykoz İlçesi'nin doğal çevrenin sürdürülebilirliği odaklı yerleşilebilirlik analizi.

4 ana kategoride yerleşilebilirlik dereceleri eşit sınıflara ayrılarak elde edilmiştir. Ağırlıklandırma sonucunda Beykoz İlçesi'nin %86'sının çevresel sürdürülebilirliği sağlamak adına kesinlikle yerleşilmemesi gereken yer olduğu saptanmıştır (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10 : Yerleşilebilirlik analizine göre alanlar.

Ağırlıklandırılmış Alanların Yerleşilebilirlik Derecesi	Sınıflanan Alan Büyüklüğü	
	ha	%
Yüksek yerleşilebilirlik	994,3	3
Orta Yerleşilebilirlik	2409,8	7
Zayıf Yerleşilebilirlik	1354,9	4
Yerleşilemez	29181	86
Toplam	31279	100

Bundan sonraki adım, kentsel çevresel sürdürülebilirlik adına yerleşilebilirlik analizi sonucu elde edilen haritanın halihazırda yapılaşmış çevre ile süperpoze edilmesi adımı olmaktadır (Şekil 4.15 (a), (b)).

Şekil 4.15 : (a) Yapılaşmış çevre haritası (b) yerleşilebilirlik analizi ile süperpoze edilen yapılaşmış çevre haritası.

Beykoz Belediyesi'nden (2018) elde edilen veriler ışığında, halihazırda yapılaşmış çevre ile yerleşilebilirlik analizi karşılaştırıldığında elde edilen sonuçlar aşağıda görülmektedir (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11 : Doğal çevrenin sürdürülebilirliğine göre hazırlanan yerleşilebilirlik analizi ile mevcut yapılaşmanın bir arada değerlendirilmiş çizelgesi.

	Alan Büyük­lüğü (ha)	Yerleşilebilirlik analizine alanların yüzdelik dağılımı (%)	Bina Sayısı	Binaların alanlara göre dağılım yüzdesi (%)
Yüksek yerleşilebilirlik	994,3	3	20225	37
Orta Yerleşilebilirlik	2409,8	7	14262	26
Zayıf Yerleşilebilirlik	1354,9	4	8922	16
Yerleşilemez	29181	86	11800	21

Buna göre; Beykoz'da halihazırda yapılaşmış çevrede yer alan yapıların %21'i çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden kesinlikle yerleşilmemesi gereken alanda yer almaktadır. Yerleşime tamamen uygun olan alanın ise zaten toplam alanın yalnızca

%3'ü olduğunu ve tüm yapıların da %37'sinin bu alanda olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda tamamen yapılaşmış olduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla bundan sonraki kentsel gelişme alanı olarak orta derecede yerleşilebilirliği bulunan alanın doyurulmasının, çevresel sürdürülebilirlik adına daha olumlu bir adım olacağı belirtilebilmektedir.

4.3 Kapalı Konut Sitelerinin Yer Seçimlerinin Beykoz'un Çevresel Sürdürülebilirliğine Etkisi

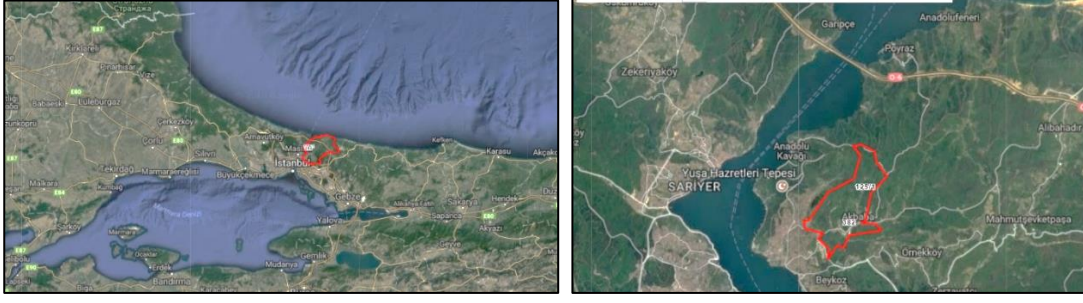
Kapalı konut siteleri, küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisi ile kent mekânında oluşan, “kurtarılmış adacıklar” olarak literatürde yer alan, yeni bir konut yerleşimi türü olarak hayatımıza girmiştir. 1980'li yılların sonu ile birlikte ilk örnekleri İstanbul'da görülmeye başlanan bu kapalı yerleşimlerin ilk örnekleri de Beykoz İlçesi'nde yer almıştır.

Çalışmanın odağında yer alan, kent çeperinde yer seçen Geniş'in (2007) tanımladığı “seçkin villa sitesi” ve “özel yerleşim” türlerine örnek verilerek Beykoz ve İstanbul'da bu sitelerin çevresel sürdürülebilirlik üzerine etkileri de aktarılacaktır.

Seçilen örneklerin her ikisi de orman alanı üzerinde yer seçmiş sitelerdir. Kentsel yapılaşma baskısı altında kalan alanlarda yer seçen örneklerden ilki yapılaşmaya başladığı tarihte kırsal alan olan alanın dönüşümünü, diğer örnek de kentsel alanın dönüşümünü temsil ettiği için tercih edilmiştir.

4.3.1 Seçkin villa sitesi örneği olarak Beykoz Akbaba Mahallesi, Hürkent Sitesi

Akbaba mahallesi, konum olarak Beykoz'da Ortaçeşme Mahallesi'nin doğusunda, Tokatköy Mahallesi'nin güneyinde ve doğusunda, Dereseki Mahallesi'nin de batısı ve kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 4.16(a), (b)). 459,9 ha büyüklüğünde olan mahallenin 2017 yılı nüfusu 2.726 kişidir (TUIK, 2017). Mahallenin yerleşik alanı toplam alanın yaklaşık %17'si olup (78 ha), orman alanı da 301,9 ha'lık oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır.

Şekil 4.16 : (a) Beykoz İlçesi (b) Akbaba Mahallesi hava fotoğrafı ile konum haritası.

Mahalle'nin batısında bir bölü de Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi sınırlarına girmektedir. 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanun ile Beykoz'daki diğer 25 köyde olduğu gibi Akbaba Köyü de Mahalle statüsüne getirilmiştir. 2009 yılında onaylanan 1/100000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda Akbaba yerleşimi "Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Kritik Öneme Sahip Alan" lejant ile tarif edilen bölgede yer almaktadır. Planda belirtilen diğer özellikleri: "doğal ve kırsal karakteri korunacak alan" ve "ekolojik tarım ve doğa turizmi alanı" olarak tanımlanmıştır (İBB,2009).

1950'li yıllarda yoğunlukla Karadeniz Bölgesi'nden göç dalgası ile gelen nüfus ile kentsel saçaklanma alanında yer seçenler tarafından, ilk kurulduğu 1930'lu yıllarda kırsal karakter sergilerken zamanla Ortaçeşme başta olmak üzere Beykoz merkezi ve sahil ile güçlü ulaşım bağlantılarına erişen Akbaba Mahallesi, kır ile kent dokusu arasında bir geçiş formatına erişmiştir (Şekil 4.17). 1935'te 60 hanesi olan mahallenin 1980'deki hane sayısı 246'ya yükselmiş, 2017 yılı hane sayısı 775 olmuştur (TÜİK, 2017).

Şekil 4.17 : Akbaba Mahallesi'nden genel görünüm fotoğrafları, (Url-35).

Akbaba Mahallesi'nde orman vasfını yitirdiği ön görülen 2B alanı büyüklüğü 31,6 ha olup mahalle sınırlarındaki toplam orman alanının %8,5'ini kapsamaktadır.

Beykoz'daki birçok mahalle gibi Akbaba Mahallesi de dere yatağına kurulu bir vadi yerleşimidir. Mahalle'nin ana caddesi dere yatağı üzerinde olduğu için dönemsel

yağışlara bağlı olarak sel afeti yaşanmaktadır. Geçmiş yıllardaki en büyük afetlerden biri 2006 yılında yaşanmış, Akbaba Deresi'nin taşması ile Akbaba, Deredeki ve Tokatköy Mahalle'leri bu taşkından doğrudan etkilenmiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4.18 : Akbaba Mahallesi sel afeti fotoğrafları, İBB Altyapı Hizmetleri Müdürlüğü (2010).

Çalışmaya konu olan Akbaba Mahallesi Hürkent Sitesi'nin inşasına 1987 yılında başlanmıştır. Aynı tarihlerde Beykoz'da birçok projenin temelleri de atılmaya başlanmıştır. Proje inşaatı başladığı süreçte orman alanı üzerinde yer almakta iken yasa dışı başlayan inşaat süreci 1988 yılında tamamlanmıştır.

TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ PARSEL BİLGİSİ					
İl		Mahalle/Köy			
İstanbul		Beykoz			Akbaba
Ada	Parsel	Tapu Alanı	Nitelik	Mevkii	Pafta
-	382	14.840,00 m2	A ve b bloktan ibaret atılmış iki bağımsız tizibleks konut	-	3

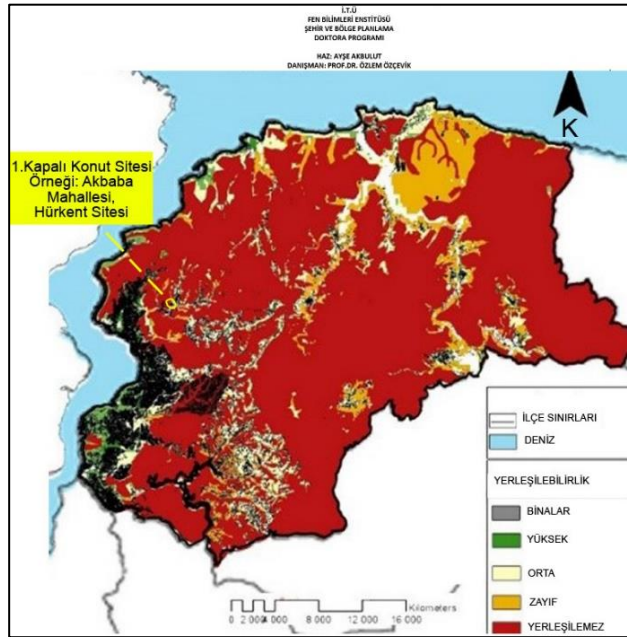
Şekil 4.19 : Hürkent Sitesi parsel tapu bilgisi, (Url-34).

Tek parsel üzerine 1,48 ha’lık alanda kurulu olan sitede, 31 adet aynı tipolojide 180m²’lik triplex villa bulunmaktadır (Şekil 4.19). Kapalı konut sitesi inşaa edildiği döneme göre oldukça lüks mimari özelliklere sahip bulunmaktadır (Şekil 4.20).

Şekil 4.20 : Akbaba Mahallesi Hürkent Sitesi genel tanıtım fotoğrafları, (Url-36).

Hürkent Sitesi’nin lokasyonu, yerleşilebilirlik analizi üzerinde incelendiğinde kırmızı ile işaretlenen “yerleşilemez” alan üzerinde yer seçtiği görülmektedir (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 : Hürkent Sitesi’nin yerleşilebilirlik analizindeki lokasyonu.

Akbaba Mahallesi'nde Hürkent Sitesi'nin bulunduğu lokasyondan çeperlere doğru yapılaşma ile birlikte ilerleyen saçaklanmanın boyutu da izlenebilir durumdadır.

Site İnşaatı ve Planlama Süreci

Beykoz İlçesi'nin tamamı için geçerli olduğu gibi Akbaba Mahallesi'ni de kapsayan ilk üst ölçekli plan 1980 tarihli İstanbul Metropolitan Alan İmar Planı'dır. Yapılan bu planda bölgeye, devlet ormanları kullanımı haricinde, köy yerleşme planları tanımlanmış, Akbaba köyü ve Polonezköy için ise kırsal rekreasyon merkezi kararı getirilmiş, diğer alanlar için ise tarım alanları kararı üretilmiştir.

Ardından 1988 tarihinde 1/25000 Ölçekli Beykoz İlçesi Köyleri Çevre Düzeni Nazım İmar Planı yürürlüğe girmiştir. Bu planda da Akbaba Mahallesi (o tarihte köy yerleşimi) "kentsel baskı altında kalan alanlar" lejandı ile tarif edilmiştir. Kentsel baskının devam etmesi üzerinde,

1991 Akbaba-Dere Seki İslah İmar Planı'nın hazırlanması gereği görülerek, ayrık düzende 2 kata kadar yapılaşma izni verilmiş, halihazırda izinsiz yapılaşmış olan tüm bölgeler de bu plan ile legalize edilmiştir.

1995 yılında onaylanan 1/50000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı, Beykoz'daki yapılaşma baskısı ile birlikte gelen yasadışı yapılaşma, orman alanlarının orman vasfını yitirmiş olan kısımlarının tespiti ve imara açılması ve özel orman alanları ile birçok kararı içermektedir. Bir yandan kuzey ormanlarını koruma kararları başlıklarının yer aldığı plan raporunda aynı zamanda aktarılan doğal arazi örtüsüne müdahale içeriği dolayısıyla, plan İstanbul III no' lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun müdahalesi ile İdare Mahkemesi'nce önce yürütmesi durdurulmuş, sora tamamen iptal edilmiştir. İdare Mahkemesi'nce plan iptali sonrası planlama alanı doğal sit alanı ilan edilmiş ve koruma amaçlı imar planının ivedilikle hazırlanması, hazırlanana kadar üst ölçekli planlara sadık olan geçiş süreci imar koşullarının geçerli olacağı belirtilmiştir.

Tamamen plansız kalan alandaki yapılaşma süreci Fatih Sultan Mehmet Köprüsü dolayısıyla gelişen başta Kavacık ve Ortaçeşme Mahalleleri olmak üzere Beykoz ön görünüm ve geri görünüm bölgesinin hızla gelişmesine sebebiyet vermiştir. Burdaki gelişim, kentin saçaklanma bölgeleri olan kır dokusunu da tetiklemiş kır-kent arası geçiş bölgesi olan bu alanlardaki yapılaşma süreci ıslah imar planı ile de hız kazanmıştır.

2005 yılında onaylanan Beykoz Mucavir Alan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ile Akbaba Mahallesi'nin güncel imar planı yürürlüğe girmiştir. Aynı yıl Akbaba Mahallesi'ni kapsayan Beykoz II. Etap Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı da onaylanmıştır.

1980 yılında kırsal rekreasyon merkezi olarak gösterilen Akbaba Köyü zaman içinde kentsel baskı altında kalan kırsal alana dönüşmüş yapılaşma hızı artınca imar planlarıyla ıslah edilmiş 2009 yılında hala karar vericiler tarafından plan kararlarında çevresel sürdürülebilirlik adına kritik görülüp doğal ve kırsal karakteri korunacak alan olarak benimsenmeye devam edilirken 2012 yılında yasa değişikliği ile mahalleye yani kentsel karaktere dönüştürülmüştür. Akbaba Mahallesi'nin meri nazım ve uygulama imar planları 2005 yılına ait olup, Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi'nde olan kısmı için 2016 yılında hazırlanan 1/5000 Beykoz İlçesi Boğaziçi Geri Görünüm Ve Etkilenme Bölgeleri Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı 3.Etap (Anadolufeneri, Poyrazköy, Kaynarca, Dereşeki, Tokatköy, Akbaba, Çamlıbahçe, Ortaçeşme, Yalıköy, Anadolu kavağı Mah.'Nin Bir Kısmı) planı üst yargıda mahkeme süreci devam ederken, mahallenin diğer kısımlarını kapsayan 1/5000 ölçekli Acarlar ve Merkez Mahalleleri ile Anadolu Feneri, Akbaba, Dereşeki, Elmalı, Görele, Kaynarca, Örnekköy, Zervatçı Köyleri Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı çalışmaları ise devam etmektedir.

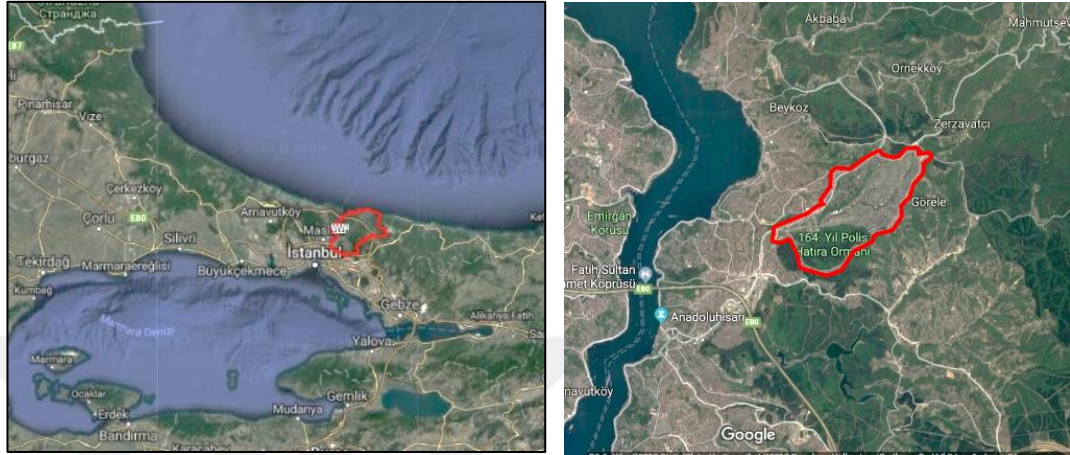
Dolayısıyla 1980 yılında başlayan planlama sürecinin başında alınan üst ölçekli kararların alt ölçeklere aktarılamadığı, alt ölçekli kararların da uygulama da yer bulamadığı tespit edilmiştir. Kontrolsüz ve düzensiz yapılaşma ile Akbaba Mahallesi'nde dere yatağına vadi tabanına yerleşim, orman alanlarına yerleşim süreçleri ardında doğal, üretken alanlar yitirilmiştir.

2018 yılı itibarıyla konut m² satış fiyatı 1.540 Amerikan Doları (15 Şubat 2018 için Dolar-TL kuru 1\$=3,77 TL) olan site (Url-37) ile yitirilen alanlar yapılaştıktan sonra aynı bedeller ile yeniden eski haline dönüştürülmesi imkânı da bulunmamaktadır.

Hürkent Sitesi özelinde incelenen bir kapalı konut sitesinin yer seçimi ile 14.480m²'lik orman alanı yitirilmiştir. Öncelikle ilgili yasa ve yönetmelikler ardından kent planlamanın araçlarından biri olan imar planları ile tüm süreçler yasallaştırıldığı için ekosistemin ve dolayısıyla kentsel çevresel sürdürülebilirliğin önemli bir parçası olan orman alanlarının yok olmasına sebebiyet verilmiştir.

4.3.2 Özel yerleşim örneği olarak Beykoz Acarlar Mahallesi, Acarkent

Kentsel çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden diğer bir kapalı konut sitesi türü olan özel yerleşim türü örneği olarak Beykoz İlçesi Acarlar Mahallesi'nde (Şekil 4.22) yer alan Acarkent kapalı konut sitesi incelenmiştir.

Şekil 4.22 : (a) Beykoz İlçesi (b) Acarlar Mahallesi hava fotoğrafı ile konum haritası.

Acarlar Mahallesi, 2007 yılında mahalle statüsüne geçmiştir. Öncesinde 1996 yılında belde belediyesi olan Çavuşbaşı Mahallesi'ne bağlı bulunmaktadır. Acarlar Mahallesi 543,8 ha'lık bir alanda, 2017 itibariyle 7319 kişilik nüfusa sahip bulunmaktadır (TÜİK, 2017).

Acarkent, 1988 yılında Saip Molla Özel Ormanı üzerinde inşa edilmiştir. 229,1 ha'lık (2 milyon 291 bin 220 m2) tek bir parsel üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.23). Aynı dönemde inşa edilen Göksu Evleri gibi Acarkent de kamuoyunda yer seçimi sebebiyle oldukça tartışma yaratmış olup içinde bulunduğumuz 2019 yılı için halihazırda site ile ilgili güncel planların da davaları ilgili idare mahkemelerinde devam etmektedir.

		TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ PARSEL BİLGİSİ			
İl					Mahalle/Köy
İstanbul		Beykoz			Çavuşbaşı
Ada	Parsel	Tapu Alanı	Nitelik	Mevkii	Pafta
-	6	2.291.280,00 m2	Beyanlar hanesinde olduğu gibi 28/04/2017 tarih 3953 yevmiye	Saip molla çiftliği	1-2
					

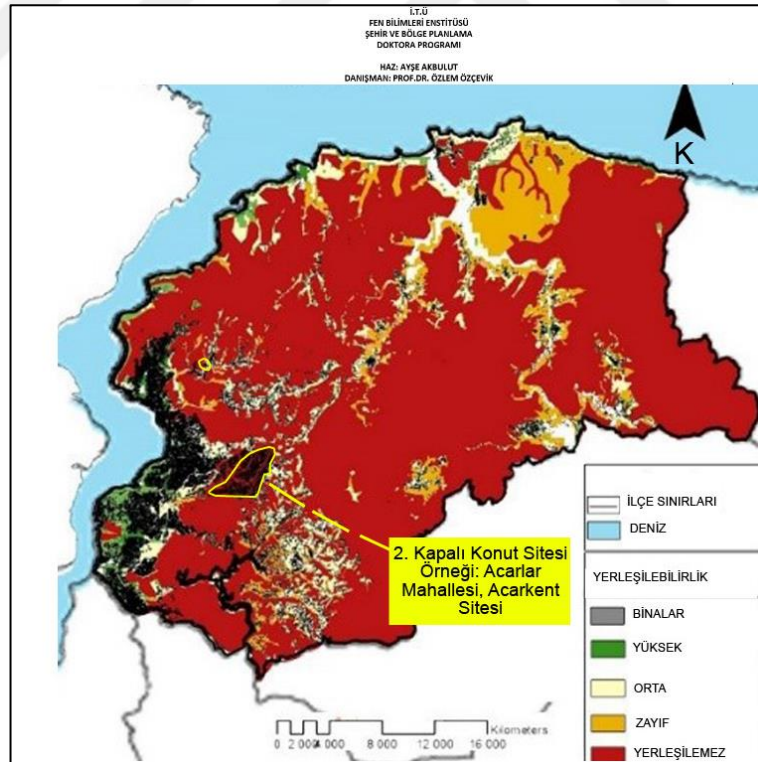
Şekil 4.23 : Acarkent Sitesi parsel tapu bilgisi, (Url-34).

1988 yılı için Acarkent'in tartışma yaratan unsuru İstanbul'da ilk defa bu kadar geniş bir alana yayılarak, özel orman içerisinde yapılaşma koşullarının agresif biçimde aşılmış olmasıdır. Sitede 1452 adet villa, 80 adet boğaz manzaralı daire, 64 adet apart daire, 72 adet stüdyo daire ve ticari birimler ile sosyal spor alanlar bulunmaktadır (Şekil 4.24) (Url-38).

Şekil 4.24 : Acarlar Mahallesi Acarkent Sitesi genel tanıtım fotoğrafları, (Url-38).

Acarkent Sitesi'nin lokasyonu, yerleşilebilirlik analizi üzerinde incelendiğinde kırmızı ile işaretlenen “yerleşilemez” alan üzerinde yer seçtiği görülmektedir (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 : Acarkent Sitesi'nin yerleşilebilirlik analizindeki lokasyonu.

Acarkent'in sınırlarının kapsadığı alan ve alanın doluluk oranı dolayısıyla 1/25000 tekniği ile üretilen haritadaki görünürlülüğü dikkat çekmektedir. Elmalı Havzası'nda

yer alan Çavuşbaşı Mahallesi'nden başlayan yapılaşma yoğunluğu ile Riva Mahallesi'ne doğru devam eden gelişme yönünün kesişiminde yer alan Acarkent'in yakın çevresinin yakın gelecekte gittikçe daha çok yerleşilemez alanda yapılaşacağı ön görülmektedir.

Site İnşaatı ve Planlama Süreci

Acarkent yerleşiminin yer aldığı Saip Molla Özel Ormanı, Osmanlı Devleti'nde şeyhülislam olarak görev yapan Saip Molla'ya ait olup 1945 yılında çıkan 4785 sayılı yasa gereğince kamu arazisine dönüştürölüp devlet ormanı olmuştur. Hissedarların itirazı üzerine Danıştay'ın 25.06.1948 tarihli ve 3425/1524 sayılı kararı ile sahiplerine geri verilmiş ve daha sonra hissedarları tüm hisselerini tek bir kişiye devretmişlerdir (Derin-Öncel, Özeydın, 2012).

Bu arazide inşaatına 4 Ocak 1986 yılında başlanan 2. Boğaz Köprüsü olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ile orman alanları gibi doğal değerler açısından zengin İstanbul'un her iki yakasında da kuzeyde yer alan yerleşimleri için çalışmanın önceki bölümlerinde de aktarılan bir dizi yasal düzenleme yapılmıştır. Aynı yıl olan 1986 yılında 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 17. maddesinde yapılan değişiklik ile özel orman alanları, izin alınmak ve yatay alanın %6'sını geçmemek koşuluyla imar planı koşullarına uygun biçimde yapılaşmaya açılmıştır. 1988 yılında inşaat ruhsatı alınmış, villa kısımlarının ve birçok ticari yapıların Acarkent'te inşaatı tamamlanmıştır. Aynı yıl 2. Boğaz Köprüsü'nün inşaatı da tamamlanmıştır. Bu noktadan sonra kamuoyunda ilgili meslek odaları ve doğa koruma amaçlı çalışan sivil toplum kuruluşları ile başlayan tartışmaların odağında %6'lık kapsam bulunmaktadır. 2002 yılında 24736 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Özel Ormanlarda ve Hükmi Şahsiyeti Haiz Amme Müesseslerine Ait Ormanlarda Yapılacak İş ve İşlemler Hakkında Yönetmeliğin 10. maddesinde; özel ormanların vasıfları korunarak ve ormanın en zayıf kesiminde inşaat izni verileceği belirtildikten sonra, "Kamu eline geçecek tesisler de dahil olmak üzere yapılacak her türlü alt yapı ile diğer sosyal, idari ve ticari amaçlı tesisler ve bunların arasındaki bağlantı yolları dahil imar planı, genel özel orman alanının maksimum yüzde altısını (%6) geçemez" düzenlemesi yapılmıştır (Url-39). 2002 yılından sonra da Acarkent'te yapılaşma devam ederken 2005 yılında aynı kanunun aynı maddesinde tekrar değişikliğe gidilmiştir. Yapılan değişiklik ile bu sefer "enerji nakil hattı, doğal gaz hattı, haberleşme hattı, kanalizasyon yol ve alt yapı tesisleri" %6'lık yapılaşma oranı

En son 2017 yılında inşaatı tamamlanan AcarBlu 30 katlı ikiz kuleleri için de inşa edilen rezidanslar satışa çıkarılmıştır. Dolayısıyla özel orman alanında yapılaşma sürecinin hala devam ettiği ve orman dokusunun tamamen tahrip edildiği, doğal çevrede yaşamak için edinilen konutlarda, bahçeli yaşamın devam ettiği yorumu yapılabilmektedir.

Yalnızca 1999-2009 yılları arasında 18 adet site inşa edilmiştir. Bu siteler; Nurkent, Çubuklu Evleri, Beykoz Soytez Evleri, Beykoz Tepe Evleri, Boğazgören 1, Boğaz Gören2, Sarı Konaklar, Beykoz Kardelen, Günyüzü Konakları, Umut Vadi Evleri,

Maritza Evleri, Fiba Çubuklu Vadi Evleri, Paşa Garden Konutları, Bengisu Konutları, Yıldız Dostlar Paşabahçe Evleri, Beykoz Erguvan Evleri, Beykoz Vadi Konakları, Soğuksu Park olarak sıralanabilmektedir. Tüm siteler farklı tipolojik özellikleri bulunmaktadır. Çok katlı apartman ya da villa tipinde inşa edilen sitelerin 7'si doğal sit alanı üzerinde bulunmaktadır (Derin-Öncel, Özaydın, 2012).

0,2 ha ile 18,3 ha arasında alansal büyüklükleri değişen sitelerdeki konutların 2018 yılı metrekare (m²) satış fiyatları da yaklaşık 7.690 TL ile 32.670 TL arasında değişkenlik göstermektedir. Acarkent'teki farklı tipolojideki konutların ortalama m² değeri ise yaklaşık 10.000 Amerikan Doları olmaktadır (15 Şubat 2018 için Dolar-TL kuru 1\$=3,77 TL). (Url-37).

4.4 Bölüm Sonucu

Beykoz İlçesi'nde kapalı konut sitelerinin oluşum süreçleri incelendiğinde, İstanbul'da ilk örneklerin görüldüğü yer olduğu tespit edilmiştir.

Metropol kent çeperlerinde de sınırları olan Beykoz'un doğal, üretken alanları 1950'lerden itibaren özellikle göçle gelen nüfusla birlikte yasadışı yapılaşma ile tanışmıştır. 1980'li yılların sonundan itibaren gecekondü olgusu ile beraber ilk korunaklı, kapalı konut yerleşimleri kent dokusunda bir arada yamalı (patchwork) bir örüntü oluşturmaya başlamıştır (Kurtuluş, 2011).

1988 yılında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü E-80 bağlantı yolunun yapılması ile beraber erişilebilirliğin de artması kentsel yoksulların ve kentsel elitlerin küreselleşme ve neoliberal politikaların sonucu olarak kent çeperlerinde bir arada yaşamaları yaygınlık göstermiştir.

Kent yoksulları, dere yataklarında, vadilerde yer seçerken; kentsel elitlerin boğaz manzaralı, tepelerde, her iki yakanın da merkezlerine erişilebilirliği kuvvetli alanlarda, orman, göl vb. doğal değerler ile içiçe noktalarda yer seçmektedir. Dolayısıyla ortak olarak kentin “diğer”leri kümesinde toplanabilecek bu kentsel grupların, kent çeperlerinde yapılaşma ile doğrudan veya dolaylı olarak çevresel sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilediği söylenebilmektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik perspektifinden yapılan yerleşilebilirlik analizi sonuçları, Beykoz'un halihazırda yapılaşmış alanında yer alan yapıların %21'inin yerleşilemez alanda olduğu görülmektedir. 6 ana ve 24 alt parametre ile genel, esnek koşulları ile

birçok yerleşime kolayca uygulanabilen data seti ile yapılan analize göre yerleşilebilir alanın ise ilçe toplam alanının yalnızca %3'ü olduğu ve tüm yapıların %37'sinin de bu bölgede yer aldığını alanın doyma noktasına ulaştığı söylenebilmektedir.

Beykoz'da kentsel elitlere yönelik üretilen seçkin villa sitesi ve özel yerleşim örneği olarak seçilen her iki örneğin lokasyonu, çevresel sürdürülebilirlik perspektifinden yapılan yerleşilebilirlik analizi ile bir arada incelendiğinde her ikisinin de yerleşilemez alan üzerinde olduğu görülmektedir.

Beykoz'un geçmiş ve meri imar planları incelendiğinde tarihsel süreç boyunca düzenli, planlama ilkelerine uygun, kamu yararı gözetilen ve plan hiyerarşisine uygunluğun yaşanmadığı tespit edilmiştir. 1980, 1988, 1995 ve 2009 yıllarında onaylanan üst ölçekli planlar Beykoz'da kentsel çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan planlar olarak ele alınabilirken, 1987-1995 yılları arasında yürürlüğe giren mevzi ve ıslah imar planlarının çevresel sürdürülebilirliği tehdit ettiği tespiti yapılmıştır. Kapalı konut sitelerinin de dahil olduğu düzensiz ve yasadışı gelişmiş konut alanlarının bu süreçteki planlar ile birlikte yürürlüğe giren uygun yasa ve yönetmelikler ile doğal, üretken alanların yapılaşmaya açılmasına olanak tanındığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Çalışmanın giriş kısmında yer verilen araştırma soruları sürecin sonunda öz olarak cevaplanmaktadır.

İlk soru: ***Küreselleşme ve neoliberal politikaların kentsel mekana etkileri nelerdir?***

Sorusu olmuştur. Bu sorunun yanıtı literatür araştırması ile aranmıştır. Küreselleşme ve neoliberal politikaların ortaya çıkışı ve tüm dünyayı etkileyişi ile birlikte “sınıfsal coğrafyaların değişimi ve mekansal tüketim” olguları kent mekanına etkileri olmuştur. Bu olguların Türkiye’de kent mekanına doğrudan yansımaları ise yasadışı veya düzensiz gelişen konut alanları, toplu konut alanları, kent merkezleri kademelenmesi ve dönüşümü, alışveriş merkezleri ve diğer tüketim alanlar, mega projeler ve kapalı konut siteleri olmak üzere toplam 6 başlık altında toplanabilmektedir.

İkinci soru: ***Mekansal tüketim nedir? Kente etkileri nelerdir?*** Sorusudur.

Mekansal tüketim; yok edilemez kent toprağını farklı anlayış ve ekonomik sistemler ile yeniden üretim dönüştürerek kullanıma açmak yoluyla tüketimi, anlamında kullanılmaktadır. Kentsel alanlar, milli servetin bir parçası iken üretilmedikleri için milli gelir hesaplamalarında bir kriter olarak kullanılmamaktadır. Ancak aynı alanın farklı işlevler üzerinden dönüştürülmesi ile elde edilen gelir tartışma konusu yaratmaktadır. En büyük etkisi bu çalışmayı da yönlendiren unsur olan; yeşil alan, üretken alan olarak tanımlanan orman alanı gibi doğal arazi örtüsünün çeşitli yollar ile imara açılarak kentsel arsaya dönüştürülmesidir. Bu etki ile finansal olarak yalnızca milli servet, kent, bölge veya ülke sınırları etkilenmemekte, ayrıca fiziki ve sosyal açıdan da doğal ekolojik döngünün tahribi dolayısıyla tüm küresel sistemdeki canlılar da etkilenmektedir.

Üçüncü soru: ***Çevresel sürdürülebilirlik nedir? Niçin kentler için önemlidir?***

Hedefleri ve hedeflerinin önündeki engeller nelerdir? Olmuştur. Nesillerarası eşitlik prensibine dayalı olarak doğal kaynakların yeterliliğinin daim kılınması

sürdürülebilirlik kavramının çevre boyutu kapsamında tanımını oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere birçok uluslararası birlik ve kuruluş öncülüğünde temel insan hak ve özgürlükleri kapsamında değerlendirilen sağlıklı, yaşanabilir çevre hakkı, bu nedenle kentliler için de önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kentsel gelişme hedefine dair 1970’li yılların sonundan bu yana hem uluslararası hem ulusal platformda bir takım taahhütler verilmesine karşın uygulamada problemler yaşanmaktadır. Küresel politik ve ekonomik süreçlerde yaşanan değişimler ile gerek toplumsal gerekse bireysel tüketim alışkanlıklarının kent mekanına yansması sürdürülemezliği doğurmaktadır.

Dördüncü soru: ***Tüketime sürdürülemez etkisi kentte nasıl örneklendirilebilir?***

Olmuştur. Bu örneklendirme birçok farklı olgu üzerinden yapılabilmektedir. Ancak ilk araştırma sorusundan bu yana gelinen noktayı tarif edebilmesi açısından, küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle yaşanan dönüşümlerin gelişmekte olan ülke statüsündeki Türkiye’nin 1980’li yıllar ile birlikte kent mekanında oluşan “kapalı konut siteleri” üzerinden örneklendirme yapılabilmektedir. Sınıfsal coğrafyaların değişimi ve mekansal tüketim etkileri ile 1980’lerin sonundan itibaren ilk başta en büyük metropol kent olan İstanbul’da görülen kapalı konut siteleri, 2000’li yıllarda Türkiye’de artan ivme ile birçok farklı ölçekteki kentte gözlemlenebilmiştir. İstanbul için özellikle kent çeperlerinde, boğaz ile ilişkili değerli lokasyonda, doğal arazi örtüsünün üzerinde yer seçerek doğal, üretken alanların konut arsasına dönüştürülmesi süreci bir dizi yasa ve yönetmeliğin amacı dışına çıkarılması sonucu revizyonlar ile gerçekleşmiştir. Yeşil alanların, çoğunlukla orman alanlarının üst gelir gruplarına özel konut sitesi olması için yitirildiği bu süreçte geri döndürülemez ve sürdürülemez bir kentsel gelişim süreci izlenmiştir.

Beşinci soru: ***Kentsel çevresel sürdürülebilirliğin kent planlama literatüründeki önem durumu günümüzde nedir gelecekte nasıl değişmesi beklenmektedir?***

Olmuştur. Kentsel çevresel sürdürülebilirlik özelinde sürdürülebilir kentsel gelişme olgusu kent planlama için hala önemini ve güncelliğini korumaktadır. Söylemler ile “yeşil” sektörü oluşturarak sürdürülebilirlik hedeflerinin yanlış emeller ile kullanılması ve içinin boşaltılması, uygulama sonuçlarının yaklaşık 50 yıldır hedeflerle örtüşmemesi, küresel sorumlulukların taraf ülkelerce yerine getirilmekten kaçınılması, ülkeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkların göz ardı ediliyor oluşu hatta Dünya Bankası gibi kurumların bu sebeple data manipülasyonu yapması

gibi sıralanabilecek inanç yitikliğine sebebiyet veren durumlar, gezegenin sürdürülebilir geleceğe dair karşı karşıya kaldığı küresel ısınma ve iklim değişikliği, deniz seviyesinde yükselme, kıtlık, susuzluk vb. problemlerin gerçekliğini değiştirmemektedir. Dünya’da optimist ve pesimist bakış açılarıyla kent planlamaya entegre olacak şekilde sürdürülebilir gelişmenin kritiği yapılmaktadır. Pesimist bakış açısı genelde doğa bilimleri ile doğal kaynaklar üzerinden elde ettikleri verileri değerlendirmektedir. Optimist bakış açısı, halihazırda bilimsel çalışmaların yoğunlaştığı çoğunlukla mühendislik dalları ile birlikte multidisipliner çalışmalara referans vermekte olup ölçülebilir, denetlenebilir ve izlenebilir kent planlama indikatörleri ile çalışmayı uygun görmektedir.

Küreselleşme ve neoliberal politikaların, ekonomik ve politik düzende yarattıkları değişimlerin Türkiye’de kent mekanına doğrudan etkilerinden olan “kapalı konut siteleri” bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Türkiye’nin 1980 itibarıyla geçiş yaptığı neoliberal ekonomi politikaları ile yeniden yapılanma süreci küresel olarak sürdürülebilir gelişme tartışmalarının yükseldiği ve ülkedeki ilk kapalı konut sitesi örneklerinin de görülmeye başlandığı aynı yıllara tekabül etmektedir. Aynı sorunun birbiri ile ilişkili farklı parçalarını temsil eden bu yapı detaylı olarak incelendiğinde yaklaşık 50 yıldır kent planlamanın da gündeminde olan sürdürülebilir gelişme kapsamında “*sürdürülebilirlik konseptinin eleştirisi ve geleceğinin kritiği*” yapılmaktadır.

Sürdürülebilirlik olgusu, yalnızca çevresel boyutu ile ele alındığında dahi günümüz koşullarında derin bir çelişki ağı sunmaktadır. Nesillerarası eşitlik prensibi ile tüm dünya ülkelerinin ortak tavır ile kaynakların ve atıkların kullanım hızı ve şekline dair sözleşmeler, anlaşmalar yapılmış olmasına karşın uygulamada verilen sözlerin tutulmadığı tespit edilmiştir. Uluslararası sözleşmelere taraf olmanın getirdiği yaptırımları tam ölçüde sağlayamayanlar ile hiç uygulamaya almayan ülkelerin aynı ekonomik sistemde yer alması süreç içerisinde haksız bir rekabet ortamını doğurmuş, kısmi uygulamalarını da rafa kaldıran ülkeler olmuştur.

Türkiye gerek neoliberal politikalara geçiş yaptığı 1980 yılının öncesinde gerekse sonrasında çevresel sürdürülebilirlik hedefiyle hazırlanan tüm küresel hareketlerde yer almış, yaptırımları, koşullarını da kabul etmiştir. Ancak yapılan çalışmalar

göstermektedir ki ulusal ölçekte yapılan yasal-yönetmelik düzenlemeler bu kararları destekler nitelikte gelişmemiştir.

Ekolojik krizin açıklanamayan veya gelecek adına belirsiz olarak nitelendirilebilecek durumu bulunmamaktadır. Gelişmiş ülkeler ile diğerleri arasında yaşanan temel haklar ve kaynak paylaşımındaki adaletsizlik durumu çelişkinin temelinde yer almaktadır. Kentsel adalet konusu bu bağlamda ortaya çıkan bir diğer temel sorun alanını oluşturmaktadır. Üretim şekillerinin değişimi ve dünya nüfusunda artış ile birlikte yalnızca kaynakların değil atıkların bertarafı ve değerlendirilme yöntemleri dolayısıyla çevresel sürdürülebilirlik de bu çelişkiler ağına bulunmaktadır.

Ekolojik kriz süreci ile birlikte, neoliberal ekonomik sistemde serbest piyasada sermayenin bu krizi fırsata dönüştürmesi, “sürdürülebilirlik” olgusunun da amaçlar ve idealler bütününden eleştirisi yapılan bir söyleme dönüşmesine sebep olmuştur. Bu noktada kritik edilen sürdürülebilirlik gelişme ve bu olgunun kentsel boyutu olan sürdürülebilir kentsel gelişmenin “çevre” bileşeni çalışma kapsamında detaylı olarak ele alınarak küreselleşme ve neoliberal politikaların bir sonucu olan kapalı konut sitelerinin yer seçimi üzerinden kentsel çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Çalışmanın sonucunda gelinen nokta, sürdürülebilir kentsel gelişme hedeflerinin içinde bulunduğumuz küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisi altında iken birer ideal olarak kalacağı gerçeğini güçlendirmektedir. Sürdürülebilirliğin çevresel boyutunun söylemler ile gerek uluslararası gerekse ulusal boyutta canlı tutulduğu ancak “yeşil kapitalizmin” bu söylemler ile var olarak geliştiği tespit edilmiştir. Kent planlamanın yoksunluğu, kendi ilke ve kamu yararı odağında aldığı kararları uygulama alanı bulamaması, planlama hiyerarşisinin tarihsel süreçte izlenilmemesi başta İstanbul gibi metropol kentler olmak üzere kapalı konut sitesinin tüm ülkede gittikçe yaygınlaşan bir konut modeli olmasına sebebiyet vermiştir. Kent çeperlerinde, doğal alanlar üzerinde yer seçen seçkin villa sitesi ve özel yerleşim örneklerinin incelenmesi ile tarihsel süreçte yasal-yönetmelik düzenlemeler ile kent planlamanın uygulama araçlarına müdahale edildiği görülmüştür. Ayrıca planlamanın kendinin de bir araç olarak kullanılması sonucu mevzi planlar, ıslah imar planları ile 1970’li yıllardan bu yana ulaşılmak istenen kentsel çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinden uzaklaşıldığı tespit edilmiştir. Kentsel mekanın yeniden üretilmesiyle yoluyla tüketimi, değişen eko-politik koşullarla tarihsel süreç

içerisinde doğal yapıya her geçen gün daha fazla zarar vermiştir. Bir bütün olarak işleyen ekolojik sistemin, doğal arazi örtüsü üzerinden tahrip edilmesi yer küre üzerindeki tüm ölçeklerdeki yerleşimleri doğrudan etkiler durumdadır.

Tüm bu süreçlerden geçilirken klasik, gelenekselleşmiş kent planlama analizlerinin ötesinde, karar alma süreçlerini destekleyen yöntemlerin kullanılmasının gerekli olduğu görülmüştür. Çalışma için kullanılan AHP analizi bu bağlamda çoklu kriterin bir arada, ilgili yasa ve yönetmelik bazlı olarak objektif değerlendirilebilmesine olanak sağlamıştır. GIS analizlerine aktarılan karar öncelikleri ile de analiz çalışması, kentsel mekan ile bütünleşik ele alınmıştır. Birçok farklı disiplin için kullanılan AHP analizinin, çoklu kriter veya aktörlü karar destek sistemi olarak kent planlama alanında kullanılması 1984 yılından bu yana devam etmektedir. Bu çalışma içinde ele alınmış olmasının bir sebebi de sürdürülebilir kentsel gelişme hedeflerine erişimde ölçülebilir ve dolayısıyla da yönetilebilir süreçlerin sağlanabilmesine katkı sağlaması olmaktadır.

Dinamik ve kararlı olmayan, ölçme, izleme ve değerlendirmeden uzaklaşan, muğlak ortam, şeffaf olmayan planlama pratiklerinin deneyimlenmesine sebebiyet vermektedir. Gelecek adına çevresel sürdürülebilirlik perspektifinden bakılan kentsel adalet konusu, bu bağlamda niceliksel bir hal almakta, kent planlama ile ilgili yasa ve yönetmeliklerde yer bulup bulmayacağına dair tartışma ortamı oluşturmaktadır.

Bir diğer tartışma konusu; ulusal ölçekte nitelikli bir sürdürülebilir kentsel planlama tartışma platformunun oluşturulabilmesi için kent plancıların karar alma süreçlerinde bağımsızlığının sağlanabilmesi adına görev alanları, yetki sınırları, çalışma ve özlük haklarına dair köklü revizyonların gerekliliği hakkında olmaktadır.

Tüm dünyada hala kent plancıların çalışma odağında yer alan sürdürülebilir kentsel gelişmeye dair konular, karşı karşıya kalınan küresel çevresel sorunlar nedeniyle aynı önemini korumaktadır.

Hem dünya hem de gelişmekte olan Türkiye için yapılan tüm incelemeler göstermektedir ki henüz sürdürülebilir gelişme için verilen uluslararası taahhütler ve ulusal kalkınma hedefleri yerine getirilememiştir.

Türkiye'nin hem yakın hem de uzak geleceği için sürdürülebilir kentsel gelişme adına araştırmalar, çalışmalar kamu idareleri, özel sektör yatırımcıları ve akademi tarafından devam etmektedir. Bu girişimler ve çalışmaların devamlılığı umut verici

görülmektedir. Buradan hareket ile kent planlama için öncelikli hedefler listesinde yer alması gerekenler; yasal dayanakları ile birlikte yeniden yapılanma, müdahale araçlarını revize etme, hakimiyet alanını yeniden oluşturma ve eylem odaklı stratejiler ile varoluş felsefesine uygun olarak bireyin, giderek toplumun refahını arttırabilmesini sağlaması gerekliliği ve beklentisi olarak belirtilebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksel-Enşici B.** (2008). *Yaratılan imaj odaklı mekansal tüketim süreçlerinin kentsel mekana etkileri: Levent örneği*, (Doktora Tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Al-Rodhan R.F. & Stoudmann G.** (2006). *Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition*. Retrieved January 10 10, 2018, from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.472.4772&rep=rep1&type=pdf>
- Altınok E..** (2012). *Kentsel mekânın yeniden organizasyonunun ekonomi politiği ve mülkiyete müdahale 2000 sonrası dönemde İstanbul TOKİ örneği*, (Doktora Tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- AMS Institue.** (2018). *Sustainable Urban Development Report: Discover Advanced Metropolitan Solutions*. Retrieved January 10 10, 2018, from <https://www.ams-institute.org/>
- Andersen H. S.** (2004). *Urban Sores: On The Interaction Between Segregation, Urban Decay And Deprived Neighbourhoods*. Great Britain: Ashgate.
- Anderson T.L. & Leal D.R.** (2001). *Rethinking The Way We Think*. In: *Free Market Environmentalism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Aslanoglu R.** (1998). *Kent, Kimlik Ve Küreselleşme*. İstanbul: Asa Yayınları.
- Ayata S.** (1989). Toplumsal çevre olarak gecekondü ve apartman, *Toplum Ve Bilim*, 46/47, 101–127.
- Aydemir Ş., Aydemir S.E., Beyazlı D. Ş., Ökten N., Öksüz A. M., Sancar C., ... Türk Y. A.** (2004). *Kentsel Alanların Planlanması Ve Tasarımı*. Trabzon: Akademi Yayıncılık.
- Aydın M.** (2003). Stratejik çevresel değerlendirme. *Planlama*, (1), 19-25.
- Bakan Kurum: İmar Barışı'na yaklaşık 6,3 milyon vatandaşımız başvurdu.** (2018, 12 Ekim). *Posta*, s.10.
- Bali R. N.** (2018). *Tarz-ı Hayattan Life Style'a Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*, 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard J.** (2009). *Tüketim Toplumu*, (F. Keskin ve N. Tural, Çev.). 5. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard J.** (2002). *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*. (O. Adanır ve A. Bilgin, Çev.). 1.Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Baycan-Levent T. & Gülümser A.** (2004). Production and marketing of gated communities in Istanbul, *44th European Congress of the European Regional Science Association*, Porto, Portugal: August 25-29.
- Baycan-Levent T. & Gülümser A.** (2007). “Gated Communities in Istanbul: The New Walls of The City”, *Third Conference of Diversity in Cities: Visible and Invisible Walls*, 1-18, UCL, London, UK: September 11-12.
- Bernstein J.** (1994). *Land Use Considerations In Urban Environmental Management*, Washington: World Bank Press.
- Best S., Kellner D.** (2011). *Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmlar*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beykoz Belediyesi.** (1998). *1/5000 Riva - Beylik Mandıra Mevkii Koruma Amaçlı Mevzi İmar Planı*. Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- Beykoz Belediyesi.** (2005a). *1/5000 Ölçekli Beykoz Koruma Amaçlı Revizyon Nazım İmar Planı (I. Etap) Ve Raporu*. Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- Beykoz Belediyesi.** (2005b). *1/5000 Ölçekli Beykoz Mücavir Alan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (II. Etap) Ve Raporu*. Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- Beykoz Belediyesi.** (2007). *1/5000 Ölçekli Beykoz İlave Bölge Analitik Çalışma Raporu (2007)*. Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- Beykoz Belediyesi.** (2009). *1/1000 Ölçekli Polonezköy Koruma Amaçlı Revizyon Uygulama İmar Planı Ve Raporu*. Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- Beykoz Belediyesi.** (2010). *1/5000 Ölçekli Çavuşbaşı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı*. Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- Beykoz Belediyesi.** (2010). *Beykoz Geri Görünüm Ve Etkilenme Bölgeleri 1/5000 Koruma Amaçlı Revizyon Nazım İmar Planı Ve Raporu*. Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- Beykoz Belediyesi.** (2018). *Arazi Kullanım Dataları, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü*, İstanbul.
- Blakely E.J., M. G. & Synder M. G.** (1997). *Fortress America: Gated Communities in the United States*, Washington: Brookings Institution Press.
- Boratav K.** (2015). *Türkiye İktisat Tarihi:1908-2009*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Brenner N. & Theodore, N.** (2002). Cities and the geographies of actually existing neoliberalism. *Antipode*, 34, (3), 349-379.
- Büyükduman A.** (2014). *Bir Kent Efsanesi Konut Balonu*. 1.Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Carson R.** (2011). *Sessiz Bahar*. (Ç. Güler, Çev), 1.Baskı, İstanbul: Palme Yayıncılık.
- Castells M.** (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*, (E. Yıldız, Çev.), İstanbul: Bilgi İletişim.

- Castree N.** (2008). Neoliberalising nature: the logics of deregulation and reregulation. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 40,(1), 131-152.
- Charlick, R.** (2000). *Popular Participation And Local Government Reforms, Africa Notes*. New York: Cornell University,
- Checker, M.** (2011). Wiped out by the “greenwave”: environmental gentrification and the paradoxical politics of urban sustainability, *City and Society*, 23, 210–229.
- Çıracı H.** (2011). *Kent Planlamada Kuram Ve Teknikler, Şehir ve Bölge Planlama Doktora Programı Basılmamış Ders Notları, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- Cloke P.** (1993). The Countryside As Commodity: New Rural Spaces For Leisure, in S. Glytaps (Eds.), *Leisure and the Environment*. (pp.53-66), London: Belhaven.
- Cloke P., Philo C. & Sadler D.** (1991). *Approaching Human Geography: An Introduction To Comtemporany Theoretical Debate*. London: Chapman.
- Coy M. & Pöhler M.** (2002). Gated communities in Latin American megacities: case studies in Brazil and Argentina. *Environment and Planning B: Planning and Design* 29(3), 355 – 370.
- Dahl R.** (2010). Green washing do you know what you’re buying?. *Environ Health Perspectives*, 118(6), 246–252.
- Davis M.** (1990). *City of Quartz, Excavating the Future of Los Angeles*. London: Verso (coll. The Haymarket Series).
- Delmas A., & Burbano V.** (2011). The drivers of greenwashing. *California Management Review*, 54 (1), 64–87.
- Demirer G. & Duran M.** (2000). Marksist Ekoloji Anlayışı Üzerine, in G.N. Demirer (Eds.). *Marksizm Ve Ekoloji*. (pp.180-183), Ankara : Öteki,
- Derin-Öncel A. & Özaydın G.** (2012). Kapalı site olgusunun değişim sürecine bir bakış: Beykoz Soğuksu örneği. *İdealkent*, (6),62-83.
- Dipasquale D. & Wheaton C.** (1996). *Urban Economics and Real Estate Markets*. London : Pearson Education.
- Doğan A.** (2001). Türkiye kentlerinde yirmi yılın bilançosu. *Praksis*, (2), 97-123.
- Engels F.** (1878). *Anti-Dühring*, (E. Burns, Çev.), New York: International Publishers.
- Eraydın A.** (2006). *Değişen Mekân*. Ankara :Dost Kitabevi.
- Ercan F.** (2000). Küreselleşme Sürecindeki Yerellikler: Homojenlikler ve Farklılaşma / Güç ve Eşitsizlik Üzerine. In F. Atacan, F. Ercan, F. Kurtuluş & M. Türkay (Eds.). *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*. (pp.151-173), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ersoy M.** (1998). Küreselleşme ve Metropoliten Gelişme. In H. Cengiz (eds.), *Metropoliten Alanlar Planlama Sorunları*. (pp.361-367), İstanbul: Yıldız Üniversitesi.

- Eşkinat R.** (2012). Türk inşaat sektöründe TOKİ'nin yeri ve etkisi. *Dumlupınar University Journal Of Social Sciences*. 2(32), 159-172.
- Evans J. & Jones P.** (2008). Rethinking sustainable urban regeneration: ambiguity, creativity, and the shared territory. *Environment and Planning A*, (40), 1416-1434.
- Featherstone M.** (1991). *Consumer Culture And Postmodernism*. London: Sage.
- Firidin-Özgür, E.** (2006). *Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği*. (Doktora Tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Friedman T.** (2008). *Hot, Flat and Crowded*. New York: Macmillan Publishers Limited.
- Geniş Ş.** (2007). Producing elite localities: the rise of gated communities in İstanbul. *Urban Studies*, 44(4), 771-798.
- Geniş Ş.** (2009). Neo-liberal kentleşmenin mekânda yansımaları: İstanbul'da güvenli siteler. *Toplum Ve Bilim*, (116), 121.
- George S.** (1998). A short history of neoliberalism: Twenty years of elite economics and emerging opportunities for structural change, *Conference On Economic Sovereignty In A Globalising World*, Bangkok, Thailand: March 24-26.
- Giddens A.** (2005). *Sosyoloji*. (C.Güzel, Çev.), 1. Baskı, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giddens A.** (1998). *The Third Way: The Renewal Of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Gilbert D. & Kahl J.** (1982). *The American Class Structure: A New Synthesis*. Illinois: The Dorsey.
- Gill S.** (1995). Globalization, market civilization and the disciplinary neoliberalism. *Journal of International Studies*, 24 (3), 399-423.
- Glennie P.D. & Thrift N.J.** (1992). Modernity,urbanism and modern consumption. *Environment And Planning D: Society And Space*, 10 (4),423-443
- Goldsmith W. W.** (2002). From metropolis to globalization: dialectics of race and urban form, In: P. Marcuse and R. van Kempen (Eds.). *Globalizing Cities*, (pp.37–55), Oxford: Blackwell.
- Gönenç, E., & Wolflin, J.** (2007). Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir yönetim ve karar verme süreci. Marmara Çevre Master Planı ve Yatırım Stratejileri MEMPIS Projesi Raporu. Ankara, Çevre Ve Orman Bakanlığı.
- Görmez K.** (2015). *Çevre Sorunları*, 3. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık,
- Görmez K., Altınışık H. U. & Bahçeci H. I.** (2013). Muhafazakarlık, neoliberalizm, kentsel dönüşüm ve kimliksiz kentler. In. Y. Bulut, V. Eren, S. Karakaya & A. Aydın (Eds.). *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler Ve Kentsel Politikalar*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

- Gottdiener M.** (2001). Mekan kuramı üzerine tartışma:kentsel praksise doğru, *Praksis* (2), 253-256.
- Grant J.** (2003). Planning responses to gated communities in Canada. *Gated Communities: Building Social Division Or Safer Communities?*, Glasgow, UK: September 18-19.
- Greider W.** (1997). Why the global economy needs worker rights. *Working USA*, (1), 32-44.
- Güvenç M. & Işık O.** (1996). İstanbul'u Okumak: Statü- Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi. *Toplum ve Bilim*, (71), 6- 59
- Güzey Ö.** (2012). Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamaları: neoliberal kent politikaları. *İdeal Kent Araştırma Dergisi*, (7), 68-69.
- Harari Y. N.** (2018). *21. Yüzyıl İçin 21 Ders.* (S. Siral, Çev.). 1. Baskı, İstanbul: Kolektif Kitap.
- Harvey D.** (1989). *The Condition of Postmodernity*. Oxford:Blackwell.
- Harvey D.** (2010). *Postmodernliğin Durumu.* (S.Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey D.** (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi.* (A. Onacak, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hovi J., Sprinz D. & Bang G.** (2010). Why the united states did not become a party to The Kyoto Protocol: German, Norwegian, and US Perspectives. *European Journal Of International Relations*, 18(1), 129-150.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (1995). 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Bölge Nazım Plan Raporu, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2001). *Sayılarla İstanbul Raporu*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2006a). *İstanbul Metropolitan Alan Planlama Bürosu Beykoz İlçesi Analitik Raporu.* Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2006b). *İstanbul Metropolitan Alan Planlama 1/100000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Tarihi Değerler Raporu.* Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2006c). *İstanbul Metropolitan Alan Planlama Bürosu, Beykoz İlçesi Doğal Yapı Analitik Çalışmaları NETCAD Veritabanı.* Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2009a). *1/100000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Ve Raporu.* Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2009b). *1/100000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Analitik Etüd Çalışmaları Ve Raporu.* Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2010). Altyapı Hizmetleri Müdürlüğü Beykoz Deresi ıslah projesi sosyal etki değerlendirmesi arazi elde etme ve

yeniden yerleşim eylem planı, Retrieved May 15, 2018 from https://www.kentselstrateji.com/wp-content/uploads/E-12_Beykoz.pdf

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2015). Arazi Kullanım Dataları, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, İstanbul.
- İnal-Çekiç T. & Gezici F.** (2009). Gated communities leading the development on the periphery of Istanbul metropolitan area. *ITU A|Z Journal*, 6(2),73-97.
- Jacobs J.** (2015). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü Ve Yaşamı*. (B. Doğan, Çev.). 3.Baskı, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- James P.** (2015). *Urban Sustainability In Theory And Practice: Circles Of Sustainability*. London: Routledge Press.
- Jardins R. J.** (2006). *Çevre Etiği*, (R.Keleş , Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Katz C.** (1998). Whose nature, whose culture? Private productions of space and the 'preservation' of nature. In B. Braun (Eds.) *Remaking Reality: Nature At The Millenium*. (pp. 46-63), London and New York: Routledge.
- Keleş R. & Hamamcı C.** (1997). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Keleş R.** (1990). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Keyder Ç.** (1992). İstanbul'u nasıl satmalı?, In. Ç. Keyder (Eds.). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*. (pp. 94-105), İstanbul: Metis Yayınları.
- Kılınç A.** (2012). Neoliberalizm bağlamında sürdürülebilir kalkınmanın merkez ve çevre ülkeler açısından değerlendirilmesi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), 147-161.
- Kondratieff N.D.** (2010). *İktisadi Yaşamın Uzun Dalgaları*. (U.S. Akalın, Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Köse A., Şenses F. & Yeldan E.** (2011). *Küresel Düzen: Birikim, Devlet Ve Sınıflar*. 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurtuluş H.** (2007). Global flows and new segregation in Istanbul: How cloudy class identities have crystallized in urban space. In (R.S. Sandhu, J. Sandhu Eds.) *Globalizing Cities : Inequality And Segregation In Developing Countries*. (pp.309-338), New Delhi: Rawat Publications.
- Kurtuluş H.** (2011). Gated communities as a representation of new upper and middle classes in İstanbul, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (44), 49-65.
- Kurtuluş H.** (2016). İstanbul'da kapalı yerleşmeler - Beykoz Konakları örneği. In H. Kurtuluş (Eds.) *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. (pp.161-187), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Landman K.** (2000). Gated communities and urban sustainability: taking a closer look at the future. *2nd Southern African Conference on Sustainable Development in the Built Environment, Strategies for a Sustainable Built Environment*. Pretoria, South Africa: August, 23-25.
- Lash S. & Urry J.** (1987). *The End Of Organized Capitalism*. Cambridge: Blackwell.

- Lefebvre, H.** (1991). *The production of space.* (D. Nicholson-Smith, Çev.). Oxford: Basil Blackwell.
- Leitner H., Peck J. & Sheppard E. S.** (2007). *Contesting Neoliberalism: Urban Frontiers.* London: The Guilford Press.
- Low S., M.** (2003). *Behind The Gates: Life, Security, And The Pursuit Of Happiness In Fortress America.* New York: Routledge.
- MacEwan A.** (1990). *What's 'New' About The New International Economy,* Boston: University of Massachussets.
- Maheshwari B., Singh V. & Thoradeniya B.** (2016). *Balanced Urban Development: Options And Strategies For Liveable Cities,* Berlin: Springer.
- Malczewski, J.** (1999). *GIS And Multicriteria Decision Analysis.* New York : John Wiley and Sons.
- Manisa K.** (2007). *İkincil konutların turizm sektöründe yeniden kullanılabilmesine ilişkin model önerisi.* (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mansvelt J.** (2005). *Geographies Of Consumption.* London: Sage.
- MAPTRIKS.** (2017). *Kapalı Konut Sitesi Lokasyon ve Sayıları Dataları. (Markalı Konut Projeleri).* MAPTRİKS LTD. ŞTİ., İstanbul.
- Marcuse P.** (1997). The ghetto of exclusion and the fortified enclave. *American Behavioral Scientist*, 41 (3), 31-36.
- Martin A. & King E.** (1990). *Globalization, Knowledge And Society.* London: Sage.
- McKenzie E.** (2005). Constructing the pomerium in Las Vegas: a case study of emerging trends in American gated communities. *Housing Studies*. 20(2), 187–203.
- Mcluhan M.** (2003). *Understanding Media.* Berkeley: Gingko Press.
- McMahon E.** (2003). Gateway communities. *Planning Commissioners Journal*. (34), 6-7.
- Meadowcroft J.** (2002). Politics and scale: some implications for environmental governance. *Landscape And Urban Planning*, 61(2), 169–179.
- Mengi A. & Algan N.** (2003). *Küreselleşme Ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme,* Ankara: Siyasal.
- Modelska G.** (1972). *Principles Of World Politics,* New York: Free Press.
- Molotch H.** (1976). The city as a growth machine: toward a political economy of place. *American Journal Of Sociology*, 82 (2), 309-332.
- O'Rourke K.** (2001). Globalization and inequality: historical trends. National Bureau Of Economic Research, (Working Paper No. 8339), Cambridge:NBER.
- Öncü A.** (1997). The myth of 'ideal home' travels across cultural borders in Istanbul, In A. Öncü & P. Weyland (Eds.). *Space, Power And Culture.* (pp. 56–72), London: Zed Book.

- Önder, İ.** (2002). *Küreselleşme, Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ekonomiler, Sermayenin Birikim Sürecinde Kentler*, İstanbul: Defter Yayınları.
- Özkan-Töre E. & Kozaman-Som S.** (2009). Sosyo-mekânsal ayrışmada korunaklı konut yerleşmeleri: İstanbul örneği, *Megaron*, 4(3), 121-130.
- Özgür E. F.** (2006). Sosyal ve mekânsal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri- kapalı siteler: İstanbul-Çekmeköy örneği. *Planlama*, (4), 79-95.
- Parkin S.** (2015). Contexts and Drivers for Operationalizing Sustainable Development. In *Proceedings of the ICE-Civil Engineering*. (pp. 9–15), London: Thomas Telford Ltd.
- Peck J. A. & Tickell A.** (1994). Jungle law breaks out: neoliberalism and global-local disorder. *Area*, 26 (4), 317-326.
- Perlmutter, H. V.** (1991). On the rocky road to the first global civilization. *Human Relations*, 44 (9), 902-906.
- Peynircioğlu, N. & Üstünışık, B.** (1994). *Kentsel Gelişmenin Yönlendirilmesi Açısından Belediyeler Ve Konut Üretimi*. Ankara: DPT
- Power D. J.** (2002). *Decision Support Systems: Concepts And Resources For Managers*, London: Quorum Books.
- Prendergast R. & Stewart F.** (1995). *Piyasa Güçleri Ve Küresel Kalkınma*, (İ. Eser, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Raco M.** (2005). Sustainable development, rolled-out neoliberalism and sustainable communities. *Antipode*, (37), 324-347.
- Redclift M.** (2005). Sustainable development (1987–2005): an oxymoron comes of age, *Sustainable Development*, (13), 212–227.
- Roitman S.** (2010). Gated communities: definitions, causes and consequences, *Urban Design and Planning*, (163), 31-38.
- Rojek C.** (1995). *Decentering Leisure, Rethinking Leisure Theory*. London: Sage.
- Saaty T.L.** (1977). A scaling method for priorities in hierarchical structures. *Journal Of Mathematical Psychology*, (15), 57–68.
- Saat T.L.** (1996). *Decision Making With Dependence And Feedback The Analytic Network Process*. Pittsburgh, USA: RWS Publications,
- Sağlam S.** (2006). Türkiye’de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları*, Güz, Sayı 5, 33-44.
- Sapancalı F.** (2001). Yeni dünya düzeni ve küresel yoksulluk, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3(2), 115-140.
- Sarioğlu S.** (2005). *Küreselleşmenin kentler üzerindeki etkileri: Dünya kentleri ve İstanbul örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sassen S.** (1991). *The Global City*. Princeton: Princeton University Press.
- Sassen S.** (1994). *Cities In A World Economy*. London: Pine Forge Press.

- Savaş-Yavuzçehre P. & Çezik U.** (2015). Sümerbank'tan Sümerpark'a: Alışveriş merkezine dönüşen kamusal alanlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 30(1), 23-53.
- Savaş-Yavuzçehre P.** (2013). Küreselleşmenin artan etkisinde Denizli. *İdealkent*, (8), 200-227.
- Schuetze T. & Chelleri L.** (2016). Urban sustainability versus green-washing—fallacy and reality of urban regeneration in downtown Seoul. *Sustainability*, (8) 33, 11-14.
- Schumpeter J. A.** (1939). *Business Cycles*. New York: Mc-GrawHill.
- SCOPUS**, Analyze search results for AHP and urban planning. Retrieved March 1, 2016, <https://www.scopus.com/>
- Shurmer-Smith P. & Hannam K.** (1994). *Worlds Of Desire, Realms Of Power: A Cultural Geography*. London: Arnold.
- Smith A.** (2002). *Ulusların Zenginliği*. (T. Akad, Çev.). Cilt2, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Smith N.** (2002). New globalism, new urbanism: Gentrification as global urban strategy. *Antipode* ,34 (3), 434-57.
- Soja E.W.** (1989). *Postmodern Geographies: The Reassertion Of Space In Critical Social Theory*. London: Verso.
- Steffen W., Richardson K., Rockström J., Cornell S.E., Fetzer I., Bennett E.M., ...Sörlin S.** (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet, *Science*, 347 (6223), 736-748.
- Suher H.** (2001). Planlama açısından İstanbul'un sorunları. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 413, 15-18.
- Swyngedouw E., Oulaert F. & Rodriguez, A.** (2003). *The Globalized City: Economic Restructuring And Social Polarization In European Cities*. Oxford: Oxford University Press.
- Şengül H. T.** (2001). Sınıf mücadelesi ve kent mekânı. *Praksis*, 2, 9-31.
- Şengül H. T.** (2009)(a). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Şengül H. T.** (2009)(b). Planlama paradigmalarının dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme, In. M. Ersoy (Eds.). *Kentsel Planlama Kuramları*. (pp.59-113), Ankara: İmge Kitabevi.
- Şenses F.** (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses F.** (2004). Neoliberal küreselleşme kalkınma için bir fırsat mı, engel mi?. In. T. Subaşı & S. Dedeoğlu (Eds.). *Kalkınma Ve Küreselleşme*. (pp. 13-55). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Tekeli İ.** (1991). *Kent Planlaması Konuşmaları*. Ankara:TMMOB Mimarlar Odası.
- Thuillier G.** (2005). Gated communities in the metropolitan area of Buenos Aires, Argentina: A challenge for town planning. *Housing Studies*, 20(2), 255–271.
- Timor M.** (2011). *Analitik Hiyerarşi Prosesi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

- Topçu İ.** (2016). Analytical Hierarchy And Network Process. Retrieved December 5, 2016, <http://web.itu.edu.tr/topcuil/ya/AHAS.pdf>
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu).** (2017). Genel Nüfus Dataları. Retrieved January 1, 2018 from <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu).** (2018). Türkiye Konut İstatistikleri Raporu. Retrieved December 25, 2018, from www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27795
- Türkün A.** (2007). The changing patterns of segregation and exclusion: The case of Ankara the capital city of Turkey. In. R. S., Sandhu & J. Sandhu (Eds.). *Globalizing Cities: Inequality And Segregation In Developing Countries*. (pp.271-308). Jaipur, India: Rawat Publications.
- Url-1** <<http://www.tuik.gov.tr/Start.do>>, erişim tarihi 04.03.2018
- Url-2**
<<http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGostirim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFBDCF6B4EA3F896DFD>>, erişim tarihi 04.03.2018
- Url-3**
<http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/95d8c4d8145cb4b_ek.pdf?tipi=4&turu=H&sube=0> , erişim tarihi 04.03.2018
- Url-4**
<http://kurumsal.milliemlak.gov.tr/Faaliyet%20Raporlar/2012_YILI_MILE_FAALIYET_RAPORU.pdf>, erişim tarihi 04.03.2018
- Url-5** <<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2012/05/07/hangi-ilde-ne-kadar-2b-var>>, erişim tarihi 04.03.2018
- Url-6** <<http://www.milliyet.com.tr/iste-erdogan-in-cilgin-projesi-siyaset-1382967/>> , erişim tarihi 04.03.2018
- Url-7** <<https://www.yenisafak.com/ekonomi/vatandas-geri-cekti-m2si-bin-tlyi-bulacak-3004442>> , erişim tarihi 04.03.2018
- Url-8** <http://www.tuik.gov.tr/PreCizelge.do?alt_id=1059>, erişim tarihi 04.03.2018
- Url-9** <<https://www.toki.gov.tr/sosyal-konutlar>> , erişim tarihi 06.03.2018
- Url-10** <<https://www.ntv.com.tr/turkiye/samsunda-sel-felaketi-1olu,XmFt9Hbck0yWrSQddndK6w>> , erişim tarihi 06.03.2018
- Url11** <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/270683/Muhendislerden_TOKi_konutlari_uyarisi.html> , erişim tarihi 06.03.2018
- Url-12** <<https://megaprojeleristanbul.com/>>, erişim tarihi 09.03.2018
- Url-13**
<www.habitat.org.tr/dosyalar/surdurulebilir-kentlesme-gostergeleri-raporu.doc>, erişim tarihi 20.03.2018
- Url-14** <<https://unhabitat.org/global-activities-report-2017/>>, erişim tarihi 20.03.2018
- Url-15** <<http://habitat.csb.gov.tr/yeni-kentsel-gundem-new-urban-agenda-i-5733>> , erişim tarihi 24.03.2018

- Url-16**<<http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa>> , erişim tarihi 25.03.2018
- Url-17**<<http://www.un-documents.net/aconf199-20.pdf>> , erişim tarihi 25.03.2018
- Url-18** <<http://sinsofgreenwashing.com/index35c6.pdf>> , erişim tarihi 26.03.2018
- Url-19**<<https://www.theguardian.com/environment/2010/jun/29/bp-oil-spill-timeline-deepwater-horizon>> , erişim tarihi 26.03.2018
- Url-20**<<http://tr.euronews.com/2011/12/13/kanada-kyoto-protokolu-nden-cikti>> , erişim tarihi 26.03.2018
- Url-21**<<https://lens.monash.edu/@business-economy/2017/11/09/1257471/does-the-world-bank-have-a-problem-with-its-poverty-figures>> , erişim tarihi 28.03.2018
- Url-22**<<https://qz.com/1179239/world-bank-doing-business-ranking-chief-economist-paul-romer-apologizes-for-unfair-results/>> , erişim tarihi 28.03.2018
- Url-23**<<http://www.toki.gov.tr/en/international-experience.html>> , erişim tarihi 28.03.2018
- Url-24**<http://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/0a964846d55e228_ek.pdf> , erişim tarihi 28.03.2018
- Url-25**<www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.doc> , erişim tarihi 28.03.2018
- Url-26**<www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.doc> , erişim tarihi 28.03.2018
- Url-27**<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf>> , erişim tarihi 28.03.2018
- Url-28**<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf>> , erişim tarihi 28.03.2018
- Url-29**<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4046.pdf>> , erişim tarihi 29.03.2018
- Url-30**<http://www.tuik.gov.tr/PreÇizelge.do?alt_id=1056> , erişim tarihi 08.04.2018
- Url-31**<<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2012/05/04/iste-istanbulun-2b-haritasi>> , erişim tarihi 01.05.2018
- Url-32**<<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2018/04/22/bogaz-siluetine-mahkeme-ayari>> , erişim tarihi 01.05.2018
- Url-33**<<https://epi.envirocenter.yale.edu/epi-topline>> , erişim tarihi 01.05.2018
- Url-34**< <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/>> , erişim tarihi 10.05.2018
- Url-35**<https://dostbeykoz.com/koylerimizi-taniyalim_1-akbaba-koyu> , erişim tarihi 01.06.2018
- Url-36**<<https://www.remax.com.tr/gayrimenkul-emlak-detay/4540e9531150144/?nc=1518229792>> , erişim tarihi 01.06.2018
- Url-37**<<https://www.hurriyetemlak.com/>> , erişim tarihi 05.06.2018
- Url-38** <<http://www.acarkent.net/index.html>> , erişim tarihi 01.06.2018

Url-39<<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/04/20020425.htm#8>> , erişim tarihi 01.06.2018

Url-40<<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050726-6.htm>> , erişim tarihi 01.06.2018

Url-41

<<https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yonetmelikler/Hususi%20Ormanlar%20Ve%20H%C3%BCkmi%20C5%9Eahsiyeti%20Haiz%20Amme%20M%C3%BCesseselerine%20Ait%20Ormanlar%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.pdf>> , erişim tarihi 01.06.2018

Urry J. (2002). *Mekânları Tüketmek*. (R. Ögdül, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Uyaniker-Kırbaş F. (2017) *Neoliberalizmin kent üzerindeki sosyo-mekânsal etkisi: Ankara örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Van Den Berg K. (2016). Neoliberal sustainability? The biopolitical dynamics of “green” capitalism. *Global Governance/Politics, Climate Justice & Agrarian/Social Justice: Linkages And Challenges Colloquium*, The Netherlands: Hague, February 4-5.

Wageningen Üniversitesi. (2018). Sustainable Urban Development Researches Report. Retrieved April 5, 2018 from <https://www.wur.nl/en/About-Wageningen/Sustainability.htm>

Ward G. (1997). *Postmodernism*. London: Hodder Headline.

Yıkılmaz N. (2016). *Yeni Dünya Düzeni Ve Çevre*. İstanbul: Umay Yayınları.

Yılmaz E. (2016). Konut sorunu ve toplu konut üretiminde TOKİ'nin ve belediyelerin rolü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (7), 31-50.

Yücel M. (2001). *Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)*. Adana: Baki Kitapevi.

Yükselir Ö. (2006). *Boğaziçi'ndeki yerleşmelerin yasal mevzuat yönünden değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Zizek S. (2009). *First As Tragedy, Then As Farce*. New York: Verso Publishing.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Ayşe AKBULUT
Doğum Tarihi ve Yeri : 1988, Ceyhan
E-posta : ayseakbulut8801@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2011, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
- **Yükseklisans** : 2014, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2012-... Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.
- 2010 yılında R. Bars, E. Uzun ile Çevre ve Orman Bakanlığı Eko-Kent Ulusal Öğrenci Mimari Fikir ve Proje Yarışması Türkiye 4.'cülüğü ile Mansiyon Ödülü'nü kazandı.
- 2011 yılında Y.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Bitirme Projesi Yarışması'nda Bölüm 1.'ciliği kazandı.
- 2013 yılında T.E.S.S, Universidad Politécnica de Madrid (UPM)'den, "Sustainability and Economics" temalı, master ve doktora öğrencilerine yönelik yaz okulu bursu kazandı.
- 2014-2015 yılında İ.T.Ü tarafından İ.B.B için hazırlanan, "İstanbul Kentsel Dönüşüm Stratejik Master Planı" Projesi'nde teknik ekip üyesi araştırmacı olarak görev aldı (Yürütücü: Prof. Dr. S.M. Şener).
- 2016-2017 yılında İ.T.Ü tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı için hazırlanan, "Sürdürülebilir Yeşil Bina ile Sürdürülebilir Yerleşmelerin Belgelendirilmesine İlişkin Temel Değerlendirme Kılavuzu ve Ulusal Yeşil Bina Bilgi Sistemi Yazılımına Hazırlık Kapsamında Data Yönetim Planı Hazırlanması" Projesinde uzman olarak görev aldı (Yürütücü: Prof. Dr. Ö. Özçevik).

- 2017-2018 yılında TÜBİTAK 2214/A Doktora Sırası Yurt Dışı Araştırma Bursu kazanarak 11 ay süreyle Radboud Üniversitesi, Hollanda’da araştırmalarını tamamladı.

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Akbulut A., Özçevik Ö., Carton L. (2018).** Evaluating suitability of a GIS–AHP combined method for sustainable urban and environmental planning in Beykoz District, Istanbul. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 13(8), 1103-1115.
- **Akbulut A., Özçevik Ö. (2018).** Urban Sustainability-Consumerism-Media: The Case of Gated Communities in Istanbul. *12th International Symposium on Urban Planning and Environment*, May 31- Haz 3, 2016 Lizbon, Portekiz.
- **Akbulut A., Özçevik Ö. (2015).** The Ideal Of Sustainability In Planning A Study On Consumption Factor Related To The Game Theory. *AESOP 28th Annual Congress Definite Space Fuzzy Responsibility*, Tem 13-17, 2015 Prag, Çek Cumhuriyeti.

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- Ozcevik O., Oğuz M., **Akbulut A.**, (2019), Green settlement planning and design: The first national and institutional certification attempt for Turkey, *Journal of Planning*, 29(1), 1-9.
- Özçevik Ö., Ertekin Ö., Eyüboğlu E., Oğuz M., **Akbulut A.**, Sandıkçı N., Kantemir M. (2018). Sürdürülebilirlik, Kentsel Form, Kentsel Dönüşüm ve Yeşil Sertifika Sistemleri İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Ulusal Yeşil Sertifika YeS_TR Deneyimi. *Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu*, Ekim 31- Kas 2, 2018 İstanbul, Türkiye.
- **Akbulut A., Özçevik Ö. (2015).** Sustainability indicators of land use planning for medium sized cities the case of Nigde Turkey. *Sustainable Development and Planning VII*, May 19-21, 2015 İstanbul, Türkiye.
- Erdem D., **Akbulut A.** (2012). Kültür Mirasında Turizm Baskısından Kaynaklanan Riskler Göreme Milli Parkı Ve Kapadokya Kayalık Alanı. *YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY - ICOMOS ICORP International Symposium Cultural Heritage Protection In Times Of Risk Challenges And Opportunities*, Kas 15-17, 2011 İstanbul, Türkiye.
- **Akbulut A., Elmas G. (2011).** Akıllı Yerleşim İlkeleri Doğrultusunda Beykoz İlçesi Tokatköy Mahallesi’nin Değerlendirilmesi. *VII.Türkiye Şehircilik Kongresi*, Kas 14-16, 2011 İstanbul, Türkiye.